This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

L Soc 3076.6

Harvard College Library

BOUGHT FROM

THE GIFT OF THE

SATURDAY CLUB

OF

BOSTON

WERKEN

VAN DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

TWEEDE DEEL.

TE LEYDEN

BY P. VAN DER EYK EN D. VYGH,

MDCCLXXIV.

L Soc 3076.6

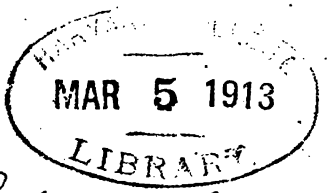

Saturday Club

VOORBERICHT.

De Maetſchappy der Nederlandſche Letterkunde te Leyden vindt zich, door den nyvren arbeid van hare Leden, in ſtaet geſteld, om dit Tweede Deel van hare Werken in het licht te geven.

Zy vertrouwt dat het zelve, by Kundige Letterminnaers, met goedkeuring zal ontvangen worden; en, wegens de verſcheidenheid der Stukken, aen het algemeen behagen.

Het toereeden van een Omſchryvend Nederduitſch Woordenboek, ter opheldering, verdere beſchaving, en uitbreiding van onze Tale, is der Maetſchappye zoo nuttig voorgekomen, dat Zy het zelve tot eene van hare voorname bezigheden genomen heeft: En Zy mag zich reeds verheugen in den yver van die Leden, welke, zoodra het eerſte ontwerp tot het vervaerdigen van zulk een Woordenboek hun onder het oog kwam, op zich genomen hebben om ſtoffen daertoe te verzamelen: Zy brengt dat ontwerp thans in die orde, in welke zy het zelve aen het algemeen hoopt mede te deelen.

Daer het zeker is, dat *Eer de Kunſten aenkweekt*, heeft het der Maetſchappye, op het voorbeeld van andere Genoootſchappen, goedgedacht, jaerlijks enen prijs aentebieden aen dengenen, van wien Zy de beſte Verhandeling, aen haer oogmerk voldoende, ontvangen zal over zoodanig onderwerp,

als Zy zal hebben voorgeſteld. Deze onderwerpen zullen genomen worden uit die Kunsten en Wetenſchappen, welke Zy beöeffent. Alles, wat de Maetſchappy omtrent de inlevering, de beöordeeling, en de bekroning der Verhandelingen, met welke naer den Prijs zal worden gedongen, wil in acht genomen hebben, is bepaeld by de Wetten, achter dit Voorbericht gevoegd: En Zy zal, na hare Jaerlijkſche Vergadering in de naestkomende Hooimaend, aen het algemeen kennis geven, welk onderwerp Zy daertoe uitgekozen hebbe.

Hare Wetten hebben, voor het overige, zedert de uitgave van het Eerste Deel harer Werken, gene veranderingen, dan in enige kleinigheden ondergaen; en deze, tot het huishoudelyke der Maetſchappye behorende, zijn niet gewigtig genoeg, om hier gemeld te worden.

De Maetſchappy heeft haren luister zien vermeerderen door de toekomst van nieuwe Leden, onder welke Zy aenzienelyke Mannen tellen mag, van Wier verheven ſtand in dit Gemeenebest, wijduitgebreide Letterkennis, en zonderlinge hoogachting voor de beſchavende Wetenſchappen, de Maetſchappy zich, op goeden grond, ene veelvermogende ondersteuning mag beloven.

Maer gelijk voorſpoed niet zelden van tegenſpoed verzeld

wordt,

wordt, zoo heeft de Maetſchappy, onder dezen haren aenwas, ook meer dan een aenmerkelijk verlies geleden. De *Hoogedele Geſtrenge Heer* Mr. FRANCOIS FAGEL, *Griffier van de* HOOGMOGENDE HEEREN STATEN GENERAEL *dezer Vereenigde Nederlanden enz. enz.* was nauwlijks tot Lid dezer Maetſchappye verkozen, of Hy werd Haer door de dood ontrukt, zelfs voordat het Haer gelukken mogt enig ander gedenkteeken van zyne genegenheid voor Haer, onder zich te behouden, dan alleen zyne betuiging, aen Een van Háre Leden, in Zyne ziekte, gedaen, „ dat „ Hy met veel genoegen deze verkiezing aennam, en ver„ zocht dat zulks der Maetſchappye, door denzelven, zou„ de worden bekend gemaekt.

De Weledele Heer JAN WAGENAAR ontviel Haer in Lentemaend van het voorleden Jaer: Een Man, wiens Naem alleenlijk behoeft genoemd te worden, om elk de grootheid van het verlies, welk de Maetſchappy, ja het Vaderland, door zynen dood lijdt, te doen gevoelen. *De Weledele Heer* NIKOLAES VERSTEEG, wiens Nederduitſche Dichtkunst en zuivere Tael den Letterminnaers, met lof, bekend is, overleed in Herfstmaend van dat zelfde jaer. Nog zag de Maetſchappy zich in Louwmaend dezes Jaers beroofd van *den Weleerwaerden Heer* PETRUS PALUDANUS, wiens

ongemaekte Zedigheid zyne uitſtekende Verdienſten voor zyne gemeenzaemſte Vrienden alleen kenbaer maekte; en in wien deze Maetſchappy een arbeidzaem en oordeelkundig Lid verliest, de Samenleving een menschlievend Burger, en de Christenkerk een doorkundig en voorbeeldig zachtmoedig Leeraer.

Uit naem der Maetſchappye

ANTHONY CORNELIS DE MALNÖE,

thans derzelver Sekretaris.

DE

WETTEN,

VOLGENS WELKE DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN

NAER ENEN PRIJS ZAL LATEN SCHRYVEN.

I.

De Maetſchappy zal jaerlijks enen prijs uitloven voor den genen, van wien zy de beste Verhandeling, aen haer oogmerk voldoende, ontvangen zal, over zoodanig Onderwerp als zy zal hebben voorgeſteld.

II.

Deze Prijs zal beſtaen in enen Gouden Penning, ter waerde van honderd en vijftig guldens.

III.

De Maetſchappy behoudt de vryheid van dezen Prijs niet uit te deelen, byaldien gene der ingekomene Verhandelingen haer voldoende zal zijn voorgekomen.

IV.

De Maetſchappy zal Jaerlijks niet meer dan een Onderwerp ter behandelinge voorſtellen, genomen uit eene van die deelen van Kunst en Wetenſchap, welke tot hare Oefeningen behooren.

V.

Voor de Dichtkunst en Welſprekendheid zal, even als voor de Tael- en Oudheid- en Historiekunde, een bepaeld Onderwerp voorgeſteld, doch de trant der Vaerzen zal voor de Dichtkunst niet bepaeld, worden.

VI.

De Sekretaris zal ene Lijst houden van die Onderwerpen, welke, door de Leden der Maetſchappy of door Anderen, reeds opgegeven zijn, en vervolgens opgegeven zullen worden.

VII.

De Onderwerpen, welke der Maetſchappye Jaerlijks zullen zijn opgegeven, zullen achter de Handelingen van elke Jaerlijkſche Vergadering gedrukt worden.

VIII.

De Maendelijkſche Vergadering zal, telken reize in de Brieven van Beſchryving der Jaerlijkſche Vergadering, drie Onderwerpen uit elk gedeelte van de Oefeningen der Maetſchappye voordragen.

IX.

IX.

De Jaerlijkſche Vergadering zal bepalen, uit welk gedeelte een Onderwerp zal voorgeſteld worden, waerna zy, uit de voorgedragene Onderwerpen, de keuze doen zal.

X.

De Sekretaris zal zorge dragen, dat het verkozen Onderwerp, zoo ſpoedig mogelijk en genoegzaem, in de Nieuwspapieren worde voorgeſteld.

XI.

Het zal Allen, ook den Leden der Maetſchappye, vryſtaen naer den uitgeloofden Prijs te dingen: alleenlijk worden de Gekommitteerden ter beoordeelinge der Verhandelingen van die vryheid uitgeſloten.

XII.

De Leden der Maetſchappye moeten hunne Verhandelingen, met ene andere hand dan de hunne geſchreven, zenden.

XIII.

De Verhandelingen moeten, met ene duidelyke hand, in de Nederduitſche of Latijnſche, doch die tot de Dichtkunst of Welſprekendheid behooren, niet dan in de Nederduitſche tale geſchreven, en met ene Zinſpreuk geteekend, zijn.

XIV.

Dezelve moeten, voor den eersten van Slachtmaend des volgenden jaers, nadat de Prijs uitgeloofd zijn zal, gezonden

worden aen den Sekretaris of den Briefſchryver der Maetſchappye, die by de voorſtelling van elk Onderwerp die ampten bekleeden zullen, en wier namen teffens aen het Algemeen bekend gemaekt zullen worden.

X V.

De Verhandelingen moeten gezonden worden, in verzegelde omſlagen beſloten. Het opſchrift van elke Verhandeling moet buiten op derzelver omſlag gemeld ſtaen.

X V I.

By elke Verhandeling moet, bovendien, een gezegeld Briefje gevoegd worden, in hetwelk de naem, waerdigheid en woonplaets van den Schryver ſtaen uitgedrukt. Boven op hetzelve Briefje moet de Zinſpreuk geſchreven zijn, met welke de Verhandeling geteekend is.

X V I I.

De Verhandelingen zullen beoordeeld worden door zeven Gekommitteerden.

X V I I I.

Deze zullen, door de Jaerlijkſche Vergadering, by de verkiezing van het Onderwerp, benoemd worden.

X I X.

Zy zullen mogen verkozen worden uit allen, die, gedurende een jaer of langer, leden van de Maetſchappy geweest zijn, en binnen de zeven Vereenigde Gewesten wonen.

X X.

X X.

Indien een of meer der Gekommitteerden de Kommisſie, hun by hun afwezen opgelegd, van de hand wyzen, of voor het volbrengen van hunne Kommisſie overlyden, zal de Maendelijkſche Vergadering een of meer andere in derzelver plaets benoemen.

X X I.

De Sekretaris zal ene Naemlijst vervaerdigen, volgens welke de Verhandelingen by de Gekommitteerden zullen rond gaen.

X X I I.

Zy zullen van den enen Gekommitteerden verzonden worden aen den anderen, nadat zy, in den verzegelden omſlag, ongeopend, den genen, die aen het hoofd van de Naemlijst geplaetst zijn zal, zoo hy te Leyden wone, door den Sekretaris bezorgd, maer zoo hy buiten Leyden zijn verblijf hebbe, door den Briefſchryver zullen gezonden zijn.

X X I I I.

Ieder Gekommitteerde zal in een verzegeld Briefje, met zynen naem onderteekend, opgeven, of hy ene der Verhandelingen, hem gezonden, den prijs waerdig oordeele, en welke.

X X I V.

Indien zy enige andere Verhandeling waerdig keuren, om ook uitgegeven te worden, zullen zy dit hun oordeel in hunne Stembriefjes teffens melden.

XXV.

Zy zullen hunne Stembriefjes, en de laetſte hunner de beoordeelde Verhandelingen, aen den Sekretaris of den Briefſchryver bezorgen, voor den eerſten van Hooimaend des tweeden volgenden jaers, nadat de Prijs uitgeloofd zijn zal.

XXVI.

Het inleveren der Stembriefjes en beoordeelen der Verhandelingen zal hun, by name, in de Brieven van Beſchryving der Jaerlijkſche Vergadering, herinnerd worden.

XXVII.

De Jaerlijkſche Vergadering zal twee van hare Leden, mids gene Gekommitteerden zijnde, neffens den Sekretaris, benoemen, die de Stembriefjes der Gekommitteerden openen, en aen de Vergadering bekend maken, zullen, of en aen welke Verhandeling de Prijs, naer de meerderheid van de ſtemmen der Gekommitteerden, behoore geſchonken te worden, en of dezelve enige andere Verhandeling waerdig geoordeeld hebben, om teffens gedrukt te worden.

XXVIII.

De Vergadering zal den Prijs naer deze uitſpraek der Gekommitteerden toewyzen, en eene tweede Verhandeling, door den Sekretaris doen aenteekenen, om uitgegeven te worden, indien vijf Gekommitteerden in de keuze van zoodanige Verhandeling zullen overeengeſtemd hebben.

XXIX.

XXIX.

Het verzegelde Briefje, met ene Zinſpreuk geteekend, behoorende by die Verhandeling, aen welke de Prijs toegewezen is, zal door den Preſident geopend, en de naem des Schryvers aen de Vergadering bekend gemaekt, worden.

XXX.

De overige Briefjes zullen ongeopend verbrand worden. Alleenlijk zal het Briefje, behoorende by die Verhandeling, welke aengeteekend is, om met de Verhandeling, aan welke de prijs toegewezen is, gedrukt te worden, door den Sekretaris bewaerd worden.

XXXI.

De Schryver van zoodanige Verhandeling zal in de openbare Nieuwspapieren verzocht worden, om den Sekretaris of den Briefſchryver der Maetſchappye, binnen zes weken, van zijn beſluit kennis te geven, indien hy wil, dat zijn naem aen het hoofd zyner Verhandeling gedrukt worde.

XXXII.

Na dezen tijd zal het verzegeld Briefje, wanneer geen bericht van den Schryver ontfangen is, ongeopend verbrand, maer op ingekomen bericht, door den Sekretaris, in de eerstvolgende Maendelijkſche Vergadering geopend, met het ontvangen bericht vergeleken, en de naem des Schryvers aan de Vergadering bekend gemaekt, worden.

XXXIII.

XXXIII.

Den Schryver der gekroonde Verhandeling zal, indien hy te Leyden wone, de toegewezen Prijs door den Sekretaris der Maetschappye ter hand gesteld, maer indien hy zijn verblijf buiten Leyden hebbe, door den Briefschryver gezonden, worden.

XXXIV.

De Schryvers zullen voor den ontvangenen Prijs quitantie aen de Maetschappy geven.

XXXV.

De Verhandeling, aen welke de Prijs toegewezen is, zal met den naem des Schryvers aen het hoofd, in het eerstvolgende deel van de Werken der Maetschappye, gedrukt worden. By de tweede Verhandeling zal de naem des Schryvers, op gelyke wyze, gevoegd worden, indien hy denzelven, tot dat einde, aen de Maetschappy zal bekend gemaekt hebben.

XXXVI.

Van Latijnsche Verhandelingen zal niet dan ene Nederduitsche Vertaling uitgegeven worden, ten zy de Schryver verklaerd hebbe, dat hy wil, dat zyne Latijnsche Verhandeling teffens gedrukt worde.

XXXVII.

Het zal den Schryveren niet vrystaen hunne Verhandelingen, die door de Maetschappy aengeteekend zijn om uitgegeven te worden, of reeds uitgegeven zijn, zonder bewilliging der Maetschappy in het licht te geven.

NAEM-

NAEMLIJST

DER

LEDEN

VAN DE

MAETSCHAPPYE

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

Verkozen zedert de Jaerlijkſche Vergadering van den 9. van Hooimaend 1771.

Leden der Maetſchappye, verkozen den 12. van Hooimaend 1772.

De Wel-Edele Heer HENRI JEAN ROULLAUD, *wonende* te *Amſterdam.*

De Wel-Eerwaerde Heer CORNELIS CLEIJN, *Predikant* te *Brielle*; *Lid van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen.*

De Wel-Eerwaerde Heer JOANNES VAN SPAAN, *Predikant* in *'s Gravenhage.*

† † †

Ver-

Verkozen den 13. van Hooimaend 1773.

De Hoog-Edel Geboren Heer, Jonkhr. WIGBOLD JOHAN THEODOOR BARON VANDER DOES, *Vryheer van beide de Noortwyken* enz.; *Beſchreven in de orde van de Ridderſchap en Edelen van de Provintie van Holland en Weſtfriesland; wegens dezelve Gekommitteerd ter Vergadering van Hun Hoogmogenden; Kastelein Drosſaerd over Stad en Lande van Heusden, mitsgaders over de Heerlijkheden Engelen en Vlymen; Hoogheemraed van Rhijnland; Eerste Kommisſaris van 's Lands Posterijen; Meeſterknaep van de Houtvestery van Holland.* enz. enz. enz.

De Hoog-Edele Geſtrenge Heer Mr. PIETER VAN BLEISWIJK, *Raetpenſionaris van de Ed. Grootmogende Heeren Staten van Holland en Weſtfriesland; Curator van Hollands Univerſiteit* te *Leyden; Direkteur van de Hollandſche Maetſchappy der Wetenſchappen* te *Haerlem.* enz. enz.

De Hoog-Edele Geſtrenge Heer Mr. HENDRIK FAGEL, *Griffier van de Hoogmogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden; Honorair Lid van het Bataefſche Genootſchap der Proefondervindelyke Wijsbegeerte* te *Rotterdam.* enz. enz.

De Hoog-Edele Geſtrenge Heer Mr. FRANCOIS FAGEL, *Griffier van de Hoogmogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden; Direkteur van de Hollandſche Maetſchappy der Wetenſchappen te Haerlem; Honorair Lid van het Bataefſche Genootſchap der Proefondervindelyke Wijsbegeerte* te *Rotterdam.* enz. enz. overleden den 8. van Oegstmaend 1773.

De Wel-Edele Geſtrenge Heer Mr. HERMAN SCHOMAKER, *J.U.D. Advokaet Fiskael der Finantie van de Graefſchap Zutphen, en Sekretaris derzelver Stad; Lid van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen; en van het Groninger Genootſchap* pro Jure Patrio excolendo. enz. enz.

De

De Wel-Edele Geſtrenge Heer Mr. JAN VAN LIER, *Ontvanger Generael, en Lid van den Loffelyken Etſtoel des Landſchaps Drenthe; Lid van de Hollandſche Maetſchappy der Wetenſchappen* te *Haerlem*; *en van het Groninger Genootſchap* pro Jure Patrio excolendo. enz. enz. wonende te *Aſſen*.

De Hoog-Edel Geboren Heer, Jonkhr. WILLEM BARON VAN LIJNDEN, *Heer tot Hemmen; Beſchreven in de Ridderſchap des Quartiers van Niewmegen; Extraordinaris Raed in den Hove van Gelderland; en wegens die Provincie Gekommitteerd ter Vergadering van Hun Hoogmogenden*; enz. enz. te *Niewmegen*.

De Wel-Edele Geſtrenge Heer Mr. THOMAS HOOG, *Raedsheer in den Hoogen Raede over Holland, Zeeland en Friesland*. enz. enz.

De Wel-Eerwaerde Heer JOSUA VAN IPEREN, *A. L. M. Phil. Doct.* en *Predikant te Campvere*; *Lid van de Hollandſche Maetſchappy der Wetenſchappen* te *Haerlem*; *en van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen*.

De Wel-Eerwaerde Heer JACOBUS HINLÓPEN, *Predikant* te *Utrecht*.

De Wel-Eerwaerde Heer GEORGIUS LEMKE, *Predikant* te *Harlingen*.

De Wel-Eerwaerde Heer DIRK SEMEINS VAN BINNEVEST, *Predikant* te *Deventer*; *thans* te *Amſterdam*.

De Wel-Eerwaerde Heer THEODORUS LUBBERS, *Predikant* te *Groningen*.

De Wel-Eerwaerde Heer JOHANNES HENRICUS FOLMER, *Predikant* te *Dwinglo*.

De Wel-Edele Heer Mr. PIETER LEONARD VANDE KASTEELE, *Advokaet* in *'s Gravenhage*.

De Wel-Eerwaerde Heer JOHANNES CUPERUS, *Predikant* te *Vollenhove*.

Verkozen den 3. van Wintermaend 1773.

De Wel-Edele Heer PIETER VREEDE, *Junior*, *Koopman* te *Leyden*.

WERKEN

VAN DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

LIJST
DER
STUKKEN.

Heilgroete der Leidſche *Zanggodinnen* aen Zyne Doorlugtigſte Hoogheid WILLEM DEN VDEN, gevolgd naer het *Latijn* van den Hooggeleerden Heere ADRIANUS VAN ROYEN, door ADRIANUS VAN ASSENDELFT. Bladz. I.

Taal- en Dichtkundige Aanmerkingen van BERNARDUS DE BOSCH, ter verbetering zyner Dichtlievende Verluſtigingen. XV.

Verdediging van de voornaamſte Dichterlyke Vryheden, door Mr. ZACHARIAS HENRIC ALEWIJN. LXXXIX.

De Chriſten. Aan den Vrygeest. Door BERNARDUS DE BOSCH. CLVII.

Verhandeling over den Eed der Utrechtſche Biſchoppen, genaamd den Eed met zeven Stolen, door HIERONYMUS VAN ALPHEN. CLXXXIII.

Schets

LIJST DER STUKKEN.

Schets eener Geſchiedenisſe der Rederijkeren., door WILLEM KOPS. CCXIII.

Graffchrift op den Heer JAN WAGENAAR, door JAN DE KRUYFF. CCCLIII.

HEILGROETE

DER

LEIDSCHE ZANGGODINNEN

AEN ZYNE

DOORLUGTIGSTE HOOGHEID

WILLEM DEN VIJFDEN.

PRINS VAN ORANJE EN NASSOUW, STADHOUDER, MIDSGADERS CAPITEIN GENERAEL EN AMMIRAEL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN;

UITGEBOEZEMD DOOR DEN HOOGGELEERDEN HEERE

ADRIANUS VAN ROYEN,

OP DEN XV. VAN GRASMAEND

MDCCLXVI.

GEVOLGD NAER HET LATIJN

DOOR

ADRIANUS VAN ASSENDELFT.

HEILGROETE

DER

LEIDSCHE ZANGGODINNEN

AEN ZYNE

DOORLUGTIGSTE HOOGHEID

WILLEM DEN VIJFDEN.

ENZ. ENZ. ENZ.

Eenig ſchittrend puikgeſteente, naegebleven in 't geſlacht
Van Oranje, 't welk zoo gunſtig aen 't Bataefsch Atheen gedagt;
Hoop en eenige verwagting van 't Naſſouwſche heldenbloed,
Gods geſchenk, van groote waerde voor het Land in tegenſpoed,
Beeld van uw' geſtorven Vader, Liefdepand van de Oppermacht,
Gulden Zon, verheven naezaet uit een wijd beroemd Geſlacht;
Neem niet kwalijk, zoo mijn Zangſter eerbied vord'rende ooren ſtoort,
En de konst geen juiſte klanken weet te vormen zoo 't behoort;
Neem niet kwalijk, zoo mijn Zangſter, in haer yver niet geſtuit,
U durft groeten, ſchoon ze nadert met een dof en ſchor geluid;

Datze uw Vaders, de achtbre Helden, die zy met verwondring ziet
In uw aenſchijn, zonder ſchroomen durft vermelden in haer lied.
'k Weet wel ja, wanneer ik dwaele langs het veld der oude blaên,
Waer zich dezen roozen gaeren, geenen 't oog op doornen ſlaen;
'k Weet wat eerbied, waerdſte Vader van 't geliefde Vaderland,
Voor uw rijk begaefde Hoogheid elk moet blyven ingeplant:
Dan uw Vroomheid, die zoo eigen aen uw vriendlijk Stamhuis is,
Weet mijn zinnen op te beuren, en verdrijft de ontſteltenis.
Hoe beminlijk ſtraelt het wezen! gunſtige Edelmoedigheid
Heeft aen mijn Latijnſche Zangen haer beſcherming toegezeid!
Mogt maer 't Weſtewindje blazen door Minerva's Heiligdom,
En mijn duiſt're harsſens zuivren van den zwaren neveldrom!
Dan zou 't vuerig dichtvermogen, dan zou de aengeblazen geest
Levendiger klanken vormen door mijn tong op 't vreugdefeest;
Dan zou Romes taelgeleerdheid rollen met een' vluggen zwier,
En zich met de held're ſnaren menglen van de yvoiren lier;
Dan wierdt van het gladſte marmer U een Heiligdom geſticht,
En een vetter offergifte voor uw outer toegericht.
Maer nu heeft natuer mijn krachten in een nauw beſtek beklemd,
En door ouderdom 't vermogen der welſprekendheid geſtremd:
't Is dan, daer mijn ſob're voorraed aen mijn wenſchen niet voldoet,
Slegts een dankb're hand vol wierooks, die mijn armoê brengen moet:

't Kan

't Kan de Godheid zelfs verzoenen, als men 't kleinſte ſlachtvee brengt,
En geen bloed van vette ſtieren offrende op het altaer plengt.
Wat vertoeve ik? ... zie 's Lands Grooten met ontſtoken fakkels gaen,
Welgeboren burgers volgen in een rei hen achter aen:
't Nieuwe wapen zien we drukken op de Zegels van den Raed,
WILLEMS Naem het hoofd verſieren der beſluiten van den Staet.
Zou ik dan mijn hulde weig'ren aen den Vader van het Land,
Of de Nederlandſche trouwe, die 'k Hem wy' met hart en hand?
Wie zal toch de Raedsbeſluiten wraken van 's Lands Oppermacht,
En in 's volks belang niet deelen, nu op vaſter voet gebragt?
Dat zy verre: hoogaenzienlijk, wijdberoemd, geletterd Choor,
's Vorſten vriendlijk ſtraelend wezen wekt uw blijdſchap, ſcherpt uw oor;
Laet ons blyde toonen heffen: 't heilig Jaerfeest wordt vervuld,
En de heildag, door de glanſen van de Oranjezon verguld,
Toen voor 't eerst de blyde Moeder 't vorstlijk telgje heeft gekust,
En de liefde 't met een wiegzang zagtkens heeft in ſlaep geſust;
Toen de blaekende gebeden, toen de wenſchen zijn voldaen,
Sedert agttien zonnekringen van 's Lands Vadren opgegaen:
Daer mijn WILLEM, aengetreden in een purpren ſtaetſiekleed
De aengewezen eeretrappen van zijn voorgeſlacht betreedt,
En de heirſtaf neemt in handen, als geſproten uit een' Held,
Over 't krijgsvolk op 's Lands vlooten, over 't krijgsvolk in het Veld.

Zulk een dag, waer ſterk verlangen ſteeds om ſmeekte; zulk een dag
Is een waarborg, dat de Hemel op 't belang van Neêrland zag,
Die, met vermeljoen en ceder ingedrukt in pergament,
Zy in Neêrlands Jaergeſchichten tot een eeuwige eer geprent.
Onuitwiſchbaer zal hy blyven als in Diamant gedrukt,
Op dat zijn geheugen nimmer aen den naezaet worde ontrukt.
Laet ons blyde toonen heffen: zie een ſtar aen Neêrlands trans
Op de ſterfelyke Goden ſtraelen met een' nieuwen glans.
Vreede vliegt op blanke ſchachten door de Zaelen overal,
Heil bevrijdt de gouden deuren als een wacht voor ongeval.
Welgelukkig voorbeduiden! Eendragt heerſcht, en bly te moê
Trekt opregte Trouw de banden van de Vriendſchap vaſter toe:
En, gelijk de held're parels, of het water van een bron,
De afgedaelde zomerſtraelen wederkaetſen na de zon,
Zoo ontvangen zeven Landen, door een vast verbond vereend,
Zaligheên, die wederkeeren tot de bron, die haar verleent.
Zoet Genootſchap! gulden tyden van Saturnus eeuw! daer de een
Vaerdig zyne hulp ten nutte van den and'ren wil beſteên.
Zacht beſchermen, dat we wachten! nu de Vreedeolijf gerust,
En den ſchedel van 's Lands Staeten en des Vorſten ſchedel kust.
Groote ſterkte, waer we op bouwen! nu het Welzijn van den Staet
Zich gerust op zeven zuilen onder WILLEMS zorg verlaet.

Kent

Kent uw voorrecht, Nederlanders, 't zalig voorrecht, U zoo waerd,
En brengt Wijn en Wierookgeuren aen den algemeenen haerd.
Hoe omzichtig houdt de Stuerman hand aen't roer, zijn zorg betrouwd,
Daer hy door zijn eigen voorbeeld al de wetten heilig houdt!
Wat doet zulk een Prins niet hopen? Hoe wordt onze liefdeplicht
Aen zyne afgeſtorven Vad'ren, die wy eeren, best verricht?
Dwael ik, of verleent de Godheid uit haer vollen overvloed,
Die ſteeds vroome Vorſten zegent, hierom zulk een zalig goed?
Dwael ik, of is dit de reden, dat de grond, maer pas ontdooid,
Zich met ſpikkelryke bloemen van de lieve Lente tooit?
't Is zoo... Ja .. 't geſtarnte is gunſtig, malſche grasjes ſpruiten uit
Op het veld aen alle kanten waer natuer haer ſchoot ontſluit.
Nektarſtroomen, melkrivieren vloeien langs de zoomen heen,
Daer zich kleur en geur van bloemen lieflijk menglen onder een;
Zie den Rhijn langs bogtige oevers ſpeelen by de Lentevreugd,
Zie de korenhalmen groenen, en de Graengodin verheugd;
Nyvre bouwman denkt alreede dat zijn wenſchen zijn voldaen,
Zijn verbeelding ziet den ſikkel in verſcheiden akkers ſlaen.
Zie, terwyl de Dichters gloeien van 't gewyde druivenbloed,
En de rijkſte ſchatten ſtorten uit den hoorn van overvloed,
Hoe de Koopman duizend waeren van den Ooſter Indiaen
Voert in zijn geladen ſchuren, daer de voorraed niet kan ſtaen.

Vol-

Vollen wellust zien we ſpeelen, waer men de oogen henen ſchiet,
Gulle blijdſchap vrolijk dart'len, by 't gedeun van 't vreugdelied.
Uwe giften zijn 't, ô FRISO, die in 't rijk der Zaligheên
Nu ten reie gaet, ô FRISO, uwe giften zijn 't alleen.
's Gravenhage zal geen zetel blyven van de Ridderſchap,
Of die dienſten U vergelden met een vrolijk handgeklap.
Laet ons blyde toonen heffen: zie de hooge School getooid
In haer Feestkleed, en de tabberd om Minerva's leên geplooid.
't Voegt zoo, nu 't onwinbaer Leiden met haer Zanggodinnen, prat
Op het Heiligdom van Pallas, opgetrokken in haer Stad,
Met eenparig zegenwenſchen, 't vrolijk juichend feest begroet,
En de dankb're wierookgeuren hart'lijk opwaerts ryzen doet.
't Voegt zoo, nu de Wijsheid, veilig onder Naſſouws beukelaer,
In dit kroost het bloed eerbiedigt van de aloude heldenſchaer.
De eerſte WILLEM van Oranje heeft deez' Tempel toch gebouwd,
En aen deez' beroemde wallen als een heilig pand betrouwd,
Toen ſtandvaſtigheid zich ſterkte met een meer dan menſchen kracht,
En verbrak door 's Hemels zegen 't Juk van Spanjes overmacht.
MAURITS heeft zijn heldendeugden in dit ſtrijdperk aengeleerd,
MAURITS, by de Nederlanders als een Oorlogs God geëerd,
Die, ontzaglijk door de ſtraelen van zijn kop'ren helm en ſchild,
In zijn ſtaelen vuist de blikſems onverſchrokken heeft gedrild.

Zelfs

Zelfs heeft deze kweekſchool Helden opgeleverd, brave Vorst,
Helden, die de zorgen hebben van een machtig rijk getorst.
Ook het voorſtel van den Hertog en zijn Vorſtelyke Raed
Wierdt bezegeld door de ſtemming van 's Lands Vad'ren in den Staet;
En uw Mentor, die, geboren tot een hooge waerdigheid,
Als een Vorſt uw Jeugd beſtierde met een gaedeloos beleid,
Heeft uit deze Kweekſchool Mannen van geleerdheid en verſtand
Uitgekoren, en de Wijsheid U door dezen ingeplant.
Zie den luiſter onzer orde, die met welbeſpraekten zwier
U begroette, by 't aenvaerden van 't Stadhouderlijk Beſtier;
Zie Hem, die uw kundigheden zoo gelukkig heeft beſchaefd,
U met keur van Wetenſchappen door zijn onderwijs begaefd.
Ja, mijn Weiss mag billijk roemen op zijn grooten Voedſterzoon,
En ontvangt, o heilrijk voorrecht! op geleerden arbeid loon,
Ja, mijn Gaubius mag juichen, dat zijn wakkerheid en kunst
's Vorſten dierbaer Hoofd by 't leven heeft bewaerd door 's Hemels gunst.
Dat ook (zoo 't dien naem mag dragen) ons geſchenk worde aengebragt,
't Wordt gewillig aengeboden en van Vorſten niet veracht.
Godgeleerden, diep ervaren in gewyde Wetenſchap,
Wetgeleerden, hoog geklommen op Aſtrea's eeretrap,
Kunstbeminnaers, Wijsheidzoekers, wier onſterfelyke Naem,
Lang met blyvende eer belauwerd, wordt vereeuwigd door de Faem,

Hechten 't zegel aen mijn wenſchen met een algemeene beê,
En de blyde Jongelingen vieren 't heuglijk tijdſtip meê.
Deze hooggeliefde panden zijn uw zorgen aenbetrouwd,
Met deez' Tempel, daer de kuiſche Wetenſchap haer zetel bouwt.
Waere Wijsheid houdt hier woning, die haer licht alom verſpreidt,
Reine Godsdienst kan hier veilig rusten met Gerechtigheid:
Phœbus en de Zanggodinnen houden hof in dezen oord,
Met de Wetenſchap, die Grieken en Romeinen heeft bekoord:
Hier woont Chloris, om de geuren van haer lokjes zoo verheugd,
Chloris, van wier lof mijn Zangſter deunde in 't groenen van haer jeugd.
Reine liefde tot 's Lands Vad'ren, 't Volk, en 't lieve Vaderland,
Houdt, wanneer de Vorst mag leven, hier den ſcepter in de hand.
'k Pryze deze puikſieraden van 't Bataefsch Athene U aen,
Waerdig, dat ze in uw beſcherming, in uw gunst een plaets beſlaen.
Ik voorſpel 't, het zal gebeuren: 't geen Oranje in 't openbaer,
Door een' hemelgeest gedreven, toegezegd heeft, wordt ſteeds waer.
Laet ons heilig dank betalen! de outers branden reeds, elk een,
Wien de liefde tot Oranje 't hart ontvonkt, mag herwaerds treên!
Laet ons heilig dank betalen aen 't begunſtigend Beſluit,
Neêrlands Staet en School en Burgers zien thans na Gods zegen uit.
Ook de Prieſters, die den myter dragen op 't eerwaerdig hoofd,
Spellen wiſe zaligheden, die de Godheid heeft beloofd.

Billijk

Billijk zeker: eensgezinde blijdſchap zweeft in hart en mond;
Armen, ryken, kleinen, grooten vieren dezen vreugdeſtond.
Zoetſte wellust onzer dagen, uw en uwer Vad'ren God,
Die der dicht'ren lippen vaerdig maekt en hunne geesten vlot,
Leert my de algemeene blijdſchap op een onbedwongen toon
Melden, en een' lofgalm heffen voor Oranjes Heldenzoon,
Op wiens wezen 's Vaders deugden ſpeelen met Bevalligheid,
En de Liefde, die haer zorgen 't Vaderland heeft toegezeid;
Die den eerbied op 't aenſchouwen vordert, en een ſchitterlicht,
Met aenminnigheid gemengeld, af doet ſtraelen van 't gezicht.
Maer wat vang ik aen, te byſter overmeeſterd van mijn luim?
Zou ik zulk een taek beginnen? deze ſtof is veel te ruim.
And're geesten moeten weien in dien roem, met hooger vlucht
Snellende op verhev'ner ſchachten van de Dichtkunst na de lucht.
Zoo veel deugden, zoo veel gaven zou een Pindarus alleen
Nauwlijks met zijn hooge klanken uittrompetten, anders geen.
Eer ik echter, door 't genoegen van uw nieuwen Eereſtaet
Opgetogen, uw omhelzing, teêrgeliefde Prins, verlaet,
Neem eerst deze violieren, die ik ſtrooie, gunſtig aen,
Met de krokus, die de Zangberg heeft geſchonken, geel van blaên;
Neem eerst deze purp'ren giften, die de ſchoone Lente U brengt,
Lelywit met liefderoozen geurig onder een gemengd;

Neem eerst ed'le liefdedriften aen van een oprecht gemoed,
En onlochenbare panden van myne achting voor uw bloed.
Leef voorſpoedig, brave WILLEM, en gelukkig, Jaren lang!
't Hooge ſtamhuis blyve veilig in uw Zaed voor ondergang!
Leef gezond, en ſmaek beſtendig zegen, dien gy waerdig zijt!
Hemelgunst verzelle uw poging, geve voorſpoed aen uw vlijt!
Dan zal 't heilrijk Neêrland juichen onder uw beſtier, en 't Hof
Van Minerve uw roem verbreiden onder 't klinken van uw' lof.
Liefde tot den God der Goden, van wiens throon de Vrede daelt,
Zal door U met Godsdienst groeien, die 't Heelal met heil beſtraelt.
Vroomheid en Oprechtheid zullen met Geloof in een verbond
Dan Gerechtigheid begroeten met de kuſen van haer' mond.
Gulden Vryheid, die uw Vaders kogten met hun dierbaer bloed,
Zal door U haer wierook zwaeien voor hun ouden heldenmoed.
Dan zal 't Naegeſlacht in ſchaduw van den Wijnſtok en de Olijf
Veilig rusten, en in vrede ſpeelen gaen door uw bedrijf.
Dit voorſpel ik; blyde teekens doen mijn hoop te vaſter ſtaen,
Wenſchen, op zoo groot een feestdag uitgeboezemd, zeker gaen.
Leidſche, Nederlandſche Zangers, roert Uw ſnaeren by deez' Vreugd,
Strengelt verſche bloemfestoenen tot een krans voor WILLEMS Jeugd.
Dit alleen maer ten beſluite (ſchoon ik, waerdig Staetsjuweel,
U geen leſen tracht te geven, of als Meeſter iet beveel)

Dit

Dit alleen maer (zoo ik immer iet verdiene) zy mijn lof,
't Is het toppunt van mijn wenſchen, en mijn grootſte vreugdeſtof;
Uw geheugen weig're nimmer dankb'ren indruk aen den Held,
Die op uw verheven wegen als een gids U heeft verzeld,
Van wiens roem 't onwis zal blyven, waer hy meer wordt hoog geacht,
Of in onze levensdagen, of by 't laete Naegeſlacht.
Dan zult gy, door deugd verheven, ſchoon door Oorlog niet vermaerd,
Grooter eerepalmen winnen, dan uw Vaders door hun zwaerd.
Dan zal Hektor voor U zwichten met Achilles, dan zult gy
Grooter zyn dan Alexander, ſtreeven Ceſars roem voorby.
Uw verdienſten dan, in 't Oosten en in 't Westen opgehaeld,
Zullen worden opgezongen, daer de zon verrijst en daelt.
Dwaele ik, of zien WILLEMS oogen neêr uit 's hemels hooge choor,
Nu zijn WILLEM zoo voorſpoedig treedt in 't Vaderlyke ſpoor;
Heeft hy boven de aerdſche kringen, by den glans van 't eeuwig licht,
Bly beſeffen van den zegen, die zijn Erfgenaem verplicht?

* * * *

Heeft mijn dichtgeest gretige ooren mogen ſtreelen door 't geluid,
En uwe aendacht kunnen trekken, gaet nu heen, 't gezang is uit.

TAAL- EN DICHTKUNDIGE AANMERKINGEN VAN BERNARDUS DE BOSCH, TER VERBETERING ZYNER DICHTLIEVENDE VERLUSTIGINGEN.

BERICHT.

Met tweederlei oogmerken zyn deeze Aenmerkingen ontworpen. Eerſtelyk om de feilen, in myne uitgegeevene Vaerzen begaen, te verbeteren; en ten anderen om aenkomende Dichters in hunne oefeningen te onderſteunen, en te waerſchuwen voor de klippen, waerop wy verzeild zyn. * *Het aantoonen van drie misſlagen* (om de woorden van den Heer Huydecoper te gebruiken) *kan by veelen meer dienst doen, dan het voorſchryven van twalef Regelen of Wetten, terwyl alleen te zeggen wat goed zy, ons maer half doet kennen wat kwaed is.* Dierhalven vertrouw ik dat deeze Aenmerkingen tot beſchaeving van deftige Dichtwerken zullen kunnen dienen.

* Proeve van Taal- en Dichtk. bl. 398.

AAN-

AANMERKINGEN,

TER

VERBETERING

VAN DE

DICHTLIEVENDE VERLUSTIGINGEN.

EERSTE DEEL.

In 't begin van 't voorbericht ſtaat: verhevendheid *moet zijn:* verhevenheid. Aan 't einde, beſcheidendheid *moet zijn:* beſcheidenheid.

De aanhaaling deezer misſtellingen geſchied te meer, om dat ze ook by anderen, die men met recht zou kunnen ſtellen tot voorbeelden van netheid in taal en ſpelling, gevonden worden. Als by ANTONIDES, Mengeld. bl. 323.

Wat helpt het, of gy de verborgentheên *en gronden*
Der Wijsheid en Natuur zo klaer hebt ondervonden?

en bl. 391.

Waerheenen kan u de overmaet,
Van uw genegentheid *verrukken.*

MOONEN H. Herderszangen bl. 48.

De dooden, in 't gewoel en vinniglijk gedruis
Herboren, pryzen uw onopgeſpeurt vermogen,
Vermogen, ook betoont aen blintgeborene oogen,
Die van uw hant geraekt, en met of zonder ſlijk
En ſpoch gezalft, eerst ruw, daerna beſcheidentlyk
Den dag, en in dien dag den heilant blyde aenſchouwen.

D. VAN HOOGSTRATEN Poëzy bl. 207.

Terwyl gy overdenkt, wie hier de kroone ſpant;
Wie van den lauwer, door verheventheid *van klanken,*
Of lieffelyk geluit, zig zelven zal bedanken.

bl. 239.

Ontfang dees gift van myn genegentheen.

bl. 367.

——— ——— — *daer ſtaet een poort gerezen*
In 't eerſte perk, waer voor beſcheidentlyk *het wezen*
Van vele menſchen te bezien is, die daer ſtaen.

POOT Gedichten D. I. bl. 221.

Juno trout hun rechterhanden,
Venus hun genegentheên.

D. II. *in 't ſlot van zijn Voorbericht* beſcheidentlyk. en bl. 208.

Toen Venus nu met toegenegentheit
U had in't huis der ſchoone maegt geleidt.

HOOGVLIET. Mengeld. bl. 59.

De Ervarentheid *zou Febus eelſte groen*
Zyn lauwerblaên, om uwe hairen ſtrenglen.

en

en Bl. 433.

't Lust hem thans, met klaar beſcheit,
Zyne wisſe ervarentheit.
Aan de waereld voor te ſchryven.

Dat nu de terminatie *heid* achter *adjectiva*, zonder eenige bykomende letter, gevoegd moet worden, blykt allerduidelykſt aan andere woorden; als *gehoorzaamheid*, *voorzichtigheid*, *bezigheid* enz. Niemand zou *gehoorzaamdheid*, *voorzichtigdheid* of *bezigdheid* ſchryven; en gelyk de *d* in deeze woorden niet te pas komt, zo kan ze ook niet worden uitgelaaten, wanneer ze tot de *adjectiva* behoort. Wie zou *beleefheid*, *bedaarheid* of *bezadigheid*, voor goed houden? even wanvoegelyk is het, ſchoon het minder in 't oog loopt, de *d* in *welſpreekendheid*, *oplettendheid*, *menschlievendheid* enz. weg te werpen: echter vind men zelfs by luiden van letteren menigmaal *welſpreekenheid*, *oplettenheid*, *menschlievenheid*. Niet (denk ik) om dat zy meenen dat de taal zulks vereischt, maar alleen om dat zy 't onoplettend voorby zien. Deeze onachtzaamheid is ook de eenige oorzaak geweest dat ik deeze misſlagen zo hier als elders begaan heb; doch die de goedgunſtige Leezer gemaklyk zal kunnen verbeteren. Hier by zou men nog kunnen aanmerken dat *heid* niet altoos even gepast by *adjectiva* gevoegd word; als *ſterkheid* en *verzekerdheid*. Ieder zal my moeten toeſtaen dat *ſterkte* en *verzekering* beter is. By VONDEL vind men *gebeurzaemheid*. in zyne Beſpiegelingen van God en Godsdienst bl. 14. en 15.

't Nootwendige uit zyn' aert, hoe ſcherp men dit beziet,
Heeft geen gebeurzaemheit *des wezens, of 't moest ſtryden*
Met zijn natuur: geen recht noch reden kan dit lyden.

Nu luit het ongerymt dat een gebeurzaemheit
Van 't wezen, dat eens wert, en welks natuure zeit
Dat zy een' aenvang kent, zou van zichzelf beginnen.

Men wende, om dit goed te maaken, de gelijkluidende voorbeelden van *duurzaamheid*, *werkzaamheid*, of *waakzaamheid* niet voor, want men zegt ook *duurzaam*, *werkzaam*, *waakzaam*, maar daarentegen altoos *gebeurlyk*, nooit *gebeurzaam*, en waar zal dan *gebeurzaamheid* van worden afgeleid? Niet minder vreemd voegt VONDEL *heid* zo achter een zelfst. als werkwoord in de voorn. Beſpiegelingen. bl. 28.

Zo 's werelts wezenheit *of* Isheit *quam te ſpruiten*
Uit een nootwendigheid, ——————————
——————————— *wie zou met tonge of pennen*
Dan 's werelts eeuwigheit verzaken, en ontkennen?

Doch men heeft hier het een en ander als kunstwoorden, waarmede hy zyne bewysredenen best kon ophelderen, aan te zien, ſchoon ze geenszins voor goed Nederduitsch te houden zyn.

Boven dit alles vind men verlengingen van *Adjectiva* die men door de terminatie *heid* welluidende meent te maaken, VONDEL. Poëzy D. I. bl. 299.

Gy zont hem 't oorlogh t'huis, en deed zyn grootzicheit
Verſchrikken voor den Leeuw, die in de Roozen weit.

J. VOLLENHOVE. Kruistr. bl. 25.

Door geen Stoykſche trotzigheid
Noch blinden overmoedt misleit.

G.

G. BRANDT. Sticht. Gedichten. bl. 51.

Wat mag het vleesch, door 't oog verleit,
Zich wentlen in onreinigheit?

D. VAN HOOGSTRATEN. Poëzy bl. 64:

Zyt gy beminnelyke Maegd,
Nu eens van uwe kwael en ziekte fris genezen,
Zo ſtrael my weder toe met dat bevallig wezen,
Dat zo veel zoetigheên *en minlykheden draagt.*

bl. 275.

Wat ſtank is dit, die zich alom verſpreit?
Wat booze ſmet? wat ſnoode vuiligheden?
Wat letterpest? o tyden en o zeden!
Is dit de grond van wetenſchap geleit!

en bl. 379.

Daar is de ſterkte met Regtvaardigheid verzelt,
De ſchoone Oprechtigheid *van leven, waerd gemelt.*

POOT. Ged. D. I. bl. 295.

Zo brengt men huilende woeſtynen
In zachte ſtilligheid.

Het Kunstgenootſchap onder de Zinſpr. NATURA ET ARTE,
In *Th. van Kempens* Navolging van J. C. bl. 36.

Die, door die losſigheit *verleit,*
Zyn vorige behoeſtigheit.
Vergeet, vergeet met een de waerde van myn giften.

en bl. 133. vryigheden.

By de beste ſchryvers vind men dus ook *kleinigheid.* Zelfs by den keurigen en doorkundigen Ariſtarch *B. Huydecoper*, waarom zich niemand behoeft te verwonderen dat ik ook zo geſchreven heb.
D. II. bl. 257. r. 11.

De grootheid van den Hemelheer
Ziet ze in onzichtbre *kleinigheden.* . .

waarvoor ik nu liever had:

In 't minst gewrocht, hoe zwak, hoe teêr,
Beſchouwt zy 's Heeren mogendheden. . . .

Want het komt my voor dat zo lang men niet zegt *grootschzig*, *trotſig*, *onreinig*, *zoetig*, *vuilig*, *oprechtig*, *ſtillig*, *losſig* of *kleinig*, men *grootschheid*, *trotsheid*, *onreinheid* enz. behoort te ſchryven.

Bl. 2. r. 13.

Doorluchte Vorsten, die, den zetel opgetreeden, —

Deeze ſchryfwyze ontmoet men by VONDEL in zyn' Ovidius bl. 462.

Zy klimt met Taumas' telg den *heuvel op, en ſtaerde*
En zagh hoe een geſtarnt' van boven viel ter aerde,
Dat ſlux met zynen glans perruik en haer ontſtak.
Zy vloogh met dit geſtarnte om hoogh naar 't helder dak,
Den *klaeren hemel in.*

en zo meermaalen. Ook by D. VAN HOOGSTRATEN in zyne Poëzy bl. 105.

Van welk een vier voelt zig myn Zangheldin gedreven,
Om ombekommert weêr den *zangberg op te ſtreven.*

ſchoon men dit wel voor geene taalfeil te houden hebbe, ſchryven nochtans de keurigſte, in deeze beteekenis geen *den* maer *ten*, 't welk zo veel

zegt

zegt als *tot den*, en dus, behalven dat het beter klinkt, van meer nadruk en krachtiger is.

Bl. 3. r. 13.

Ziet, by veel' ſpiegels van genade en zuivre deugd,
In dit gezegend Kind de welbron uwer vreugd.

Een *Wel* is een *bron*, en een *bron welt*, dierhalven is *welbron* een verdubbeling, die af te keuren is. Men zou ook in 't geheel deeze regels duidelyker hebben kunnen ſtellen:

Bedenkt wat ſtroom van troost uit deeze heilbron vliet,
Zo dikwerf als gy hier der vroomen blydſchap ziet.

Bl. 3. r. 17.

ô God der waarheid, voor wiens heerlykheid en glans,
De Cherubynen, in den onbezwalkten trans,
Het heilig aangezicht bedekken met hun wieken,

Dit is een navolging van J. DE HAES in Judas bl. 7.

Gy, die hier boven op den hemeltroon gezeten
Door uwe majeſteit van niemand af te meeten,
De zon en maen verdooft en aller ſtarren glans,
Daer Cherubinnen in den allerhoogſten trans
Al bevende 't gezicht en wezen voor bedekken,

Deeze *trans* beteekent den Hemel der heerlykheid. Maar wat is *trans?* Indien wy 't KILIAAN vraagen, zegt hy: *trans* is *tinne, kanteeling, borſtweering, opperſte omgang van een' muur enz.* De Dichters gebruiken dit woord van de hemelboogen, mogelyk om dat zon, maan en ſtarren, volgens het aangenomen gevoelen, aan de lucht omgaan; en dan heeft het

eenj-

eenigen ſchyn: maar de verblyfplaats der Engelen dus te noemen, luid vreemd. Lees in de plaats van myne aangehaalde vaarſen:

ô God der waarheid, voor wiens heilig aangezicht
De Cherubynen, in het onbeneveld licht,
Hunne oogen vol ontzag, bedekken met hun wieken,

Bl. 5. r. 12.

Elizabeth was nu in ſtilheid neêrgezeten,
En wierd den invloed van Gods dierbre gunst gewaar,
Dies boog zich 't hart, gelyk een zwangre korenair
Het hoofd op haaren halm, wanneer men 't graan, by 't ſuizen
Des zachten winds, gelyk een gouden zee ziet bruizen:
De wind des Geests doorwaait den akker van haar ziel,
Die om zyn vruchtbaarheid Gods oog op 't hoogst geviel,
De gouden deugden, die hier mildgezegend bloeijen,
Verkrygen voedſel, daar ze in 't licht der Heilzon gloeijen.

De zin van de derde tot op de helft van de vierde regel is eenigszins duiſter. *Het hoofd* ſtaat tegenover *zich* en *buigt* is weggelaaten. 't Had behooren te weezen: *Gelyk een zwangere korenair zich buigt op haaren halm.* Wat nu het verdere belangt, van het goudgeel koren, dat door den wind bewoogen word, mag men overdragtelyk zeggen: *hier golft een gouden zee.* Maar met het zelfde recht kan geenszins gezegd worden: *het koren bruischt gelyk een gouden zee.* Want dan vergelykt men het koren by iets dat niet in de wereld is, en een vergelyking, die in zichzelve onbeſtaanbaar is, kan niet dienen om de zaak op te helderen: behalven dit, behoort *bruiſchen* onder de woorden, die gemaakt zyn om het geluid, waarvan geſproken word, naar te bootzen; zo dat *by het bruiſchen van de zee*

niet

niet het gezicht, maar het gehoor te pas komt; dat is te zeggen: men kan niet zien, maar men hoort *bruiſchen.* De volgende regel: *De wind des Geests doorwaait den akker van haar ziel*, kan ook geen proef houden; want behalven dat *Geests* een woord is dat niet wel is uit te ſpreeken, verſtaat men door een' akker een plat Land, waarvan men niet kan zeggen dat het *doorwaaid word*; de wind waait over den akker, maar door den hof, om dat, van een' hof geſproken wordende, ons denkbeeld zich bepaalt aan een beſlooten plaats, die meer beplant en belommerd is dan een akker. Boven dit alles is hier, over 't geheel genomen, een verwarring, door het opëenſtapelen van gelykenisſen. Eerst word *het hart* by eene enkele korenäir vergeleeken, én vervolgens *de ziel* by eenen akker, voorzien van een' ryken graanöogst, waarby weder de deugden vergeleeken worden. Men zou billyk mogen vraagen wat men hier te verſtaan hebbe door *het hart*, dat in onderſcheiding van de ziel, met de deugden gelyk ſtaat, want het is als *een zwangere korenäir*, en *de deugden bloeijen op den akker der ziele.* Om nu dit alles te verhelpen, dient een geheele veranderring in de plaats te komen. Laat my die opgeeven!

Elizabeth was nu in ſtilte neêrgezeten,
En wierd den invloed van Gods dierbre gunst gewaar,
Dies boog zich 't hart, gelyk een zwangre korenäir
Zich buigt op haaren halm. Dus werkt de Geest des Heeren:
Wie 't vruchbaarſte is in deugd, zal zich het diepſt verneêren.
Hoe zalig is de ziel, die 's Hoogſten wet bemint;
Haar' troost, haar vreugd alleen in Gods nabyheid vind,
En in zyn' wil berust, ontlast van alle zorgen,
Daar 't Hem behaagt met haar te ſpreeken in 't verborgen.

Bl. 5. r. 22.

ter zedige oogen uit; *moet zyn:* ten zedige oogen uit; *Ter* behoort tot zelfst. woorden van het vrouwelyke, *Ten* tot die van het manl. en onzydig geslachte. Dus zegt men: *hy trad ter zaale in*, en *hy voer ten hemel op*. Hier heb ik gemeend dat *oogen*, om het meerv, *ter* vereischten. Doch dit stryd met de gewoone spreekwys, die is: *ten oogen uit*, VONDEL Poëzy D. I. bl. 581.

Dus zien eerwaerdigheid en diepe ootmoedigheid
JOAN ten oogen uit.

en in de Maegdebr. bl. 26.

—— —— —— —— *toen borsten my de traenen*
Ten oogen uit.

J. DE DEKKER Christus beschuldigd bl. 224.

De oprechtheid des gemoeds, al slaet hy geen geluid,
Straelt hem ten oogen uit.

MOONEN. Heil. Herdersz. bl. 11.

De graemschap slaet, gelyk een lichte vlam, ten oogen,
Als door twee vensters, uit.

ANTONIDES. Ystroom bl. 19.

Daar staet het Magazyn —— —— —— ——
En beurt, gesiert als een aenzienelyke bruid,
Twee hoofden even schoon ten diepe golven uit.

D. VAN

D. VAN HOOGSTRATEN. Poëzy bl. 214.

Het zeegodinnendom kykt voort ten golven uit,
En ſtreeft vast hant aen hant door zee, aen 't ſpelemeien.

Maar laat my nog een en ander voorbeeld opgeeven, ten bewyze dat men zich hierin ook ligtelyk kan vergiſſen. MOONEN. Poëzy bl. 86.

't Was winter, en de Vecht —— —— —— ——
Verſtrekte een ſpiegel van de zon, voor twalef jaeren
En noch eens twalef ter zeegolven uitgevaeren ——

HOOGVLIET. Mengeld. bl. 50.

Waar 't nu myn Nimf, ô Merweſtroomvorstin,
Gegunt om met de Tritons en Najaden
Te dompelen ter diepe golven in.

Bl. 8. r. 19.

kuscht, *moet zyn:* kust.

Deeze verkeerde ſpelling word ook wel by anderen gevonden, als by D. SMITS in Baälfegorsdienst. bl. 15.

Elk kuscht, *als waer 't voor 't laetst, haer minnaer teêr vaerwel.*

en bl. 21.

Die Baäls Maegden kuscht, *kan Iſrels God niet eeren.*

S. FEITAMA, in den Opdragt van zyn' Henrik de Groote:

Zo ſchenk' de reine Deugd, op haren troon gezeten,
En door den ſchoonen mond der Poëzy gekuscht,
Een Heilëeuw aan Euroop', door meer dan één August!

En zo doorgaands in dit voortreflyk Werk. als bladz. 158.

— — — — — — *haar ſchoone mond, verbleekt,*
Kleeft kusſchende *aan den mond die noch haar liefde ontſteekt;*
Ze omärmt, aanſchouwt, herkuscht, *met hoopelooze erbarming,*
Dat bleek en bloedig lyk, en ſterft in die omärming.

Op zodanige voorbeelden heb ik gemeend *kusſchen* te moeten ſchryven, om het te onderſcheiden van een *kusſen* des beds of ſtoels, maar zonder grond: daar zyn honderden van dubbelzinnige woorden en ſpreekwyzen; deeze allen te doen onderkennen door eene onderſcheiden ſpelling, waar niet mogelyk: ook mag men de taal niet bederven met anders te ſpellen, als de natuur van 't woord lyden kan. Men verandere dan overal waar men in myne Gedichten *kuscht, kusſchen* of *kusſchende* geſchreeven vind, dat in *kust, kusſen* en *kusſende.*

Bl. 9. r. 5.

De Aartsëngel Gabriel verſcheen me in 't wit gewaad;
Zyn vriendlyk aanſchyn blonk gelyk de dageraad;
Dus ſprak hy: wees gegroet, gezegendſte aller vrouwen!

Dit is een verbetering van 't geen in den eerſten druk van 1742 gevonden word, doch zy is niet volkomen. *in 't wit gewaad* ſtaat hier ſlechts zo ten dienſte van 't rym, als ter aanvulling van 't vaars. Beter ware:

'k Vieł God eerbiedig in myn ſtil vertrek te voet,
En vond door Gabriël, Gods Engel, my begroet;
Hy blonk als 't licht, en ſprak: „ Gezegendſte aller vrouwen!

Bl.

Bl. 10. r. 1.

Het uitgebreid heeläl moog' 't onderſt boven keeren,
Zyn heerlyk Koningkryk zal eindloos triomfeeren.

Onder de Romeinen wierd de *triomf* eigenlyk aan overwinnende helden toegeſchreeven, en men zou in Poëzy, op een' overdragtelyken ſpreektrant, ook van *een Ryk* kunnen zeggen dat het *triomfeerde*. Maar beter waar hier:

Het uitgebreid heeläl moet door den tyd verouden,
Maar eindloos zal zyn Ryk een' friſchen bloei behouden.

Bl. 14. r. 1.

Opwaarts. Schoon deeze ſpelling beſtaan kan, ſchryft men echter keuriger: *opwaart*, *herwaart*, *derwaart*, dat zachter is, en wel te meer, als 'er een *s* op volgt, dient in acht genomen te worden.

Bl. 15. r. 3.

'k Ben Gabriël die voor het aangezicht des Heeren,
Voor God dienstvaardig ſtaa, Hy deed my t'uwaarts keeren,
Opdat ik u dit heil verkondig. Doch gy zult
Nu ſpraakloos zyn, —— —— ——

Deeze regels vind men mede eenigszins anders in myne eerſte uitgaave, Doch de daarin gemaakte verandering is geene genoegzaame verbetering. *voor God* is hier overtollig, naardien reeds gewaagt is van *'t aangezicht des Heeren*, en de laatſte helft van het tweede vaars valt in 't laage; waarby komt dat de ſpreekwys, *hy deed my dit doen*, zoo veel is als: *hy noodzaakte my dit te doen*, 't welk tot de bereidwillige gehoorzaamheid, den

Engelen eigen, niet kan gebragt worden. Ook zou in het derde vaars: *om u dit heil te verkondigen* eigenaartiger gezegd weezen. Liever had ik dan:

'k Ben de Engel Gabriël, aan 's Heeren dienst verbonden:
'k Ben met dees heilmaare uit den hemel afgezonden,
En eischt ge een teeken, ten bewyz'? wel aan! gy zult
Nu ſpraakloos zyn, —— —— ——

Bl. 15. r. 12.

De menigte des volks was, over zyn vertoeven,
Alreê verwonderd, daar ze buiten vierig bad,
En merkte, —— —— —— ——

De tweede regel vloeit niet al te wel door dat het gehoor geen rust vind, want *daar ze* moeten aan elkander uitgeſproken worden; ook klinkt *daar* wat te hoog, en 't overige huppelt. Hierom zou ik nu verkiezen:

Het volk, dat op hem wachtte, en over zyn vertoeven
Alreê verwonderd was, terwyl het vuurig bad,
Bemerkte, —— —— ——

Bl. 16. r. 5.

Zy nochtans haaren God ootmoedig lof moet geeven,
Voor wiens volmaakten glans de Cherubynen beeven.

Hier ſtaat het betreklyk woord *wiens* te ver afgeſcheiden van 't woord *God*. Dit waar door een herhaaling te verhelpen. Op deeze wyze:

Zy haaren God nochtans ootmoedig lof moet geeven,
Den grooten God, voor wien de Cherubynen beeven.

Bl.

Bl. 17. r. 6.

Vervreemd van zelfbelang, weert zy de vleijery
En eigenzinnigheid uit de eedle maatſchappy:

By de Dichters is genoegzaam geen woord gemeenzaamer in gebruik dan *edele*, terwyl het menigmaal, zelfs by de besten, niet meer dan voor een ſtopwoord te houden zy. Het is niet mogelyk eene juiſte bepaaling te maaken hoe men het behoorde te bezigen: de beteekenis viel te bekrompen, wanneer men zou willen dat het alleen betrekking had op iets van eene hooge afkomst, en te ruim, wanneer men het by alles wat voortreflyk is meent te kunnen plaatſen. Het ſchikt zich beter by het tedere dan by het grootſche; minder by een prachtig huis of welgebouwd ſchip, dan by vernuft en ſchoonheid: hoewel het ſomtyds zelfs by een' geweldigen hartstocht niet onaardig kan gevoegd worden. Fraai vind men het dus by D. SMITS, in Baälfegorsdienst bl. 12.

Die tolk der Godheid, die elk noopte tot zyn' pligt,
Word bleek van ſpyt' en ſtaet verbaest op dit gezicht;
Zyn blinkend aenzicht zwelt van leet en edlen *toren.*

Doch men plaatst dit woord zelden zo gelukkig.

ANTONIDES voegt het by *angst* in zyn' lykzang op Vondel bl. 172.

't Zy dat hy, om het hart van eedlen *angst benepen,*
Den krygsman daegt te velt, de zee bevloert met Schepen.

Het ware te wenſchen dat hieromtrent meer keurigheid in acht genomen wierd, terwyl men bekennen moet dat het gebruik alleen van den goeden ſmaak afhangt. Hier verdiende het woord *edele* geen plaats, en *Maatſchappy*,

py, te algemeen voorkomende, maakt dat deeze regels geen byzondere betrekking genoeg hebben op het onderwerp. Men laate dan liever hier *de eedle Maatſchappy* vaaren, en leeze:

Zy toont van vleyery en zelfbelang vervreemd,
Hoe teêr zy 's naaſten heil of ramp ter harte neemt:

Bl. 18. r. 22.

mytber *moet zyn:* myter;

Dewyl in dit woord de *h* noch in 't Latyn *mitra*, noch in het Grieksch, waaruit het overgenomen is, plaats vind.

Bl. 19. r. 17.

Gelyk de donkre nacht met zilvren ſtarren pronkt,
Dan 't ſchemerlicht de kim in ſchooner gloed ontvonkt,
Waarop de dageraad al meer en meer het duiſter
Verdryft, —— —— —— ——

Dit is eenigszins duiſter voorgeſteld, en *'t ontvonken der kimme in eenen gloed*, is niet zeer eigen aan 't ſchemerlicht. Klaarder en eigener waar:

Gelyk de donkre nacht met zilvren ſtarren praalt,
Waarna de dageraad aan de oostkim ſchooner ſtraalt,
En 't aardryk meer en meer ontheft van 't nevlig duiſter,
Totdat de gouden zon verryst in vollen luiſter:

Bl. 20. r. 21.

De vroome Elizabeth, ten uiterſte voldaan,
Pryst myn Marye, en haar opmerkende gedachten,

In

In de tweede regel veroorzaakt *opmerkende* eenigen wanklank, die dus weggenomen zou kunnen worden:

De vroome Elizabeth, gevoelig aangedaan,
Pryst myn Marye, die haar trof met die gedachten,

Bl. 21. r. 2.

Behaagt een bloemkrans, die den zoetſten geur verſpreid,
En daar de kleuren zich verruklyk in ſchakeeren,
Wie zal de zeden van dit Paar niet hoog waardeeren?
Die eedle bloemen van ootmoedigheid en deugd:

De zeden en deugden, hier in vergelyking by bloemen en bloemkrans gebragt, worden onmiddelyk in 't vervolg als perſoonen ingevoerd. Dit dunkt my niet wel te ſtrooken; ook zou ik nu gaarne vermyden twee basterd uitgangen in *eeren* op elkander te rymen. De een en andere reden eischt verandering, en men zou kunnen zetten:

Wat uitzicht ſtreelt dit Paar! wat diepe eerbiedigheid
En blaakend yvervuur betoont het, in 't ontdekken
Van heilgeheimen, die ons tot verzekring ſtrekken
Dat God het menschdom roept tot heerlykheid en deugd.

Bl. 22. r. 21.

Keer ſpoedig! opdat wy Gods goedheid overweegen:
Dus zien wy, waarde Nicht, ons heil in top geſteegen.

De toon valt hier te ſterk op het woordje *op*, en ſchoon men wel zegt *het zeil in top haalen*, had ik liever *ten top geſteegen*. hoewel geen onvermaarde Dichters *in top* ſchynen verkooren te hebben. als D. VAN HOOGSTRATEN, Poëzy Bl. 303.

En zou die vreugd niet zuiver zyn,
En in het allerzaligst leven
In d'allerhoogſten top geheven,
Bevryd van zwarigheit en pyn;

en zo meermaalen, gelyk op bl. 304 en 317. Ieder is vry in zyne verkiezing. ik heb dit hier ſlechts als in het voorbygaan willen aanteekenen, want de geheele ſpreekwys vervalt in deeze verbetering:

Keer ſpoedig, waarde Nicht! opdat wy 's Heeren zegen,
Zo mild ons toegevloeid, eendragtig overweegen.

Bl. 24. r. 6.

, met gloênde ſtraalen.

Deeze verkorting is te hard, en ſtryd tegen den aart onzer taale, ſchoon ze vry algemeen in gebruik geraakt is. VONDEL in Ovidius bl. 495.

By wylen zag men roode en gloênde *fakkels gloeien,*

en in de Maegdebr. bl. 20.

—— —— —— —— —— *ik zie een'* gloênden *degen*
U druipen op het hooft.

MOONEN. Heil. Herdersz. bl. 17.

—— —— —— *wie meldt naer eisch en kracht*
De gloende *glansſen, hem ten oogen uitgeſcheenen,*
Der Godtheid, nu bekleedt met menſchenvleesch en beenen?

D. VAN HOOGSTRATEN. Poëzy bl. 134.

Apollo hoorde zyn erbarmelyke klacht,
Zoodra hy uitreed op zyn' gloênden *zonnewagen,*
En als hy 's avonds werd in Thetis ſchoot gedragen.

POOT.

POOT. Ged. D. I. bl. 54.

Gelyk een man, die by geval door 't ſchynen
Der gloênde *zon, in zandige woeſtynen,*
Een' diamant, den vorst der ſteenen, vint.

HOOGVLIET. Mengeld. bl. 24.

Toen zich de hemel ſcheurde, en all' de Heiligdommen,
Des Hemelkonings, op zyn' esmaragden troon,
En zyne heerlykheit, ſtelde aan het oog ten toon,
Omſtuwt van Cherubs, en van gloênde *Serafynen.*

D. SMITS. Baälfegorsdienrt. bl. 23.

Hier wint de Godsdienst veldt, daar krygt de min vermogen
Op 't wuft gemoedt en gaet de kuisheit, deugdt en eer,
Met haer vergifte ſpies' en gloênde *toorts' te keer.*

F. DE HAES. Verl. Zoon. bl. 53.

Heb ik, helaes! heb ik, van dat het licht begon,
Door 't heetſte van den brand der gloênde *middagzonn',*
Tot in den kouden nacht, zo lang een reeks van jaren
Geſleten in uw' dienst', —— —— —— ——

Maar men zou met het zelfde recht *groeijende* in *groênde*, en *bloeijende* in *bloênde* kunnen verkorten, 't welk echter niemand doen zal. Liever had ik dierhalven eenvoudig: met heldre ſtraalen.

Bl. 28. r. 3.

De trotſche Augustus doet naar Davids ſtad hen trekken,

Deeze regel is tegen de gewoone woordſchikking der taale; ook laat het zich niet gemakkelyk uitſpreeken dat *ds ſt* naast elkander komen. Beter waar dan:

Waarop Augustus hen naar Bethlehem doet trekken,

Bl. 28. r. 5. 't Paar word een ſlechte ſtal ter nachtrust aangeweezen;

Naardien *Paar* eerder lang dan kort behoorde te zyn, is deeze regel zekerlyk wat hard in de uitſpraak, en waar dus vloeijender:

Het Paar word ſlechts een ſtal ter nachtrust aangeweezen;

Bl. 29. r. 17.

En durft ſomtyds geenszins zo groot een deugd mistrouwen,

Behalven dat *ſomtyds geenszins* niet welluidende is, behoorde de klemtoon te vallen op de ontkenning *geens* en niet op *zins*.

En durft ſomwyl niet meer zo groot een deugd mistrouwen;

Bl. 32. r. 6.

De gouden dageraad.

De opkomende dageraad heeft meer overëenkomst met zilver dan met goud. Beter waar hier:

De heldre dageraad.

Bl. 32. r. 10.

De zon —— —— —— verdoofde weêr dien glans
Door ryker majeſteit, en ſpiegelde, uit haar' trans,
Het aanſchyn in den dauw, by droppels, allerwegen,
Als paerlen, op gebloemte en kruiden neêrgezegen.

Het is niet mogelyk dat de zon het aanſchyn kan ſpiegelen in den dauw, om dat de dauw een veel te dun lichaam is, om de lichtſtraalen te rug te kaatzen; het welk eigenlyk dat geene is, wat wy ſpiegelen noemen. zet achter het woord majeſteit een ; en vervolg:

—— —— —— —— beklom haar' hoogen trans,
En overſtraalde beemd en bosch, gebergte en dalen,
Waardoor Natuur op nieuw in 't ſchoonſte licht mogt praalen.

Bl.

Bl. 33. r. 17.

Nooit overlegt om voor de vierſchaar u te trekken,

Menigmaal vlyen de Dichters de woorden anders om, als men natuurlyk ſpreeken zou, en ſchoon dit wel eens te dulden is, behoorde men echter het zo veel doenlyk is te vermyden, 't welk hier dus had kunnen in acht genomen worden:

Niets ondernomen om u voor 't Gericht te trekken,
Maar overlegd hoe 'k best uw ſchande zou bedekken;

Bl. 44. r. 8.

Men laat verwaten Weelde op zachte roozen ſlaapen,
En doet vermoeide Deugd op ſcherpe doornen treên.

Veeltyds word *verwaten* gebruikt in den zin van *ſtout* of *vermetel*, alsöf dit woord vermaagſchapt waar aan *verwaant* VONDEL. Poëzy D. I. bl. 547.

te Godloos en verwaten.

ANTONIDES Yſtroom. bl. 35.

Een ander ſchelde vry voor gierig en verwaten,
Die op een zwemmend hout, van alle hulp verlaeten,
In 't gaepend pekelſchuim, gedreigt van rots en plaet,
Begrimt van 't gloeijend oog der Beeren in dien ſtaet,
In 't aengezicht der doot, door al de werrelt trekken,
Om eene hant vol zants, die noch hun hooft zal dekken.

POOT. Ged. D. I. bl. 309.

Gy vat de doot met uw verwaete *hant.*

F. DE HAES. Verl. Zoon. bl. 64.

De eerwaerde Vader, die de bitſe en ſchampre tael
Van zyn' verwaten *Zoon nu een en andermael*
Langkmoedig had verduwt, —— —— —— ——

Doch HOOFT neemt het in de beteekenis van *geencommuniceert*, gelyk te zien is in de Medicis bl. 183. Hier is het in dien zin niet op te vatten, waarom ik het gaarne zou verbannen: ook ware het beter, dat, gelyk de *doornen* tegen over de *roozen* geſteld zyn, de byvoegelyke woorden twee tegen elkander overgeſtelde levenswyzen aanduiden, op deeze wyze:

Men laat de oneerbre Weelde op zachte roozen ſlaapen,
En doet de kuiſche Deugd op ſcherpe doornen treên.

Bl. 46. r. 12.

Zy zingen 't oog ſlaande op de klaare hemellichten:

Deeze maat is te hard en ſtootende. zachter waar:

Men ſlaat eerbiedig 't oog op 's hemels heldre lichten,
En zingt: wat is de mensch, ô God! dat ge aan hem denkt?

Bl. 49. r. 1.

Men zal 't voorhangſel van het Heiligdom zien ſcheuren.

Behoudens de maat is het woord *voorhangſel* in geen vaars te brengen, en men kan 'er wel een woord van dezelfde beteekenis voor vinden; als:

Men zal nu 't Choorgordyn van 't Heiligdom zien ſcheuren.

Bl. 51. r. 10.

ô Nedrig Bethlehem! uw heil braveert hen allen,

Ik

Ik wenschte dat ik voor de uitgaave myner Gedichten, des Heeren HUYDECOPERS Proeven van Taal- en Dichtkunde met vereischte oplettendheid had doorleezen; dan zou ik, behalven meer, hebben geweeten, dat men 't woord *braveert* niet behoorde te gebruiken, gelyk in dat voortreflyk Werk bl. 406. word aangetoond. Beter ſtond hier dan; in plaats van *braveert*, *beſchaamt*. en D. II. bl. 75. r. 4. in plaats van:

Den dood en 't graf braveert.
En 's doods verſchrikking weert.

Ik weet niet dat *braveert* meermaalen in myne Gedichten voorkomt.

Bl. 52. r. 4.

—— —— —— —— —— De titelen en naamen,
Die dit gezegend Kind der reine Maagd betaamen,

Indien *betaamen* het zelfde beteekende als *voegen*, dan zou het hier te pas komen, maar nu is 't het rechte woord niet, en daarom waar beter:

—— —— —— —— 's Kinds titelen en naamen,
Die aller vorsten roem en waardigheên beſchaamen,

Bl. 57. r. 4.

Schoon vleeschbeſnydenis noch voorhuid by Hem geld,
Maar 't Godvernieuwd gemoed; —— —— —— ——

Men zegt wel *Godgetrouw*, *Godverloofd* enz. om daar mede te beteekenen *getrouw*, *verloofd*, enz. *aan God*; maar *Godvernieuwd* kan niet beteekenen *aan God vernieuwd*, voor zo verre dit geenen zin zoude hebben, en de aart der taale laat niet toe, dat men het verklaare *door God vernieuwd*,

't welk

't welk echter hier de meening is. Aanëengekoppelde woorden dienen, buiten tegenſpraak, tot groot ſieraad der Nederduitſche taale, doch daaromtrent behoort in acht genomen te worden dat ze welluidende zyn, en het bedoelde volkomenlyk uitdrukken. Vloeijende zegt men *genadeleer*, *liefdepligten* en *vreugdeſtof*; maar *verlosſingsleer*, *barmhartigheidspligten* en *blydſchapsſtof* zyn woorden die geene bevalligheid hebben. De nette FEITAMA ſchreef in zyn' opdragt voor Telemachus:

SEBILLE! *een vuur, een yvergloed*
Van dankërkentenis, —— — —

en zo ook de voortreffelyke HOOGVLIET, in 't Hofdicht Zydebaalen, aan 't begin:

ô Dankërkentenis, *die, uit de deugt, geteelt,*
Met eenen Adelaar en Leeuw wordt uitgebeeldt.

Maar *erkentenis van dank* zyn woorden zonder zin, en men doet de taal geweld aan, wanneer *dankerkentenis*, *dankbaare erkentenis* moet beteekenen. Beter ſchreef D. SMITS. Nagel. Gedichten D. I. bl. 46. waar hy de Dankbaarheid dus afbeeld:

Beſchouw haer vry in 't engelachtig wezen,
De gloedt, die in haere oogen is,
Is vergenoegzaembeit en gunstërkentenis
All' glansſen uit het vuur van haer gemoedt gereezen.

Dewyl in 't vervolg ons nog andere oneigen woorden-koppelingen zullen voorkomen, is het onnoodig meer voorbeelden daarvan by te brengen; ik heb hier alleen deeze verbetering op te geeven:

Schoon

Schoon geen beſnydenis, hoe plegtig, by Hem geld,
Waar 't hart niet word vernieuwd. —— — —

Bl. 57. r. 10.

wetkwetzuur. Dit is mede van die oneigen woordenkoppeling, waarvan ik zo even geſproken heb: want, gelyk *hoofdkwetzuur* zo veel zegt, als een *kwetzuur aan het hoofd*, zo kan *wetkwetzuur* naar evenredigheid ook niets anders beteekenen dan een *kwetzuur aan de wet toegebragt*; en geenszins *door de wet bevolen*, het welk nochtans hier bedoeld word. Beter zou ik geſchreven hebben:

De reine moeder kan zich niet van ſchreijen ſpaanen;
Zy lyd met haaren Zoon, en mengt haar liefdetraanen,
Vol mededoogen, met zyn onwaardeerbaar bloed,
Daar zy zich geeſtlyk voelt beſneden in 't gemoed.

Bl. 58. r. 15.

God gaf dien Zoon ons tot een offer van verzoening;

Dewyl dit vaars niet wel vloeit, ten zy men 't met leezen te hulp kome, en *ons* brenge tot *verzoening*; behalven dat men ook beter zegt: *Hy gaf ons dit geſchenk*, dan: *Hy gaf dit geſchenk ons*, zo ware het gladder:

God gaf ons zynen Zoon ten offer van verzoening;

Bl. 62. r. 14.

Maar tot de opſtanding voor die heilgeloovig is:

Dit vaars is ſtootende, door dat het woord *opſtanding* geen maat houd, en het oor geen rust vind achter *voor*, het welk met *die* moet vereenigd

blyven, terwyl *hem* is uitgelaaten. In den H. Text ſtaat: *deze wordt gezet tot eenen val ende opſtanding veler in Iſraël.* Dit wel begrepen zynde, behoorde de articulus *de* niet voor *opſtanding* geplaatst te zyn, om dat men daar door hier, natuurlyker wyze, de opſtanding der dooden zou verſtaan. Om dit weg te neemen, dienen de vorige regels ook deeze verandering te ondergaan:

Hoogwaarde Moeder! dat ik u uw lot voorſpell'!
Uw groote Wonderzoon zy, onder Israël,
Als tot een' val, voor hen die 't heil verroekeloozen!
Hy zy als tot een' ſteen des aanſtoots voor den boozen!
In ſpyt dier ergernis, ſtrekt Hy 't geloovig zaad
Van Abraham nochtans ten ſteun en toeverlaat.

Bl. 65. r. 21.

Daar duizend bloemen zich aanlokkelyk ſchakeeren,
En 't ſchel gevogelte begint te kwinkeleeren:

In myne aanmerkingen op Bl. 21. r. 2. heb ik te kennen gegeeven dat ik het rym van twee baſtaarduitgangen in *ceren* afkeur: hier zal ik alle zodanige vaarzen, in myne gedichten voorkomende, aanhaalen, en door veranderingen toonen, hoe gemakkelyk deeze rymklanken vermyd hadden kunworden. Lees voor de bovenſtaande regels:

Daar duizend bloemen met de ſchoonſte verwen praalen,
En al de lucht weêrgalmt van blyde zangchooraalen:

Bl. 165. r. 1. ſtaat:

Wier Wysheid hemel, aarde en zee, en ons formeerde:
Die Hartenkenner weet hoe Adam Hem trotſeerde.

lees:

lees:

Die aarde en hemel ſchiep; ons 't wezen heeft gegeeven.
Die Hartenkenner weet hoe ſnood ik heb misdreven.

D. II. Bl. 76. r. 1. ſtaat:

Dus zwicht hier de Eer, ſchoon zy alom mogt triomfeeren,
En Rykdom, die zich 't hoogſt by anderen ziet waardeeren,

lees:

Dus zwicht hier de Eer, gewoon alom den prys te ſtryken,
En Rykdom, anderszins de ſteun der koningkryken,

Bl. 216. r. 6. ſtaat:

De Zon, die de oostkim met haar' ryken glans verguld,
Voert reeds den trouwdag aan: des moet hy kwinkeleeren,
Festoenen van gebloemte en riekend kruid ſchakeeren.

lees:

De zon, die de oostkim met haar' ryken glans verguld,
Voert reeds den trouwdag aan: ik moet dien juichend vieren,
En 't Paar met riekend kruid, gebloemte en lauren ſieren.

Bl. 69. r. 21.

Dies ſchiep hy adem —— —— ——

Anderen hebben ook zo geſchreven, geen onderſcheid maakende tusſchen *ſcheppen*, *ſchiep*, *geſchapen*, en *ſcheppen*, *ſchepte*, *geſchept*; als b. v. *Doen walgde my die onrust*, *daar 'k te voren vermaak in ſchiep*, ſchreef HOOFMAN in zyn boschtoneel, Adelheide, toevallig aangehaald by

HUYDECOPER bl. 560. doch die daarop niets aanmerkt. Niet minder is het by laatere ſchryvers in gebruik. zie VONDEL in den Opdragt voor Ovidius:

Schiep *Nazo lust ons zyn herſchepping voor te zingen,*
In vyftien boeken, —— —— —— —— ——

MOONEN. Poëzy bl. 86.

Begaefde Machtelt, ſchiept *ge ooit lust in ons gedicht?*

en F. DE HAES. verl. Zoon. bl. 7.

Hy ſchiep *in yd'le vreugd en ſchaed'lyk ſpel behagen.*

Echter behoorde men dit niet na te volgen. Wie toch zou zeggen: *ik heb water geſchapen,* in plaats van *geſchept?* in myn vaars had even zo goed kunnen ſtaan:

Dies ſchept hy adem, en beſluit een' kans te waagen;

Bl. 75. r. 15. Wy ſchepten echter moed,
en bl. 289. r. 3.
Indien ge ooit lust ſchepte.

Bl. 70. r. 12.

De Hoogeprieſter prykt in 't midden dier gemeente,
Terwyl zyn borstlap met het edele geſteente,
't Welk aan vier tritſen is geregen, blinkt en vuurt;
Zyn luisterryke rok, uitmuntend geborduurd, enz.

Dat deeze *tritſen* vier rygen, ieder ryg van drie ſteenen, beteekenen is gantsch niet klaar, men zou 'er veel eer uit verſtaan dat drie ſteenen dicht aanëen waren geregen geweest. In *geborduurd,* is de eerſte lettergreep een

wan-

wanklank, die het vaars ontſiert en bederſt. Zie HUYDECOPER bl. 175. en vervolg. Maar ik kan niet voorby te melden, dat, als het my nu nog te doen ſtond, de Hoogeprieſter hier in dat plegtig gewaad niet zou worden ingevoerd. JOSEPUS zegt wel duidelyk in 't Vde Boek van den Joodſchen Oorlog Hoofdſt. 5, niet verre van het einde, dat hy de heilige klederen met juweelen nooit droeg dan eens in 't Jaar, als hy in het binnenſte des Heiligdoms ging, het welk ook uit Mozes boeken eenigszins blykt, en boven dien af te neemen is uit Hand. 23. waar Paulus met geenen ſchyn van waarheid zou hebben kunnen zeggen, dat hy niet wist dat Ananias, voor wien hy in den Raad ſtond, de Hoogeprieſter was, indien deeze Voorzitter de ſchitterende ſteenen voor de borst hadde gehad. Maar het is de gewoonte der Dichteren de gelegenheid waar te neemen, om, onder andere ſieraaden, ook de Grooten in hunne kleeding op te tooijen, en gevoeglyk waar zulks, by wyze van uitweiding, hier dus ingevlochten:

Pryk, Hoogeprieſter, pryk in 't midden dier gemeente!
Hoe ſchoon uw borſtlap blink' door 't edele geſteente,
Wanneer ge in 't binnenſt choor van 't heilig Godshuis treed;
Hoe u de tulband ſier'; hoe grootsch u 't bovenkleed,
Met de Efod van fyn Goud, en purper, en ſcharlaken,
En hemelsch blaauw, waarop ſardonixſteenen blaaken,
Om 't lichaam zwaay', tot daar de ryke gordel ſluit,
Gy muntte nu gewis met grooter luiſter uit,
Indien gy Jeſus, door Hem hulde en trouw te zweeren,
Erkende voor Gods Zoon. Verwerp uw ſtaatſikleêren!
Het voorbeeld kan in 't minſt, met al zyn heerlykheid,
Niet haalen by den glans, en de eer, en majeſteit,

Waarmeê het Tegenbeeld te voorſchyn is gekomen.
Eiken dat u met recht de handvest word ontnomen
Van 't heilig kerkgezag! vertoon deez' achtbren Raad. . .
Maar Vorst Herodes, op wien ieder de oogen ſlaat,
Verſchynt in deeze zaal, waar hy zich dus laat hooren:

Bl. 74. r. 15.

Geduchte Troonmonarch! wy bidden om genade;

Troon is hier overtollig, en deeze woordenkoppeling zo min goed te keuren als *kroonmonarch*. Veel beter ſtond hier:

Verleen, geduchte Vorst! verleen ons uw genade!

Bl. 83. r. 10.

't Zy alles tot uwe eer! wy wenſchen u te looven.
Gy zyt Melchizedek, die geen begin of end',
Ja vader, moeder noch geſlachtregister kent;

Dus vind men *Melchizedek* ook by VONDEL. in de Altaer Geheimenisſ. bl. 117.

Dit Prieſterdom zal ruim zo helder blycken,
Indien wy eerst Melchizedech *gelyken*
By Aron, en ken ſtellen tegens een.

In de Beſpiegelingen van God en Godsd. bl. 176.

Melchizedech, *gewyt in 's Hoogſten Prieſterdom,*
En Salems Vorst, gemoet den helt, die wederom.
Na huis toog, uit den ſlag, — — — —

en

en zo meermaalen; waarin hem VOLLENHOVE volgde, in de Kruistriomf:

Melchiſedek, *den vaderlozen*
En moederlozen, die van Godt
Ontfing een ewig Prieſterlot,
Niet zonder dieren eedt verkozen.

en J. OUDAAN, in zyn Bruiloft des Lams bl. 218.

—— —— *als wel eer in Vader Abraham,*
Toen in zyn lende noch die tweederleie ſtam
Zich voor Melchiſedech *ter neder heeft gebogen.*

Doch in dien naam moet de eerſte en derde greep lang weezen, en niet de tweede en vierde, gelyk hier. In myn vaarzen was het dus te verbeteren:

Gy zyt de Vredevorst, in eeuwigheid te looven!
De Melchizedek, die begin noch levensënd',
Ja vader, moeder noch geſlachtregister kent;

Bl. 90. r. 1.

Dochter van Geloof en Liefde!
Kuisheids trouwe Hartvriendin!
Waarheid, die uw' boezem griefde,
Voert u 't hof der Englen in.

Deeze regels ſchreef ik ter verbetering van vier anderen, in de eerſte uitgaave van 1742 te vinden. Maar zy voldoen my ook nu niet. Hoe kan *de Waarheid* gezegd worden *de Deugd te grieven?* dat de Liefde iemands borst grieft, is minder ongewoon, alzo de Min met pylen verbeeld word, en de Verliefden, daar door getroffen, ſmartelyk aan 't kwynen ſlaan; zelfs kan ook de Goddelyke Liefde zo ſterk verbeeld worden, dat zy als kwetst

en

en branden doet, maar op de Waarheid kan dit niet gepast worden. Zy grieft wel de zulken, die haar niet gaarne hooren, maar geenszins haare liefhebbers. Ik onderneem dan dit weder dus te veranderen:

Kuiſche Schoonheid, voortgeſprooten
Uit Geloof en Hemelmin!
't Englenhof; voor u ontſlooten,
Wacht alrede u juichende in.

Bl. 92. r. 11.

Schoon hier ſcherpe distels leggen,

Dit moest *liggen* zyn. Zie HUYDECOPER bl. 506 en 507. ik heb ter verbetering niets kunnen uitdenken, 't welk meer by den zin blyft, dan dit:

Leidſtar van Gods Uitverkoornen!
't Voegt me uw ſteile hemelbaan,
Schoon ze ligt bezaaid met doornen,
Rustig, lustig op te gaan.

Bl 94. r. 1.

ONDEUGD! Ondier; dat verwaaten,

Dewyl zekerlyk *de Ondeugd* moet gehouden worden met den ban geſlagen te zyn, kan hier het woord *verwaaten* in de eigenlyke beteekenis, als in deeze Aanmerkingen op bl. 44. r. 8. te zien is, worden opgevat: alleen zy het geſteld tuſſchen twee commaas.

bl. 107. r. 17.

Vyandin der Hovaardy!
Zaligende Zielkwellaadje!
Scheur uw oude kleeders vry!
Staa naar heiliger ſieraadje!

Die

Die is voor u weggeleid:
Na het zuivren uwer vlekken
Zal de Hemelmajeſteit,
Uw verkleumde naaktheid dekken.
Doch gy ſcheurt geenszins alleen
Uit droefgeestigheid uw kleêren;
Maar 't zondrouwig hart met een,
Willende u in 't ſtof verneêren.

Verſcheiden aanmerkingen zou men op deeze weinige vaarzen kunnen maaken: *zaligende* is hard. *Kwellaadje* en *ſieraadje* zyn verwerpelyke barsterdterminatien. *Uw verkleumde naaktheid dekken*, is duister, en de zin, die men daaraan zou moeten geeven, zekerlyk te ver gezocht. *Doch gy ſcheurt geenszins alleen*, kan den Leezer in den eerſten opſlag doen denken aan de behulpzaamheid van anderen, behalven dat in *geenszins* het accent niet valt op de ontkenning, en ſchoon gemelde misvatting in een volgend vaars ſchynt weggenomen te worden, vooronderſtelt nochtans de aanëengeſchakelde redeneering verkeerdelyk dat het ſcheuren der klederen de Boetvaardigheid eigen zy. *zondrouwig*; ſchoon de taalkundige L. TEN KATE dit woord gebruikt, in zyn Overëenſtemming der Evangelisten bl. 239, denk ik echter dat het, ter toetſe gebragt, zo min goedgekeurd zal kunnen worden als *moordrouwig* of *kwaadrouwig*, om iemand aan te wyzen, die berouw had over een moord of ander kwaad door hem begaan. Voorts weet ik niet waarom in *klederen* en *vernederen*, buiten noodzaake, een conſonant word weggeworpen. Dus meen ik de gebreklykheid deezer dichtregelen in 't kort te hebben aangewezen. Zie nu of door deeze eenvoudige veranderingen niet alle deeze feilen worden uitgewischt.

Vyandin der Hovaardy!
Onder uw rechtmaatig treuren
Ziet gy kroon en troon voorby,
Zien we u ryksgewaaden ſcheuren;
U zyn betre weggeleid:
Na het zuivren uwer vlekken,
Zal u Gods gerechtigheid
Tot een heilig ſierkleed ſtrekken.
Doch, nu zwaar met ſchuld beladen,
Scheurt gy 't hart niet ſlechts de kledren;
Roept ge uw' God om noodhulp aan,
Willende u in 't ſtof vernedren.

Bl. 109. r. 1.

Moet gy met bekommernis,
In de kloof der ſteenrots treuren;
Als uw hart gelouterd is,
Zal u eeuwig heil gebeuren.

De derde regel zegt met andere woorden het zelfde als in de vorige aangetoogen vaarzen: *Na het zuivren uwer vlekken*, de vierde regel kan geenszins beſtaan, want men zegt niet: *u zal heil geheuren*; voor *u zal dit heil te beurt vallen.* Men haale dan deeze regels door, en ſtelle in de plaats:

Doet een wyl u 't zielgevaar
In de kloof der ſteenrots beeven,
Sneller dan een adelaar
Zult ge eens juichende opwaart ſtreeven.

Bl.

Bl. 109. r. 5.

Halsjuweel der blanke Deugd!
Scherpe Kroon van vruchtbre doornen!
Sleutel van het Ryk der vreugd!
Tuchtmeestres der Uitverkoornen!
Aan geloof en Hemelmin
Zyt gy zusterlyk verbonden;

Behalven dat *ſcherpe Kroon van vruchtbre doornen*, een benaaming is, die te vreemd luid, om dat men geen druiven of vygen van doornen plukt, kan deeze zusterlyke verbindtenis aan *Tuchtmeestres* alleen worden toegeëigend; want by de vorige benaamingen komt ze niet te pas, en fraaijer ware het dat ze op allen betrekking had. Dierhalven had ik liever:

Trouwe ſchutsvrouw van de Deugd!
Tuchtmeestres der Uitverkoornen,
Die ons leid naar 't Ryk der vreugd,
Schoon gy 't pad beſtrooit met doornen! enz.

Bl. 110. r. 1.

't Bleek hoe veel uw beê vermag,
Toen zich de ontucht in Marye,
Aan des Heilands voeten lag.
Dat ge ook my tot heil gedye!

In deeze regels zyn twee grove taalfouten. Voor eerst is hier *zich* te veel, want *liggen*, *lag*, *gelegen*, (*Jacere*) is een verbum neutrum, en daar by kan geen *zich* komen. Ten anderen vereischt de tweede perſoon der

aanvoegende en wenſchende wyze zo wel de *t* achter aan, als de aantoonende. Men ſchryft niet: *dat gy beminne*! zo ook niet: *dat gy gedye!* maar: *dat hy* of *het gedye!* Doch de zwaarigheid omtrent de laatſte fout is gering; verander ſlechts een *g* in een *z*, en het zal zien op de bede der Boetvaardigheid, gelyk blykt in deeze verbetering:

't Bleek hoe veel uw beê vermag,
Toen weemoedige Marye
Aan des Heilands voeten lag:
Dat ze ook my tot heil gedye!

Bl. 110. r. 19.

Totdat we, in volmaakter ſtaat,

Door het lang maaken der eerſte, en 't verkorten der tweede ſillabe in *Totdat* is hier de maat eenigszins bedorven. Maar het is niet altyd noodig *totdat* te zeggen. By de beste Dichters vind men enkel *tot*, gelyk men ook in de wandeling wel by verkorting zegt: *Wacht tot men 't u zegge.* Men leeze dan hier:

Bl. 120. r. 3.

Tot wy, in volmaakter ſtaat,
Heeft uw licht 't Apostelſchap

Achter een *t het* te verkorten in *'t* is hard en nergens zal men 't in myne gedichten vinden. Hier is het by verzinning: want gelyk *het priesterſchap* het ampt, en *de priesterſchap* de vergadering der Priesteren beteekent, gelyk de waarneemingen van A. KLUIT, in zyne uitgaave van HOOGSTRATENS geſlachtlyst, op het woord *Priesterſchap* bewyzen, zo moest ook hier ſtaan, Heeft uw licht de Apostelſchap

Bl.

Bl. 124. r. 5.

Maar uw goddelooze waan

Tot aanvulling van het vaars *godloos* te verlengen in *goddeloos*, gaat niet aan. Lees:

Maar uw Godvergeeten waan

Bl. 130. r. 1.

Gy, gy zult, trots hel en dood,
Rusten in de hemelhaven;
Smaaken 't zalig levensbrood;
Uit de heilfontein u laaven;

Indien vooraf geſproken was van eene omzwerving op een zee van tegenſpoed, met gevaar van ſchipbreuk te zullen lyden, *hel*, en *dood*, en *hemelhaven* mogten te pas komen; maar nu worden ze gedrongen ingevoerd. *Brood zalig* te noemen, gevalt my niet, en 't werkwoord is hier kwaalyk geplaatst. *De Milddadigheid*, die werkzaam is met hongerigen te ſpyzen, en dorstigen te drenken, moest ſlechts eenvoudig beſchreven worden te rusten, by het genot van eene ruime vergelding. Op deeze wyze:

Gy, gy zult, in rust by God;
't Onverderflyk manna ſmaaken;
Onder 't lieflykſt heilgenot,
U aan 's levens ſtroom vermaaken;

Bl. 145. r. 15.

'k Zie u, ſchriklyk Everzwyn,

De Heer HUYDECOPER toont in zyne Proeve dat *Ever* en *Zwyn*, een en het zelfde zyn, en *Everzwyn* dierhalven een pleonasmus bevat. Beter ſtond hier:

'k Zie u, yslykwoedend Zwyn,

Bl. 151. r. 17.

Ook wont ge uit dien echt drie Looten,
Hoog by ieder gewaardeerd,
By 's Lands Edelen en Grooten,
Ja by Koningen geëerd:

De drie laatſte deezer dichtregelen dienen verandering te ondergaan, om het woord *gewaardeerd*, dat een wanklank veröorzaakt, gelyk in deeze Aanmerkingen op bl. 70. r. 14. omtrend *geborduurd* is aangewezen, weg te neemen. Lees:

Ook wont ge uit dien echt drie Looten,
Waardig aan uw nyvre deugd;
Hoog in aanzien by 's Lands Grooten;
Ja der vorsten liefde en vreugd:

Bl. 152. r. 10.

Zal met haar fluweele hand
U dan 't zweet van 't aanſchyn droogen;

Dit moest weezen *fluweelen*. want alle ſtoffelyke Bynaamwoorden eindigen in *en*. zie HUYDECOPER bl. 348. Maar dit *fluweel* is hier niet eigenäartig, om dat men zich niet kan verbeelden dat het aangenaam zou weezen, wanneer het zweet van ons aangezicht met fluweel wierd afgedroogd. Beter ſtond hier eenvoudig dus: Zal

Zal dan met haar zachte hand
U het zweet van 't aanſchyn droogen;

Bl. 158. r. 5.

Breeker van de vriendſchapsbanden!
Bittre Kelk voor broedermin!
Rover veeler huwlykspanden!
Schaaker veeler bedvriendin!

Dat deeze laatſte regel gewrongen is, blykt terſtond, als men de ſpreekwys toetst aan ſoortgelyke benaamingen, met byvoeging van andere zelfſtandige woorden in 't enkelvoudige; als b. v. *Verderver veeler ziel.* of *Bewaarder veeler land.* Wie zou dit kunnen goed keuren? Hier had dierhalven in 't meervoudige moeten ſtaan: *bedvriendinnen.* Waarom ik deeze vaarzen dus verander:

Wat vermogen ſterke banden?
Huwlykstrouw en Broedermin
Treuren om haar dierbre panden,
Wreed geſcheurd van 't lief gezin.

Bl. 160. r. 19.

Lastöntheffer, Dit is geen goed woord. Men *entheft den last* niet, gelyk het, naar den aart der taale, dit zoude moeten beteekenen; maar men *entheft* iemand *van den last.* Men zette hievoor: Zielöntbinder.

Bl. 166. r. 1.

Krimpt nu van rouw! neen, zwelt door mynen traanenvloed!

Krimpt is hier te hoog, en *neen* te laag, vloeijender waar:

Ach! krimpt van rouw, of zwelt door mynen traanenvloed!

Bl.

Bl. 168. r. 12.

ô Lotgenoot! denk uit wat heilſtaat wy vervielen!

Dit vaars is hard, door dat *uit* te hoog klinkt, en daarop de rust komt. de uitſpraak zou dus minder ſtroef en gemakkelyker weezen:

Zie, Lotgenoote! zie waartoe wy al vervielen!

Bl. 168. r. 22.

Hier word myn voet gekwetst! de grond met bloed beſproeid!

Beter ſtond hier *beſpat* dan *beſproeid*. men kan niet te kiesch zyn in de bewoordingen, om zyne gedachten wel voor te ſtellen. menigmaal gebeurt het echter dat, door dwang van 't rym, het eigenlyke woord geen plaats kan vinden; maar dan behoort men zo naauwkeurig te weezen in de omſchryving der zaake, dat het niet gemist word. Dit heb ik bedoeld in deeze verandering:

De naare weg, waar langs ik zwoegende om moet doolen,
Is enkel ſteen of ſlyk. . ! Hoe doornig valt dit pad!
Hier word myn voet gekwetst! de grond met bloed beſpat!

Bl. 171. r. 7.

De wakkere Abel deed de teedre kudde weijen,

Op eene eenvoudige wyze, zou *deed weijen*, 't welk niet goed te maais, dus kunnen weggenomen worden:

De wakkere Abel koos het teder vee te weijen.

Bl. 171. r. 17.

De alkoeſterende zon verhard het vuile ſlyk,
En doet de zuivre ſneeuw verſmelten, ongelyk
Werkt dus, —— —— —— —— Be-

Behalven dat het tweede vaars te veel zweemt naar proos, ſtaan *verharden* en *verſmelten*, in deeze betrekking niet gevoeglyk tegen elkander; het diende *verharden* en *verzachten* of *leeningen* te weezen.

De alkoesterende zon verhard het vuile ſlyk,
En leenigt tevens 't wasch; niet minder ongelyk
Werkt hier, —— —— —— —— ——

Bl. 179. r. 3.

Het woedende element moet tot een graf my ſtrekken!

Bl. 180. r. 1.

Ik zie verſchriklyk van zyn nest hem opgeſtooven,

Bl. 180. r. 3.

Aartsrechter! dat zo fel uw gramſchap niet ontſteek',

Bl. 181. r. 17.

Daar ik, die grover my voor God misgreepen had,

In ieder van deeze vaarzen is eene omzetting der woorden, die met den aart der taale ſtryd, en wel by de beste Dichters gevonden word, doch waarvan zich echter de keurigſte ſpaarzaam bedienen, en hier had ik die dus gemakkelyk kunnen vermyden:

Het woedende element moet my ter grafplaats ſtrekken!
Ik zie hem uit zyn nest verſchriklyk opgeſtooven,
Aartsrechter! dat uw toorn zo vreeslyk niet ontſteek',
Daar ik, die my voor God veel meer misgrepen had,

Bl. 182. r. 15.

heenen vlied. dit had aan elkander behooren te ſtaan. de netheid vereischt dat men ſchryve: *heenevlied*, *heeneſnelt*, *heeneſtapt*, enz.; doch men vind die ook veeltyds, gelyk hier, verwaarloost, waarom my dacht dat het niet ten eenemaale onnut zou weezen, dit aan te teekenen.

Bl. 187. r. 11.

Zaagt gy hun aangezicht verbloozen noch verbleeken?

Dit *noch* diende *of* te zyn, om dat in deezen zin wel de ſtellige, maar geenszins de vraagende wys, eene ontkenning lyd. Men zegt, b. v. *ik heb kruis noch munt in myn' zak*, en men vraagt; *heeft hy wel kruis of munt in zyn' zak?* doch de verandering van *noch* in *of* is hier niet voldoende. Daar is namelyk een merkelyk onderſcheid in de vraagen: *zaagt gy 't* en *zaagt gy 't niet?* Deeze laatſte beteekenis komt hier te pas, en men kan de fout dus verbeteren:

Zaagt gy hun aangezicht, niet bloozen of verbleeken?

Bl. 196. r. 10.

Men ziet de roozen aan de ſcherpe doornen wasſen.

Deeze uitdrukking is niet juist. Daar groeijen geen roozen aan het geen men gewoon is doorens te noemen; maar aan een roozelaar groeijen doorens, en dus groeijen de roozen tusſchen de doorens, en niet aan de doorens.

Men ziet de roozen aan een' ſtam van doornen wasſen.

Bl. 214. r. 14.

In Kapernaum dus begroet:

Be-

Beter waren, naar de gewoonelyke uitſpraak, de tweede en vierde lettergreepen in *Kapernaum* lang, en niet de eerſte en derde. Door verſchikking der woorden is dit te vinden, gelyk ook in den eerſten druk geleezen word:

Dus in Kapernaum begroet:
Bl. 217. r. 4. Wat zou iet tegen U beſtaan?

Dewyl *beſtaan* ook beteekend *in weezen zyn*, en *wat* en *iet*, zo kort byëen, eenige duisternis geeven, laze ik liever:

Wat zou toch tegen U beſtaan?
Bl. 221. r. 6.

Haar vlammen zyn niet uit te dooven;
Zy is de wreede dood te ſterk;
Haar yver ſtreeft het al te boven,
En blaakt gelyk een gloeijende oven
Verduurende den harden zerk.

Schoon de dood by ſommigen ook vrouwelyk word gemaakt, het mannelyke is hem echter meer eigen, alzo hy de Koning der verſchrikking genoemd word, en de ſlotregel is duister. Beter waar:

Haar vlammen zyn niet uit te dooven;
Zy valt den wreeden dood te ſterk;
Haar yver ſtreeft het all' te boven,
En blaakt gelyk een gloeijende oven;
Haar vuur doordringt den harden zerk.

Bl. 232. r. 1.

Dus zien we u, als ge op aarde wandelt;
Hier al 't geſchapene beſchouwt;
Uit alles leert, waar ge over handelt,
En klaar der dingen aart ontvouwt.

Zo min als men een Dichtſtuk met recht eene verhandeling kan noemen, zo min kan men van de onderwerpen der poëzye de ſpreekwys gebruiken van daarover *te handelen.* de Dichters *zingen* van de zaaken, maar *verhandelen* ze niet. Ook is het voor een' welgeſtelden geest niet mogelyk *het geſchapene leerzaam te beſchouwen*, en *den aart der dingen naar te ſpooren*, zonder den Schepper te verheerelyken. Echter komt dit hier zo voor, om dat, in onderſcheiding daarvan, vervolgens *het zingen tot Gods lof* aan de Dichtkunst word toegeëigend. Dierhalven waar hier gepaster:

Dus blinkt gy, die, met keurige oogen,
De werken van 't vernuft beſchouwt,
Daar ge, in verwondring opgetoogen,
Der wyzen roem met lust ontvouwt.

Bl. 234. r. 11.

Der VRIENDSCHAP kan een prikkel ſtrekken,

Dit is tegen den aart van 't werkwoord, wie zou toch zeggen: *Het zal hem een ſchande ſtrekken*, in plaats van *tot ſchande?* Lees:

Der VRIENDSCHAP kan ten prikkel ſtrekken,

Bl.

Bl. 235. r. 7.

Dan juicht het all', dan gaan de Dichters,
In 't aangenaam ſaizoen, ten rei;
Dan zingen wakkre Zangbergſtichters,
Gelyk 't gevogelte in den mei.

Zy, die Apollo en de Zanggodinnen geen plaats in hunne gedichten willen geeven, behooren nooit van een' *Zangberg* te ſpreeken. Het een is onäffcheidbaar van het ander. Olympus, Parnasſus, Pindus en Helicon zyn alleen de *Zangbergen*, waarvan de Ouden ſpreeken, en die waren om geene andere reden by hen zo beroemd, dan om dat Apollo en de Zanggodinnen onderſteld wierden den een' of den anderen dier *bergen* tot verblyf te kiezen, waar zy die Dichters alleen, welke hen daar genaakten, met kransſen beſchonken. Men wilde namelyk door dat verdichtſel te kennen geeven, tot welk eene uitſteekende hoogte van kunst een Dichter zich verheffen moet, die met recht op eene beſtendige eere zal kunnen hoopen. Een gedeelte van onze beste Nederlandſche Dichters, die niet afkeerig zyn van Apollo en de Zanggodinnen, bedienen zich nog heden ten dage gevoeglyk van deeze vier *Zangbergen*, volgende dus den ſmaak der Ouden, en hunne oogmerken: maar de anderen, ſchuw van die Heidenſche naamen, hebben de gemelde *vier Zangbergen* tot een geſmolten, daarvan *een' Zangberg* gemaakt, en dien in Nederland, ik weet niet waar, geplaatst; zonder dat zy echter denzelven een' byzonderen naam geeven, of ons melden wie daar de kransſen uitdeelt. Schoon nu de ſpreekwys van *een' Zangberg te ſtichten* zeer vreemd is, zo zou men nochtans hen, die deezen *Zangberg* het eerst in Nederland gebragt hebben, met eenige reden

Zangbergſtichters kunnen noemen, op gelyke wyze als men hen, die kasteelen in de lucht bouwen, den naam van *kasteelſtichters* zou kunnen geeven: doch hieruit blykt tevens van zelfs, dat men dus de hedendaagſche Nederlandſche Dichters niet kan noemen, dewyl men den gemelden *Zangberg* al lang voor hunnen tyd *geſticht* heeft; waarby komt, dat die naam ook niet zeer benydens waardig is, voor zo verre, op dien *Zangberg*, tot heden toe, nog geene andere eerekransſen ooit uitgedeeld zyn dan die, waarmede de Dichters elkander beſchenken, die daartoe ondertusſchen zelfs niet eens *een' berg* ſchynen van nooden te hebben, dewyl de meesten derzelven, gewoon aan het platte land, die plegtigheid veeltyds ook in de laagte verrichten. Deeze benaaming monsteren wy dan uit, en veranderen de vaarzen aldus:

Dan gaan zelfs ſchrandre Lettergrooten,
In 't aangenaam ſaizoen, ten rei;
Dan zingen wakkre Kunstgenooten,
Gelyk 't gevogelte in den mei.

Lees ook in D. II. bl. 246. voor:

U, *ô Doekes!* Zangbergſtichter!
U, *ô Doekes!* Kunstverpligter!

Bl. 241. r. 13.
koraalen *moet zyn:* chooraalen

want *chooraalen* zyn zangers, en *koraalen* gewasſen of geſtoentens.

Bl. 243. r. 18.

En, als een Palinuur, de ſtadshulk met verſtand
Te ſtieren; bank, en zand, en blinde klip te myden;

Het

Het uitëinde van deezen Stuurman was beklaaglyk: ſlaapende viel hy van het roer in zee, en raakte wel aan 't ſtrand, maar wierd daar beroofd en doodgeſlaagen. Al is dit nu een fabel en verzierde naam, men behoorde (dunkt my) by zulk een' ongelukkigen geene loffelyke Regeerders te vergelyken. Ik zou dierhalven nu verkiezen hem op deeze wyze ongenoemd te laaten, en tevens de derde rymklank op de helft van het laatſte vaars weg te neemen:

Gelyk een oog des Raads te waaken voor het Land;
De Stadshulk, onvermoeid, te ſtuuren met verſtand;
Voorzichtig laager wal, en blinde klip te myden;

Bl. 275. r. 14.

Gelyk een friſſche wind, in heete zomerdagen,
Het vee, dat, afgedwaald, geroost wierd by de zon,
Weêr op doet kweeken, by 't ontſpringen eener bron;

Op doet kweeken moet zyn *opkweekt*. Alle de hulpwoorden, *gaan*, *komen*, *doen*, en *laaten*, op deeze wyze gebruikt, zyn ſlechts ſtopwoorden, die de taal bederven.

Gelyk door 't friſſche windje, in heete zomerdagen,
Het vee, dat, afgedwaald, geroost wierd van de zon,
In 't groenend veld herleeft, by 't ſpringen eener bron;

Bl. 278. r. 1.

Hoe wil het Heilgeloof, in 't hemelschblaauw gekleed,
Ontbloot van borst, —— —— —— ——

Ik had *hemelsch* en *blaauw* van elkander moeten ſchryven, of liever *ch* moe-

moeten weglaaten. Men zegt verſchillende: *doodsch hoofd* en *doodshoofd*. Dus moest in een ſaamengeſteld woord hier ſtaan *hemelsblaauw*. Behalven dit, zou *ontbloot van borst* ook kunnen beteekenen *beroofd van borst*: want menigmaal vind men *ontbloot* in den zin van *berooft* gebruikt. als b. v. in Abraham den Aartsvader van HOOGVLIET:

Rechtvaardigheid, ontbloot *van heuren evenaar*,
Lag in den kerker, —— —— —— ——

ſchoon nu anderszins *de borst ontblooten* een goede ſpreekwys is, dient hier echter de dubbelzinnigheid dus vermyd te worden:

Hoe wil het heilgeloof, in 't hemelsblaauw gekleed,
En bloot van borst, —— —— —— ——

Bl. 280. r. 15.

door heilgenadeſtraalen,

Op gelyke wyze ſchreef F. DE HAES in zyn' verl. Zoon.

Bl. 75.

En voorts met welk een' glans van heilgenadelicht,
Hy dien gevonden zoon wil koeſtren en belonken.

en bl. 92.

—— —— — *waer zulk een milde regen*
Van Goddelyke liefde en heilgenadezégen
En onverdiende gunst', *zoo troostryk neergevloeit*,
Haer afgedorſte hart zo onverwacht beſproeit.

Maar deeze koppeling van drie woorden aanëen, moog my eertyds behaagd hebben, nu ſtaat ze my tegen. *heil* is hier overtollig, dewyl Gods

genade

genade niet zonder *heil* kan begreepen worden. Liever had ik dierhalven eenvoudig: door zyn genadeſtraalen.

Nog eens heb ik dit gebruikt. D. II. bl. 122. r. 4.

Maar bovenäl om licht, om heilgenadeſtraalen,

waar beter ſtaan zoude:

Maar bovenäl dat hier zyn Geest moog' nederdaalen,

Bl. 282. r. 12.

En ſtiere uw levenshulk op 's waerelds hollen vloed!
Zo land gy met deeze Ark der zielbehoudenisſe
Op 't geestlyk Ararat, —— — — —.

Hier ſchynt de levenshulk voor te komen als *een Ark der zielbehoudenis*, 't welk geenszins myn meening geweest is. Ieder ziet wel dat ik de zinſpeeling des Apostels I. Pet. III. 20. en 21. waar de Doop als het Tegenbeeld der Arke word voorgeſteld, bedoeld heb. Beproef of niet het geheele ſlot van dit Vaars dus duidelyker en gepaster zou weezen!

En neeme u in zyn hoede, op 's levens hollen vloed!
Vaar altoos op 't compas van 't welbewust gewisſe!
Hy, door wiens voorzorg de ark voor Noach wierd bereid,
Geef, dat u 't doopſel zy ter zielbehoudenisſe,
En voere u op den berg der hemelheerlykheid,
Het geestlyk Ararat, alwaar ge, onafgebrooken,
Uw dankbaare offers Hem al juichend toe zult rooken.

Bl. 310. r. 12.

waereldzee. liever: levenszee. want ieder eigenlyke *zee* is niet anders dan

een waereldzee. dierhalven is dit een valſche welſpreekendheid, ſchoon men 'er zo aan gewoon is, dat niemand daar iets tegen ſchynt te hebben. Het komt nog eens in myne gedichten voor, D. II. bl. 82. r. 17. waar beter ſtaan zoude:

Hoe 't ſcheepje van zyn Kerk, op de ongeſtuime baaren
Van wederwaardigheên, —— —— —— ——

TWEEDE DEEL.

In 't hoofd van den Opdragt ſtaat:

Aan den Heere-den Heere

moet zyn:

Aan den Heer den Heer

want by het voorzetzel *aan* kan het zelfſtandig Naamwoord niet verboogen worden. 't Is dan wel de plaatshouder van den geever, maar niet de geever zelve: *den Heere* zonder *aan* is de eigenlyke geever. Hierom ſchreef ik in 't Opſchrift van het eerſte deezer gedichten: *Lofzang aan God* niet: *aan Gode*,

Bl. 5. r. 1.

Uw wysheid heeft begin noch end':
Wat is, of was, of nog zal worden,
Is teffens haar volmaakt bekend:
Zy gaf uw werken de edelſte orden.

Dit rymt ruim zo veel voor 't gezicht als voor 't gehoor, daar het echter buiten tegenſpraak is, dat goed rym niet in ſchrift, maar in klanken

ken beſtaat, die welluidende op elkanderen ſlaan, zonder dat de een ſcherp en de andere dof zy; gelyk hier. Evenwel hebben zich de beste Dichters dit veröorloofd, waarvan wy eenige weinige voorbeelden zullen aanhaalen.

VONDEL. Beſpieg. bl. 32.

Wie zyt, wat zyt gy niet, die alles houd in orden
Wat van, en uit, en door, en om u is geworden!

MOONEN. Heil. Herdersz. bl. 19.

Groei op, o kleene knaep, door wiens beleid en orden,
De lieve vree herſtelt, de hel gekneust zal worden!

POOT. Ged. D. III. bl. 98.

In hem is 't Jaer van kindsch, naer 's Hemels eeuwige orden,
Een Jongeling geworden.

HOOGVLIET. Abraham bl. 191.

Van 't grootſte wonder, dat de Godheit werken zou
In eene reine Maagt, die, tegen al haar orden,
En werking der natuur, zou overſchaduwt worden
Van 't Alvermogen, —— —— —— ——

F. DE HAES. verl. Zoon bl. 54.

Moest de overbrave held, in volle vreugd' en orden,
Naer zyn verdienſte en ſtaet terſtond verwelkomt worden.

Doch onaangezien zulke uitmuntende voorgangers, zou ik hier beter geſchreven hebben:

Uw wysheid heeft begin noch end',
En word van niemand ooit volpreezen.
't Is teffens haar volmaakt bekend,
Wat is, of was, of nog zal weezen.

Bl. 9. r. 3.

De graanoogst gloeit als levend goud.

Billyk zou men mogen vraagen: *wat is levend goud?* en ik moet bekennen dat ik niet weet wat ik zou antwoorden. Ik heb de beweeging der koornhalmen door het woord *levend* meenen uit te drukken, maar zeker niet gelukkig. HUYDECOPER toont in zyne Proeve bl. 270. hoe veel *levend* en *levendig* verſchillen. Lees:

Het golvend koren gloeit als goud.

en zet in den derden regel benedenwaart in plaats van *'t koren, de airen.*

Bl. 18. r. 20.

En hou uw' knecht *moet zyn:* En houd uw knecht

want zonder *d* zoude het eerder van houwen, doorhakken, komen, dan van vasthouden. Wie zou toch willen ſchryven: *verſtou u niet*, in plaats van *verſtout u niet?* waar de *d* of *t* een wortelletter is, kan zy niet weggelaaten worden.

Bl. 21. r. 8.

Dan moet my niet dan hemelval ontglippen.

Dat my ontglipt kan wel vallen; maar *de val ontglipt my*, zou wonderlyk en onnatuurlyk gezegd zyn. Dierhalven komt hier *ontglippen* niet wel overeen met *val* of *hemelval.* Lees:

Dan

Dan moet myn tong niets ongepast ontglippen.

Bl. 29. r. 20.

Op onverwelkbre beemden!

Het woord *onverwelkbaar* is zo algemeen in gebruik, dat men byna geen dichtwerk zou kunnen noemen, waarin het niet voorkomt: echter behoorde het nooit gebruikt te worden, om dat men niet kan zeggen: *het loof kan verwelkt worden*, gelyk men zegt *eetbaar* en *draagbaar* van iets dat *gegeeten* of *gedraagen kan worden*. Zie HUYDECOPER bl. 435. en 595. en lees hier:

op eeuwigfrisſche beemden!

Bl. 59. r. 17. verander dus ook

Die overwelkbaar bloeit,

in Die eindloos geurig bloeit,

Bl. 251. r. 8. Een' onverwelkbren krans.

in Een duurzaame eerekroon.

Bl. 259. r. 12. Eene onverwelkbre glorikroon.

in Een gloriryke zegekroon

Bl. 270. r. 6. Den onverwelkbren eerlauwrier.

in Den nimmerdorrenden lauwrier.

Ik weet niet dat het meermaalen in myne gedichten plaats vind, en de opgaave deezer verbeteringen zal den aankomenden Dichter kunnen leeren hoe gemakkelyk deeze misſtellingen te vermyden zyn.

Bl. 41. r. 5.

't Gefluit der vlugge nachtegaal enz.

Schoon *Nachtegaal* fem. gen. genomen word by MOONEN, in zyne Poëzy bl. 583. behoort men echter dit niet na te volgen, maar met HOOFT en VONDEL dit woord masc. gen. te gebruiken; behalven dat het adjectiv. *vlugge* hier niet te pas komt.

Het fluiten van den nachtegaal
Houd ieder opgetoogen,
Schoon hem geen weidſche vederpraal
Bevallig maakt voor de oogen.

Bl. 42. r. 3.

Gelyk een roos, die op een' troon
Van doornen ſtaat te bloeijen.

Deeze ſpreekwys *ſtaat te bloeijen*, in plaats van *bloeit*, is plat, en op zichzelve genomen ook dubbelzinnig, dewyl het mede gezegd word van iets dat nog aanſtaande is, als: *het ſtaat te geſchieden.* Hier en boven is deeze uitdrukking niet overëen te brengen met de waare welſpreekendheid. Men kan een' *doornentak*, waaraan een *roos* hangt, niet gevoeglyk by een' *troon* vergelyken, ook *bloeit* 'er niets op een' *troon:* waarby komt dat het niet gebruikelyk is op *een' troon te ſtaan*, maar te zitten.

Dus ziet men 't roosje, friſch en ſchoon,
Omringd van doornen bloeijen.

Bl. 43. r. 9.

Dit is een levend ſchildery,
Van hun die zich verneêren,
Of, door ondankbre hovaardy,
Den goeden God braveeren.

le-

levend diende *levendig*, en *ſchildery* vrouwelyk te zyn: ook toont HUYDECOPER dat het woord *braveeren* niet behoorde gebruikt te worden. Men zou kunnen zetten:

Dit is een levendig tafreel.
Nooit valt dus 't heil des Heeren
De trotſche ondankbren zo ten deel
Als hun, die zich verneêren.

Bl. 44. r. 15.

gerechten toornegloed. Men vind dus meermaalen *gerechte* gebruikt voor *rechtvaardige*. als: by G. BRAND ſticht. Ged. bl. 28.

Gy voert den mensch, tot zyn gerechte *ſtraf*
In dit bederf, dees poel, dit zoute graf.

en bl. 82.

Waar zulk een min het menschlyk hart bezit,
Daar heeft de min het beste tot haar wit:
Daar ziet ze op u en uw gerechte *wetten.*

Ook by POOT. Ged. D. I. bl. 17.

Zal hy op zynen ſterrefdagh
Dees ſchepterdieffſche vryheitsprang
Ontſchroeven en verpletten
Door een' gerechten *blixemſlagh?*

Doch hoe gebruiklyk dit zyn moge, denk ik echter dat het geen goed duitsch is, en las hier liever: geduchten toornegloed.

Bl. 53. r. 15.

Zy leeraart ons 't gevlei der waereld ſteeds mistrouwen,

MOONEN maakt doorgaands onderſcheid tuſſchen *leeraaren* en *leeren*. Het eerſte aan den onderwyzer, en het laatſte aan den leerling toeëigenende. Doch daar zyn keurige Taalkenners, die dit houden voor eene noodelooze onderſcheiding, en zo min *leeraaren* als *onderwyzaaren* zouden willen ſchryven. Men zou hier kunnen zetten:

Zy leert ons 't loos gevlei der waereld ſteeds mistrouwen,

en bl. 307. r. 12. in plaats van:

Het Heidendom, alleen geleeraard door Natuur;
En blind in 't hemelsch, moog' hier troost noch uitkomst vinden,

Het Heidendom, dat ſlechts geleerd word door Natuur,
En blind in 't hemelſche is, moog' troost noch uitkomst vinden,

Bl. 54. r. 1.

Wat moedig Heerſcher van een bloeijend koningkryk.

Dit *van* moest zyn *in*, of *Heerſcher* zou moeten weezen *Beheerſcher*.

Bl. 56. r. 7.

Die ondervinding doet de heilvrucht van zyn' dood
Zieltroostlyk kennen, ja op hoogen prys waardeeren.
Wie Hem in 't lyden volgt, zal met hem triomfeeren.

De Schryvers van de Bydragen deeze regels in opmerking neemende, zeggen: *'t ſchynt dat de Dichter de basterduitgangen in* EEREN *goedkeurt, daarin van den grooten* HUYDECOPER *en anderen afwykende.*

Maar

Maar wel verre dat ik hierin met den Heer HUYDECOPER verſchil, denk ik, dat hy zyne Aanmerkingen met goede redenen geſtaafd heeft, terwyl ik nochtans niet heb kunnen zien dat zyn meening geweest is deeze woorden uit te monſteren. Integendeel, als gewettigd door het gebruik, heeft hy die zelve naderhand verſcheidenmaalen gebezigd. Zie zyn' Horatius in vaarzen bl. 15, 79, 104, 118. en elders. Ook weet ik niet van wien ik in 't gebruik deezer woorden afwyk, want ik geloof niet dat men my een' eenigen Dichter zou kunnen noemen, die ze vermyd heeft. Wie zou toch geen onderſcheid maaken tuſſchen *ſchaken* en *ſchakeeren?* ſchreef men *loeveren*, *banken* en *trompen*, in plaats van *laveeren*, *bankettееren* en *trompetten*, men zou van weinigen verſtaan worden. Ik houde het dan daarvoor dat de ſtaart der *infinitivi* op *eeren* een bastaart uitgang is, maar, als van ouds ingevoerd, het burgerrecht verdient. Evenwel dat twee bastaartterminatien op elkanderen rymen keur ik nu gantſchelyk af, gelyk ik die in deeze Aanmerkingen over D. I. bl. 21. en 65. reeds heb verbeterd, waarom ik ook gaarne hier deeze verandering zou laaten gelden:

Die ondervinding doet de heilvrucht van zyn' dood
Zieltroostlyk kennen, ja ten hoogſten dierbaar achten.
Wie met Hem lyd en ſtryd heeft 's levens kroon te wachten.

Bl. 71. r. 12.

Den hoorn des overvloeds droeg ze in de rechterhand,
In de andre goudgeel ooft en rype korenairen:
Verheugde Voorſpoed, Vrede en vlytige Arbeid waren
De lyftrawanten dier verheven koningsbruid:
De zee ſtortte aan haar' voet zelfs de eêlſte gaven uit.

Dewyl hier de Rykdom voorkomt in een gezichte, 't welk Salomon verſcheen, diende de afbeelding zo geſchikt te zyn, dat die gevoeglyk in eene teekening te brengen ware, èn het komt my nu voor, dat de Kunstenaar in dit geval verlegen zou ſtaan. Immers zou hy ook natuurlyk de korenairen in den hoorn des overvloeds teekenen; en hoe zou hy het met de zee ſtellen, die aan haaren voet de eêlſte gaaven uitſtort? Deeze zwaarigheid was dus uit den weg te ruimen:

Zy droeg een' gouden ſtaf in haare rechterhand,
In de andre keurlyk ooft, en rype korenairen:
Verheugde Voorſpoed, Vrede en vlytige Arbeid waren
Haar trouwe lyfſtaffiers; en Tiriër en Moor
Ontſlooten, haar ten dienst', hun vorstlyk ſchattrezoor.

Bl. 72. r. 6.

De blanke boezem was op 't ſierlykſte overtoogen
Met glinstrend fenixdons, — — — —

Men vertelt ons dat de Fenix een Arabiſche vogel is, zonder gade of geſlachtgenoot, en dat hy, oud geworden zynde, zich een nest maakt, het welk, door de ſtraalen van de zonne ontſtoken, met den daarop zittenden Fenix verbrand, en dat uit die asſche weder een andere Fenix geboren word, wien het op gelyke wyze gaat. Indien wy dit aanneemen, gelyk wy doen, zo dra wy van een' Fenix gewaagen, zo is het niet wel mogelyk dat men immer het dons van den Fenix kan magtig worden, en dus mag een Dichter, dien het anderszins vry ſtaat, zich van aangenomen gevoelens en bekende volksdwaalingen te bedienen, daarvan geen gebruik maaken. Men ſtelle dan in de plaats:

Op

Op haaren boezem, door den adem zacht bewoogen,
Hing duurzaam diamant —— —— ——

Bl. 72. r. 9.

De jonge Vorst bevond, door 't liefelyk vermogen
Dier eedle Schoonheên, zich van blydſchap opgetoogen,

Dewyl de twee ſleepende regels, die voorgaan, de zelfde rymklanken hebben, zou ik liefst deeze dus veranderen:

Met alle oplettendheid hield Israels ſchrandre koning
Zyn oog gevestigd op dees prachtige vertooning,

Bl. 88. r. 19.

Hy belgde zich deeze eer.

Hier moest tot aanwyzing der genitiv. ſtaan: *dier eer.* maar de welluidendheid vereischt iets anders. Liever dan:

Hy wraakte uw eerbewys.

Bl. 98. r. 2.

Een zwakheid, die zelfs bleek by kracht van wonderdaên.

Is niet *het blykt daar by*, zo veel als: *het word daar door bewoezen?* gelyk men zegt: *het blykt by de ſtukken.* Dus zou het ſchynen alsöf hier ſtond dat de zwakheid door middel van de wonderdaaden beweezen was. Dit zal niemand zeggen, ook is het geenszins myne meening geweest; maar wel dat, onder het doen van wonderwerken, de menſchelyke zwakheid zich vertoond hebbe. Duidelyker zou ik my dus hebben uitgedrukt:

Een zwakheid, zelfs beſpeurd by kracht van wonderdaên.

Bl. 99. r. 15.

Verhard de dorre klei:

Behalven dat een kleigrond niet voor onvruchtbaar te houden zy, kan het byvoegsel *dorre*, ten opzichte van de klei, geene andere beteekenis hebben, dan dat ze verhard is. Dierhalven is hier alles oneigen. Men zet 'er voor:

Verhard het vuile slyk:

Bl. 103. r. 7.

Barrabas.

Dus schreef ook J. J. MAURICIUS in den lydenden Heiland bl. 32. *in hoope, dat de onschuldige Jesus voor* Barrabas, *een' befaamden muiter, zekerlyk van 't volk zou verkooren worden*, en J. OUDAAN, in zyne Aandachtige Treurigheid bl. 30.

Maar deeze onstuime —— ——
Bestaan met hele troepen
Om Barrabas *te roepen*;
Al 't geen te hooren was
Geleek maar eene stem van Barrabarrabas.

Maar in 't Evangeli staat: *Barabbas*, en dit behoud J. VOLLENHOVE in zyn Kruiszangen bl. 70.

Wat moorder, wat Barabbas *woed zo fel,*

en bl. 82.

Een moorder zelf. Barabbas, *hoe moortdadig,*
Werd vry geschreeuwt: u moort men ongenadig:

Dit laatste voorbeeld had ik behooren te volgen, dewyl het ons niet vry staat eigen naamen naar de maat van onze vaarzen te hervormen. Beter stond hier dan:

Ter

Ter keuz' dier volkſchaar met Barabbas, als doodſchuldig,
Gelyk geſteld; — — — — —

Bl. 104. r. 13.

Zielverrukking.

Dewyl men tegenwoordig dergelyke te ſaam geſtelde woorden met inlaſching der *s* ſchryft, zouden ſommigen ook *zielsverrukking* willen hebben, ſchoon de ziel vrouwlyk is, want kuisheid (b. v.), zo wel vrouwlyk als de ziel, word echter in kuisheids geboogen. Doch ik houde *zielverrukking*, *zielvernoeging* enz. zachter. Te recht zegt men *Godsvrucht*, evenwel zou ik liever *Godgeleerdheid* willen ſchryven. In ſommige woorden blyft de *s* noodzaakelyk als in *Godshuis*, *ryksgebied* enz; in anderen onverſchillig, en in eenige geeft ze het onderſcheid te kennen, dus zyn *landsman*, *landslieden*, afkomstigen van 't zelfde Vaderland, maar *landman*, *landlieden* boeren. Schoon men in de ſpelling wel niet veel wezenlykheid te ſtellen hebbe, en ik niemand wil raaden de myne te volgen, heb ik het nochtans niet ondienſtig geoordeeld dit hier ter proeve aan te teekenen.

Bl. 113. r. 1. en 5.

Berei lees op beide deeze plaatſen: Bereid

De gebiedende wyze in 't enkelvoudige heeft wel meest geene *d* of *t* achteraan; maar het gaat niet altyd door, of men zou moeten ſchryven *ſly* voor *ſlyt*; *my* voor *myd*; *vergee my niet* voor *vergeet my niet*. Evenwel vind men *ſny*, by verkorting van *ſnyên*. Doch waar die verkorting geen plaats heeft, moet de imperativus ook zyne *d* of *t* behouden. b. v. *kleed my aan*, en niet *klee my aan*. En hoewel men ook *bereijen* voor *be-*

reiden zegt, waardoor *berei* hier goed gemaakt zou kunnen worden, blyft echter *bereid* en *ſnyd* beter taal.

Bl. 126. r. 5.

Dus ſtaat ge, ô Schepper! aan de deur
Van 't ſchepſel, vol geduld te kloppen.

Men zou hier met reden kunnen vraagen, wat men door *de deur van 't ſchepſel* te verſtaan hebbe; behalven dat *ſtaan te kloppen* voor *klopt* een verlengde en platte manier van zeggen is.

Dus blyft ge, ô Jeſus! aan de deur
Van 's menſchen hart geduldig kloppen.

Bl. 134. r. 8.

Hou ernſtig aan met vierig ſmeeken!
Nooit bleef het afgetreurd gemoed
In Jeſus dienst van troost verſteeken.

Dat de *d* of *t*, wanneer zy een wortelletter is, niet kan weggelaaten worden, meen ik in deeze Aanmerkingen op bl. 18. r. 20. en nog nader op bl. 113. r. 1. getoond te hebben. Hier is weder verkeerdelyk *Hou* in plaats van *Houd* geſchreven, en men zou kunnen beweeren, dat *verſteeken*, hier *verſtoken* diende te zyn, 't welk buiten tegenſpraak, regelmatiger is, gelyk van *breeken*, *gebroken*, van *wreeken*, *gewroken*. Evenwel vind men keurige Taalkenners die *ontſteken* goed keuren. Niet alleen zegt HOOGSTRATEN in zyn Nederlandsch en Latynsch Woordenboek verſcheiden reizen achteréen *word ontſteken* en *hy blyft daarvan verſteken*; maar ook TEN KATE in zyne Aanleiding D. I. bl. 565. *geſtoken* ook *geſte-*

ſteken by HOOFT en KILIAAN. Zo ſchreef ook toevallig de Heer HUYDECOPER, in zyn Proeve bl. 561. *die hier geſteken werd.* VONDEL, Maagdebr. bl. 45.

Uw martelwillig bloet verſtrekt u een Jordaen;
Waerin het ſyrisch hooft wel zevenwerf geſteken
Liet dryven 's lichaems ſmet en eeuwige erfgebreken;

J. OUDAAN, in zyne Rouwklagt over M. de Ruiter, achter het leven van dien zeeheld door G. BRAND bl. 1062.

Van Hektors toorts de vloot aan brand geſteken.

J. VOLLENHOVE, in zyn Troostz. bl. 293.

De Dood, alom zo wreet,
Daar niemand raad voor weet,
Blyft van geen heil verſteken.

ANTONIDES, in zyne Ged. bl. 357.

Apollo zag uit 's hemels ſtreken,
DOP, *met een heilig vier* ontſteken.

en buiten dwang van 't rym, MOONEN, Heil. Herderz. bl. 18.

De Knaepen, door dit vier ontſteken, *ſpoên gelyk*
Naer de arme koningſtadt —— —— ——

ANTONIDES, Ged. bl. 406.

—— —— —— —— —— *men ziet terſtond*
De Saters hem, met opgeſteken *ooren, naeken.*

POOT;

POOT, Ged. D. III. bl. 6.

Nochtans vertrout myn geest, dat gy hem daervan niet
Geheel verſteken *liet.*

J. J. MAURICIUS lyd. Heiland bl. 38.

Zie hoe 't ontſteken *bloed in al zyn adren kookt.*

en laat my hier nog de taalkundige Overzetters van den Bybel by voegen. Rom. VIII. 19. *want het ſchepſel als met* opgeſteken *hoofde, verwacht de openbaringe der kinderen Gods.* Men behoeft dierhalven, myns bedunkens, zich niet te pynigen, om hieromtrent altoos het regelmaatige waar te neemen, ſchoon 't my heugt wat moeite de verſtandige S. FEITAMA, wiens voortreffelyke Dichtſtukken de eer van zynen naam ten allen tyde zullen ophouden, zich gegeeven heeft, om overal in zyne vaarzen dit *ontſteken* in *ontſtoken* te veranderen. Doch, indien dit niet voor eene al te groote keurigheid te houden zy, zouden myne aangehaalde dichtregels ook dus kunnen verbeterd worden:

Houd ernſtig aan met vuurig ſmeeken!
Men zag het afgetreurd gemoed
In Jeſus dienſt nooit troost ontbreeken.

Bl. 151. r. 11.

Heersch naar uw Godlyk welbehaagen,
En laaten we uw' genadetroon,
Gevest in 't bloed van uwen Zoon,
Als waare zuilen onderſchraagen!

Het

Het komt my voor dat de ſpreekwys *laaten wy* door misbruik is ingeſloopen, en dat men beter en keuriger ſchryft: *laat ons.* (*) Maar hier ontmoet ons iets anders, waaraan vry wat meer gelegen ligt dan aan een ſpel- of taalfoutje. Zullen (namelyk) zwakke menſchenkinderen Gods troon onderſchraagen? zoude die dan waggelen, als wy de zuilen niet waren, welke hem onderſteunden? Een wakker leeraar kan met recht een pilaar der kerke, dat is van de menſchelyke gemeente genaamd worden; maar Gods troon ſtaat door Gods almagt van zelve vast, en word hy al geſchraagd, zo is het door Gods eigen deugden, niet door menſchen. Ik herroep dierhalven deeze uitdrukking, en verzoek ieder Leezer dat hy ze dus verander:

't Heelal moet van uw' lof gewaagen!
Gy grondvestte uw' genadetroon
In 't zoenbloed van uw' lieven Zoon.
Heersch naar uw godlyk welbehaagen!

Bl. 172. r. 2.

Zyn ingang ſchraagde een beeld, dat, kunſtig uitgehouwen,
Het hart droeg op de tong. —— —— —— ——

Het is een gemeen en zeer goed zeggen, van iemand die ongeveinsd is, *hy draagt zyn hart op de tong.* Ieder verſtaat dat oneigenlyk: maar van een beeld kan het niet oneigenlyk verſtaan worden, en eigenlyk genomen, zou

(*) *Na dat ik dit geſchreven had, beeft de Maatſchappy, in het eerſte Deel haarer Werken, een verhandeling uitgegeeven van den Heer* NANNINGA over de verbuiging van het werkwoord Laten; *welke vergeleeken met de Bylage van den taalkundigen Heer* HINLOPEN, *my in deeze gedachte beveſtigt.*

zou zekerlyk het hart zeer klein, of de tong heel groot moeten zyn, ook geeft het woord *draagen* een denkbeeld dat by een beeld niet wel voegt. Om dit te verbeteren, dienen de volgende regels mede eene kleene verandering te ondergaan.

Aan 't hoofd der voorpoort' was de Oprechtheid uitgehouwen,
Te kennen aan haar duif en bloote borst. 'k Trad in,
En de aandacht vestende op ſieraaden, ryk van zin,
Op 't grootſche beitelwerk, dat keurige oogen ſtreelde,
Waarin men David met zyn' Jonathan verbeelde,
En braaven Damon met getrouwen Pythias,
Bemerkte ik, dat ik hier in Vriendſchaps tempel was.

Bl. 201. r. 10.

Voor de aartsliefelyke klanken?

Behalven dat *aarts* zich alleen ſchikt aan 't hoofd van een zelfſtandig, en niet van een byvoeglyk naamwoord, gelyk HUYDECOPER in zyne Proeve bl. 22. aantoont, is het hier geheel overtollig. Men haale het door, en leeze:

Voor de liefelyke klanken?

Op gelyke wyze ſchreef ik bl. 268. r. 4.

Daar ze aartsbevallig opgetooid,

Waarvoor ook veel beter ware:

Daar zy bevallig opgetooid,

Bl. 205. r. 15.

Hier tart Natuur den regenboog,
Door 't menglen van de ſchoonſte kleuren.

Men

Men kan gevoeglyk zeggen: de *Kunst tart Natuur*, en ook wel *Natuur tart de Kunst.* Maar wat beteekent *Natuur tart den regenboog?* Alles wat niet door menſchen handen, niet door kunst gemaakt is, al dat noemen wy Natuur; de regenboog behoort zo wel onder de werken der Natuur als de bloemen, dierhalven kan men de Natuur en den regenboog niet tegen elkander overſtellen. Beter ſtond hier dan:

Hier gloeit op aarde een regenboog;
Hier glinstren duizend ſchoone kleuren.

Bl. 208. r. 1.

Tot op den hoogſten trap, dien Sions Harpenaar,
Vorst David, Gods Profeet, eens ſtelde aan 't menschlyk leven,

Men heeft my onder 't oog gebragt dat de 90ſte Pſalm, die hier bedoeld word, niet is van David, maar van Mozes, en men had my te gelyk kunnen tegenwerpen dat David hier ſchynt gezegt te worden dit perk aan 's menſchen leven geſteld te hebben, 't welk echter niet hy, maar God daaraan geſteld had. Ook is het ſaamenſtooten van *ns ſt* in *eens ſtelde*, wat hard in de uitſpraak. Het een en ander zou dus kunnen worden weggenomen:

Tot op den hoogſten trap van tweemaal veertig jaar,
In Mozes Godlyk lied, geſteld aan 't menschlyk leven,

Bl. 209. r. 11.

Uw' eedlen yver zal geen wenschlyk loon ontſtaan,
Uw Heer op hooger muur de wacht u toebetrouwen.

De woordſchikking van deeze laatſte regel is verdraaid, ook diende *zal* herhaald te worden, om de duisterheid voor te komen; op deeze wyze:

Uw' eedlen yver zal geen wenschlyk loon ontſtaan,
Uw Heer zal grooter kudde uw opzicht toebetrouwen.

Bl. 215. r. 7.

Maar vrolyke Adeläart hielp, met gulhartigheid,
Hem uit zyn twyffeling, en deed dees taal hem hooren:

Deeze laatſte halve regel is noch welvloeijend noch Poëtisch. *hem* ſtaat niet op zyn rechte plaats, en *deed* duid altoos zekren dwang aan. *twyfeling*, alle diergelyke woorden, als *oefenen*, *weifelen* enz. kunnen met een *f* volſtaan.

Maar vrolyke Adeläart hielp, met gulhartigheid,
Hem uit zyn twyfeling. Hoe! kwam 't u niet ter ooren?
Dus ſprak hy: EERRYK heeft myn Zuster trouw gezwooren.

Bl. 221. r. 4.

—— —— —— —— —— uw liefelyke fluit
Schynt ons een woonſteê van het choor der nachtegaalen.

Hier word niet ſlechts van een, maar van een menigte nachtegaalen geſproken, en wat zou men natuurlyk door hun woonſtede verſtaan? buiten twyfel het woud; en wat men daar door ook verſtaan wil, zy heeft geene de minſte overëenkomst met een fluit. VONDEL noemt de luit van Salome, om haaren liefelyken klank, *een graf des nachtegaals* in Joann. de Boetgez. B. V. bl. 96. en draagelyker waar hier:

—— —— —— —— —— uw liefelyke fluit
Schynt ons de gorgel van het puik der nachtegaalen.

Bl. 226. r. 2.

Waar 't lieflyk kunstgebloemte in ſchooner luiſter bloeit,
Aan 't weeldebronnat, dat als klaare honig vloeit:

Men begrype den honig zo klaar en dun als men wil, hy heeft, om zyne lyvigheid, echter geen de minſte overëenkomst met het nat van eene bron. Het is gantsch wat anders van eene beek van honig overdragtelyk te ſpreeken; gantsch wat anders daarby de dunſte vloeiſtof te vergelyken.

Waar 't lieflyk kunstgebloemte in ſchooner luister bloeit,
En langs een weeldebeemd een beek van honig vloeit:

Bl. 230. r. 13.

FONTEIN, die, door een heuſche ontferming,
De Dichtkunst neemt in zyn beſcherming,
Vereert zy met haar feestmuzyk,
Opdat haar dankbaare achting blyk.

Het is duister te zien, waartoe men het *zy* in *vereert zy* betrekken moet; want: *die door een heuſche ontferming, De Dichtkunst neemt in zyn beſcherming*, ſtaat als in Parentheſis, dierhalven kan het niet ſlaan op de Dichtkunst, het welk echter de meening is. Maar men verandere de laatſte regels aldus:

Verëert men thans met feestmuzyk,
Opdat elks dankbaare achting blyk'.

Bl. 238. r. 13.

Men ſtelle een' toon op gouden ſnaaren,

Het goud, te week voor de trillende beweeging, die tot heldere klanken vereischt word, is onbruikbaar tot ſnaaren. Men leest wel van gouden harpen en luiten; maar dat waren de ſpeeltuigen, niet de ſnaaren. Beter ſtond hier dan:

Bl. 265. r. 3.

Men ſtelle een' toon op ſchelle ſnaaren,
De luchtige riviermeerminnen.

Eigenlyk *meirminnen*, want zy komen voor als zeegedierten; en al ſtelde men dat ze uit zee in de rivieren kwamen, zo kan nochtans *rivier* en *meir* niet aanëen gekoppeld, en tot een woord gemaakt worden. 't Waar dan beter:

Langs kristallyne kronkelpaên,
Zien wy de luchtige meirminnen
Op uw muzyk ten reije gaan.

Bl. 277. r. 9.

Aan 's hemels zaligenden ſtroom,

Men zou dit vaars door leezing niet te hulp behoeven te komen, maar de ſtroom zou van zelve vloeijen, wanneer hier een ander byvoeglyk woord gebruikt was. Als b. v.

Aan 's hemels liefelyken ſtroom,

Bl. 288. r. 18.

En laater oude,

Dus ſchreef ook VONDEL, *oude* voor *ouderdom* Ged. D. I. bl. 526.

's Mans oude *ſteigert niet aen 't peil van veertig jaeren.*
Zyn wysheid was lang ryp, voor 't gryzen van de haeren.

en S. FEITAMA, in Henrik de Groote, bladz. 80.

Dus zag men binnen Rome, aan vuur en ſtaal ten doel,
's Lands Vaders, krom van oude, *onwrikbaar in hunn' ſtoel.*

Maar ware het goed, zo mogt het echter wel door de ſpelling onderſcheiden, en *oudte* geſchreven worden, gelyk *hoogte*, *lengte*, *grootte* enz. waarvan wy een voorbeeld vinden by F. DE HAES, in den verl. Zoon. bl. 90.

—— —— —— —— *Geen naem, geen* oudte *krenkt*
De vierſchaer van 't heelal in 't ſtraffen of beloonen.

Doch eenvoudig en duidelyker waar hier:

En laatre jaaren,

Bl 289. r. 9.

Hoe dikwerf hebt gy myn gedachten
Gedraagen boven 't ſtarrendak!
Het was niet of een menſch, maar Engel tot my ſprak,
Myn ziel verhief op gouden ſchachten.

Iemands *gedachten draagen* is zekerlyk een vreemde uitdrukking; ik had alzo wel gezegd: *Gevoerd tot boven 't ſtarrendak*, indien *ſtarrendak* zo goed ware, als het wel gebruiklyk is. Maar de een zingt den andren na, zonder de ongerymdheid of ſtrydigheid met de natuur te ontdekken. Hoe zyn de ſtarren het dak onzer aarde? omringen zy de zelve niet zo wel ter zyde, en van onderen als van boven? Dit is immers geen eigenſchap van een dak. Ook maaken de ſtarren geenen kring van gelyke hoogte, ten minſte geen' beſlooten kring om onze aardſche wooning, dewyl zy niet

in

in eene linie ſtaan, maar de een onafmeetlyk hooger, dan de andere, geplaatst is. Voorts hangt ook niet te ſaamen, *maar Engel tot my ſprak, Myn ziel verhief* —— — in plaats van: *maar of een Engel tot my ſprak, En myne ziel* —— — dit *en* kan zonder onderſcheid niet worden overgeſlagen, en hier is het noodzaaklyk.

Hoe dikwerf hieft gy myn gedachten
In 't licht, dat van Gods aanſchyn ſtraalt,
Het was alsöf me een bode, uit 's Hoogſten troon gedaald,
Naar boven voerde op vlugge ſchachten.

Bl. 293. r. 19.

ô Vader! Moeder borg het leven uit den dood:

Dit is een zegging, die my nu mishaagt, en ik geloof niet dat iemand ze kan goed keuren. Beter acht ik:

ô Vader! Moeder leed geen ſchade door den dood:

Deeze Aanmerkingen dus voltooid hebbende, kan ik niet voorby te erkennen dat ik veele derzelven verſchuldigd ben aan keurige Kunſtvrienden, die my openhartig myne gebreken hebben gelieven aan te wyzen, waarvoor ik hen openlyk dankzegge, hoopende dat (gelyk ik myn voordeel met hunne onderrichting gedaan heb) deeze uitgave meenig oefenaar der Dichtkunde ten nutte zal kunnen zyn.

VER-

VERDEDIGING

VAN DE VOORNAAMSTE

DICHTERLYKE VRYHEDEN.

DOOR

M^R. ZACHARIAS HENRIC ALEWIJN.

INHOUD DER HOOFDDEELEN

VAN DIT EERSTE STUK.

I. *Over de dichterlyke vryheden in het gemeen, en over de wyze van behandeling in deze verdediging.*

II. *Over het gebruik van onduitſche woorden en basterd-uitgangen.*

III. *Over het gebruik van verouderde, nieuwgevormde, of anderszins ongewoone woorden.*

IV. *Over het gebruik van enkele voor zamengeſtelde woorden, en van zamengeſtelde voor enkele.*

V. *Over de enallage ſubſtantivi, met een aanhangſel over* te recht *en* te onrecht.

VI. *Over de vryheden in genus en declinatie.*

VII. *Over adjectiva, in genus, ook wel in numerus, van hun ſubſtantivum verſchillende.*

VIII. *Over de vryheden in conjugatie, met een aanhangſel over* laat ons *en* laten wy.

IX. *Over de enallage adverbii relativi, ook wanneer er van perſonen geſproken wordt.*

Zie wyders de aanteekening op de volgende bladzyde.

VERDEDIGING

VAN DE VOORNAAMSTE

DICHTERLYKE VRYHEDEN.

[*Eerſte ſtuk, bevattende de negen eerſte hoofddeelen.* *]

I. HOOFDDEEL.

§. 1.

Wie zag immer eene eeuw, vruchtbaarder van philoſophen, dan de onze? Alles, wat maar eenigszins boven de gemeenſte ſoort der menſchen verheven is, moet nu philoſopheren, en dat byna over alles. Velen, die toch buiten dat zo veel ophebben met onze leeftijd, zullen dit zekerlijk voor een groot voorrecht aanzien; en ik wenſchte wel, dat ik reden hadde, om even zo te denken.

§. 2.

---

* Deze verdediging vooralsnoch niet geheel ten einde kunnende gebragt worden, heeft het my beter gedocht de negen eerſte hoofdſtukken mede te deelen, dan langer te wachten. Wat al het onderwerp der overige zal uitmaken, wil ik liever te voren niet bepalen, dan beloven en niet volbrengen. Dit echter kan ik eenigermate met zekerheid zeggen, dat ik daarin onder anderen denke te handelen over de ellipſis en den pleonaſmus; voords over de antitheſis, aphaereſis, ſyncope, epentheſis, craſis, diaereſis, apocope, paragoge, en mogelijk ook over eenige vryheden in de proſodie. Eindelijk zal eene nareden alles beſluiten, waarvan denkelijk de voorname inhoud zijn zal, dat 'er een zeer groot verſchil is tuſſchen de onderſcheidene ſoorten van vryheden, en *dat eigenlyk gezegde vrybeden, boe zeer in de gelegenbeden geoorlofd, echter nooit voor ſieraden te bouden zijn.* En dit laatſte, bidde ik den lezer, ſteeds in het oog te houden.

§. 2. Ik zal my nu niet inlaten in een betoog, hoe eene onvolmaakte wijsgeerte, of van alles wat en niets van 't geheel te weten, een zeer gevaarlyke grond van denken is, en hoe de ondervinding dit maar al te veel beveſtigt; ook niet in een onderzoek, of die algemeene zucht tot philoſophie onze zedenleer verbeterd of verbasterd hebbe: ik wil my mede liefst bedwingen, om met ſtilzwygen voorby te gaan, hoe men wel eens vry winderig over het eene of ander, by voorbeeld over de taal, ziet philoſopheren, en met een die gelegenheid waarnemen, om van ter zyde 's lands godsdienſt met kinderachtige aanmerkingen te ſmaden. Hoe het ook met dit alles moge gelegen zijn, dit is zeker en blijkt zonneklaar, dat al dat philoſopheren onze wetenſchappen, aan den eenen kant wel van eenige vlekken gezuiverd, maar aan den anderen kant ſommige der zelve zo zeer benaauwd heeft, dat zy daaronder moeten kwynen, en naauwlijks adem kunnen halen.

§. 3. Onder deze ongelukkigen zijn zekerlijk de taal en dichtkonst, vooral de laatſte. Opzichtelijk de taal ſla men het oog ſlechts op de ſpelling, die door al het philoſopheren, veelal van halfgeleerden, zo in verwerring gebragt is, dat de doorzichtigſte letterbazen genoegzaam moeten wanhopen, om het gebruik en de regelmaat onder één gareel te brengen; ja, die thands zo willekeurig is, dat iemand, die een' ander niet blindelings wil volgen, geene eigene keuze doen kan, dan na jaren te hebben gephiloſopheerd; daar het echter genoegzaam om het even is, hoe men ſpelle, wanneer men de tweeklanken, *ee*, *oo*, en *ei*, maar recht gebruikt, en het te wenſchen was, dat, tot ſlot van alle kibbelingen, de ſpelling eens op de eene of andere wyze wierde vastgeſteld. Doch dit laatſte is eerder te wenſchen dan te hopen.

§. 4.

§. 4. Opzichtelijk de poëzy is het maar al te klaar, dat door al het nette en naauwkeurige, dat men in de taal en in de zoetvloeiendheid wil hebben, de kracht van zeggen dikwils verloren gaat. 't Is waar, ofſchoon de fraaiheid van gedachten, en, zo de ſtof het toelaat, de ſtichting, waaraan trouwens velen onzer poëtiſche philoſophen zich weinig laten gelegen zijn, de ziel der dichtkunde is, en in dit opzicht, gelijk iemand wel zegt, een hymnus van Ambroſius en een liedjen van Lodenſteyn gelijk ſtaan; zo behoort evenwel de netheid van taal en vloeiendheid mede tot een goed vers. Maar in het betrachten der twee laastgemelde vereischtens is, om met Antonides te ſpreken,

Onze eeuw naauwkeurig boven reên.

§. 5. Men berispt, en niet zonder reden, in onzen geeſtigen Catz zyne al te groote vloeiendheid. 't Is wel zo, dat een hortend en ſtootend vers ter naauwer nood den naam van een vers mag dragen. Maar aan den anderen kant is het ook waar, dat al te zoet walgt.

Quicquid amas, cupias ne placuiſſe nimis.

Niet onaardig ſchrijft de ridder Hooft in een zyner brieven, dat, daar melk en honig voor de twee aangenaamſte lekkernyen van het beloofde land te houden zijn, velen'er echter geen' mond aan zetten zouden, wanneer zy gemengd waren.

§. 6. En, gelijk de al te groote gezetheid, om zacht en vloeiend te ſchryven, een groote hinderpaal is voor een ſtout gedicht, even zo is het ontzag, dat men allerwegen voor onze Ariſtarchen ziet toonen, welker leſſen meermaals verder getrokken worden, dan zy zelf immer gedroomd hebben. Velen bidden de grammatici als halve goden aan, en kunnen o-

ver

ver eene enkele letter redenkavelen, als of 'er het welzijn van gantsch Euroop aan hinge, ja zouden liever de kracht van zeggen, of de ware meening van het gene de zin vordert, laten varen, dan eene dichterlyke vryheid gebruiken. *Die te kommerlijk met de tael omgaen*, zegt de ſchrandere Ten Kate niet onaardig, op het einde zyner XII. redewiſ. (d. I. bl. 410.) *ſlagten den ſchoolkinderen, die wel net, gelijkdradig, en zinnelijk ſchrijven, dog tevens onvrij, laf, lam, en flaauw, zonder ſpoed of vordering: een kloeke hand, ſchoon minder net, zo ze ſlegts vlug, vrij, geeſtig, vloeyend, en duidelijk genoeg zij, kan mij meerder behagen.*

§. 7. Zeker, daar alle kunſten en wetenſchappen eenige vryheid beminnen, waarom zal men der poëzy eene behoorlyke vryheid in de taalkunde betwiſten, welke zy trouwens reeds van ouds af gehad heeft? *Die gewoon is de beſte Latynſche Dichters te leezen, weet, datmen niet zelden in hunne werken ontmoet zodaanige uitdrukkingen, die geheel afwyken van de gewoone regelen der grammatica; waardoor zy te gelyk hunne ſchriften eenen doorſtraalenden luiſter bygezet, en de ſpitsvondigheid der hairkloovende letterwyzen te leur geſteld hebben.* Dit zijn de woorden van een' rechtgeaard' philoſooph in taal- en dichtkunde, den grooten Balthazar Huydecoper, in zyne proeve, bl. 48. 49. En hebben niet de Grieken in hunne poëzy genoegzaam een' byzonderen tongval of dialect, of, zo gy liever wilt, allerleie tongvallen onder een, en buiten dat noch vele, zelfs uitſporige, vryheden gebruikt? Men doe derhalve onze Nederlanders niet zuchten onder een al te laſtig juk, maar geve hunnen dichteren die vryheid, die de poëzy niet alleen van ouds gehad heeft, maar welke haar ook volſtrekt noodzakelyk is, zal zy tot hare mogelyke volkomenheid geraken.

§. 8.

§. 8. Dit de ſtoffe zijnde, waarover ik handelen zoude, zal het noodig zijn, eer ik nader ter zake toetrede, noch 't eene en ander vooraf te zeggen ter verdediging myner wyze van behandeling, ten einde men daaruit geene verkeerde gevolgen trekke.

§. 9. De lezer namelijk zal bevinden, dat ik dikwils, meer door gezag van voorbeelden, dan door juistheid van redenen, mijn gevoelen zoeke aan te dringen. Doch, daar het gantſche bewijs, dat een dichter vryheden gebruiken mag, byna enkel op de ondervinding nederkomt, in zo verre daaruit blijkt, dat hy de zelve niet misſchen kan, wat wonder, dat ik die ondervinding trachte te ſtaven door voorbeelden uit onze beste dichters, die dan ook tevens eenigermate de juiste palen der poëtiſche vryheid kunnen aanwyzen; omtrend welke palen een gezond oordeel meer nut zal doen, dan de fijnſte onderſcheidingen, door my voor te ſtellen.

§. 10. Vindt men, dat ik ook Latijnſche en Griekſche dichters op het tooneel brenge; 't is geenszins, als of ik die ongerijmde wyze van redenering, thands zo gemeen, goedkeurde, dat men het Nederduitsch moet ſchikken naar de regels van 't Latijn; maar ik doe dit, deels, om te toonen, dat ook die oude dichters het niet hebben kunnen ſtellen zonder vryheden, deels, om te doen zien, hoe het tegen alle gezonde begrippen inloopt, in onze poëzy niet te willen dulden dat gene, het welke men in Grieken en Romeinen meestal als ſieraden hoogelijk pleegt te verheffen.

§. 11. Spreke ik hier of daar over vryheden, die den redenaar zo wel als den dichter toekomen, ja van welke 'er ſommige beter den naam van

kwalijk verdachte ſpreekwyzen zouden dragen; 't is uit hoofde, dat de dichters 'er zo veel te meer recht op hebben, als hun werk, gebonden aan maat en toon, moeilyker is; waarom ook lierdichters in hunne korte regels grootere vryheden gebruiken mogen dan heldendichters. Daarenboven zijn de juiste palen van onderſcheiding tuſſchen dichterlyke vryheden, vryheden van een' redenaar, en kwalijk verdachte ſpreekwyzen, by wylen moeilijk te ſtellen. Is 'er intuſſchen iemand, die zich ſtooten mogt aan het opſchrift dezer verhandeling, als niet naauwkeurig genoeg; hy vergenoege zich daarmede, dat de tytel ontleend is van den voornaamſten inhoud. Of, zo dit noch al niet aan zyne kieschheid voldoet, hy vergete den naam van het geſchrift, en verbeelde zich mengelingen te lezen.

§. 12. Ziet men by wylen vryheden van my verdedigd, die ik niet kan aantoonen door eenig' ſchryver afgekeurd te zijn, en ſchyne ik zo tegen myne ſchim te vechten; men bedenke, dat een verdediger der vryheid niet altijd behoeft te wachten, totdat de vyand openlijk aanvalt: geheime lagen mag hy ook in tijds te keer gaan. En deze zijn my genoeg bekend, zo uit byzondere geſprekken, als uit de naauwgezetheid omtrent taal en zoetvloeiendheid, die in veler uitgegevene gedichten, veelal ten koste van de poëzy, doorſtraalt.

§. 13. Eindelijk, men verwondere zich niet, verre de meeste voorbeelden uit de ſchriften van Vondel, vele ook uit de Tydwinst in ledige uuren van M. L., gehaald te zien, terwijl ſlechts hier en daar, deels voor de verandering, deels daar het volſtrekt noodig was, voorbeelden uit anderen worden ingevlochten. Immers in ſchryvers, welker voorgang men niet

niet zal kunnen wraken, moeten drie vereischtens te zamen loopen: eerſtelijk, dat zy, echte, geborene, dichters zijn; ten tweeden, dat zy goede taal en vloeiende maat ſchryven, dat is, de grammatica en proſodia niet verwaarloozen; want anders zijn de vryheden, by hen gebruikt, geene vryheden, maar fouten; doch vooral in de derde plaats, dat zy den morrenden en gemelyken letterwyze niet te zeer naar de oogen zien; dat zy lieden zijn, die

—— doorluchtig durven dwalen,

Om eerſte ketters in de letterkunst te zijn,

en niet tegenſtaande alle tegenſtribbeling der Ariſtarchen het hoofd kunnen boven houden. Maar zijn 'er wel velen, in welke deze drie vereischtens te gelijk en tevens gevonden worden? Hoe het ook met anderen in dezen zijn moge, grootmeester Vondel kan dien toets buiten twyfel doorſtaan; en onder de dichters van latere tijd niemand beter, (ten minſten, naar myne bevatting; ieder heeft toch zyne ſpeelpop.) dan de ſchryver der Tydwinst. Wie 'er aan twyfelt, leze hem eerst zonder vooroordeel. Dat hy een geboren dichter is, zulks is voor iemand, die eenigen ſmaak van poëzy heeft, by den eerſten opſlag lichtelijk te ontdekken, daar hy toch, overeenkomſtig het juiste oordeel van den ſchranderen Hofſtede, (Beliſar. beoord. ho. IX. bl. 60.) *in zyn werk getoond heeft, dat de geest der ſtervelingen noch zoodanig niet is uitgeput, of een onderwerp, al is het zoo ruw en hard als een keiſteen*, (Hofſtede ziet op des dichters laatſte vers.) *is in ſtaat, om in hem denkbeelden te verwekken, die immers zoo nieuw als Godverheerlykende zyn.* En, wat de taal en ſtijl van dezen tijdwoekeraar betreft, hy ſpreke vry van dorperheid, als ware zijn ſtijl die van eenen provinciaal, van eenen landjonker, maar waarlijk over het geheel genomen verdient de zelve

een' veel heerlyker' naam, en de vryheid, welke hy gebruikt, hier en daar eenige kleinigheden uitgezonderd, is eene vryheid, zonder welke men nooit het fyne van de kunst recht achterhalen zal.

II. HOOFDDEEL.

§. 14. Ter zake toetredende, zal ik my niet zeer bekommeren over de orde der verhandeling. Het eerſte, dat my voor de handen komt, zijn de BASTERDWOORDEN en BASTERDUITGANGEN. Ik neme die by een, omdat over beide genoegzaam het zelfde te zeggen valt. Beide heeft Huydecoper in verſcheidene plaatzen van zijn werk, te menigvuldig om hier op te tellen, geteekend; en, voor hem, zijn reeds over lang de basterdwoorden in eenen algemeenen haat geraakt.

§. 15. Ondertusſchen is onze eeuw in dezen al te kiesch geworden, en de poëzy heeft daardoor een ondragelijk juk op den hals gekregen. Men bericht my, dat Van Effen in zijn' Hollandſchen ſpectator zich meermaals heeft uitgelaten tegen die geſtrenge taalzuiveraars, die geene woorden willen toelaaten, dan van echten Duitſchen tuk. En waarlijk met reden. Ook hebben, noch de Latijnſche, noch onze beste dichters, zich zo naauwgezet betoond, van alle vreemde woorden uit te monſteren. By de Latijnſche poëten vindt men eene menigte Griekſche woorden, als *porthmeus*, *aëdon*, *acta* voor het ſtrand, *ſybotes*, *taphus*, *daedalus*, *entheus*, *myrmice*, en andere; ook Griekſche uitgangen by verkiezing in plaatze van Latijnſche, als *Europe*, *Libye*, *Pluton*, *Arabs*, en zo voords, doch welke laatſten echter, indien men de Griekſche buigingen der naamvallen uitzondert, waarvan ik beneden nader zal moeten ſpreken, zo menigvuldig niet zijn. Van

de

de aangehaalde en andere woorden kan men voorbeelden vinden in Vechneri hellenolexia, een boeksken, dat recht geſchikt is om ſtijfzinnige grammatici in rekkelyke taalbeoefenaars te herſcheppen, en dat dus van alle liefhebbers der letterkunde behoorde gelezen te worden, lib. I. parte I. cap. 2. & 3. c. n. Heuſingeri. *Boreas*, *chorea*, *iris*, zijn mede zuiver Griekſche woorden, by de Latijnſche dichters menigvuldig te lezen. Daar men in ondicht *Cretenſis* zeide, verkoos men in dicht den Griekſchen uitgang ωος, en ſchreef *Cretaeus*. Men vergelyke den grooten grammaticus, Ger. Jo. Voſſius, in epilogo ad lib. VII. de vitiis ſermonis, p. 382., opp. tom. II. Gelijk nu de Latijnſche poëten niet ſchroomden uitheemſche woorden en uitgangen te bezigen, even zo min hebben de beste onder de onze zich zulks geſchaamd.

§. 16. Het zoude dwaasheid zijn, hier eene lange lijst der zelve op te geven. Men ſla Vondel ſlechts op, en ſtraks heeft men voorbeelden in overvloed. Evenwel, om niet geheel zonder bewijs te ſpreken, zie hier eenige van de vreemdſte zo woorden als uitgangen.

Regement: Vondel, poëzy, d. I. bl. 227.

—— —— *toen heele* regementen
Van rotten zich verbaest begaven op de vlught.

Kampioen: bl. 445.

Wanneer uw geest in Nederduitſchen ſchoen
Naſtapte dien Hebreeuwſchen kampioen,
En dappren zinger.

Dreigement: bl. 62.

Zy kappen d'anckers buiten hoop,
En dryven d'een op d'ander.
O dreigementen *van Euroop,*
Hoe blaecktghe nu elckander!

Grimmasſen: d. II. bl. 253.

En d'oogen ſchrikken voor de ſpooken en grimmasſen,
Als rijzende uit den poel des afgronts dootsch en naer.

§. 17. *Jalouzy:* M. L., Tydwinſt in ledige uuren, bl. 10.

Huizen, daar de jalouzy
Bitze haat, en ſchimplust, ſpoken.

Rebellen: bl. 75.

De Godtheid trekt zich onzer aan.
*Aan vredelooze ſtaats*rebellen
Wordt vry geleide toegeſtaan.

en zo *rebelly* bl. 117.

Olympiaden: bl. 157.

Verwagt een' ſtaat, die, onbepaald
Door jaaren of olympiaden,
Zoo lang uw' ziellust zal verzaaden,
Als 't licht van 's hemels troonlamp ſtraalt.

en zo las ik ook onlangs *lusters*, *luſtra* zeggen de Latynen, in een gedicht van den Haagſchen burgemeeſter Dedel.

Ban-

Bandijt: M. L. bl. 114.

Dat Godt de heffe der bandyten,
Hen, die zyn' Kroonprins tegenwryten,
Eedshalven nimmermeer vergeet.

Pais: Vondel, Gijsbreght van Aemstel, bl. 29.

Wy bidden staegh om pais *en haeten krijgsgeruchten;*

daar hy gemaklijk, indien het hem beliefd had, *vrede* had kunnen schryven. Tusschen beide moet ik den lezer eens voor altijd berichten, dat wy in het aanhalen van Vondels treurspelen die drukken gebruikt hebben, die by Abraham de Wees of des zelfs weduwe zijn uitgekomen.

§. 18. *Triumph*, schoon vry bekend, moet hier, om reden, straks te melden, mede eene plaats hebben. Vondel, poëzy, d. II. bl. 388.

Wy hopen haest in ['s] *lants* triumf *te deelen,*
Als 't waterspook, dat 's lants triomf *benijt,*
Geketent aen uw' drijvende kasteelen,
Wort nagesleept, en schuimbekt, dol van spijt.

Magna molimur parvi, mengelpoëzy, bl. 25.

Triomf! *ik hebbe 't helsch vermogen*
Geboeid —— :

Dit *triomf*, voorkomende in dat stuk, het welke tot tytel voert *Het is volbragt*, toont klaar aan, dat dat kunstgenootschap dit woord ook wel in heilig dicht gebruiken durft, waartegen sommige keteloorigen al mede schreeu-

ſchreeuwen, als hadde dat woord ik wete niet wat van 't heidendom. Hoe heerlijk begint de hemelvaartzang van onzen Voet, ſticht. ged. d. I. bl. 273. of ſticht. gez. d. I. bl. 40.

Triumph! triumph! *Immanuël*
Vaart glorieryk naar boven:
Triumph! triumph! *de dood en hel*
Zyn uit het veld verſtooven:
Triumph! triumph! *myn God en Heer*
Beklimt den throon van roem en eer,
En zal ——

de zelfde in zijn zo heerlijk Uitzicht van Nebo, bl. 11. 12.

Triumph! *de jager legt gevangen in zyn net;*
De zonde is met het vleesch in 't graf te rug gebleven.
Triumph! *de heldraak legt te ſchuiſten in het ſtof.*

Poot, in Kristus opſtanding, ged., d. I. bl. 30.

Triomf. *hy kampte en ſtrykt den glorihoedt.*
Triomf. *de ſlang legt onder zynen voet.*
Triomf. *de Bruit ontfangt den vredegroet*
Van haer beminden.

§. 19. *Hierarchy:* de nette Van Winter, Amſtelſtr. bl. 84.

Kon ik u der dwinglandy',
U der wreedſte hierarchy',
Utrechts wrok en magt onttrekken!

Tre-

Trezoren: Poot, ged. d. I. bl. 4.

*O ſchepter, dolk, eerampten, ſchat*trezoren,
Waer heen? waer heen, ter vlucht?

Hantering: Vondel, poëzy, d. I. bl. 317.

Door deughts hanteering.

Stofferen: bl. 315.

Hier meê (lof den Heer der heeren)
Kan ik noch een zael ſtoffeeren.

Feesteren: d. II. bl. 107.

Zonder dat, gewis wy zouden
Grooten Huighen hier niet houden,
Noch feesteeren *in ons ſtadt.*

Hoe gemaklijk had Vondel *onthalen* kunnen ſchryven: maar hy was zo kiesch niet.

Braveren, bl. 81.

Kunst braveert *de doot en 't graf.*

§. 20. Doch al voorbeelden genoeg: mogelijk reeds te veel. Ik beſluite derhalve met de woorden van Ten Kate, in zyne voorreden, bl. (by natelling) 14., welke eigenlijk zijn ingericht tegen die genen, die de grammaticale konstwoorden altijd met Nederduitſche benamingen benoemd willen hebben, doch welke ook hier te pas komen, en tevens eenigermate de juiste palen van het gebruik der vreemde woorden en uitgangen aan-

wyzen. *Vreemd*, zegt hy, *dat meerder dienst doet als eigen, behoort niet verſchoven te worden; dat nut is, is niet basterd of ontaerd.*

III. HOOFDDEEL.

§. 21. Met het gebruik van basterdwoorden en basterduitgangen heeft dat van NIEUWGEVORMDE, als mede van VEROUDERDE, of ONGEWOONE WOORDEN, de meeste overeenkomst. Ik neem de zelve by een, niet alleen omdat zy volkomen eenſlachtig zijn, maar ook, omdat het ſomtijds moeielijk te onderſcheiden zoude wezen, onder welke benaming dit of dat woord te brengen ware. In het gebruik nu van zodanige woorden hebben de dichters van oude tyden her zeer vele vryheid gehad. Ook in dezen

—— pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi ſemper fuit aequa poteſtas.

En waarom zoude men hun die vryheid niet gunnen, indien zy maar zorg dragen van verſtaanbaar te blyven voor hunne lezers? *Magna enim hîc libertas poëtis*, zegt Ger. Jo. Vosſius in epilogo, reeds aangehaald in het vorige hoofdd.: en hy voegt 'er, p. 383, by, *quibus aliâ loqui linguâ est decorum.* In dien epilogus, die tot opſchrift voert *De triplici genere vocum malè ſuſpectarum; primum eo, quod aptè finxerint poëtae*, &c., waaruit 's mans eene oordeel over deze zaak reeds aanſtonds ten klaarſten doorſtraalt, geeft hy gantſche lijſt op van woorden, die men of nooit, of byna nooit, by de Latynen in ondicht vinden zal, en van welke hunne gedichten echter overloopen, ja zo zeer overloopen, dat ik geloove, dat het moeielijk zoude vallen voor iemand, die eenigszins aan den ſtijl der Latijnſche dichters gewend is, in ondicht zich van die woorden te onthouden; by voorbeeld, om die niet alle

alle op te noemen, *biformis*, *coepta*, *dapes*, *decens*, *dubitabile*, *formidabilis*, *planctus*, *ſalutiferum*, *ſolamen*, *unanimis*, en zo voords, alle woorden, die by de poëten gebruikt worden, en veelal by hen gemeen zijn, en die men by andere ſchryvers, of geheel niet, of ten minſten niet licht, zal aantreffen. Daar nu de Latynen zulk eene eigene taal voor hunne dichters gehad hebben, waarom zullen wy die den onzen weigeren? Gelijk dan ook de ondervinding geleerd heeft, dat onze beste poëten, ſomtijds min gelukkig, dikwijls met eenen goeden uitſlag, ongewoone woorden gebruikt, en ook wel nieuwe gevormd hebben. Zie hier eenige voorbeelden.

§. 22. *Hovaard*, en *mortelen:* M. L., Tydwinst, bl. 123.

't Is Godt, maar onze Godt, die wreekt:
In wien zich toorn en gunst veréénen;
Die 's hovaards *ſteilen nek verbreekt;*
En ſchoort de wankelende beenen
Van ſlappen zonder macht of moed;
Die Bazans eiken, hoe geworteld,
Met éénen klop aan ſpaanders mortelt;
En d'yzop aan den wand behoedt.

Zetelen: bl. 120.

Of heeft de afkeerigheid vergeeten,
Hoe Godt, in 't eeuwig licht gezeeten,
Zich zetelde *in uw legertent?*

Beſchudden voor *beſchutten:* z. Huydec. proeve, bl. 55. 56.

Knallen: Schutte, ſticht gez. d. I. bl. 89.

Schoon donders knallen.

welk woord, als ouderwetsch, den Maend. Bydragereu, d. II. bl. 497. niet zeer behaagt heeft; doch dat daar gelaten.

§. 23. *Kristenen* voor doopen, een woord, dat in die beteekenis, zo wel by de Franſchen, als by ons, voorheen gebruikt is. *Chrestiener* zeiden de Franſchen, onze oude ſchryvers *Kerstenen*, de latere *Christenen of Kristenen*. Extraits de quelques poëſies du XII. XIII. & XIV. ſiecle (Lauſanne, 1759.) p. 39.

Chrestiener *fist en une ville*
Des mescreans * *plus de* VI. *mille.* * ongeloovigen.

Clais Colijn, zo ik hem mag bybrengen, vs. 240.

Wolfram antwoerde hem, das
Al wie ongekerſtent *was*
Storven wïsſelic verloren.

De ongenoemde Clerck vyten laegen landen by der zee, bl. 110. *die al te ſamen in een groet pecken* gekerſtent *worden.* Veldenaer in zyne chron. bl. 31. *Ende biſcop Otte van Utrecht, hoer Oem, die deedſe alle* kerſten. *Ende deſe kinderkijns worden alle* ghedoept *in beckenen. Ende alſo vroech als ſi* ghekorſtent *waren, ſo ſtorven ſi alle gader.* Zie mede Boxhorn in theatro Holl. p. 171, en Huyd. op Melis Stoke, bo. I. v. 154. Vondel, poëzy, d. II. bl. 75.

Het doopkoor, eerst genoemt de vont,
Die kinders Christende *en herbaerde.*

daar het echter eenigszins in eene andere beteekenis ſchijnt gebruikt te zijn. Verg. zyne Maeghdebrieven, bl. 62. Duidelyker d. I. bl. 220.

Liet

Liet hy zich Kerſtenen, *en waſchen op de vont*
Van 't heiloos Heidensch ſlijm. ——

M. L., Tydwinst in ledige uuren, bl. 147.

Maar 't volſte vloeit voor u die troost,
Gekristende *euangelikinders!*

in tegenſtelling, zo ik wel zie, van ongedoopte beſnedene Joden.

§. 24 *Metſen*, dat, gelijk de meeste volgende woorden, by Kilianus te vinden is, voor *metſelen*, leest men by Vondel, Bat. gebroed. bl. 31.

Men bezight kalck noch tegel,
Noch ſteen, gemetst *op eenen regel.*

Begoud en *bediamant*, welke woorden immers even zo goed zijn als *bepereld*, heeft Boddaart, ſticht. ged. d. I. bl. 86.

Men toit zich, even als de waereld,
Begoud, bediamant, *bepaereld*,
En ſluit zyn oog voor 't Godlyk licht.

Erneeren voor *geneeren*: M. L. bl. 172.

Wat dier bezit geen' ingebooren trek
Van hongerige zorg voor lyfsgebrek,
Om zich te erneeren?

Het zelfde woord vinde ik ook in onrijm by G. Brandt, hist. der reform., bo. XX. d. II. bl. 149. *Te vooren hadt hij ſich wel met een ambacht* erneert, *maer vondt ſich van d'oude kalanten verſteeken.*

Ouder, ook *oudde* of *oude*, aetas: *Onder* heeft M. L. bl. 118.

Godt grimt u aan, o ſterveling
Van allen tyd, en oord, en ouder!

oudde Poot, ged. d. II. bl. 81.

Want anders mogt een leek in 's dichters oudde *dwalen.*

oude Vondel, poëzy, d. I. bl. 220.

Al hanthaeft d'oppermaght, in oorloge, en gewelt,
De ſteden, eeuw op eeuw, haer paelen zijn geſtelt,
Haer oude *ſtuit in 't endt, gelijck des menſchen leven.*

en in het treurſpel Maeghden, bl. 16. en bl. 17. Zo ook Moonen, poëzy, bl. 73.

Maar myn gebuurman, naer zyne oude *al grys van haer.*

§. 25. *Guil*, paard: Vondel, poëzy d. I. bl. 317.

Hier ſtuift de Vorſtenrenplaets, daar men ſlooft.
Partyſchap hier geen lammen guilen *looft,*
Tot yemants voordeel.

daar *lammen* zekerlijk eene drukfout is voor *lamme*. Het zelfde woord vindt men ook in onze kantteekeningen op ps. XXII. vs. 13.

Zein voor *zeiſen*: Vondel in zijn treurſpel Maeghden, 2. bedr., bl. (als men ze telt) 21.

En maeide met yw zein, *met eenen ſlagh, om veer,*
Al wat 'er 't hoofd opſteeckt, aen 't Adriatiſch meer.

Poot,

Poot, ged., d. I. bl. 295.

—— uwen naem,
Saturnus yzer zein *ontrokken.*

Zie noch twee andere voorbeelden in de geslachtlijst der zelfst. naamw. van D. van Hoogstraten.

Dik voor *dikwils*, een woord, waarmede onze hedendaagsche poëten het vakerige *vaak* en het stugge *staâg* wel eens mogten afwisselen: Vondel, Palamedes, bl. 38.

Wie 't recht heeft op zijn zy, dick *swemelt door het spits.*

Zo ook bl. 26.; en in zijn treurspel Maeghden, bl. 18. by natellinge:

Hoe dick *zagh d'Ister stroom ons grijze wichlaers vluchten.*

ook in zyne poëzy, d. I. bl. 19.

Zoo dick *Enceladus zijn moede lenden roert.*

en d. II. bl. 137.

Zoo dik *zijn geest door pijpen quam gedrongen.*

Poot, ged., d. I. bl. 118.

Jammer is 't, dat frisse roozen
Dik *zo taei te plukken zyn.*

Zie ook twee voorbeelden in De Deckers rijm-oeffeningen, d. I. bl. 350. en d. II. bl. 109. en twee andere in Moonens poëzy, bl. 75. en bl. 76.

Immer voor *altijd*: gelijk in Veldenaers chron. bl. 36. *dat hi leven sal* ymmer *sonder overspul*, zo ook by M. L. bl. 83.

'T is uit met weën; immer *wel.* *Wan*,

Wan, voor *wanneer*: Vondel, poëzy, d. I. bl. 28.

Geviert van onzen Vorst, die zich op Godt verlaet,
Op u en op zijn deught, wan *'t heir te velde gaet.*

Elders gebruikt hy *wen*, als bl. 325.

De horen toet afgrijslijk, wen *hy quist*
In dien beſchreielijken burgertwist
Het burgerbloet ——.

Benabuurd: M. L. bl. 219.

—— *braamen*,
En 't benabuurd *veldgewas.*

Aanwijs voor *bewijs*: bl. 220.

Zal geen minder aanwys *geven*,
Dat ——.

§. 26. Tot het vormen van nieuwe woorden door zamenvoeging is onze taal, benevens de Engelſche, zeer geſchikt. *Zelfwaſſen*, *zelfmaakte*, *zelfverzinde*, kan men in Huydecopers proeve vinden, bl. 347. 348. By Schim, bybel- en zededichten, bl. 279. leest men,

Reinoogde *Rechter! dee my recht.*

By M. L. bl. 68.

Om naar een worſtelperk te ſtreeven,
Waar in men eigenleêg, *en naakt,*
Met bidden werkt, en ſtrydt, en waakt.

bl. 83.

bl. 83.

Het weggezondigd *Paradys.*

bl. 129.

Teêrgeſusterde *vriendinnen.*

welk laatſte de zusterlyke liefde zeer hartelijk uitdrukt. Maar minder wel ſchrijft hy *onverand'rende*, bl. 156.

Hy tekent zich in 't borgeboek
Der onverand'rende *genade.*

On voegt zich niet wel by participia van het activum.

IV. HOOFDDEEL.

§. 27. Onder de ongewoone woorden, by de dichters te vinden, behooren mede de ZAMENGEZETTE WOORDEN, gebruikt IN PLAATZE VAN ENKELE, en de ENKELE IN PLAATZE VAN ZAMENGEZETTE. Beide zijn by de Latynen overvloedig te vinden. *Mitto*, voor *omitto*, *lego* voor *eligo*, en diergelyken, zijn zeer bekend. *Turpare* voor *deturpare*, en *ulcerare* voor *exulcerare*, zal men niet dan by poëten vinden, zo als Voſſius getuigt in epilogo, boven §. 15. aangehaald. In tegendeel zijn *pertimuit*, *exterritus*, *evincere*, voor *timuit*, *territus*, *vincere*, en ſoortgelyken, mede by hen overal te lezen. Het bybrengen van voorbeelden zoude overtollig zijn.

§. 28. Deze vryheid heb ik echter onzen dichteren meermaals hooren betwisten, maar noch nooit eene goede reden mogen vernemen, waarom de zelve hun ongeoorlofd zoude zijn. Evenwel behooren zy zorg te dragen van verſtaanbaar te blyven; en, dit in acht genomen zijnde, meene ik, dat het

gebruik van ſimplicia voor compoſita, en van compoſita voor ſimplicia, hun zo wel vry ſtaat, als den Latynen. Zie hier eenige voorbeelden.

§. 29. En wel eerst van enkele in plaatze van zamengezette woorden.

Slechten voor het gewoone *beſlechten:* Vond., poëzy, d. I. bl. 161.

—— *gezint het ongelijck te* ſlechten.

zo ook bl. 444.

Welkomen voor *verwelkomen* is gemeen by de dichters, en by hem: bl 259.

Uitheemſchen gunt hy plaets, en welkomtze *uit ontfarmen.*

en zo bl. 107. 312. en in zijn treurſpel, Batav. gebr., 2. bedr., bl. 24. gelijk ook het vers uit zyne Roomſche lier, poëzy, d. I. bl. 322., bekend is,

Gewelkomt *van 't onſterflijk hofgezin,*

daar *verwelkomt* even gemaklijk had kunnen vallen.

Bryzelen, voor *verbryzelen:* bl. 201.

En dien muur van diamanten
Brijzelen *tot gruis en ſtof.*

Kruiſen voor *doorkruiſen*; op die zelfde bladzy:

Zou de graengodin van Pruiſſen,
Haere moeder, niet beſtaen
Lant en ſtrant, en zee te kruiſen,
Langs een ongebaende baen,
Om deze eedle ſpruit te zoecken.

welke

welke woorden ik noodig geacht heb wat breeder op te geven, opdat men zien mogte, dat *kruisſen* hier onmogelijk *vermoeien* kan beteekenen, gelijk iemand, het derde vers alleen lezende, lichtelijk zoude kunnen denken.

Zamelen voor *verzamelen:* bl. 324.

Zoo ſamelt *Alf, de wrekke weekeraer,*
Zijn lombertgelden.

daar *wrekke* zekerlijk eene drukfout is voor *vrekke.*

Proppen voor *oppropppen:* bl. 325.

Hier ſteent de gryzert: hier krioelt de jeught,
Gepropt *van geesten.*

Proeven voor *beproeven:* in Jeptha, bl. 61.

—— *indien het Godt behaegh'*
Mijn kleen gedult door zulck een bitter lijden
Te proeven. ——

§. 30. *Tuigen* voor *getuigen* komt meermaals voor: als in Vondels poëzy, d. I. bl. 463.

Waer van dees kerk en achtien ſtemme tuigen.

Zo ook bl. 316. en 389. en by Poot, d. II. bl. 439.

Laet tuigen *van zyn kunst*
Keurverſtelyk paleis en Koningskabinetten.

Waren voor *bewaren:* Vondel in Noah, bl. 41.

——— *de hooghſte, ons toeverlaet,*
Is maghtigh 't overſchot der weerelt, in de vloeden
En 's afgronts waterkolk, te waeren *en te hoeden.*

Nemen voor *benemen:* in Joſeph in Dothan, bl. 14.

——— *Joſeph komt: men raetſlaeght om hem 't leven*
Te nemen. ———

Trouwen voor *betrouwen:* M. L., Tydwinst, bl. 148.

Dat niemand op verdienſten trouw'!

Schaduwen, gemeenlijk *afſchaduwen*, bl. 158.

De vaale naanagt van 't verbond
Der ſchaduwende *plegtigheden.*

Hooren voor *behooren:* Schutte, ſticht. gez, d. II. bl. 36.

Stervende Held, den Draak te betemmen,
Golven van 't hart weêr effen te kemmen,
Hoort *tot uw macht.* ———

Strekken voor *verſtrekken:* Vondel, poëzy, d. I. bl. 337.

En ſtrekt, *als zy haer vaerzen leest,*
't Afzetſel van oom Spiegels geest.

Pletten voor *verpletten:* bl. 341.

En dat zoo ſchuw van dienſtbaerheit.
Uitheemſche bekkeneelen plette.

Ouderen

Ouderen voor *verouderen:* M. L., bl. 43.

Gy zult naa 't kort verloop der ouderende *waereld* —.

Strepen voor *uitſtrepen:* bl. 49. (daar hy den Heiland aanſpreekt)

Uw leven zonder feil moete all' myn feilen ſtreepen.

§. 31. Nu volgen de voorbeelden van zamengezette woorden, voor enkele gebruikt. *Verlasteren* voor *lasteren:* Vondel, poëzy, d. II. bl. 131.

Het zy Arrius tong de Godtheit derst verlasteren.

Indrinken: in den bekenden rei van Palamedes, bl. 54.

—— *en* indrinckt *met zijne ooren*
Den voglezang, die zich laet hooren.

Uitſchreien, voor het enkele *ſchreien:* in Noah, bl. 41.

—— *'k* ſchreide *een zee van traenen* uit.

Verſchitteren voor *ſchitteren:* M. L., bl. 106.

Het Godd'lyk beeld van 't eeuwig wezen
Verſchittert *van een heiligheid,*
Die ——

Verdagvaarden: ter zelfder bladzyde,

Der engelen bazuingeklank
Verdagvaart *levenden en dooden.*

Verzuchten: bl. 145.

Dan ik verzuchte, ——

V. HOOFDDEEL.

§. 32. In het verbuigen en ſchikken van ſubſtantiva, of, het wel, van woorden, die daarvoor in het gemeen gehouden worden, naar en by een ander ſubſtantivum, even of het adjectiva waren, het welke men ENALLAGE SUBSTANTIVI noemt, zijn Grieken en Latynen, vooral hunne dichters, gantsch niet ſchroomachtig geweest. Zo leest men by Ovid., l. VII. Metam. v. 825. — *linguâque refert audita* ſuſurrâ. Zie Vechneri hellenol., lib. I. pa. II. cap. 8. p. 184. ſqq., daar men vele voorbeelden vindt, onder andere, *patria terra*, *populum late regem*, *heroas manus*, *heroas ſenſus*, enz. Dus *autumnæ pruinæ*, *numen alumnum*, en diergelyken; zie Heinſ. ad Ovid. Metam. l. III. v. 729. & l. IIII. v. 421. Doe 'er by Christ. Falſter. in vigilia prima noct. Ripenſ., cap. XIII. §. 3. p. 73. Voſ. de arte Gramm., lib. II. cap. 21. p. 250. en Urſin. in gramm. Gr. p. 485. & 490.

§. 33. Maar zoude men nu in het Neêrduitsch wel zulk eene vryheid mogen gebruiken? Huydecoper in zyne proeve, bl. 214. en 627., ſchijnt 'er aan te twyfelen; doch ik zie geene reden altoos, waarom wy minder verlof zouden hebben, dan de Latynen en Grieken, mids wy de palen, geſteld door onze voorgangers, Vondel en andere, niet te ver te buiten gaan.

§. 34. Zonder den heer Huydecoper te willen betwisten, dat *onderdaan* oorſpronklijk een participium paſſivum, *ondergedaan*, en dus als 't ware een adjectivum is, zo meene ik evenwel, dat het nu ter tijd wel voor een ſubſtantivum mag gehouden worden, even gelijk *patria* in het Latijn, het welke, ſchoon

ſchoon voor een ſubſtantivum doorgaande, echter oorſpronkelijk niets anders dan een adjectivum is. Zo is het ook met ons *vecht*, oulings wel een adjectivum, maar dat nu voor een ſubſtantivum bekend ſtaat. Wanneer nu deze zogenoemde ſubſtantiva by een ander ſubſtantivum geſteld, en daarnaar verbogen worden, hebben wy de zelfde enallage, als de Latynen, wanneer zy *terra patria*, of *homo Afer* ſchreven, eene ſpreekwyze, die onzen dichteren niet moet ontnomen worden. Zo leze ik by Vondel, poëzy, d. II. bl. 96.

Het vochte *en laeuwe Westewintje.*

En *onderdaan* voor *onderdanig* in zyne vertaling der Metamorph. van Ovidius: zie Huyd. ter gem. plaatze. Dus ook by M. L. bl. 8.

Die, als onderdane *ſlaven,*
Van de hand gewillig draven.

Wy hebben noch andere woorden, waarin deze enallage plaats vindt: by voorbeeld, *godvrucht*, dat zeker nooit een adjectivum geweest is, en echter ook dikwils als een adjectivum gebruikt wordt; als van Vondel in Jeptha, bl. 60.

Godvruchte *lentebloem, gy zijt*
Ontijdig, als een damp, verdweenen.

Zo ook *vergift:* Voet, ſticht. ged. d. II. bl. 35.

Zou 't lam ooit Schapegal, zoo 't Klaver krygen kon,
Of dulle Kervel, of vergifte *Naſcay eeten?*

§. 35. Intuſſchen zal misſchien iemand meenen, dat deze ſchrijfwyze beter onder de benaming van ſyncope gebragt kan worden, en dat *vechte* by

by voorb. gevormd is van *vochtige* door uitwerping van de letters *i g*. Doch over benamingen begeere ik geen geſchil te hebben, wanneer men ons de vryheid maar laat van zo te ſchryven, als onze beste voorgangers gedaan hebben.

§. 36. Het tegengeſtelde van het gene wy zo even beſchouwden, is, dat, gelijk wy de ſubſtantiva als 't ware veranderd zagen in adjectiva, even zo ook by ons de adjectiva in ſubſtantiva verkeeren; *armen*, *een ryke*, *de grooten*, *de wyze*, *het ſnoode*. Doch, deze verandering in onze geheele taal, zelfs in gemeenzame ſprake, overvloedig bekend zijnde, zal het niet noodig zijn, dit breeder uit te halen. Ik kan echter niet nalaten by deze gelegenheid aan te merken, hoe ſommigen, in de ſpreekwyzen *te recht* en *te onrecht* de woorden *recht* en *onrecht* zekerlijk voor zulke ſubſtantiva aanziende, verkeerdelijk *ten rechte* en *ten onrechte*, ſchryven; eene hardheid waarlijk, die iedereen moeste ſtuiten, en welke men echter ſedert eenige jaren in de dagelijks uitkomende ſchriften menigvuldig aantreft, ſchoon ook reeds in Hoogvliets Abraham de aartsv., bo. V. bl. 126.

Opdat gy nimmer, ſchoon ten onrecht, *zoudt verwyten*
Of zeggen konnen: Ik heb Abram ryk gemaakt:

wien evenwel, als dichter, zulks veroorlofd was.

§. 37. Doch al wie voor het overige door zo te ſchryven de taal meent te beſchaven, is het ſpoor geheel bijster. Geſteld, *recht* en *onrecht* waren ſubſtantiva, waarom moet het dan *ten* en niet *te* zijn? Voegt zich *te* niet voor ſubſtantiva van allerleie geſlacht? Schrijft men niet, *te vrede*, *te onvrede*,

vrede, *te lijf*, *te land*, *te water*, *te wapen*, *te voet*, *te paard*, *te nacht*, *te bedde*, *te bruiloft*, *te gronde*, *te vuur en te zwaard?* ook *te wege brengen?* en niet *ten wege*, gelijk ik onlangs ergens vond. Doch, zo ik my niet bedriege, zijn hier *recht* en *onrecht* adjectiva, adverbialiter geſteld, en *te* is oud Duitsch, beteekenende *zeer*, *gantsch*. Velden. Chron. bl. 4. *Oock ſijn daer boſſchen in* te *veel ſteden*, dat is, op zeer vele plaatzen. Vergel. de Maend. bydragen, d. II. bl. 587. Dus hebben wy noch *te vergeefs*, dat is, gantsch vergeefs, zeer vergeefs: zo ook *te recht*, dat is zeer recht, gantsch recht.

§. 38. Wy hebben van de oudheid meer andere woorden overgehouden, zonder dat wy het in het gemeen weten of nadenken. By voorbeeld, het oude participium *gewezen*, voor *geweesd: een gewezen ſchoolmeester*. En, gelijk *te* in *te recht*, even zo is *hard* in de ſpreekwyzen *ik twyfele 'er hard aan*, *hard loopen*, *hard ſchreeuwen*, ezv., mede niet anders dan *zeer*, als uit de ouden blijkt. Velden. bl. 41. *ende die ſonne ſcheen* harde *werm*. Paſſionael, dat wijnterſtuc, bl. 226. *a*, *ende begonsten* harde *lief te hebben*. En dus is het een misſlag van den ſchryver in de Maend. bydrag. d. II. bl. 588., wanneer hy dat woord thands geheel buiten gebruik verklaart. Zie aldaar meerdere voorbeelden uit de ouden; die ook geene zwarigheid maakten *hard* en *zeer* by een te voegen. Velden. bl. 4. *Ende die eerde is tot ſommighe ſteden* ſeer herde *vruchtbaer*. Lod. van Veltkem, ſpieg. hiſt. I. 47. bl. 65.

Maer hi, *die ſcalc was* herde ſere.

en II. 30. bl. 119.

En tie huſe frotſeerdi daer
Herde ſere ——.

Doch ik merke, dat ik te wijd verdwaald rake: laat ons wederkeeren tot de dichterlyke vryheden.

VI. HOOFDDEEL.

§. 39. Hebben de dichters zich in alles vele vryheid aangematigd, geen wonder, dat zy ook geene zwarigheid gemaakt hebben aan de ſubſtantiva een byzonder GESLACHT toe te eigenen, of derzelver NAAMVALLEN op eene byzondere wyze te buigen.

§. 40. Belangende het geſlacht, door de Latijnſche poëten aan ſommige ſubſtantiva gegeven, leeren wy reeds in onze jeugd opzingen,

—— funis, pulvis*que* cinis*que*,
Quae tria foemineo generi junxere poëtae.

Colus, ſchoon van het vr. geſl., gebruiken Catullus en Propertius echter in het manlyke, ten minſten zo ſommigen willen, ſchoon anderen het wederſpreken. Zie Gesneri nov. L. L. theſaur. En ſchoon *dama* mede vr. is, zingt evenwel Virgilius,

Cum canibus timidi *venient ad pocula* damae.

Cf. Sanct. Minerv. lib. I. cap. 7. p. 51. 52. c. n. Perizonii. In onze taal kan ik my geen woord herinneren, dat alleen by de poëten in een byzonder geſlacht zoude gevonden worden, ſchoon het echter zeker is, dat in veelſlachtige woorden, zo als by voorb. *oorlog*, de dichters de vryheid nemen (en waarom niet?) van dat geſlacht te bezigen, dat thands in gemeenzame taal onbekend is, ſchryvende *het oorlog*, daar men gemeenzaam ſprekende

ſprekende *de oorlog* zegt. Dit zy genoeg van de genera. Over de declinatie zullen wy breeder moeten zijn.

§. 41. Hoe luchtig Latynen en Grieken in hunne dichten met de verbuiging der naamvallen omgeſprongen hebben, is wezenlijk verwonderenswaardig. In het gemeen beminden de Latijnſche poëten de Griekſche buigingen. Zy ſchreven *Orpheos*, *Androgeo*, *epigrammatôn*, in genitivo; *Orphei*, *Dryaſin*, in dativo; *lampada*, *Daphnin*, *Majan*, *Anchiſen*, *heroas*, in accuſat.; *Palla*, *Adoni*, *Panthu*, *Achille*, in vocat.; zie Vechneri Hellenol., lib. I. pa. I. cap. 3. c. n. Heuſing. In het byzonder hadden zy ook noch andere verbuigingen, die hun genoegzaam alleen eigen waren. Van *venatu* en *fide*, voor *venatui* en *fidei*, moet beneden, wanneer wy aan de apocope komen, geſproken worden. *Coepta* en *contagia* zal men niet dan by dichters vinden, zo als Vosſius getuigt, in epilogo, boven §. 15. aangehaald. Den ablativus van het participium praeſens activi lieten de beste dichters nooit op *i*, altijd op *e*, eindigen, indien men Bentlei, ad Horat. od. I. 25. 17., gelooven wil. Ten minſten in den zo genoemden ablativus abſolutus vindt men altijd den uitgang *e*. Maar Ovidius, omdat anders zijn vers kreupel zoude gaan, maakte geene zwarigheid *ſtanti milite* te ſchryven, Faſtor. l. V. v. 571.

Ille, manus tendens, hinc ſtanti milite *juſto,*
Hinc conjuratis, talia dicta dedit:

en, dewijl hy *menſum* niet voegelijk in een pentameter kon brengen, maakte hy 'er *menſum* van, ibid. v. 424.

Nec tu, dum menſum, *Jane, biformis eras.*

Zo was het geſteld met de Latijnſche poëten, terwijl de Griekſche zich niet mindere vryheid aanmatigden, ſchryvende by voorb. λογοιο voor λογου, λεῳο voor λεῳ, θεμις@ voor θεμιδ@, αλκι voor αλκη, δορπα voor δορποι, τεο en τευ voor του, ταν voor την, ὁπλεο voor ὅπλιτι, en zo voords, alles te vinden in de gramm. Gr. van Urſinus.

§. 42. Laat ons nu zien, hoe het hiermede gelegen zy in het Neêrduitsch; waarin ons ſtraks het beruchte *'s werelds*, *'s moeders*, voorkomt, een genitivus, die, volgends de netſte regelmaat, *der wereld*, *der moeder*, zijn moest, doch dat zich dikwijls in een vers niet ſchikken wil. De dichters derhalve, op gemaklyker buiging bedacht, hebben dezen genitivus in meer dan eenen vorm vergoten; gelijk ook de redenaars, ſchoon met mindere bevoegdheid, zich diergelijk eene vryheid wel aangematigd hebben. Ik vinde by de poëten deze zevenerleie wyze van ſchryven: 1. *moeders*; 2. *'s moeders*; 3. *des moeders*; 4. *de moeders*, *'t moeders*; 5. *mijn moeders*; 6. *der moeder kind*; 7. *der moeders*, *der werelds*. Zeker is het, dat van deze ſoorten van buiging de eene beter is, dan de andere; maar die alle te verwerpen is ten uiterſten onredelijk. Onze grammatici zijn op dit ſtuk zo kiesch niet, als ſommigen zich wel verbeelden zouden, dat de natuur der tale vereischte. Trouwens, de beste onder onze taalphiloſophen, de groote Ten Kate, wiens werk nooit hoog genoeg geſchat kan worden, heeft klaar getoond, dat die *s* achter vrouwelyke ſubſtantiva ook reeds in het Franktheutsch en Angelſaxisch te vinden was. Zie hem in de XII. redewiſ. §. 40. d. I. bl. 394. 395. met de bylage no. 5. op het woord *zee*, bl. 465. Zie mede over dezen genitivus A. Moonens Nederd. ſpraekk., kap. 17. bl. (by my) 97. 98. W. Sewel, bl. 199. 208. 209. vergeleken bl. 202.

bl. 202, §. *Zo wordt* —. en Hoogſtr. geſlachtlijst, met de invoegſels van A. Kluit, op *weerelt* en *werrelt:* welke alle min of meer gunſtig op dit ſtuk oordeelen.

§. 43. En waarlijk, van welke zyde men het aantaste, het laat zich wel verdedigen. Immers, indien men onderſtellen wil, dat het woord hierdoor van geſlacht verandert, dat ik echter liever niet ſtel, omdat ik my niet herinner, by voorb., *den wereld*, of *'s heelen werelds*, aangetroffen te hebben, ook omdat *moeder*, *zuster*, en diergelyken niet wel eene verandering van geſlacht gedoogen: maar, geſteld, het woord veranderde dus van geſlacht, wy zagen boven, dat by de Latijnſche dichters het zelfde te vinden is. Wil men het in tegendeel voor eene byzondere declinatie, voor een byzonder dialect, gehouden hebben, de Latijnſche en vooral de Griekſche dichters hadden het zelfde. *Zijn moeders vader* noemt Ten Kate *daeglijkſe ſpreektael*, en λογοιο voor λογου is het Ioniſche dialect. Ik wenschte wel eens te weten, waarom toch onze poëten zo wel geene vryheid in keur van tongvallen zouden mogen hebben, als de Grieken.

§. 44. Intuſſchen evenwel heeft men zorg te dragen, van binnen behoorlyke palen te blyven Onder de opgegevene ſchrijfwyzen, zeide ik zo even reeds, is de eene beter dan de andere. Mijn beſtek brengt niet mede, om dit alles hier ter plaatze naauwkeurig uit te pluizen. Zie hier echter in korte woorden mijn oordeel. (1.) *Moeders vader* is by my ontwyfelbaar grammaticaal goed. (2. 3.) *'s Moeders* en *des moeders* is zo goed als *thes biscofheites*, *des biscoplijkheids*, by Tatiaan, door Ten Kate, ter gez. pl., aangehaald, en dus in dicht zeer wel te dulden. *'s Moeders* zeker kun-

nen de dichters niet misschen: wie 'er aan twyfelt, beproeve 't zelf, niet in eenen enkelen regel, maar op den duur. *Des moeders* is immers zacht zo goed als τοῦ λογου of iets diergelijks in het Grieksch. Evenwel, hoe minder men die manlyke verbuiging merkt, hoe minder het stoot, en dus is *moeders*, ten opzichte van 't aanstootelyke beter dan *'s moeders*, en *'s moeders* dan *des moeders*. (4.) *De dochters hand*, of *het moeders hoofd*, kan niet wel door den beugel, en hebben wy diergelijk eene wyze van schryven geheel niet noodig. Gantsch anders is het gelegen met *de stadsweide* en *het stadswapen*: doch dan is *stadsweide* en *stadswapen* ieder maar een woord; iets, dat men wel op te merken heeft, alzo dit zelfs door Ten Kate voorby gezien is, wanneer hy, redew. XII. §. 40. bl. 394., *de zons ondergang* voor drie woorden hield, daar echter *zonsondergang*, meene ik, maar een woord is. (5.) *Mijn moeders vader* is van de zelfde gehalte met *de dochters* en *het moeders*, doch hierin onderscheiden van dezen, dat *mijn moeders* ons dagelijksch dialect is, daar in tegendeel *de* en *het* in geenerleie stijl passen, dan in dien van eenen Waal. *Mijn moeders vader* kan derhalve in dicht geduld worden, en Ten Kate, ter gemelder plaatze, schijnt het ook niet af te keuren. (6.) *Der moeder kind* klinkt somtijds min, somtijds meer, vreemd, maar is zeer regelmatig, en immers zo goed als *des vaders kind*, gelijk ook Ten Kate, bl. 395. uit Willeramus aanhaalt *miner muoder kind*'. Zo leest men ook by Melis Stoke, in Dirk de VI. bl. 44. (*) :

Met dullen rade bi fire sculde,
Verloes hi der Moeder hulde.

en

(*) van Alkemades uitgave, 1699. En deze wordt ook in de overige aanhalingen van dit eerste stuk bedoeld, alzo, toen ik dit schreef, de fraaie uitgave van Huidecoper noch niet in het licht was.

en diergelyken vindt men elders meermaals by hem en andere ſchryvers van die tijd. (7.) *Der werelds beeld*, eene ſchrijfwyze, die men menigvuldig by M. L. vindt, kan mogelijk verdedigd worden met het voorbeeld, dat Ten Kate, ter gem. pl., uit het A S. bybrengt, *efer thære ſæs muthan*, *over des zees mond*; doch, doordien dus de articulus de vrouwelyke buiging behoudt, niet tegenſtaande het ſubſtantivum de manlyke buiging aanneemt, klinkt dit zo vreemd, ten minſten in myne ooren, dat het my zeer ſluit, zo menig maal ik diergelijk eene uitdrukkinge ontmoete. En, 'er is ook, om zo te ſchryven, in het minſte geene noodzaak: want, wil men al niet *der wereld beeld* zeggen, zo kan men in dicht *des werelds* gebruiken.

§. 45. Zo ſtaat het derhalve met die verſcheidene buigingen in mijn oordeel; waarby ik veel tot bevestiging zoude kunnen byvoegen, doch dat te wijd uit zoude loopen. Ook is dit het eigenlyke oogmerk dezer verhandeling zo zeer niet, als wel de vryheid der dichteren te handhaven, en daarom zal het beter paſſen, van iedere ſoort hier eenige voorbeelden aan te voeren.

§. 46. (1.) *Moeders.* A. Moonens poëzy, bl. 90.

Groei, kleene Machtelt, groei by moeders *volle borſt.*

Hooft, verſch. dichten, bl. 207.

Levend kleinood, deughdenvat,
Hemels weelde, werelds *ſchat.*

Poot,

Poot, ged., d. II. bl. 358.

Een liefelyker zonneſtraal
Vergult ſtadts *wapen, als het daegt.*

Vondel, poëzy, d. II. bl. 243.

Beleeftheits *voorbeelt, Wikkevort.*

d. I. bl. 317.

Door deughts *hanteering.*

M. L., Tydwinst, bl. 119.

—— *ſpyt zo veel* zorgs *en poogens.*

bl. 229.

Goedheids *bronaêr! Hemelkoning!*

§. 47. (2.) *'s Moeders.* H. Schim, bybel- en zededichten, bl. 174.

Verzaek al 's werelts *ydle vreugt:*
Vermaek u in de goude deugt.

Poot, ged. d. I. bl. 76.

Al 's werelts *heerſchappy is leengoet, anders niet.*

d. II. bl. 358.

Men lei het kusſen, welbedacht,
Voor wysheit, trou, en eer, in 's werelts *beste tyden.*

Vondel, poëzy, d. II. bl. 419.

Zotter is 't 's jeughts *friſſche roozen*
Achtloos te verreukeloozen.

I. I. bl. 302.

Op 's voetſters *zachten ſchoot* ——.

Dit

Dit is alles goed: maar het gene ik by den zelven, d. I. bl. 250, vinde, zoude ik niet licht navolgen;

Het waere moeders hart en 's valſche moeders *aert.*

§. 48. (3.) *Des moeders.* Poot, ged., d. II. bl. 374.

En dit geſchied in deze ſtadt,
Des werelts *Koopvorſtin.*

Hoogvliet, Zydebalen, bl. 22.

—— *of wy* des waerelts *waan*
Belachen zullen, met den ſchrandren Traciaan.

Vondel zeldzaam: evenwel vinde ik, in zyne poëzy, d. II. bl. 303.

Des weerelts *Hooftſtadt wert de Monarchy beſchooren.*

en in het treurſpel Maeghden, bl. 26.

Aenvaerd des weerelds *kroon: ghy wordt 'er toe geroepen.*

§. 49. (4.) *De moeders, 't moeders.* Moonen, vervolg der poëzy, bl. 123.

En door de werelts *woeste zee.*

Hoe gemaklijk en ſierlijk hadde hy kunnen ſchryven:

En door de woeste wereldzee.

Vondel, poëzy, d. II. bl. 505.

—— *ooghjes,*
Die ſtraelen tot in 't moeders *hart.*

Verg. Huyd. proeve, bl. 38. en bl. 271.

§. 50. (5.) *Mijn moeders vader.* Lucr. Wilhelmina van Merken, briev., bl. 103.

Myn moeders *traanen, die myn aerbied heilig houd.*

Chriſt. Leon. De Neufville, beſpieg., br. I. bl. 10.

Getuigt de zuiverheid van uw bezielſters *aart.*

Poot, d. I. bl. 249.

— *'t gebloemt magh 't wout ſchakeeren,*
De tulp en matelief myn liefſtes *vlechten,* —.

Moonen, poëzy, bl. 427.

Uw moeders *heil naar eisch te merken.*

Vondel, Jeptha, bl. 42.

Denck, of zijn moeders *achterdocht*
Dit hartewee alleen haere oogen
En Gode klaeghde ——.

poëzy, d. II. bl. 84.

Zijn moeders *ſchildery, zijn vader Bentes troost.*

Dit *mijn moeders* behoorde naar de regelmaat der manlyke buiging eigenlijk *mijns moeders* te zijn; zie Huyd. bl. 287. Ik meende dit laatſte ook wel ergens te zullen aantreffen; doch heb het niet ontmoet: dat my noch al verwondert, niet zo zeer in Vondel, want die laat de *s*, ook in het manlyke, van het pronomen poſſeſſivum af, als wel in die genen, die 'er de *s* in het manlyke byvoegen. Doch het ſchijnt, dat men den dagelijkſchen ſpreektrant hier verkoren heeft boven het regelmatige, misſchien, omdat die vol-

volkomen manlyke buiging in vrouwelyke woorden wat aanſtootelyker ſcheen.

§. 51. (6.) *Der moeder kind*, eene ſchrijfwyze, die zeer regelmatig is. Hiertoe kunnen gebragt worden, ſchoon misſchien volgens des ſchryvers denkwyze tot de zevende ſoort behoorende, deze drie plaatzen uit M. L., als bl. 170.

—— *aan* der Ganges *ryken* boord.

bl. 174.

Der kennis *hoogſte* trap
Blyft, ongeheiligd, ſlegts een duivelſche eigenſchap.

en bl. 227.

Zonder dat een loots hun ſtreeken
Naar kompas, of bakenlicht,
Op de juiſte breete, rigt';
Of der koers verval *bereeken'*.

Deze ſchrijfwyze is ook niet nieuw: *miner muoder kind'* vinden wy reeds by Willeramus, *der moeder hulde* by Stoke, gelijk wy boven zagen. En men leest de zelve meermaals in onze bybelvertaling zonder aanſtoot. *Het waren mijne broeders*, myner moeder ſonen, Richt. VIII. 19. *ende* ſijner moeder naem *was Joaddan van Jeruſalem*, II. Kon. XIV. 2. zie ook Geneſ. XLIII. 29. Ps. XXII. 10. LXIX. 9. Spreuk. X. 1. en in de kantteek. op Psalm CXXXIX. 13. *Ende daer gingh* eenes *Israëlitiſcher* vrouwen ſoon *uyt*, Levit. XXIV. 10. vergelijk 1 Timoth. III. 2. 12. Tit. I. 6. En met *der*, even als by M. L., Levit. XXIV. 11., *Doe laſterde* der *Israëlitiſcher* vrouwen ſoon *uytdruckelick den naem* en Exod. XXVI. 4. *een* der *eenen* gordynen kant.

§. 52. (7.) *Der werelds beeld.* Huygens zingt ergens:

Maar dezer redens toom *en zyn wy ſoo niet machtigh.*

M. L., in zyne Tydwinst, meermaals; als bl. 80.

Het bygeloof, der domheids vrugt.

bl. 88.

Der waarheids fundamenten *dreunen.*

bl. 104.

Dat leer' der waerelds *jongſte* dach.

bl. 143.

Der wanhoops aanſtoot *kan verdragen.*

en elders. Vergel. de Nieuwe bydragen, d. II. bl. 27.

§. 53. 'Er is by ons noch een andere genitivus, doch die enkel, zo ik het wel hebbe, in eigene namen, en in het woord *God*, te paſſe komt, en die van den gewoonen genitivus niet zo zeer in de buiging als wel in de plaatzing onderſcheiden is, ik meene, *het boek Jobs*, *de zegeningen Jacobs*, *de liefde Gods*, en ſoortgelyken. Deze genitivus wordt van ſommigen goedgekeurd, van velen verworpen, van weinigen met fyne onderſcheidingen toegelaten. Zie Ten Kate, redew. X. bl. 325. beg. bl. 326. 327., en redew. XI. §. 15. bl. 351. 352. Maend. Bydragen, d. I. bl. 87. Nyloë, aanl. tot de N. T., ho. VII. §. 6. (eigenlyk §. 7.) bl. 60. — 62., en anderen. De onderſcheidingen, die men gemeenlijk maakt, zijn veelal, dat *de liefde Gods* beteekent de liefde jegens God, en *Gods liefde* daarentegen Gods liefde jegens ons; dat *de zegeningen Jacobs* die zegeningen zijn, welke hy heeft uitgeſproken, doch *Jacobs zegeningen* die, welke hy genoten heeft. Waarlijk, onderſcheidingen, die fyner zyn dan ſpinrag, en noch gemaklyker weggevaagd dan geſponnen worden. Waar is toch de

grond

grond tot die willekeurige onderſcheidingen? Ik kan dien nergens vinden, dan in het grillige brein der grammatici.

§. 54. En, gelijk deze hairkloveryen tot geen ding nut zijn, zo gaan ook velen te ver, wanneer zy deze woordſchikking, die zo overvloedig in onze bybelvertaling en in andere ſchriften van die tijd te vinden is, geheel verwerpen. Vondel, ſchijnt wel, heeft 'er niet veel mede op gehad, en anderen zijn daarom in die voetſtappen gevolgd. Evenwel, Vondel zelf heeft 'er zich niet geheel van kunnen onthouden, gelijk ik ook eene enkele reis by anderen na hem de zelve ontmoet heb. Zie hier de voorbeelden. Vondel, poëzy, d. II. bl. 217.

Gedaegt voor 't vierſchaer Godts *van zo veel duiſent zielen.*

en bl. 525.

Arme mensch, wat zijtghe trots;
Zietge 't zwaert niet opgeven (lees, *opgeheven*)
Van den *ſtrengen* Engel Godts.

Zo ook N. S. V. in de Tydwinst van M. L., bl. 127.

Hoe looven zy met hart en monden
't Orakel Gods, *dat hun verſcheen.*

Schim, bybel- en zededichten, bl. 122.

—— *ten trots*
Van 't *gants aenbidlyk* wezen Gods.

en bl. 192.

O wortel Jeſſe! *bloem der dalen!*

J. de Decker, rijmoeff., d. II. bl. 16.

—— de kercke Gods *ten beſten.*

Hoogvliet, Abraham de aartsvader, bo. VII. bl. 162.

En waagt het, om met Godt, van 't oordeel Godts, *te ſpreken.*

§. 55. Schoon de genitivus van 't enkelvoud ons vry lang heeft bezig gehouden, moet ik echter ook noch iets zeggen wegens het onderſcheid, dat ſommigen in het meervoud willen gemaakt hebben tuſschen de uitgangen *s* en *en*, *vaders* en *vaderen*; door welk onderſcheid, indien het ſtand moet grypen, de poëzy merkelijk geplaagd wordt in het vinden van gelijkluidende ſlotklanken. Zy meenen namelijk, dat *vaders*, *vogels*, *wichelaars*, enz., de nominativus, accuſativus, en vocativus, maar *vaderen*, *vogelen*, *wichelaren*, de overige naamvallen zijn. Dan, zeker, dit behoort onder die kinderachtige en gantsch willekeurige onderſcheidingen, die zo haast verworpen worden als uitgedacht. Vollenhove, meene ik, was hiervan de groote voorſtander. Vergelijk voords Huydec. proeve, bl. 572. Moonens ſpraekk., kap. 17. bl. 98. 101. en Sewel, bl. 172. 173. Beter bevalt my de denkwyze van Ten Kate, die, redew. XII. §. 31., den uitgang *s* meer tot den gemeenen, den uitgang *en* meer tot den deftigen en verhevenen ſtijl ſchijnt te brengen. Vergelijk hem mede op het einde van §. 34. bl. 392., alwaar hy wel enkel van den genit., dativus, en ablat. ſpreekt, doch, §. 31. in het gemeen van het meervoud handelende, en daar het zelfde zeggende, ſchijnt hy de overige caſus mede in te ſluiten.

§. 56. Het zy hier mede zo 't wil, dit, dunkt my, dient vast te gaan, dat, al ware 'er zulk een onderſcheid, onze dichters echter daaraan niet verbonden

bonden zijn, zo min als de Griekſche aan eenig dialect. Vondel heeft het ook niet gekend. Dus ſchreef hy onder anderen (om maar alleen voorbeelden aan te halen, die met dien gewaanden regel ſtryden) in ablat. met *s*, in Adonias, bl. 35.

Het hof krioelt van aertsverraders.

en in zyne poëzy, d. II. bl. 405. 406.

Want zijn bloet
Was in d'aders ſchier verſtorven.

daarentegen met *en* in accuſat., poëzy, d. II. bl. 262.

En wijden u ons Maeghdelijke bladeren.

en d. I. bl. 321.

Uw' bruigom, onder moordenaren
Gerekent ——.

en wederom met *s*, in genitivo, bl. 440.

Om 't kristalyn der watren met zyn' naem
Te helpen aen de ſpiegelnutte faem
Van ſtoute vogels.

en in genit. en ablat., in het begin der Bat. gebr.

Maer laet ons omzien. 'k wrees oock 't ruiſchen van de bladers.
Geen huis, geen zael is vry van hofſpiën en verraeders.

daar hy even gemaklijk *blad'ren* en *verrad'ren* had kunnen ſchryven. Ja, hoe onverſchillig hy *s* en *en* verwisſelde, blijkt uit het begin van Joſef in 't hof, daar men, buiten noodzaak van maat of flotklanken, de accuſa-

tivi

tivi *ſchouders*, *vogels*, *kleedren*, en *parlen*, vindt. Ook ſchreef hy wel *s*, daar *en* volſtrekt vereischt ſchijnt te worden; als in Samſon, bl. 3.

—— *de* Filiſtijns, *geſtoort*
Met reden, quamen fel de Joôn beoorelogen.

en, poëzy, d. II. bl. 528.

Wat ſtoft ge op uwe kerk, met cherubins *bemaelt?*

VII. HOOFDDEEL.

§. 57. Van de ſubſtantiva overgaande tot de adjectiva, ontmoeten wy in ſommigen der zelve, zo nomina als pronomina, eene verregaande afwyking van den allereerſten regel der letterkunde. Want, daar deze gebiedt het ſubſtantivum en adjectivum in genere, numero, & caſu, te doen overeenſtemmen, wijkt men by ons in ſommige gevallen daervan af, ſchryvende by voorbeeld, HEEL DE WERELD, DIT IS DE MAN, WAT GLORIE, enz., eene vryheid wederom, die vooral de poëten, men beproeve 't op den duur, niet misſchen kunnen.

§. 58. Om met het nomen adjectivum te beginnen, *al*, *heel*, en ſoortgelyken, wanneer zy voor den artikel *de* geſteld worden, blyven altijd onverbogen, even gelijk, *zulk*, *welk*, *zo groot*, en diergelyken, wanneer zy voor *een* voorafgaan; *zulk een man*, *welk eene vrouwe*, *zo groot eenen held:* uit welk laatſte, dunkt my, ten vollen blijkt, dat ook het eerſte, *al de*, *heel de*, gantsch niet ſtrydig is met onze taalrichtigheid. Vond. poëzy, d. I. bl. 327.

Al d' *ope lucht is mijn.*

Zie

Zie over dit *al de* Hoofts waarnemingen, achter het eerſte deel van Ten Kate, §. 9. en §. 51., met de aanmerk. van den uitgever; en Kluit op Hoogſtr. op het woord *been*, die daar ter plaatze over meer andere netheden handelt, waardig om gelezen en opgevolgd te worden, doch die op het einde van bl. 39. in het meervoud, niet *al de*, maar *alle de volken* wil geſchreven hebben, zo ik wel zie, zonder genoegzamen grond. Daar het nu zo in onze taal met *al de* gelegen is, waarom zullen wy *heel de wereld* en diergelyke woordſchikkingen wraken? Ik zie 'er geene reden toe, en de netſte onder onze dichters hebben 'er zich niet van onthouden. Zie hier eenige voorbeelden. De Decker, lof der geldzucht, in zyne rijm-oefeningen, d. I. bl. 140.

—— *langs* heel den *Oceaen.*

P. Boddaert, ſticht. ged., d. I. bl. 407. 408.

Wat toch baat het Alexander,
Dat hy —— ——
Heel de *waereld wetten ſtelde.*

Nec timide nec temere, in de Maend. Bydr. d. II. bl. 318.

— *Neerland gaf zyn vrye velden niet*
Voor al het Taegſche goud en heel het *Spaensch gebied.*

Van Winter, Amſtelſtr., bl. 141.

Eer zyn ziel, de ziel der vloot,
Aan uw zeemagt wierd onttogen,
Was zyn krygsroem reeds gevlogen
Over heel den *waereldkloot.*

en bl. 159.

Heel de *waereld voert zyn ſchatten*
U, ô Landſtroom! in den mond.

En, ſchoon ik my juist geen voorbeeld uit Vondel kan herinneren, moet men zich echter niet verbeelden, dat ſoortgelijk eene woordenſchikking gantsch nieuw is: want, behalve het aangetogene uit De Decker, vinde ik reeds by Dan. Heinſius, lof-ſanck van Jeſus Christus, bl. 7.

——— *Augustus groot van macht*
Hadd' onder zijn gewelt Iudeën oock gebracht,
Die gans de *werelt heeft doen eerſtelick beſchreven.*

§. 59. Even zo blyven de pronomina *dit* en *dat* onverbogen ſtaan in het onzydige eenvoud, niettegenſtaande het ſubſtantivum van het manlyke of vrouwelyke geſlacht zy, of in het meervoud gevonden worde, wanneer namelijk het werkwoord *zijn* tuſſcheninkomt: *dit is een man van aanzien, dat is de vrouw, dit zijn huume kinderen.* 't Is waar, Huydec. in zyne proeve, bl. 554. is van begrip, dat *deez' zijn haere oefeningen*, ſierlyker, zuiverder, en beter, is, dan *dit zijn haere oefeningen*, zo als Vondel geſchreven hadde; en dat, gelijk Ovidius, naar de grammatica der Latynen, *hic amor, hoc ſtudium*, geſchreven had, wy ook in onze taal altijd zo behoorden te doen. Doch ik twyfele zeer, indien Huydecoper op die tijd, toen hy dat ſchreef, de voorbeelden, hierna by te brengen, of andere diergelyke, onder 't oog gekregen hadde, of deze gantſche aanmerking niet wel achter wege gebleven zoude zijn.

§. 60.

§. 60. Byaldien ik eene grammaticale verhandeling ſchreef, zoude ik over dit ſtuk veel te zeggen hebben: maar, indachtig, dat ik eigenlijk bezig ben de vryheden der dichteren te handhaven, zal ik maar kortelijk dit weinige aanmerken. Eerſtelijk, zegt men ook, *de is een goed man, de zijn myne boeken?* Immers, neen: maar *het is een goed man, het zijn myne boeken.* Nu verſchillen de woordjens, *de*, waarvan *het*, en *deze* en *die*, waarvan *dit* en *dat*, niet meer, dan dat de laatſte den perſoon of de zaak als met den vinger aanwyzen en bepalen, daar *de* en *het* veronderſtellen, dat het ook den lezer of hoorder bekend is, op welke perſonen of zaken gedoeld wordt. Schrijft men derhalve *het is*, *het zijn*, niet *de is*, *de zijn*; een klaar blijk, dat onze taal hier het onzydige eenvoud bemint, en dat even zo *dit is de man*, *dat zijn zyne daden*, zo al niet alleen goed, zekerlijk geenszins af te keuren is. Hoe de Latynen in dezen geſproken hebben, raakt ons niet. Iedere taal heeft hare byzondere letterkunst, hare byzondere eigenſchappen. Ten tweeden, zegt men ooit, van een' perſoon ſprekende, *deze is Jan?* of van eene beeltenis, *deze is Vondel?* Immers altijd, *dit is Jan*, *dat is Vondel.* Men zegge niet, dat de vraag niet is, hoe men ſpreekt, maar hoe men ſpreken moet: want dit keere ik om, en zegge met meerder recht, dat men de regels moet ſchikken naar den aart der tale, en niet de taal naar willekeurige regels; het welke een grondregel in alle taalkunde is, dien niemand in de onze beter in acht genomen heeft, dan Ten Kate. Verg. zyne III. redewisſeling. Ten derden, als men met nadruk en opheſ ſpreekt, wat is dan krachtiger, *die* of *dat? wat is die een gelukkig man!* of, *wat is dat een gelukkig man!* Immers *dat.* Ten vierden, is 'er niet een tastbaar onderſcheid in de beteekenis tusſchen, *deze is vader*, *die daar gaat*, en *dat 's vader die daar gaat?* Immers beteekent het eerſte,

die man heeft kinderen, en het andere, *die man is de vader van my* of *van ons*. Eindelijk, veronderſteld, doch geenszins toegeſtaan, dat *die*, *deze*, of wat men ook zoude willen ſtellen, even goed, even gebruikelijk, even krachtig, en van volkomen de zelfde beteekenis ware, als *dit* en *dat*; is 'er dan noch wel eene genoegzame reden, om de poëzy onder een zo lastig juk te brengen, van het pronomen altijd te moeten ſchikken naar het genus en den numerus van het ſubſtantivum? Ik zegge volſtrekt neen: en hy moet meer dan Vondel zijn, die in ſtaat is, onder zulk eenen zwaren last gebukt gaande, goede verzen te maken. Men zie deze volgende voorbeelden, en oordeele zelf.

§. 61. Vondel, op de afbeeldinge van Jo. van Oldenbarnevelt, d. I. bl. 558.

Dit *'s grootvaâr, van wiens deugt geen eeuwen zullen zwijgen.*

bl. 552.

Dit *'s Wyts, des Princen hart en oogh: zo ik hem ken*
In adeldom rechtſchapen.

bl. 299.

Als Room Fabricius, en Katoos deught wil roemen,
Zegh: Hooft dat *was de man waerdoor mijn glori wies.*

d. II. bl. 395.

De kerke, die gy blinken ziet
Van toets en marmerſteen en gout,
Dat *is de rechte kerke niet.*

in

in Joſeph in Egypten, bl. (by natelling) 16. twee maal:

Wat razerny is dit? ——

bl. 17.

Wat lust is dat, *die 't brein als uit zijn leger licht?*

in Palamedes, bl. 54.

Die in een liefelijcke ſtreeck,
By 't ruiſchen van een klaere beeck,
Zijn lanthuis ſticht, en ackerwoning,
Wat is dat *een gezegent koning!*

In de twee eerſte van deze voorbeelden uit Vondel kan onmogelijk *deze* vallen; de voetmaat gedoogt het niet: en ik mag 'er wel byvoegen, de taal even weinig. En wat zal 'er van het derde en zevende voorbeeld worden, opdat ik de overige maar voorby ga, indien men niet *dat* mag ſchryven? Hoe lam, hoe krachteloos zoude 't zijn:

Zegh: Hooft die *was de man* —

en,

Wat is die *een gezegent koning!*

Voelt ge 't niet, lezer?

§. 62. Op de zelfde wyze, als men *dat is de man*, en diergelyken, van ouds af geſchreven heeft, ſchreef men ook, doch zonder tuſſchenkomst van een werkwoord, *wat roem, wat blijdſchap, wat mannen zijn 't.* Zoude de kieschheid niet wel mede vorderen, dat men *welke* ſchreef? Wat daarvan zy; en Ten Kate, en onze beste dichters hebben anders gedacht. Zie den eerſten in zyne XIII. redew. §. 14. 15. bl. 479 — 481., en onze poëten op de navolgende plaatzen. Vondel, poëzy, d. I. bl. 98.

Wat *Duitſche Flakkus zet nu best*
Den heldentoon met ſchelle ſnaeren
Op dezen krijghshelt ——.

bl 111.

Wat *vyant ſchout dit aen, en ſiddert niet bedwest?*

bl. 396.

Wat *glori komt mijn hooft beſchijnen,*
In 't hartje van den wintertijd?

d. II. bl. 255.

Wat *Geest blaest my dit kerkorakel in?*

in Joſeph in Egypten, even te voren reeds aangehaald:

Wat *razerny is dit?* ——

en

Wat *lust is dat*, ——.

Magna molimur parvi, mengelpoëzy, bl. 109.

Wat *purpren gloed, die van haar lippen ſtraalt,*
Weêrhoudt myn treden?
Wat *hemelglans* ——

VIII. HOOFDDEEL.

§. 63. De rangſchikking en VERBUIGING DER Nederduitſche WERKWOORDEN, zo in de byzondere tyden als perſonen, is door ten Kate doorgaans in een heerlijk licht geſteld, deel I. bl. 543.—574. Intuſſchen heeft het gebruik hier en daar een' uitſtap gedaan, en de dichters, niet afkeerig van het gemak, hebben dikwils mede geene zwarigheid gemaakt, wanneer het hun te ſtade kwam, de regelmaat te verlaten, en het gebruik te volgen. §. 64.

§. 64. Wat de tijdverbuiging betreft, het heeft naauwlijks bewijs noodig, welke afwykingen men al by de poëten vindt. Dus leest men, by voorbeeld, in de Tydwinst van M. L. bl. 174. *geſpuit* voor *geſpoten:*

Men ſpotte niet! „ *Gaê, vind een' trechter uit,*
„ *Of buis, waar door 't begrip wordt* ingeſpeuit!

Maar, wat behoeve ik voorbeelden by te brengen, daar de zelve in Huydecopers proeve allerwegen te vinden zijn? En, indien ik flechts eene optelling wilde maken, enkel van die verbuigingen, welke die heer heeft goed of afgekeurd, zoude ik den lezer en my zelven door onnoodige lankwyligheid vervelen. Evenwel kan ik niet nalaten, de ſtoffe vereischt het, eenige voorbeelden by te brengen. Dus vindt men by onze dichters *bergen*, *bergde*, *gebergd*, voor *borg*, *gebergen*, zie de proeve, bl. 334: *delven*, *delfde*, *gedelfd*, voor *dolf*, *gedolven*, bl. 538: *heeten*, *heette*, voor *hiet*, bl. 136: *jagen*, *joeg*, voor *jaagde*, bl. 257. 630: *lacchen*, *lachte*, *gelacht*, voor *loech*, *gelacchen*, bl. 166: *ſchenden*, *ſchend*, *geſchonden*, voor *ſchendde*, *geſchend*, bl. 70: *vragen*, *vroeg*, voor *vraagde*, bl. 264: *worden*, *wierd*, voor *werd*, bl. 80: *zwymen*, *zwijmde*, *gezwijmd*, voor *zweem*, *gezwemen*, bl. 543: en zo voords.

§. 65. Intuſſchen dient men op te merken, dat de tijdverbuigingen, door Huydecoper afgekeurd, niet alle van eenerleien aard zijn. By voorbeeld, *zwijmde* voor *zweem* is zekerlijk eene fout; en *geſpuit* voor *geſpoten* by M. L. is vooral niet beter. Daarentegen is *joeg*, ſchoon zeer zeldzaam, zo wel by de ouden te vinden, als *jaagde*; gelijk ik ook zo *heette* voor *hiet* reeds aantreffe by den ongenoemden Clerck, bl. 31. *Deſe Dirk hadde een hoech geboren wyff, die Geena* heete, *daer by eenen ſoen by wan, die vick Dirck* heete.

En

En *lachte* en *loech* keurt Huyd., ſchoon niet even zeer, echter beide goed, makende ook geene zwarigheid, om, in de toeeigening voor de proeve, zelf te ſchryven:

Het weder lachte *ons aan: geen onweêr liet zich hooren.*

Het is derhalve, gelijk in alle omſtandigheden, zo ook in dezen, ten hoogſten noodig, gebruik te maken van een gezond oordeel, indien men het kwade en goede wil onderſcheiden.

§. 66. Maar wat, zo! een dichter eens, niet door dwaling in de taalkunde, maar uit verlegenheid, eene tijdverbuiging bezigde, die volſtrekt af te keuren is, buigende by voorb. een werkwoord van den tweeden rang even of het van den eerſten rang ware? Ik voor my zoude 't hem voor geene misdaad rekenen, ten minſten, indien hy het gebruik maar eenigszins in zijn voordeel heeft. En wie toch, die eenigermate in de gedichten der Latynen bedreven is, weet niet, hoe by hen de zelfde vryheid te vinden is? Waarom zal men dan in onze poëzy zo geſtreng zijn? Dus vindt men by voorb. *lavit* in de derde conjugatie, voor *lavat* in de eerſte, by Horatius; *reſpóndere*, in de derde voor *reſpondêre* in de tweede, by Manilius en Martialis; *férvere* en *fúlgere* voor *fervêre* en *fulgêre* zijn overbekend; *moriri* in de vierde buiging, voor het gewoone *mori* in de derde, is onder anderen by Ovidius (Metam. XIIII, 215.) te vinden; *poteretur* in de derde, voor *potiretur* in de vierde, by Catullus; enz. Zie Vosſius de arte gramm., lib. V. cap. 35. p. 317. ſq.

§. 67. Hoe de Griekſche poëten met de verbuigingen der werkwoorden hebben omgeſprongen, is overvloedig te vinden in de grammatica van Ur-

Urſinus en andere. Om voord te varen, zal ik enkel maar ſpreken van de vryheid, die zy zich hebben aangematigd omtrend het zo genaamde augmentum, iets, dat wy in het Nederduitsch ook hebben, en waaromtrend onze dichters zich mede wel eens van de regels der taalkunde ontſlagen hebben. Dus ſchreven de Griekſche dichters, by voorbeeld, dan eens τυπτε voor ἔτυπτε, δεκτο voor εδεδεκτο, en dan wederom λελαθεσθαι voor λαθεσθαι. Zie Urſini gramm. Gr. p. 177. 178. Het overtollige gebruik van het voorvoegzel kan in onze taal niet zonder aanſtoot vallen; maar het uitlaten van het zelve, daar het 'er by behoorde te zijn, is iets, dat ook onze dichters, *ſomtijds wel*, *ſomtijds kwalijk*, zegt Huyd., (in den bladwyzer, bl. 667.) zich hebben veroorlofd; doch niet anders, dat ik wete, dan in zamengeſtelde woorden. Zo leze ik by Vondel, poëzy, d. II. bl. 336.

—— *met d'*onderbroghte *ſcharen.*

Zo vindt men *overbleven*, *overbrogt*, *overkomen*, *overgeven*, *zelfwasſen*, voor *overgebleven*, *overgebrogt*, *overgekomen*, *overgegeven*, *zelfgewasſen.* Zie Huyd. proeve, bl. 45. 46. 512. 347. 348. Dus *welbore* voor *welgeboren* by Moonen, poëzy, bl. 427.

Welbore *ziel*, *van Godt herboren.*

reinoogde voor *reingeoogde* by Schim, bybel- en zededichten, bl. 279.

Reinoogde *Rechter! doe my recht.*

Zeker is dit eene verregaande vryheid, doch die den dichteren niet dient ontnomen te worden: ten minſten ik zie 'er geene reden toe, wanneer zy maar zorge dragen, van verſtaanbaar te blyven, dat is, van dat heerlyke

onderſcheíd van beteekenis, dat door het al of niet gebruiken van het voorzetzel *ge* in ſommige werkwoorden ontſtaat, niet te verwaarloozen. Dus zoude een poëet, willende te kennen geven, dat iemand beneden in huis geſtaan had, zeer kwalijk ſchryven *hy heeft onderſtaan*, dat iets anders beteekent, en het zelfde is met *hy heeft beproefd*. Zie hierover den diepdenkenden Ten Kate, redew. XIV. §. 31. bl. 533 — 535. Maar, belangende de werkwoorden, waarin zodanig eene verſcheidenheid van beteekenis niet vallen kan, ik zie geene reden, waarom ook onze dichters, als het pas geeft, het voorzetzel niet zouden mogen achter wege laten.

§. 68. Voordgaande tot de verbuiging door de perſonen, kan ik my niet te binnen brengen, dat door onze poëten hierin eenigszins van de regels is afgeweken, dan alleen in den tweeden perſoon van het imperfectum in het meervoud; welke ons nu trouwens ook in het enkelvoud dient, ſinds wy het oude *du*, en met *du* den tweeden perſoon in het enkelvoud, door al de tyden der verbuigingen heen, hebben laten varen. Die tweede perſoon van het imperfectum ging by de ouden, ten minſten by de jongſten onder de zelve, altijd uit op *et*; *gi hoordet*, *zaget*, *levedet*, *zatet*, *ſpittedet*, en zo vervolgends, even gelijk in praeſenti *gy hoort*, oulings *gi hooret*. Maar naderhand heeft de verbaſtering, en deze weten de dichters al mede zich ten nutte te maken, voor *et*, in het imperfectum *en* of *e* ingevoerd, *gy hoorde*, *gy leefden*, *gy ſpitteden*, en zo voords. Huydecoper, bl. 207. 208., heeft dezen verloopen uitgang zeer wel beſtreden, ſchoon het tevens waar ſchijnt, dat de ouden van den uitgang *en* in den tweeden perſoon, ten minſten in praeſenti, zo afkeerig niet waren. Wie zoude thands durven ſchryven *gy eten*, of *gy hebben*?

En

En evenwel vonde ik onlangs in eene geſchrevene verhandeling (men oorlove my deze letterdievery) deze twee voorbeelden uit de ouden. Sint Bern. ſermoenen, Zwol, 1495. fo. 55. b. *ſiet dat ghi immer der van en* eten: en Spelen van ſinnen, Gent, 1539. bl. 115. *die derſt* hebben, *comt.* Belangende nu het imperfectum, hoe zeer de uitgangen *e* en *en* onecht en onregelmatig zijn, en hoe zeer de uitgang *et* by my ver de voorkeur heeft, en alleen voor goed gehouden wordt, durve ik echter de twee eerſte, *e* en *en*, den dichteren niet geheel betwiſten. De uitgang *e* is onze dagelijkſche tongval, *je hoorde:* en *en* voor *et* wordt, ten minſten in praeſenti, by de ouden gevonden, indien men ſtaat mag maken op de twee voorbeelden, zo even aangehaald. In alle geval, beide, en *e*, en *en*, verſchillen noch zo veel niet van *et*, als der Grieken poëtiſch τυπτεται van hun regelmatig τυπτονται, of als hun poëtiſch τυπτομμεναι van het gewoone τυπτων. Zie Urſ. gramm. Gr. p. 216. 217.

§. 69. Over de werkwoorden handelende, kan ik niet nalaten noch met een enkel woord te ſpreken van het beruchte *laat ons* en *laten wy*. Het eerſte is zekerlijk het oudſte, het andere ſedert eenige tijd meer in gebruik. Ten Kate heeft het onderſcheid van beteekenis, dat zich, ten minſten nu ter tijd, nu wy 'er aan gewend zijn, terſtond op het eerſte gehoor aan ons verſtand opdoet, tuſſchen *laat ik gaan* en *laat my gaan*, redew. XIV. §. 14, 15., zeer wel opgemerkt, en wil daarom, dat, in het tweede gezegde, *laat* het zelfde zy met *laat toe*, maar dat *laat* in het eerſte gezegde enkel een hulpwoord zy. En deze aanmerking van Ten Kate is misſchien oorzaak, dat *laten wy*, opwekkender wyze, in de netſte geſchriften doorgedrongen is, en de ſtede vervuld heeft van het oude *laat*

ons. Daarentegen heeft onze overleden kunstgenoot Nanninga, helaas! te vroeg aan al, wat geleerdheid bemint, door de dood ontrukt, getracht te toonen, dat *laat ons* alleen goed is. Men vindt zyne verhandeling in het eerſte deel der werken van deze maatſchappy. Zeker, zyne redenen zijn van gewicht. Doch, wanneer men aan de andere zyde in acht neemt, dat het gewoone onderſcheid tusſchen *laat ons* en *laten wy* nu vry algemeen is doorgedrongen, en dat die onderſcheiding niet, gelijk vele andere, geheel willekeurig is, meene ik vryheid te hebben, om wegens *laat ons* en *laten wy* byna eveneens te beſluiten, als Huydec. bl. 625. omtrend *loech* en *lachte* deed, dat namelijk beide goed is, het laatſte, omdat onze ooren daartoe nu gewend zijn, het eerſte, omdat het het recht en de oudheid voor zich heeft. Ten minſten, hoe zeer ik als nu my verbeelde, dat aan *laat ons* letterkundig de voorkeur toekomt, kan ik echter niet wel van my verkrygen, om *laten wy* aan de poëten geheel te betwisten.

IX. HOOFDDEEL.

§. 70. Eene andere vryheid, die ons in allerleie ſtijl zeer dikwils te ſtade komt, en dus, zoude men zeggen, vooral den dichteren niet behoorde ontnomen te worden, is, wanneer een adverbium geſteld wordt in plaatze van een pronomen relativum; eene ſchrijfwyze, die, onder de enallage adverbii behoorende, in onderſcheiding van de andere ſoorten, ENALLAGE ADVERBII RELATIVI kan genoemd worden, en die by Grieken en Latynen zeer gemeen is, zonder onderſcheid, of dat ſubſtantivum, waarop het adverbium betrekking heeft, een' perſoon of eene zaak uit-

uitduide. το κάλαθυμα, ὁτου — leest men by den euangeliſt Lucas: των ανθρωπων, ὁθεν — by Homerus. Ovidius, Faſtor. l. V. v. 509.

Stant calices: minor inde *fabas, alus alter, habebant.*

Terent., Adelph. actu I. ſc. 1. v. 22.

—— *uxorem duxit: nati filii*
Duo: inde *ego hunc majorem adoptavi mihi.*

Zie wyders Vechneri Hellenol. lib. I. pa. II. c. 12. p. 231 — 238. Intuſſchen ſchijnt de heer Huydecoper in zyne proeve, bl. 469., van begrip te zijn, dat deze enallage in het Neêrduitsch geene plaats kan hebben, wanneer het ſubſtantivum een' perſoon aanduit: waarmede Ten Kate, redew. XIII. d. I. bl. 492, genoegzaam overeenſtemt. Hierom keurt Huydecoper de uitdrukking van Vondel niet goed, wanneer deze ſchreef,

En gy waert d' eenige, waermede *ik wensch te trouwen.*

Hy zegt, dat de zuiverheid der tale eischte *met wien* voor *waermede*; dat het eerſte ons tot een' perſoon, het tweede tot eene zaak wijst; dat het de tong is, *waarmede*, maar een perſoon, *met wien*, men ſpreekt; en eindelijk, dat Vondel elders altijd *waarmede* van eene zaak gebruikt, dat is, zo ik het wel verſta, nooit van een' perſoon. Doch, behalve dat die heer in het laatſte mis heeft, zo bekenne ik ook niet te kunnen zien, waartoe deze kieſche onderſcheiding dienen zal. Ten minſten, dat het den dichteren vry ſta naar welgevallen te ſchryven. Maar in het geheel, waarom toch zullen wy op het ſpoor van Grieken en Romeinen die enallage, ook opzichtelijk een' perſoon, niet mogen gebruiken? De onderſcheiding van Huydecoper is wel vry natuurlijk, en in zich zelve niet kwaad: maar levert dat eene genoegzame reden uit, om deze wyze van

zeggen uit onze taal geheel te verbannen? Hebben wy die niet van ouds her gehad? Is 'er wel ooit eene tijd geweest, waarin men zich daarvan onthouden heeft? Immers zy is by oud en jong te vinden. Zie hier de voorbeelden.

§. 71. Melis Stoke, in Floris de II. bl. 41.

In rijcheden ghinc hi te voren
Hem allen, daer *hi* of *was gheboren.*

Wat lager:

Enen broeder had ſi, hiet Lotharis,
Daer *men wel* of *weet, dat waer is.*

en noch twee maal een weinig lager op die zelfde bladzyde:

Ende enen Florens desghelike,
Die die Swerte Florens hiet,
Daer *vele quaets* of *is gheſciet.*
Die Vette Florens, daer *ic* of *telle* —.

Zo ook in Diderik de I. bl. 13.

Nu keer ic t' onſen Graven weder,
Daer *ic die jeeſte* of *leide neder.*

in Jan de I. bl. 157.

Die ghevanghene t' Ordrecht,
Daer *Glout* over *dede recht.*

en in Jan de II. bl. 223.

—— *en hebben ghelaten*

Haer

Haer twee heren daer te ſamen,
Daer *ſi* mede *in den lande quamen.*

L. van Velthem, ſpieg. hiſtor. II. 22. bl. 109.

Vrouwen, daer *kinder* of *worden geboren.*

V. 23. bl. 33.

Ay! dat dus ſieruen moet
Ene vrouwe, daer *ſo vele* an
Geleget der werelt ende haren man.

en VI. 29. bl. 400.

So werd des Conincs Paus echt al,
Gelyc dat ye ander was,
Daer *men hier te voren* af *las.*

Velden. chron. bl. 12. *Ende bi deſe joffer die Vrieſinne* daer *creeg Syfridus ij ſonen bi.* Zo ook bl. 61. *ende hi had te wive Eliſabeth* —, *mer hi en creech* daer *geen kinder* bi. De ongenoemde Clerck, bl. 31. *Deſe Dirk hadde een hoech geboren wyff, die Geena heete*, daer *hy eenen ſoen* by *wan.* en bl. 145. *ende vercreech in zyn hulpe die Hartoch van Gelre, ende quam* daer mede *tot Seyst.* Dat leuen ons liefs heren iheſu xpriſti, 1498. *ende ſochte, hoe dat hij dat kindeken mochte doden* daer *die coningen wt aldus verre lande waren* omme *gecomen.* VVijngaert van Sinte Franciſcus, fo. 2. *a. Op een tijt reet hi wter ſtat van Aſſiſen daer hem een melaetsch menſche te gemoete quam*, dair *hi van natuerlicken wederſegghene ſeer* af *plach te verſcricken.* In het handſchrift, dat ik bezitte, en het welke tot ty-

tel

tel voert ſinte franciſcus leuen, zijnde merkelijk ouder dan de gedrukte wijngaert, en, behalve dat het veel minder uitvoerig is, genoegzaam van den zelfden inhoud, ſtaat fo. 4. *b.* omtrend eveneens: daer *hi — ſeer* of *verſcricket plach te weſen.* Gedrukte wijngaert, fo. 23. *a. een van den ouſten papen*, dair *meeſt ſtantachticheyt* in *ſceen te weſen.* De zelfde uitdrukking vindt men in het HS. fo. 63. *a.* Der ouder vaders collacien, Tantw. 1506. fo. 65. *d. Maer die hem daer voer met wille niet hoeden en wille.* daer *ſeit hi deſe ſelue apoſtel op een and' ſtat* af *dat men*re *niet* voer *bidden en ſal.* fo. 114. *c. Hier om ſijn wi ſculdich te weten ya wi* daer *die gebode d' oud' eeuwen niet* of *geeyscht en werden.* De witte lavender van Amſt., 2 hand. 1 uytc.

Alſoo dat hy eylaes! de goddelooſe ſlachtet,
Daer *David ons* van *ſeyt* —.

Byenkorf, van Marnix, 1578. fo. 170. *Bidt alleen voor de monicken ende papen, dat de werelt* daer van *geſuyvert mach werden.*

§. 72. Hooft, verſch. ged. bl. 241.

Den konſtenaar alhier gekuilt,
Daar *de beeldthouwery* om *huilt.*

in Henr. de Groote, bl. 156. *Françóis den eerſten, zijnen óudóóm*, daar *hy eenighſins van gedaante* naa *zweemde, ende niet nóóde* by *geleeken was.* en in zynen 37. brief, bl. 36. — *dien Vorſte*, daar *bynaa geen maar* aan *ſcheen* —. De bladzyden zijn van den Amſterd. druk van 1671. Van Vondel zullen wy ſtraks zien. Moonen, poëzy, bl. 239.

Eli-

Eliſabet, waer in *Natuur*, *naer zynen zin*
Een meeſterſtuk voltooide —.

Poot, d. I. bl. 16.

—— *den grooten Heer*,
Daer *de eeuwen lang* af *waegden.*

d. II. bl. 106.

De man, daer *gy* van *zegt*, *ging zyne tytgenooten*
Met deugt en wysheit voor ——.

Het genootſchap Magna molimur parvi, mengelpoëzy, bl. 35.

Beſchaamd den uitgang aan te ſchouwen
Van my, daar *de englen* op *vertrouwen.*

L. W. van Merken, ged. bl. 133.

Zoon, waar *Abram* op *kan boogen!*

M. L., tydwinst, bl. 59.

Zoo legt het by den ſterveling:
Geen prins zoo groot, geen beed'laar zoo gering,
Hoe zeer door de inſpraak van de reden
Voor 't uiterlyk gekuist van erge zeden,
Daar *de aartsverdorvenheid*
Geen ſtrikken van 't verderf in zielewinkels ſpreidt.

§. 73. In al deze voorbeelden heeft het adverbium zyne betrekking op een' perſoon. En, ten blyke, dat Vondel in zo te ſchryven mede gee-

ne zwarigheid gemaakt heeft, gelijk Huydecoper ſchijnt te meenen, zie daar eenige voorbeelden uit zyne poëzy. d. I. bl. 299.

De balling, weeu, en wees beluien hier met ſchreien
Hun' waert, haer' man, haer' voogt, daer *'t leven* uit *vertrok.*

en noch in het einde van dat zelfde klinkdicht,

Doch troost u, rijcke ſtadt, men zal u zaligh noemen;
Als Room Fabricius, en Katoos deught wil roemen,
Zegh: Hooft dat was de man waer door *mijn glori wies.*

bl. 315.

Errefvyanden van Spanje,
Errefvrienden van Oranje;
Daer *een veltheer* meê *beſluwt*
Voor geen zeven legers gruwt.

bl. 482. in Ecce homo:

Maer vloekt hem noch, door haet verblint;
Daer *'t Roomsch gerecht geen ſchult* by *vint.*

en d. II. bl. 73.

De ſtaf van Swedenrijk, hanthaver van dry kroonen,
En weereltwijze, daer *geen nijt* op *vatten kan,*
's Rijks Kansler Oxenſtern zagh uit naer hooger tronen.

§. 74. En hoe zoude het toch met de poëzy gaan, indien deze vryheid den dichteren ontnomen wierd? Wie 'er aan twyfelt, en meenen mogte, dat de dichtkunst deze zegwyze wel miſſchen kan, onderſta eens

al

al de aangehaalde voorbeelden, behoudens kracht van zeggen en vloeiendheid, zo te veranderen, als de kieschheid het dan begeeren zoude.

§. 75. Voor het overige zal ik van adverbia, die op eene zaak betrekking hebben, geene voorbeelden bybrengen, alzo die overvloedig te vinden zijn, en van Huydecoper ook niet verworpen worden. Men vergelyke, zo men wil, de maend. Bydragen, d. I. bl. 375.

DE

CHRISTEN.

AAN DEN

VRYGEEST.

DOOR

BERNARDUS DE BOSCH.

BERICHT.

Het Dichtſtukje van den geleerden Heer C. F. Gellert, betiteld DE CHRISTEN, met het uitterſte genoegen geleezen hebbende, beſloot ik het zelve in Nederduitſche vaarzen over te brengen: doch daarvan welhaast de moeilykheid gewaar wordende, heb ik myne verbeelding den teugel gevierd; den leidraad van 't oorſprongkelyke gevolgd, zonder my aan deszelfs bewoordingen te houden, en niet geſchroomd het eenigermaate uit te breiden, wanneer my gedachten te binnen kwamen, die, naar myne bevatting, hier gevoeglyk plaats konden vinden. Schoon ik dus den pligt eens vertaalers ben te buiten gegaan, heb ik echter alles onbedwongener en beter naar den aart onzer moederſpraake kunnen doen voorkomen, gelyk ook de byvoegſelen veeläl geſchikt zyn om de voorſtellen eenige levendigheid by te zetten.

DE

DE
CHRISTEN.
AAN DEN
VRYGEEST.

Gy, die den Christen ſmaad, kunt gy zyn leer ook doemen?
Haar ſtrydig met vernuft, haar Gode onwaardig noemen?
Verdient ze uw' tegenſtand? word zy met recht beſpot?
Waar vind gy grooter heil, waar vind gy hooger God,
Dan 't Bybelwoord ons toont? Kom, toon ons nutter pligten;
Volmaakter voorſchrift, om ons yvrig naar te richten;
Meer deugd, die 't groot gebouw der wereld houd in ſtand;
Meer troost, als 't hoog Gericht in 't hart de vierſchaar ſpant;
Meer licht in 't aaklig dal der duistre twyfelingen;
Meer edelmoedigheid, by ryker zegeningen;
Meer zielrust in den nood! Stel 't voorſchrift in den dag,
Dat meer tot wysheid, deugd en vrede op ons vermag!
'k Beſchimp dan, nevens u, het woord waarop wy bouwden.
'k Zal 't voor eens menſchen woord, uw woord voor godlyk houden.

Maar

Maar wees, wanneer gy u dit vruchtloos onderwind,
En ge u beroemen durft dat gy de waarheid mint,
Een Chriſten! of bedenk wat wraak hy heeft te vreezen,
Die, hersſenſchimmen eert, tot ſmaad van 't Opperwezen!
Is hy de Wyze niet, die naar de waarheid ſtreeft,
Door haar verlichting denkt, door haar verbetring leeft?
Op, Dichtkunst! kon uw ſtem het hart ooit heilzaam grieven,
Deed ooit uw zang de ziel op de eedle deugd verlieven,
Doe dan den twyflaar nu haar zuivre ſchoonheid zien,
Opdat hy zeker gaa, en God in waarheid dien'!
Beſchaam den Vrygeest, die de vroomheid fier durft hoonen,
Door hem, tot 's Christens eer, des Chriſtens beeld te toonen!
Wie, los, de weelde volg', waar 't breed en lustryk ſpoor
Met roozen ligt beſtrooid, de Christen ſtelt zich voor
Op 't eng en doornig pad, met moeijelyke ſchreden,
Geboogen onder 't kruis, zyn' Heiland na te treeden.
Hy heeft de Reden tot een leidſtar; waar zy zwicht,
Beſtraalt hem, naar den geest, een hooger godlyk licht.
Hy laat, gewoon den waan van waarheid te onderſcheiden,
Door de ydele eerzucht noch 't vooröordeel zich misleiden.
't Verſtand is naauw beperkt; wie nedrig dit erkent,
En weet hoe donker 't is, waar God geen klaarheid zend,

Neemt

Neemt de openbaaring aan, en zal de wysheid vinden.
Dat licht, kan hem op 't naauwſt aan 's Heeren dienst verbinden,
En klaart de nevels op, waardoor hy, allen waan
En dwinglandy ten trots, de waarheid voor blyft ſtaan.
Wat list, wat logen ook de dwaalgeest moog' verzinnen,
Hy weet hem, door 't geloof, grootmoedig te overwinnen.
Hy kent zichzelv' en God, door 't woord, hem toebetrouwd,
Het heilig woord, dat hem verborgenheên ontvouwt,
En leert hoe 't ons betaamt den hoogen God te vreezen.
Dus kende Socrates noch Plato 't Opperwezen.
Gy (zegt hy) ſchiept me, ô Heer! Alwyze! 't is uw raad,
Die, heilig en geducht, in eeuwigheid beſtaat.
't Is uw gezag, waarvoor zich aarde en ſtroomen buigen,
Terwyl de heemlen van uw majesteit getuigen.
Gy ſpreekt, en 't is terſtond: wat gy beveelt geſchied,
En daar me uw magt omringt, verlaat me uw goedheid niet.
Wat haalt, Alzegenaar, ooit by uw gunst in waarde!
Wat vraag ik, buiten u, naar hemel of naar aarde!
U danke ik op de kniên, u, die, ter hulp gereed,
Der menſchen ſmeeken hoort, en hen met heil bekleed.
Gy houd my by de hand. Wat heeft myn ziel te vreezen?
Wat zou te wonderbaar voor uw vermogen weezen?

Het blikſem', ſtraal op ſtraal! het donder', ſlag op ſlag!
Al 't aardryk beev'! 'k zie niets, dat tegen u vermag.
Doch vestigt zich myn oog op 't kunstwerk uwer handen,
Op 't ſchoon azuur, waarin ontelbre fakkels branden,
Dan zucht ik: wat 's de mensch, dat gy aan hem gedenkt,
En met onſchatbaar goed hem, dag aan dag, beſchenkt!
Wy moeten alles van uw milde hand ontvangen,
En 't is ons welzyn van uw wysheid afgehangen.
Gy zaagt my, eer gy nog de wereld had gegrond;
Gy bragt me in 't licht en hebt, voor myn' geboorteſtond,
't Geluk en 't lyden, my, ter oefning, afgewoogen;
Ook is myn ſterfuur niet verborgen voor uwe oogen.
Waar is een God als gy, die ons van ſchuld bevryd,
Den moeden rust verzorgt, der vroomen ſchutsheer zyt?
Gy eiſcht myn hart. Hoe zou myn hart u toch weêrſtreeven?
Uw woord is louter heil; uw waarheid enkel leven.
Zou ik, uit vrekheid, u verlaaten, om 't bezit
Van rykdom? goede God, wat afgodsdienst waar dit!
Zou 'k u verloochnen, om het dreigen van tirannen?
Zy vallen op uw' wenk, hoe trots zy ſaamen ſpannen.
Zou 'k u verloochnen, om by hen in gunst te ſtaan
Die u beſpotten? neen, ô neen! ik bidde u aan,

En wensch de wondren van uw ſterke hand te ontvouwen,
Naardien gy my vergunt uw heerlykheid te aanſchouwen.
Zy ſtraalt door 't gantsch heelal, doch glinstert ruim zo ſterk,
Tot aller vroomen troost, in 't groot genadewerk.
Dat toont wat liefde gy het menschdom hebt bewezen:
Een liefde, door geen' zang van Englen ooit volprezen.
Hem, die verlooren gaat, is 't kruis een ergernis,
Daar 't ons, door 't waar geloof, de hoogſte wysheid is.
Wie, onder 't menschdom, heeft de Godheid niet beledigd?
Wie is het, dan Gods Zoon, die ons met God bevredigt?
Hy toonde, toen hy 't al uit niet te voorſchyn riep,
Geen grooter magt, dan toen zyn goedheid ons herſchiep.
Oneindig ſtreeft zyn liefde ons zwak begrip te boven.
Als aller Englen Heer verliet hy 't hof der hoven.
Hy had zich, ons ten zoen, vernederd; was van God
Gezonden, als heraut der waarheid; wierd beſpot;
Heeft in zachtmoedigheid en goedheid uitgeblonken;
Verrichtte wonderdaên, en wierd aan 't kruis geklonken.
Het was zyn lust dat hy ons 't eeuwig heil verwierf,
En, godlyk groot van hart, voor zynen vyand ſtierf.
Wat dankbaarheid moèt dit in onze ziel verwekken!
De Reden zwicht, te zwak om 's Hoogſten raad te ontdekken.

Maar ſchemert hier myn oog? Ik buig, hoe hooger, Heer,
Uw liefde zich verheff', te ootmoediger my neêr.
Ons zal een grooter licht, in 't eeuwigzalig leven,
Van God Meſſias liefde een klaarder denkbeeld geeven.
't Verheugd geloof ziet my dit eindloos heil bereid.
Uw goedheid zy gedankt in tyd en eeuwigheid!
Dus ſpreekt hy door 't geloof. Gy moogt zyn hart doorzoeken,
En zult hem hulde biên, in plaats van hem te vloeken.
Verbeeld ge u dat zyn leer 't verſtand ſlechts bezig houd?
Dat zy hem kundig maakt, maar tevens trots en ſtout?
ô Neen! haare oefning kan zyn hart tot teêrheid neigen;
Door haaren invloed word hem waare grootheid eigen,
Waardoor hy niets begeert dan in Gods gunst te ſtaan,
En deeze zieldrift kweekt hy onophoudlyk aan.
Hy vind in 's Hoogſten dienst alleen het rechte leven.
Wat vergenoeging zou hem de ydle wereld geeven?
Hy kent haar' ſnooden aart, en weet dat al haar ſchat,
Hoe vol aantreklykheid, niets wezenlyks bevat.
Hy acht haar praal en pracht, haar aanzien en vermogen,
Niet meer dan klatergoud, ſlechts flikkrende in onze oogen.
Hoe wuft de Weelde zich vermaake in 't vol bezit,
De zachte zielrust is hem waardiger dan dit.

Hoe

Hoe grootsch de Staatzucht blinke, in 't hoog bewind gezeten,
Hy, 's Hemels erfgenaam, mag grooter koning heeten.
Ook voert hy in zyn hart een zegenryk gebied.
Hy wandelt wel in 't vleesch, maar 't vleesch beheersicht hem niet.
Zyn wysheid kan het nooit iets schadelyks vergunnen.
Hoe zou een woeste drift hem overmeestren kunnen?
De liefde tot de deugd, de zucht naar 't hoogste goed,
En de afschrik van het kwaad bewoonen zyn gemoed.
Hy voelt zyn zwakheid wel, maar keert, hoe fel beſtreeden,
Nochtans den aanval af, gewapend met gebeden.
Zyn beste deel, de ziel, die, hemelsch van natuur,
Hier 't alles overtreft in waardigheid en duur,
Vereischt de teêrste zorg. Met haar waar 't all' verlooren.
Hy laat niets onbeproefd, om yvrig op te spooren
Wat tot haar vrede dient, terwyl hy menigmaal,
Opdat hy tot die zorg op 't ernstigst zich bepaal',
Het aardsch gewoel ontwykt, en, eenzaam neêrgezeten,
De strenge vierschaar spant in 't naauwgezet geweeten.
Hier brengt hy, die nooit iets den naam van vroomheid geeft,
Ten zy de waarheid zelf 't hem ingeboezemd heeft,
Zyn' levensloop ten toets aan 's Heilands wyze wetten,
En 't leert hem in 't vervolg zyn treeden vaster zetten,

Wanneer hy in het minst zyn ſtruikeling beſpeurt.
Hy treurt. Maar niemand waan' dat hy mistroostig treurt!
De ontlasting van 't gemoed herſtelt welhaast volkomen
De kalmte van zyn' geest. Uit Gods genadeſtroomen
Op 't liefelykſt verkwikt, en wonderbaar geſterkt
Door 't heilwoord, dat op hem met diepen indruk werkt,
Behoeft hy de oogen voor de wereld niet te ſluiten.
Doch 't ſtryden in een bres, en 's vyands magt te ſtuiten,
Vereiſcht een' kloeker moed, dan dat men, door een' muur,
Of vestingwerk beſchut, geweld en list verduur'.
Hy ſtaa geduurig bloot voor 's afgronds dolle woede!
Wat zielſtryd hem benaauw', 't ſtrekt alles hem ten goede.
God, weet hy, is zyn vriend. Door die bewustheid word
Hem telkens nieuwe moed ten boezem ingeſtort.
Dit maakt zyn' raadſlag wys, zyn' levenswandel veilig,
Zyn tegenſpoeden zacht, zyn vreugdefeeſten heilig.
De voorſpoed lokt vergeefs zyn' geest tot de ydelheid.
Hy leeft voor 't heilig oog der Oppermajesteit,
Die ons, naar 't los verzuim der aanbevolen pligten,
En innigſt hartsgeheim eens opentlyk zal richten.
Vergeefs verzoekt men hem, die deezen Rechter vreest,
En 't lichaam heiligt tot een' tempel van Gods Geest.

Zou

Zou hy op menſchen zien, en naar hun loffpraak haaken?
ô Neen! Maar kan hy de eer zich immer waardig maaken,
't Gedy' ten prys van God, die hem geroepen heeft
Tot 's levens kroon om hoog, waar naar hy rustig ſtreeft.
Houd hem een ſtrenge wet aan 't wigtigſt werk verbonden,
Wat ſteun word niet in 't zien op eindloos heil gevonden?
De Chriſten ziet dit heil; gelooft de onſterflykheid;
Verwint, en wacht op 't loon, door God hem toegezeid.
Is 't hart niet edel, dat, u broederlyk genegen,
Bedroefd is om uw' ramp, verheugd is om uw' zegen?
Uw rykdom blinke in 't oog des Christens! vry van nyd,
Acht hy 't zich tot geluk, dat gy gelukkig zyt.
Bevind gy u in nood, hy wil uw hartwond heelen;
Van 't goed, dat God hem gaf, u vrolyk mededeelen,
En nooit begeert hy dat hem iemand zoude ontzien:
Neen! 't is zyn Godsdienst elk zyn' byſtand aan te biên.
Hy, ſchuw voor wereldſche eer, wenscht onbekend te blyven,
Waar ooit zyn hulp of raad ten goede mogt beklyven.
Dies dryft uw dank hem niet tot ryker weldaad aan;
Wat hy voor broedren doet, heeft hy voor God gedaan.
Geen dronk, waarmeê zyn dienst den dorſtigen bejegent;
Geen troostlyk woord, waarmeê zyn hart den moeden zegent;

Geen raad, waarmeê zyn trouw verlegen zielen ſterkt,
Is zo gering, of word van 't alziend oog bemerkt.
Hy vind de midlen uit voor arme huisgezinnen,
Waarmeê ze in rust, door vlyt, hun eigen nooddruft winnen.
Daar veeltyds de overvloed, door hovaardy en pracht,
In weelde en dartelheid, onnut word doorgebragt,
Dient hem de ſpaarzaamheid: hy laat zyn' voorraad ſtrekken
Om weduwen te voên; om weezen op te trekken;
Om 's kranken troost te zyn. Doch wat hier 't lichaam baat',
't Is 't geestlyk welzyn, dat hem 't meest ter harte gaat.
Terwyl zyn voorbeeld ſticht, verhoed hy door gebeden,
En nuttig onderwys 't verval van goede zeden.
Wanneer de jongling doolt in de onervaaren jeugd,
Geleid hy, vaderlyk, hem weêr op 't pad der deugd.
Waar hy, door 't ſpotten van den Vrygeest, zynen broeder
Ziet wanklen in 't geloof, is hy des zwakken hoeder.
Als u de drift vervoert, herïnnert zyn gezicht
U, ſchoon hy nedrig zwygt, op 't leeringrykſt uw' pligt.
Hy leeft waar Godsvrees woont; bedoelt geen gunst van Grooten;
Veracht de Kleenen niet, en eert zyn Heilgenooten.
Wel verr' dat ſmaadzucht ooit zyn lippen heeft bevlekt,
Ziet ge all' uw feilen door zyn wys beleid bedekt.

Hy

Hy roemt verdienste; kan den laster niet verdraagen,
En zou, om de eer uws naams, zyne eigen achting waagen.
Hy ſtaat ſteeds de onſchuld voor; haar lyden baart hem ſmart,
En is zyn hulp te zwak, hy arbeid met zyn hart.
Intuſſchen ſmaakt zyn ziel de waare vreugd van 't leven,
En gaarne zag hy u van alle zorg ontheven.
Geen drift beheerscht zyn' geest: zyn vredelievendheid
Beſlecht den broedertwist, en weet het onbeſcheid
Zo minzaam te ondergaan, als waar' hy louter liefde.
Hy voelt hoe teder hem de oprechte vriendſchap griefde,
Die hy voor heilig houd. Hoe gul hy zy van aart,
't Geheim, hem toebetrouwd, word ongekreukt bewaard.
Hy is de waare vriend; in dreigende gevaaren
Gelykt zyn trouw een rots, die 't woest geweld der baaren,
En weer, en wind verduurt. Gantsch vry van zelfbelang,
Verpligt hy ieder door zyn' heuſchen ommegang,
En wenscht een heilig vuur in aller hart te ontſteeken.
De Christen is 't alleen die nooit zich tracht te wreeken;
Zyn ziel, wat hem ontmoet, in lydzaamheid bezit;
Zyn vloekers zegent; God voor zyn vervolgers bid,
En op 't grootmoedigſt denkt: laat my myn' vyand ſchelden!
Ik zal hem, hoe 't my ſmart, geen kwaad met kwaad vergelden.

Uit al zyn' handel ſtraalt de tedre menſchenvriend.
Zyn vyand word door hem geſpysd, gekleed, gediend,
En vriendlyk opgebeurd. Maar word dit mededoogen
Lafhartigheid genoemd? Wie waant, ter wraak' bewoogen,
Dat, tot beveiliging voor 's boozen overlast,
Ons wapentuig, geweld en driftig woeden past?
Verdoolde, gord u aan! hoe zult gy zegevieren?
Gy zyt bezield met moed, doch met den moed der dieren.
Gy ſtelt een leven veil, dat u niet toebehoort,
Of maakt, als ge overwint, u ſchuldig aan een' moord.
Gy hebt uw vaderland noch 's Hemels eer verdedigd,
En wreekt u ſlechts om dat uw vyand u beledigt.
Zeg niet: 'k ſtel anders voor de wereld my ten ſpot.
't Waar bloohcid dat gy haar meer vreezen zoud dan God.
Wie acht den Christen toch, om dat hy u, rechtvaardig,
Een' woesten ſtryd ontzegt, den naam van held onwaardig?
Wie ſtelt met vryer hart, voor God en 't vaderland,
In 't hachlyk tydgewricht, zyn goed en bloed te pand,
Dan hy, die 't uitzicht heeft op 't onverderflyk leven?
Hy kan, door 's Heeren hulp, 't gevaar te boven ſtreeven,
Daar hy, die God verlaat, voor alles ſiddren moet.
Treed nu in 's Christens huis! hoe trouw en vreedzaam hoed

Zyn

Zyn voorzorg 't lief gezin! ziet hem 't ontzag naar de oogen;
Zyn liefde houd elks geest in blydſchap opgetoogen.
Terwyl hy yvrig zich voor aller welſtand kwyt,
Vergroot zyn ſpaarzaamheid de vruchten van zyn vlyt.
Hy heeft, als echtgenoot, een hart vol tederheden.
Als vader boezemt hy de zucht tot goede zeden
Zyn' lieven kindren in. Zy worden, aan zyn hand,
Beſtierd door reine deugd, geleid door kloek verſtand,
En 't is, daar 't ſpruitje groeit, zyn lust, zyn heil, zyn leven,
De wereld en Gods Ryk een waardig lid te geeven.
Hy, in 't beveelen zacht, in 't ſtraffen liefderyk,
Wel ſtreng, maar nimmer wreed, altyd zichzelv' gelyk,
Maakt ieder van 't gezin tot 's Heeren wet genegen:
Die wet, Gods ryk geſchenk, is 't licht op all' zyn wegen.
By 't Opperwezen geld in 't minſt geen waardigheid,
Die by de wereld hem van andren onderſcheid.
De minſte, die hem dient, behoeft geen' vorst te wyken,
In deugden, die de ziel vereedlen en verryken.
Dit weet hy, eert zyn' knecht; blyft heer; is nooit tiran;
Beſtraft, en toont niet min dat hy vergeeven kan.
Hy komt dus 't misdryf voor; verhoed dus leed en wroeging;
Beloont elks dienst, en zorgt voor aller vergenoeging.

Waar vind ge, ô Overheid! getrouwer onderdaan?
Hy ſpant zyn krachten in om u ten dienst te ſtaan.
Zyt gy door God, zyn' God, ter heerſchappy verheven,
Hy ſtut ze met zyn goed, beſchut ze met zyn leven.
Ja, ſchoon ge uw magt misbruikt, hy ſmeekt, trotſeert haar niet,
Maar toont een diep ontzag; ten zy gy iets gebied
Dat onbeſtaanbaar is met Gods volmaakte wetten.
Dan zult gy door gevlei noch dreigen hem verzetten.
Betoont de Chriſten, door eene al te ſtrenge deugd,
Een' blooden afkeer van gezelligheid en vreugd?
ô Neen! God ſchiep ons niet om moedeloos te kwynen.
De Chriſten kan gerust aan 't juichend feest verſchynen,
Daar hy zyn' geest verpoost; zyn moeite en zorg verzacht;
By zang en ſnaarenſpel, bevallig ſcherst en lacht,
En zich verrukt bevind, om dat hy, in de trekken
Uws aanſchyns, uw geneuchte en vriendſchap kan ontdekken.
Doch 't krachtigſt voelt hy van Gods weldaên zich geraakt,
Waardoor hy in 't gemoed een hooger blydſchap ſmaakt.
Hy ſterkt zich heden, om, in burgerlyke pligten,
En Christelyke deugd u morgen voor te lichten,
En ſtelt ten allen tyd zich 't waardigſt doelwit voor.
Maar trekt u 't wulpsch vermaak van 't loflyk deugden ſpoor;

Ver-

Verheugt ge u in gezwets, verleidende ydelheden,
En ſpot, waardoor de roem uws naasten word beſtreeden;
Bekoort u vleijery en ongebondenheid,
Daar trotſche praalzucht word ten dartlen dans geleid,
En dobbelwinst u ſtreelt: de Godgetrouwe Christen
Beklaagt, verſoeit, ontvlied dit zorgloos tydverkwisten.
Ja durft gy weidſche pracht, bedwelmde dronkenſchap,
Oneerbre ſpötterny en ſchandlyke achterklap,
Nog met den eernaam van wellevendheid verbloemen;
Hy ſchrikt, en kan ze niet dan ſnoode gruwlen noemen.
Het is de Christen, die den zoetſten troost geniet,
Terwyl de wereldling gaat kwynen van verdriet.
Wat wispeltuurig lot zou ooit zyn zielrust krenken?
Wie, laag van geest, zich ſlaafs laat kluistren door geſchenken,
Met weinig vergenoegd, acht hy 't min gunst dan dwang,
Dat iemands dienstbaarheid vergroot word met zyn' rang.
Hy ſtreeft naar eer noch ſtaat, en dankbaar voor Gods zegen,
Beſchermt hy wyslyk, wat hy wettig heeft verkreegen.
Hy ſiert zyn ampt door trouw, nooit onder 't leed gebukt,
Dat andren menigmaal om wanbedryven drukt.
De last, waarmeê zich weelde en hovaardy bezwaaren;
De moeite en argwaan van verblinde woekeraaren;

't Verſcheurend wee, 't gevolg der zwelgende overdaad;
De wrokkende onrust van den onverzoenbren haat;
De worm, die 't hart doorknaagt, den nyd ter ſtraf beſchooren;
De naare kwyning, uit ontuchtigheid geboren;
De ſchimp en dolle ſpyt, 's verkwisters loon in 't end,
En 's boozen wroeging zyn den Christen onbekend.
Die plaagen volgen ſlechts het misdryf op de hielen:
Men vind ze nimmer dan by laffe ontaarde zielen.
En hierin word alreeds het loon der deugd beſpeurd.
Maar valt den Christen mede een ſmartlyk lot te beurt,
Dan zult gy, 't leed ten trots, zyn ongeveinsd vertrouwen,
En grootheid van gemoed in 't helderſt licht beſchouwen,
Naardien zyn ziel haar' troost in 's Hoogſten voorzorg vind,
Schoon ſtorm op ſtorm zyn graan, en 't vuur zyn huis verſlind.
Laat andren, om hunn' ramp, wanhoopend' zich beklaagen,
Hy juicht: God gaf. God nam. Men pryz' Gods welbehaagen!
Hoe moeilyk 't leven vall', daar de armoe' hem bezwaart,
Hy torst den last des noods, ootmoedig en bedaard.
Zou 's Hemels wyze zorg 't onnozel ſchaapje hoeden;
't Hert leiden tot den ſtroom, en 't nest der ravens voeden;
De leli op het veld bekleên met majesteit,
En ons verlaaten? neen! ons voegt ſlechts lydzaamheid.

Dus

Dus ſteunt hy op zyn' God. De vryſpraak van 't geweeten
Doet hem des laſtraars hoon, hoe grievende ook, vergeeten.
Ontrooft de vyand hem zyn dierbaar eigendom,
Hy denkt: gedoogt dit God, zyn wysheid weet waarom.
Het ſterflot treff' zyn' vriend, en ſlaa zyn' moed ter neder;
Hy richt zich op, en zucht: ik vinde omhoog u weder.
Vervolging om 't geloof verjaag' hem van zyn erf,
Hy oefent in den geest zyn' Godsdienst, waar hy zwerv',
En zegt in 't grootſt gevaar: ſchoon gy my om deed komen,
Nog wierd myn hoop op u, ô God! my niet ontnomen.
Dus draagt de Christen 't kruis; dus vind hy rust in nood.
Maar welk een heilig vuur ontvonkt hem in den dood!
Zyn lyfärts moog', verbaasd, van 't nadrend einde ſpreeken,
Hy hoort het; ſchept ſtraks aêm; geeft hem een dankbaar teeken,
En barst blymoedig uit: Gy roept: hier ben ik, Heer!
Ik heb myn' loop voleind. Almagtige u zy de eer!
't Behaagde u over my uw goedheid uit te breiden,
En wonderbaar, ô God! my tot aan 't graf te leiden.
'k Verzuimde menigmaal myn welzyn, en myn' pligt,
En gy, hoe heilig, trad met my niet in 't gericht.
Nu eere ik, ſtervende, u met dankbre lofgezangen.
Schoon ik niet waardig was barmhartigheid te ontfangen,

Hebt

Hebt ge echter my getrouw en gunstryk bygeſtaan.
Ik volg der Englen rei, en bidde u juichende aan.
'k Heb tegen alles wat een zondaar heeft te vreezen,
ô Jeſus! by uw kruis vertroosting opgeleezen.
De ſcherpe ſchicht des doods ſtuit op 't geloofsſchild af;
Zyn komst is my, door u, tot zegen, niet tot ſtraf.
'k Verneem ſlechts achter my woestynen van verſchrikking;
Maar in 't vooruitzicht niet dan beemden van verkwikking.
Wat hebt ge, ô groote God! my al gevaar ontrukt!
Hoe bleef me uw waarheid door uw' Geest op 't hart gedrukt!
Hoe ziet myn blyde hoop den hemel nu ontſlooten!
Daar word ik ingewacht van lieve reisgenooten,
Die reeds zyn aangeland in 't Ryk der zaligheid.
Hoe dikwerf heeft myn ziel hen achter na geſchreid!
Hoe vuurig brand zy om hen eindlyk weêr te vinden!
Hoe teder zal zy zich op nieuw aan hen verbinden!
My was uw heilbelofte, ô Heer! een onderpand
Der hemelſche erfenis, en 'k wacht ze van uw hand.
Ik zal in 't heilig Choor, op Cherubs vleuglen zweeven;
Omſcheenen van uw licht, u zien, en eeuwig leeven!
En gy, myn waarde Vriend, die nu 't geluk verwerft
Dat gy myn' dood beſchouwt, vaar wel! hy ſpreekt, en ſterft.

Is dit des Chriſtens beeld, wat wraakt gy in zyn zeden?
Is 't dwaas dat hy zyn drift beteugelt door de reden?
Godzalig, vergenoegd, bedaard en maatig leeft?
Met vreugd zyn' pligt volbrengt, en alles wat hy heeft,
Gezondheid, eere en rust naar waarde weet te ſchatten?
Zoud gy nu liever hem, dien ge alszins uit ziet ſpatten;
Die God noch hemel acht; noch recht noch onrecht kent;
Uw' lieven zoon verleid; uw kuiſche dochter ſchend;
Uw trouwe gade zelfs van u tracht afteſcheuren,
En uwe rust verſtoort, uw vriendſchap waardig keuren?

Belacht gy deeze vraag, en klinkt ze u vreemd in 't oor?
Bedenk nochtans, dat hy, die 't Christlyk deugdenſpoor
Verwaant durft wraaken, zich in alles toe kan geeven,
Om, ongebonden, naar zyn ſnoode drift te leeven.

Of vind uw onderzoek de Christnen te ongemeen
Die u myn zang vertoont? 'k beken 't getal is kleen.
Maar wie hen ſlechts erkent voor 's Hemels gunstgenooten,
Wenscht dat hy 't kleen getal gelukkig moog vergrooten.
De Reden, geeft gy voor, is u een helder licht.
Gy volgt haar. Volg haar vry! zy leid u tot uw' pligt.
Zy zal u, vraagt gy waar de wysheid is te vinden,
Indien de driften noch 't vooröordeel u verblinden,

Doen zien hoe 't heilwoord ſteunt op goddelyk gezag,
En uitmunt boven all' wat 's menſchen geest vermag.
Verban uw trotsheid! tracht dan 't oordeel op te ſcherpen!
Beproef de Schrift! wie zal iets onbeproefd verwerpen?
Ja vraag haar: wat 's de mensch? waartoe bewoont hy de aard'?
Hy, zegt ze, is 't ſchoon gewrocht van God, die hem bewaart.
Onſterflyk is zyn geest; de deugd moet hem geleiden,
En, ſtrydende in het vleesch, ter zaligheid bereiden.
Meld de Openbaaring iets dat met de Reden ſtryd?
ô Neen! maar zy, die 't perk der Reden overſchryd,
Beſlist, onfeilbaar zelfs, der Wyzen twistgedingen.
't Koom' tegenſtrydig voor, en baar' vertwyfelingen,
Dat, als een heilig God rechtvaardig 't all' beſtiert,
De deugd verdrukking lyd, en de ondeugd zegeviert:
De Reden ſtaa verſtomd! de Godsdienst zal u toonen
Dat God ons op zyn' tyd zal ſtraffen of beloonen.
Uw ſpotzucht noemt de Schrift der dwaazen weetenſchap.
Maar ſteeg de wysheid tot een' hoogen gloritrap,
By de oude redenaars, en ſchrandre Socratesſen,
Toon, is 't u mooglyk, in hun ſchoonſte zedenleſen,
Die kracht, dat hemelsch licht, dat goddelyk beleid,
Waarmeê de heilleer der Apostlen is verbreid.

Ho-

Homeer, der Wyzen vorst, moog' 't recht der Goden zingen,
Ik ſchaamde 't my naar de eer zyns Oppergods te dingen.
Hoe grootsch, hoe luisterryk de dichtkunst hem bekleed,
Hy blyft eene ydle vond in 't ſuffend brein geſmeed.
Maar vol verrukking kan op Davids ſchelle ſnaaren,
Den waaren God ten prys, de ziel ten hemel vaaren.
Het doolziek Heidendom, verblind, vervoerd door waan,
Roept hier een dier, als god, daar planten biddende aan;
Het geeft een ruwe klomp eerst kunstig hoofd en leden,
En valt dan neêr voor 't beeld, door 's menſchen hand geſneden:
Ja 't ſiddert vol ontzag, daar 't offert, ſchreit en ſmeekt,
Om byſtand van een' God, wien 't gantsch aan magt ontbreekt.
Waarom onttrokken zy, die ernstig zich gewenden
Aan beter zedenleer, en hooger God erkenden,
Hunn' God en pligt getrouw, dit volk die gruwlen niet?
Hier wierd de magt vereischt van Hem, die 't licht gebied
De dikke duisternis der wereld te overſtraalen:
Hier wierd de Geest vereischt die met de gaaf der taalen,
En wondren nederkwam, op 't zalig Pinkſterfeest.
Treed de ongeachte Jood, beſchonken met dien Geest,
Eenvoudig, ongeleerd, in ſpyt van 's afgronds listen,
Te voorſchyn, hy verwint: de Heiden word een Chriſten.

De Wereldwyze wraak' het Euangeliwoord;
Beſtraf den yver; ſtoot' den leeraar ſchimpend voort!
De Apoſtel duld de ſmaad, waarmeê men hem bejegent.
Men dreig', hy ſiddert niet. Men vloek' zyn' dienst, hy zegent.
Hy ſpreekt verheugd voor 't volk, en moedig voor den troon,
Ja predikt, ſtreng geboeid, de heilleer van Gods Zoon.
Die heilleer zegepraalt, terwyl de vloekältaaren
Vergeefs door 't hoog gezag der looze wichelaaren,
Vooröordeel, zelfbelang, en ſnood bedrog geſchraagd,
Neêrſtorten voor Gods kracht, daar 't licht der heilëeuw daagt.
Der lusten ſlaaf bedwingt, in 's Heeren dienst getreeden,
Zyn hartstocht door 't geloof, en zwicht voor Overheden,
Noch magten, noch geweld. Wat driestheid hem beſpot,
Wat wreedheid hem vermoeij', niets ſcheid hem af van God.
Den marteldood getroost, verduurt hy 't zwaarſte lyden.
Hy looft zyns Heilands naam, wat beulen hem beſtryden.
Is de Euangelileer niet door Gods hand beſchut,
Niet door Gods kracht, en Geest, en wondren onderſtut;
Om wyd en zyd een volk voor Christus aftezondren,
Noem vry haar' voortgang dan een wonder aller wondren.
Gy ziet veel twyfling, maar verneemt ge ook niet veel licht?
Waar gy bewyzen vind, is ſtraks 't geloof uw pligt.

Wat afkeer, heimelyk de waarheid toegedraagen,
Verſterkt uw dubbing nog door nutteloze vraagen?
Beproef den Godsdienst! doch ſtaa in de erkentenis
Dat uw verſtand bepaald, en God oneindig is!
Dan zult ge in 't ſchoon ontwerp, ten ſteun van 't waar betrouwen,
Geen vleeſchelyk vernuft, maar 's Hemels Geest beſchouwen.

VERHANDELING

OVER DEN EED

DER

UTREGTSCHE BISSCHOPPEN,

GENAAMD

DEN EED MET ZEVEN STOLEN,

DOOR

HIERONIMUS VAN ALPHEN.

VERHANDELING,

OVER DEN EED

DER

UTREGTSCHE BISSCHOPPEN,

GENAAMD

DEN EED MET ZEVEN STOLEN.

Niemand zal zig verwonderen, dat de uitgeſtrekte magt der Utregtſche Biſchoppen, veroorzaakt door de groote menigte van ſteden, heerlijkheden, en landerijen, aan die Kerk geſchonken (*a*), dikwijls de oorzaak geweest zij, van veele, en groote oneenigheden, tuſſchen die Kerkvoogden, en andere voorname en magtige Vorſten, en Heeren; welke oneenigheden dikwijls de allerdroevigſte gevolgen met zig ſleepten, zoo men niet bij tijds bedagt was op zulke middelen, die het twistvuur konden uitblusſchen: de toorn der geeſtelijkheid in de middeleeuw was van dien

(*a*) Men zie alleen de lijst der goederen, reeds in de negende eeuw toebehoorende aan de kerk van Utregt, bij MIERIS *Charterb.* D. I., bl. 17. en een lijst van derzelver leenmannen bij denz. bl. 60 en verg. MATTH. *de Nobil.* L. I., c. XIX. p. 68, 69. en c. XXXV. p. 147 als ook VAN LOON *Al. Hiſtor.* D. II, bl. 316.

dien aart, dat niet alleen de twistende partijen, maar ook een ontelbaare menigte van onſchuldigen in de gevolgen hunner wrake deelen moeſten.

De Biſchoppen van Utregt kunnen ook veeltijds niet worden vrijgeſproken van heerschzugt en inhalendheid (*b*): de Regeerders der Stad Utregt hebben te dikwijls ondervonden, dat het twistzockend inbreken der Biſchoppen op de Stadsvoorregten en privilegien hun den last der regeeringe moeilijk maakte (*c*); en hun veel werks verſchafte, om dezelven te handhaven; ſchoon men tot hun lof moet erkennen, dat veele uitmuntende voorbeelden (*d*) aantoonen, dat het hun noch aan moed, noch aan kragten ontbrak, om in het verdedigen hunner vrijheden gelukkig te ſlagen.

Te ras zijn die gelukkige oogenblikken voorbijgeſneld, in welke de Biſchoppen zig met het weereldlijk bewind hunnes Bisdoms niet bemoeiden; (*e*) de begeerlijkheid dezer eeuwe heeft hunne harten ſpoedig betooverd, het verkrijgen van ſchatten en uitgeſtrekte bezittingen joeg hen dikwijls in het harnas, en zij maakten geene zwarigheid om de kling met den kovel te verwiſſelen; Adelbold, de XIXe. Biſchop, een man van

(*b*) Zie hun karakter met eenige trekken afgemaald door BRANDT, *Hiſt. der Reform.* D. I., bl. 22.

(*c*) Verg. VAN DE WATER *Utr. Plac.* D. III., bl. 249.

(*d*) Zie BURM. *Jaarb.* D. II, bl. 64, 198, 228. D. III., bl. 384., om uit veele maar weinige ſtaaltjens bij te brengen: En de Biſchop moest ook, even als de Graaf van Holland, bij zijne inhuldiging alle privilegiën, regten, vrijheid, willekoeren, ende koeren, ſtatuten, ende handveſten der Stad bezweeren. zie MATTH. *de Nobil.* L. II. c. XLVII. p. 729. en 732. VAN DE WATER *Utr. Plac.* D. III, bl. 68. *Kerkel. Oudh.* D. I., bl. 276.

(*e*) Overwaardig en allerbemindelijkst is het karakter der allereerſte Biſchoppen, zo als het opgegeven wordt door MOSHEIM *Kerk. Geſch.* St. I., bl. 143. der Nederduitſche uitgave.

van een oorlogzugtigen aart (*f*), was hun hier in voorgegaan. Hij is de eerſte geweest, die zig in den oorlog begaf in den jare 1018. met Diderik Grave van Holland. En de geſchiedenisſen en charters leeveren ons de treurige nagedagtenis op van een menigte voorbeelden van verſchillen, tuſſchen de Bisſchoppen van Utregt en andere magtige Heeren, terwijl hunne uitgeſtrekte magt hen voor geen hunner tegenpartijen noodzaakte te bukken: dus was er reeds in den jare 1166. een verſchil tuſſchen den Utregtſchen kerkvoogd, en den Graaf van Holland, over het gebied van Oost-Friesland, het welk door Keizer Fredrik is uit den weg geruimd (*g*); dus was 'er ook verſchil tuſſchen hem en den Graaf van Gelder over de kerk van Salland; En het land en ſlot van IJſſelſtein was insgelijks een twistappel tuſſchen den Graaf van Holland, en den Utregtſchen Bisſchop herhaalde malen; daar de eerſte beweerde, dat het een leen van Holland was, en de laatſte ſtaande hield, dat hem het regtsgebied over het zelve toekwam (*b*); — doch reeds voorbeelden genoeg.

Het wegnemen dezer verſchillen werd nu eens overgelaten aan den twijfelagtigen uitſlag der wapenen, dan eens werden dezelve weggenomen door onderlinge verdragingen, of uitſpraken van andere Heeren, Vorſten of Keizeren (*i*); tot welken laatſten men zig in regtsverſchillen ſomtijds be-

(*f*) Zie HEEMSKERK *Batav. Arcad.* bl. 244. en zulks op last van den Keizer, zie WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. II., bl. 141. hoewel reeds voor hem Baldrik de Deenen beſtorloogd en uit Utregt verjaagd heeft HED. *Hiſt. Ultraj.* p. 75. en MIERIS Ch. D. I., bl. 35. doch dit was alleen eene verdediging.

(*g*) MIERIS Ch. D. I., bl. 111. verg. F. SJOERDS *Frieſſch. Jaarb.* D. II., bl. 302.

(*b*) Zie de *Chron. van Holland van den Clercq uit den lagen landen* bl. 183. en de aant. aldaar; als ook MIERIS Ch. D. III., bl. 269.

(*i*) Ten tijde der Graven beriep men zig dikwijls op den Keizer; zie MATTH. *de Nobil.*

beroepen heeft; doch inzonderheid was de eed in de middeleeuw een gereed middel om dusdanige geſchillen te beſliſſen, gelijk aan zulken, die eenige belezenheid hebben in oude Keuren, Charters, en Wetten, ten overvloede zal bekend zijn; deze was ook in gebruik bij de geeſtelijken, en de Biſſchop van Utregt heeft zig ſomtijds van denzelven bediend om te bewijzen dat zeker land, ſlot, of heerlijkheid, aan de kerk toebehoorde; en deze, door hem op de behoorlijke wijze gedaan zijnde, ſtelde hem in het gerust bezit van de in verſchil zijnde goederen (*k*). Dezen eed vindt men in de oude charters beſtempeld met den naam, van den *eed met zeven ſtolen*, en, wanneer de Biſſchop dus zwoer, werd hij gezegd zulks *te houden met zeven ſtolen*, of *met zeven ſtolen zyner kerke*, d. i. te zweeren met zeven prelaten (*). *Houden*, en *houden met zynen eede* zijn overbekende ſpreekwijzen; (**) wij zeggen daar derhalven niets van, maar zullen dezen eed zelven een weinig nader inzien, en eerst daar toe eenige voorbeelden van het doen van denzelven bijbrengen.

Het oudſte voorbeeld, dat mij is voorgekomen, is van den jare 1297: toen werd er een verdrag gemaakt tuſſchen Graaf Jan, en den Biſſchop van Utregt, in het welk men overeenkwam, dat de Graaf bezitter zou-

de

---

bil. L. I., c. XXXII. p. 135. ja de Graven zelve zijn ſoms voor het hof des Keizers geroepen, ſchoon zulks niet dikwijls, en niet dan van groote Heeren, als de Biſſchoppen van Utregt, en dergelijken, geſchiedde. Zie TROTZ *Theſ. Jur. publ ad Privil. Mariae* th. CXI., & ſqq. p. 64. ſqq. verg. VAN LOON *Aloud Regw.* D. IV. bl. 290, 308. en *de Erfgrav. Bed.* bl. 158.

(*k*) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. III., bl. 112, 113.

(*) Over de ſpreekwijs *Stolen* voor *geſtoolden*, zie MATTH. *Anal.* Tom. I. p. 474.

(**) Van hier vindt men zelfs *houde* voor den *eed*, zie onzen waardigen kunstgenoot den Hr. VAN DE WALL in zijne geleerde en keurige Aantek. over de *Privil. van Dordr.* bl. 120. not. (*t*) en *op houdender hand* bij VAN DER EIJK *Handv.* bl. 114.

de blijven van Muiden, Weesp, en het goed bij de Vegt, tot dat de Bisschop met zeven stolen zijner kerke plegtiglijk verklaard zoude hebben, dat het Sticht alleen op dezelve regt had; en deze plegtige verklaring geschiedde ook terstond, na dat het verdrag gesloten was (*l*). De woorden van het charter, met betrekking tot dezen eed, zijn de volgende, zo als zij door MATTHÆUS (*m*) zijn uitgegeven; *voort so sullen wy besitten met onsen Boden, Muyden, Wesep, ende 't goet by der Vecht, totter wylen, dattet die Biscop van Utrecht mit seven Stolen van synre ecclesie gehouden heeft, dattet synen Gestichte tcebehoort, ende dattet syns Gestichts voersz eygen is. Ende wanneer hij dit gehout gedaan heeft, als voersz is, so sal hy dit goet besitten ende gebruycken vrijlicken*, etc. waarop ook de Bisschop dezen eed heeft gedaan, als blijken kan uit de volgende woorden van een charter uit de Archiven van Holland, door den zelven MATTHÆUS te voorschijn gebragt (*n*): *Quibus actis, dictus Dns* WILHELMUS *Episcopus*, ARNOLDUS DE FORESTO *Decanus*, PETRUS EREMBERTI, *Diaconus Majoris, Magister* WILHELMUS, DE DAVENTRIA, *Presbyter Sancti Salvatoris*, WILHELMUS TULLE, *Dyaconus Sancti Petri*, WILHELMUS, *Diaconus Sancti Johannis, &* THEODERICUS ERE, *Presbyter Sanctae Mariae, ecclesiarum Trajectensium Canonici, Stolis & juramentis firmaverunt, Muden Wesepe & alia bona juxta Vechtam jacentia cum suis attinentiis esse propria dicti Domini Episcopi, & suae ecclesiae praedictae & ad se & ad suam ecclesiam de jure pertinere.*

In

(*l*) Verg. WAGEN. in de aangeh. pl., schoon de gemaakte vrede van korten duur geweest zij.

(*m*) *De Jur. Glad.* c. XXV, p. 421.

(*n*) Op de aanget. pl. p. 423.

In eene zoeninge, tusſchen Willem, Hertog van Beieren, Grave van Holland, en Johan van Arkel, Bisſchop van Utregt, gemaakt in den jare 1351. waar van het charter is uitgegeven door KINSCHOT, (o) vindt men ook meldinge van dezen eed in de volgende woorden; *Voert van den Veen, ghelegen tuſſchen Emeneſſe ende Goylant, mach die Biscop van Utrecht voirsz. behouden myt ſeven ſtoole op zynen eedt, een rechte laken the gaen tusſchen den harden lande van Goylant en Emeneſſe, daar die kyff op gheweest heeft, off en woude die Biscop voirsz des nyet houden, ſoe mochten wy myt ſeven onſer manne op onſen eedt en rechte lake gaen van den voirsz Veene.* Deze zoenbrief is ook door MIERIS (p) uit een perkament handſchrift uitgegeven, doch het is aanmerkelijk dat in de zoeningbrief aan de zijde van Johan van Arkel, geſchreven is, *houden mit vyf ſtolen* (q). — In den zoenbrief tuſſchen Margareta, Gravinne van Henegouwen, Holland, enz., en Jan van Arkel van den jare 1352, worden dezelve woorden, zo even bijgebragt, herhaald; weshalven ik dezelve niet weder zal uitſchrijven (r); en uit een charter van den jare 1356 kan men opmaken, dat de Bisſchop van dezen eed gebruik heeft gemaakt; Dus leest men aldaar; *Voort ſoe ſel die Biscop Emeneſſe behouden, alſoe alſe hy ghehouden heeft myt zynen eede, ende myt ſeven ſtolen.* Want, zo als BOXHORN dit charter heeft uitgegeven (s), is de leezing ontwijfelbaar bedorven; by hem leest men *met ſon-*

(o) *Beſchr. van Oudew.* bl. 282.
(p) *Ch.* D. II, bl. 791.
(q) VAN MIERIS denkt, dat men *vyf* voor een feil te houden hebbe, en *zeven* lezen moet, dit is ook zeer waarſchijnelijk.
(r) Zie MIERIS *Ch.* D. II, bl 811.
(s) *In not. ad.* VELDEN. p. 178.

ſouten ſtaalen; doch dit is reeds door MATTHÆUS aangemerkt; (*t*) en, zo als wij de woorden hebben opgegeven, heeft MIERIS dezelve ook uitgegeven (*u*).

Men vindt in het jaar 1374. een dergelijk voorbeeld; wanneer het kaſteel Vreeswijk aan Arnoldus van Hoorn is toegewezen, ſchoon de plegtigheid zelve toenmaals niet is verrigt, maar kwijtgeſcholden: Men vindt bij HEDA (*v*); *Tandem omnis diſſenſio compoſita ea conditione, ut Vreeswick cum aſſertione Epiſcopi & ſeptem ſtolarum, cederet Epiſcopatui.* Maar als men de charters inziet, blijkt het, dat de Biſſchop den eed niet gedaan heeft: In den zoenbrief ſtaan deze woorden; *Voert van den gherechte van Vreeswyck, dat mogen wi mit ſeven Ridderen houden, of wi ſullen den Biſſchop laten houden met ſeven Stolen, of wie ſullen 't den Biſſcop klaarlyck quyt ſchelden; op die tyd, dat men 't ſeggen van der ſoenen uyt, ende die brieven, die den Heer van Vyanen daar of heeft, overgheven.* Dat nu deze kwijtſchelding dadelijk geſchied zij, blijkt uit den brief van Hertog Albrecht, waarbij hij aan de Kerk van Utregt zijnen eiſch, en regt, op Vreeswijk, ſchenkt; *Ende*, dus luiden de woorden, *ſchelden quyte Gode, den goeden Sinte Martyn, ende der Kercken van Utrecht alle alſulcke rechte* (*w*), *alse wi van ons liefs broeders wegen mochten hebben, an den Gerechte van Vreeswyk voorsz. op der tyt doe dat oorloghe begon.* En JOANNES A LEIDIS, (*x*) bij MATTHÆUS aangetogen (*y*), ſchrijft; *cum ergo Epi-*

(*t*) *de Nobil.* l. IV. c. XI. p. 971.
(*u*) *Ch.* D. III. bl. 2.
(*v*) *In Arnoldo* II, p. 258.
(*w*) Zie deze charters by MATTH. *de Jur. glad.* c. XIV. p. 234-238 en MIERIS Ch. D. III. bl. 305 en volg.
(*x*) L. XXXI. c. 25.
(*y*) Op *de aangeb.* pl.

Epiſcopus praeſto ſtaret cum praefatis ſeptem perſonis, Dux inclytus absque juramento praeſtito reſignavit ſibi Vreeswyck, cum patentibus literis. egter is de eed niet lang daarna geſchied, om alle verdere onluſten te vermijden; gelijk MATTHÆUS aanteekent (z).

Eindelyk in den jare 1402. is het laatſte voorbeeld van dezen eed, zo ver my tot hier toe bekend is, te vinden, by gelegenheid van het oorlog tuſſchen Hertog Albrecht, zyn zoon Willem, en de Stad van Utregt, tegen den Heere van Arkel; dewelke uit de ſloten Hageſtein, Everſtein, en Lederdam veel nadeel toebragt aan de Utregtſche borgers; om welke reden Hertog Albert en zijn zoon ter oorzake van het verbond, waarin zy met de Utregtenaars getreden waren, by een bezegelden brief het volgende beloofd hebben: *Ende, zo wanneer dat die Biſſchop van Utrecht, die nu is, of namaels wezen zel in der tyd, houden wil met ſeven Stolen, dat die heerlicheyt van den lande van Haghenſteyn, de nu ter tyd de Heer van Arkel bezit, ende die Heerlichede van den lande van Haestrecht, hoghe ende leghe, den gheſtichte mit rechte toebehoort; zo wes zi daer of houden, dat zullen wi, ende onſe nacomelingen hem ruſteliken laten houden ende gebruken* (a). Waar op ook de Biſchop Frederik van Blankenheim zig van dit charter bediend heeft, om volgens het zelve zig door den eed te ſtellen in het gerust bezit dezer goederen (b).

Dit

(z) *Op de aangeb.* pl. p. 239.

(a) Deze brief is op verſcheiden plaatzen te vinden; als bij MATTH. *de Nobil.* p. 215. *de Jur. Glad.* c. XII, p. 184. BURM. *Jaarb.* D. I, bl. 12, 13. MIERIS *Ch. D.* IV, bl. 41. verg. de aant. bl. 43.

(b) MATTH. *de Jur. Glad.* c. XIII, p. 184. *Chronic. Auctius* JOAN. DE BEKA p. 338. 339. (Tom. V. *Anal.* MATTH.)

Dit zijn de voorbeelden, mij, van het doen van dezen eed door den Bisschop van Utregt, in de geschiedenissen voorgekomen; mogelijk is er een grooter aantal, doch weinig belezenheid heeft mij alleen deze doen opmerken.

Wat nu aanbelangt het regt van den Bisschop tot het doen van dezen eed, en in hoe verre hij zig van denzelven mogt bedienen, staat nu eenigzins nader te overweegen; doch alvorens wij hier toe komen, lust het ons met weinige woorden te onderzoeken den oorsprong der gewoonte, om niet alleen, maar met vele medegenooten te zweeren.

Men heeft voorzeker den oorsprong van dezen eed te zoeken in de Wetten der Franken, Angelsaxen, Friesen, Bajoaren, Alemannen, en andere Noordsche volkeren; de gewoonte, welke bij dezen plaats hadde, om niet alleen te zweeren, is waarschijnelijk uit hunne wetten bij ons overgenomen; het geen niet te verwonderen is, daar er niet alleen voorheen veel dergelijke voorbeelden voor handen waren, maar men noch hedendaags de voetstappen van vele gewoonten en regtsmanieren dier oude volkeren in onze wetten kan opspeuren (*c*). Ja de *oude costuymen* ende *hercomen*, van welken men in de oude charters menigvuldigmaalen melding gemaakt vindt, en welke den Graven, en den Bisschoppen van Utregt tot een regelmaat in hunne handelingen waren (*d*), zijn mogelijk niet anders, dan de zeden der Germanen, de wetten der Franken, en het toen bekende Roomsche regt (*e*). Schoon het nu zeker is, dat de Geestelijken

(*c*) Zie VAN DE SPIEGEL *Oorspr. der Vaderl. Recht.* 't laatste hoofdst.
(*d*) Zie WAGEN. *Amst.* D. II., bl. 148. *Utr. Plac.* D. III, bl. 201.
(*e*) VAN DE SPIEGEL. *aangeh. Verh.* bl. 95.

ken eigenlijk leefden naar het wetboek van Keizer Theodosius, en het Pauselijk regt, is het egter niet te verwonderen, dat zij dit gebruik wel hebben willen aannemen, daar zij er hun voordeel in zagen; en zulks hun uitdrukkelijk vergund werd: maar daarenboven vindt men ook van deze gewoonte eenige voetstappen in het regt der Pausſen zelve, want, schoon het in de allereerste tijden een voorregt der Kerkelijken was, op hun eigen eed geloofd te worden, naderhand egter heeft men zig genoodzaakt gevonden, om dit gebruik afteschaffen: MATTHEUS (*f*) heeft uit de Brieven van Ivo daar toe een aanmerkingwaardige plaats bijgebragt; en dus schijnt deze gewoonte ook in gebruik geraakt te zijn bij de Geestelijken, gelijk wij in het vervolg nog met een woord zullen aanwijzen. Het zoude mij al te verre van mijn bestek afvoeren, als ik alle de bijzonderheden dier wetten, met betrekking op onderscheidene voorvallen, wilde aanhalen: Vele Schrijvers hebben veel daar toe verzameld, en het is genoeg dezelve alhier aantewijzen (*g*): ik merk alleen op, dat, wanneer de beschuldigde alleen zwoer, hij gezegd werd *sua manu jurare*, of *propria manu* (*h*), en hadt hij eenen medegenoot, dan *unica manu*, en zo vervolgens; dus vindt men *jurare cum septem sacramentalibus*, of ook somtijds, *septima sua manu* (*i*), dat bij de Duitschers (*k*), *beschiebnen*, genaamd

(*f*) *In Manud. ad Jus Canon.* L. III, t. XI., p. 320.

(*g*) Zie MATTH. *Manud. ad Jus Canon.* l. III. t. XI., p. 320. & *de probat.* c. I, §. 21 - 23. HEINECC. *de Lubric. jurisjur. Suppl.* §. 2. (Opusc. p. 619.) ECCARD ad *Leg. Salic.* p. 94. MATTH. *de jur. glad.* c. XXXVIII. p. 643. VAN LOON. *Al. Reg.* D. IV. bl. 167. GAERTNER *ad Leg. Sax.* p. 14, 15. POLAC *Syst. Jurispr. Germ.* L. IV., c. XI., §. 3.

(*h*) Verg. HICKES. *in Dissert. Epist. de Usu Ling. Vet. Septentr.* p. 35.

(*i*) MARCULPH. *Form.* l. I., Form. 38. aangehaald bij SICCAMA ad *Leg. Frison.* t. I. §. 3. not. (*h*) en bij dezelve §. 19. *Sexta sua manu.*

(*k*) Du CANGE in voc. *jurare cum septima manu.* HERT. Tom. II. Dissert. p. 323.

naamd werd, dus ook *cum quinque*, *cum undecim*, *cum triginta quinque* (*l*). En deze eedgenooten waren dikwijls perſoonen, die niets van de zaak wiſten, maar zwoeren ook deswegens veeltijds alleen, dat zij geloofden, dat die, voor welken zij zwoeren, de waarheid ſprak, en hun getal beloopt zelfs tot op driehonderd (*m*).

Wij zullen nu alleen eenige voorbeelden uit de Charters, Handveſten, en Keuren van ons Vaderland bijbrengen, om aantetoonen, dat ook deze gewoonte in onze geweſten in gebruik was: Dus in een handvest van Graaf Willem van den jare 1245., door BOXHORN (*n*) uitgegeven, vindt men: *is qui convenitur, propria manu poterit ſe excuſare*; En in de vertaling van dat charter bij MIERIS (*o*) te vinden, leest men, *Wair oek yemant van dusdanigen ſtucken gewroeget, ende niet verwonnen van Schepenen, hi zal hem onſchuldigen mogen mit eenre hant te ſweeren*, en een weinig verder: *Wair dat yemant goed beſeten hadde, als een pant, ſonder wederroepen, een jair ofte meer, ende yemant hem woude onrecht doen dair aen, hi mach mit eenre hant houden ten heiligen, ſoe wat hi in dien goede recht hevet.* en in een handvest aan die van Delft a°. 1246. gegeven (*p*) *Voert van wyen dat een poorter beclaeget wordt, die mach hem onſculdig maken mit zyn zelfs eene hant.* In het eerſte Stadsregt van Culemborg, door VORT uitgegeven (*q*), leest men; *Item voor 't recht te ſpreeken van ſchouden of van*

(*l*) *Leg. Friſon.* t. I. §. 5, 6, 7, 8. *Leg. Saxon.* t. I. §. 3. ſqq.

(*m*) Geeſtig redeneert hier ontrent HUME *Hiſtor. van Engel.* D. I. bl. 292. vergel. ook HOMMEL. *Jurispr. Numism.* p. 149.

(*n*) In zijne Aant. op VELDENAAR bl. 167.

(*o*) Ch. D. I., bl. 225. Zie ook *Privil. van Haarl.* bl. 10, 13, 16.

(*p*) MIERIS Ch. D. I., bl. 232.

(*q*) *Beſchr. van Culemb.* D. II, bl. 612.

van ſchaden als recht is, ende eenre onſchoud daer of te doen met eenre hand, op ten heyligen ten ſy dat men 't met Scepenen beraden mag. En in de Oude Coſtuijmen en Uſantien van Utregt van den j. 1342. te vinden in het *Utregſch Placaatboek* (*r*); *Tyet men enen manslagt aen, ende men daer en geen bedrag of vint, de mag mit eenre hant zyn onscout doen, ende daer mede is hi quyt.*: ja, dit is door Biſchop Floris in den jare 1383. tot een voorregt gegeven aan die van Bunſchoten, gelijk de volgende woorden van het charter, door HEDA bijgebragt, (*s*) aanwijzen: *Voert ſoe gheven wy hem, ende hoeren nacomelingen, dat zy hoer onscout in onzen lande doen mogen mit eenre hant van doetſlage, ende van leemten, daer ſy in beclaget werden, onbeſproken van ons ende van onzer Heerlickheydt ſonder arghelist.* wil men een afchrift zien van eenen dusdanigen eed, men raadplege den Hr. MATTHEUS (*t*). — In de Frieſche charters vindt men een handvest in den j. 1292. door Graaf Floris aan die van Stavoren gegeven, en daar in het navolgende (*u*): *Alle dingen ſal men bedragen met Schepene, daer men des niet doen mach, daer ſal die geene, die men aenſpreeckt, ſyn onſchuldt doen met hen ſesten, van doetſlagen ende van hooge ſaecken ſal men ſyn ontſchudinge doen met hen twaleven.* En in het oude Overijsſelſch Regt bij MATTH. (*v*) aangetogen, leest men, *Und wert ſake, dat men an den doetſlage wen ſchult geve de gene ſchult en hadde, die ein denstman were, die mochte ſick dat affnemen met ſiner einer hant, und ein*

(*r*) D. III., bl. 282.

(*s*) p. 281. en een dergelijk voorregt van de Utregtſche borgers zie bij MIERIS Ch. D. III. bl. 164. MATTH. *de jur. glad.* c. XXX. p. 470. ſq. het welk egter om de nadeelige gevolgen, in den j. 1364. is afgeſchaft, gelijk uit de aldaar aangehaalde charters blijkt.

(*t*) *De Jur. Glad.* c. XXXVIII, p. 642, 643.

(*u*) Zie *het Charterb. van Friesl.* D. I., bl. 127. MIERIS Ch. D. I. bl. 545.

(*v*) *Introd. ad Jus Canon.* L. III. t. XI. p. 325.

ein ſchotbaer man met ſyner twelffter hant. En in de Hantvesten van Zuidholland (*w*) ziet men; *Item, ſo waer dat een goet beſtorven is van mannen, ende van wyven in Zuytholland, dat hare erfghenamen dat goet houden moghen, als recht is ſonder vanckheyligen: dats te verſtaen die Erfghenamen voor ende ſes Mannen naer op houdender handt ten Heyligen, ende daer mede ſoo ſal dat goet eeuwelycken zyn, blyven, teghens den Heer of yemant anders die hem deren mach aan dien goede.*

Uitdrukkelijke voorbeelden van zulke eedgenooten, die alleen zwoeren, dat zy geloofden, dat die geene, voor welken zij zwoeren, de waarheid ſprak, zijn er ook voor handen: Dus in een handvest bij KEMP (*x*) *Soo yemand ſchuld eyst van eenen dooden, hy ſal 't mogen ſweyren, ſoo twee wetachtige mannen neffens hem tuygen, dat ſy ſynen eed voor oprecht houden:* en bij OUDENHOVEN (*y*) vindt men een dergelijk voorbeeld; *Item ſoo wie op eenen dood ſchult eyſchen wilt, daer van geen getuygeniſſe en zyn, als voorsz is, die ſchult ſal hy mogen houden met ſynen eedt, by alſoo dat twee goede wetachtige mannen ſyn evenknijen naervolgende der Hantvest — na hem ſweeren ten ſelven tyden dat ſynen eedt oprecht ende voor goet gehouden wert.* De Utregtſche Jaarboeken leeveren ons ook hier van een aanmerkelijk voorbeeld op, gebeurd in het jaar 1445; (*z*) toen de Utregtſche borgers, vrij zijnde van het pondgeld te Antwerpen, zeer benadeeld werden, doordien hunne goederen in Zeeland door den Heer van Ter-

(*w*) Zie VAN DER EIJK *Handv.* bl. 114.
(*x*) *Beſchr. van Gorinch.* bl. 365.
(*y*) *Beſchr. van Zuid Holl.* bl. 499.
(*z*) Zie BUAM. *Utr. Jaarb.* D. II., bl. 76.

Ternant waren aangehouden, waar over men zig beklaagde aan den Hertog van Bourgondien, het geen van dit gevolg was, dat men overeenkwam over de vergoedinge der geledene ſchade (*a*); en wanneer ingevolge de gemaakte ſchikking, de benadeelde borgers met eede elk hunne ſchade opgaven, waren daar niet alleen bij zeven borgers, maar toen zwoeren ook de Overſten, dat de eed dier borgers van hun voor opregt gehouden werd. De woorden van den brief, door BURMAN (*b*) uitgegeven, en hier toe betrekkelijk, zijn de volgende: *Daer op doe die voirſcreve Commisſarii den overſten van der ſtat wegen, aldaer by hem luden weſende, vraichden off deſe voirſcreve ſeven perſonen, hoir borgers, oick lude van waerden waeren, ende ſulck dat hoeren eedt in alſulke gröte ſaken Stat ſchuldich waer the houden? Dair doe die voirſchreve Overſte van der voirſcreve Stat van Utrecht op antwoirden, ende affirmierden by horen conſcientien, dat zyze kenden voir alſulke eerbere perſoenen, dat, waer die ſake allene voir hem luden the doen, al droge zy vierwerven meer, dan deze draecht, zy zoudens hoeren eedt wel derven toe getruwen rechtvaerdelick gedaen the weſen, die doe daer op mit opgerichten vingeren oick mede lyflich ten heiligen zworen, dat zy volcomelick geloefden, ende anders niet en wisten, na hoiren vyf ſinnen, dan dat die voergenoemde, die ſy wael kenden, elk enen goeden rechten ende rechtvaerdigen eedt geſwoeren hadden.* bij deze zelve gelegenheid zijn meer zulke eeden gedaan, niet alleen door de Overſten, maar ook door andere borgers: wij ſchrijven dezelve niet uit, om de langwijligheid te vermijden; men kan de woorden op de aangehaalde plaatze inzien (*c*).

In

(*a*) Zie een dergelijk voorbeeld bij MIERIS Ch. D. III. bl. 360, 361.
(*b*) *Utr. Jaarb.* D. II, bl. 86.
(*c*) Bl. 90, 91, 93.

In de uitſpraak van Guij, Biſchop van Utregt, en Willem den III. Graaf van Holland; van den jare 1405., over het verſchil tuſſchen den Heer van Voorne, en den Heer van Kuilenburg, vindt men een voorbeeld, dat een dergelijke eed ook ſomtijds diende tot wegneming der verſchillen onder magtige Heeren; dus leest men aldaar; *Soo is ons ſeggen dat die Heere van Voorne die keur ſal hebben, weder dat hy 't houden wil te ſynen eede met tien welgebore mannen, dat dat erve binnen dien palen ſyne mitte rechten is: of dat hy 't entrume Janne van Culenburg te houden met ſynen eede ten Heyligen met honderd man, die Welgeboren luden ſyn, dat dat erve ſyne is met beteren rechte* (*d*). En in eene uitſpraak van Hertog Albert over den twist tuſſchen den Grave van Blois, en den Heere van Egmond, in den j. 1380.; (*dd*) leest men; *In den eerſten, ſoo ſal de Heere van Egmonde houden met ſynen eede, ende metten geenen die nae den landregte met hem ſweeren mogen, dat die visſcherye* enz. — *Voorts is onſe ſéggen dat onſe neve die Grave van Blois behouden ſal die eene helft van der visſcheryen, van Roxvliet, ende wil hy iet meer, daer aen hebben, dat ſal hy houden met ſynen eede, metten geenen, die nae den landregte met hem ſweeren mogen.* In den jare 1385. zwoer ook de Magiſtraat van Deventer in het verſchil tuſſchen die ſtad, en de ſteden Campen en Zwolle, dat de beleggínge der Claringe altoos voor den jare 1385. aldaar gehouden was: en deze eed was van dit gevolg, dat Floris van Wevelinkhoven, bij zijn vonnis verklaarde, dat deze ſtad alleen geregtigd was tot het bezit van dit voor-

(*d*) Zie MIERIS *Ch.* D. II, bl. 51. verg. VAN LOON *Al. Reg.* D. IV, bl. 169.
(*dd*) MIERIS *Ch.* D. III, bl. 362.

voorregt (*e*), en bij HEDA (*ee*) vindt men ook een charter, waar in een dusdanig voorbeeld te vinden is, bij het beſlisſen van een verſchil over het maken van ſluiſen in den Wendeldijk, tuſschen den Biſschop van Utregt, en den Grave van Holland (*f*). Uit de tot hier toe bijgebragte voorbeelden is dus klaar genoeg gebleeken, hoe deze gewoonte van te zweeren met eedgenooten, zo in burgerlijke regtbanken, als in verſchillen tuſschen Heeren en Vorſten in het gebruik geweest zij, zo dat het geen wonder is, dat de Utregtſche Biſschop zich van een gelijk regt hebbe bediend, daar zelfs het Pauſelijk regt daar toe aanleiding geeft (*ff*).

Dezen eed dan, gelijk ons gebleeken is, zijnen oorſprong uit de burgerlijke regtsplegingen en gewoonten genomen hebbende, hebben de Kerkelijken menigmaal ten hunnen voordeele gebruikt: doch het is eenigzins duiſter, of de Utregtſche Kerkvoogden denzelven hebben ingevoerd, dan of zij daar toe door een of ander Weereldlijk Vorſt geregtigd zijn geworden: De geleerde BUCHEL (*g*) ſchrijft aangaande dit verſchil, dus; *Hunc morem Epiſcopis ex privilegio principum competiiſſe conſtat.* doch zoekt men naar bewijs van dit zeggen, men zal vergeefſche moeite doen: om welke reden de Hr. TROTZ (*b*) denkt, dat deze gewoonte het allereerst door de Biſschoppen is ingevoerd.

Er is voor handen een brief van Koning Karel, in den jare 1349. aan de

(*e*) Zie van HATTUM *Geſch. van Zwolle* D. I, bl. 230, en 239.
(*ee*) p. 201.
(*f*) Verg. *Erfgravel. Bed.* bl. 88.
(*ff*) Veele plaatzen hier toe aangehaald kan men vinden bij HOMMEL. *Jurispr. Numism. Monum.* LIII. p. 149. MATTH. *Introd. ad Jus Canon.* L. III. t. XI. p. 325.
(*g*) *Ad Hed.* p. 259.
(*b*) *In Jur. Agrar.* Tom. I., p. 144.

de Utregtſche Biſchoppen gegeven (*bb*), in welken men ook gewag gemaakt vindt van deze gewoonte; De woorden, daar toe betrekkelijk, zijn deze volgende. *Inprimis videlicet, quod ſupra dictus Epiſcopus, & ſucceſſores ſui in perpetuum, poſſeſſiones, bona, & jura quæcunque, quas, vel quae ipſi ad ſe vel Eccleſias afferunt pertinere, ſi ſuper eisdem iſtis quæſtio aut controverſia aliqua moveatur, Epiſcopus qui pro tempore fuerit, cum ſeptem Praelatis aut Canonicis Eccleſiarum ſuarum Trajectinis, easdem poſſeſſiones, bona & jura propriis juramentis valeat obtinere, ſecundum quod ſui praedeceſſores per conſuetudinem hactenus introduxerunt, & ſicut hoc eſt pro praeteritis temporibus obſervatum.* Uit deze woorden nu blijkt, voor eerst, dat de Biſchoppen lang voor den tijd van dezen brief, zig van den eed met zeven Stolen hebben bediend, maar ook ten tweeden, dat nu het allereerst dit regt aan hun gegeven is door een Weereldlijk Vorst: Dan de vraag is hier; of de Biſchoppen voor het geven van dezen brief zig derhalven ten onregt hebben bediend van deze gewoonte, en, ten anderen, of dezelven na het geven van denzelven, regt gehad hebben om allen twist te eindigen door het zweeren van dezen eed.

Wat het eerſte gedeelte dezer vrage aangaat, het is eenigzins moeilijk dezelve nauwkeurig te beantwoorden; zo, om dat men weinig beſcheid vindt van het regt der Utregtſche Biſchoppen in het doen van dezen eed, en den grond daar van; als, om dat er niet zeer vele voorbeelden voor handen zijn van het zweeren met zeven Stolen, ten minſten niet in zulken getale, als genoegzaam zouden zijn, om eenige algemeene ſtelregels te ma-

(*bb*) Deze brief is te vinden by HED. p. 249. en by MIERIS Ch. D. II., bl. 763.

maken, waar uit men zoude kunnen afnemen, in hoe verre zig de Bisſchoppen te regt of ten onregt van deze gewoonte bediend hadden; en dit nog te meer, daar in het voorbeeld, het welk mij is voorgekomen voor den jare 1349., dat namelijk van den jare 1297. tuſschen Graaf Jan en den Bisſchop; de Bisſchop niet volgens eigen wil en zin dezen eed gedaan heeft, maar volgens onderling verdrag; en dus zijn regt niet op eenig geeſtelijk of weereldlijk voorregt, maar op deze onderlinge overeenkomst gegrond was.

Ook vindt men, dat ſoms in verſchillen, waar in zig de Bisſchop zoude hebben kunnen bedienen van dezen eed, zulks egter niet geſchied is; bij voorbeeld, in de twist tuſschen hen, en de Graven van Holland over het land van IJsſelſtein, en anderen; zo dat men billijk daar uit kan opmaken, dat deze gewoonte door de Bisſchoppen wel eenigermate kan gezegd worden ingevoerd te zijn, egter in diervoegen, dat zij nimmer eenige vrugt van dezen eed konden te gemoet zien, dan wanneer zij volgens verdrag van hunne partijen zelve, of volgens een gegevene toeſtemming van een of ander magtig Heer, zig van denzelven bedienden. De zaak komt mij eenvoudig dus voor. De Utregtſche Bisſchoppen, magtige Heeren en bezitters van vele goederen zijnde, raakten dikwijls in verſchil met andere Vorſten en Heeren; deze twisten moesten of door de wapenen, of door uitſpraken van anderen, of door verdragingen worden uit den weg geruimd; De eed was daar toe ook zeer geſchikt, 't is waar, de Kerkelijken hadden hier omtrent bijzondere voorregten, maar wie weet niet, dat deze voorregten meer golden ten aanzien van gemeene luiden, dan van magtige Heeren, die zig allen niet zo ligt van het hunne lieten berooven; dus of ſchoon de Bisſchop van Utregt hier al iets voor uit had boven anderen, wat kon

het

het hem baten, zo hy dit voorregt niet met de wapenen kon handhaven; maar men had onder de Vaderlandſche gewoonten ook deze, dat iemand met eenige genooten zweerende geloofd werd; hier in kon ook de Utregtſche Biſchop worden toegelaten; men kwam dan ſoms over een, dat ook de Biſchop zoude mogen zweeren; maar wie zouden zijn medezweerders zijn? zeker hier toe waren de naasten, de Prelaten zijner kerken; en vermits deze in een plegtig gewaad moesten verſchijnen, en de Stole bij alle plegtige gelegenheden werd aangedaan, ſprak het van zelfs, dat ook bij het doen van dezen eed, dit kleed moest worden aangetrokken.

Op dusdanig een wijze is, naar mijn gedacht, deze gewoonte in gebruik geraakt, tot dat Koning Karel dezelve bevestigd heeft; maar het is moeilijk te beſlisſen, wat kragt deze brief gehad hebbe in volgende tijden: Hier omtrent merke ik aan, *Voor eerst*; Dat ik nergens heb kunnen opſpeuren, dat de Biſchoppen dezen eed en de vrijheid, om daar van in geſchillen gebruik te maken, hebben gegrond op dezen voorregtsbrief, of dat men zig ooit op denzelven hebbe beroepen: Nu is het bekend, dat men zeker handvest of privilegie bezittende, zig daar op beriep, wanneer men daar van wilde gebruik maken, of wanneer men tegen den inhoud derzelver benadeeld werd; maar nimmer hebben dit de Biſchoppen gedaan, ziet men de voorbeelden, na den jare 1349. voor handen, in, men zal geen het minſte gewag vinden gemaakt van een dusdanig charter, maar alvoos, of van eenig onderling verdrag, of van eene vergunning van een of ander magtig Vorst: de Heer van Arkel ſtoorde er zig ten minſten weinig aan; deze bleef in het j. 1402. bezitter van zijne Heerlijkheden, ſchoon Hertog Albregt den Biſſchop het doen van dezen eed tot verkrijging derzelven had toegeſtaan; en de Kerkvoogd was genoodzaakt met

de weereldlijke wapenen zig te eigenen, dat hij door de geeſtelijke niet verkrijgen kon (*i*).

Maar ik merke hier over *ten tweeden* aan, dat deze eed ſoms voorkomt alleen in de gedaante van eenen keureed, zonder dat de Biſchop in het doen derzelve eenig voorregt boven zijnen mededinger ſchijnt gehad te hebben; waar bij nog komt, dat in alle de mij bekende voorbeelden, de eed met zeven Stolen geſchied is na voorafgaande overeenkomst of toeſtemming van anderen. En dus komt het mij zeer waarſchijnelijk voor, dat deze brief van Koning Karel weinig invloed gehad hebbe, en den Biſchoppen weinig voordeels hebbe aangebragt, want, de vrijheid om dus te zweeren, hadden zij reeds voor de vergunning van dien Koning, en de onbepaalde magt om door dien eed alles zig te kunnen eigenen hebben zij zo verre ons bewust is, nimmer geoeffend, doch welke daar van de reden zij, is, hoewel niet met zekerheid te bepalen, egter mogelijk te zoeken in de aangroeiende magt der Nederlantſche Heeren, en Vorſten en het dalend gezag der Germaanſche Keizeren.

Schoon het nu door den kundigen MATTHÆUS (*k*) als een voorregt, den Utregtſche Kerkvoogden bijzonder gegeven, worde aangemerkt, dus met zeven Stolen te mogen zweeren; is het egter waar, dat deze gewoonte niet alleen aan de Utregtſche Biſchoppen, ja zelfs niet aan de Biſchoppen in 't algemeen, als eene bijzondere gewoonte moet worden toegekend (*l*); vermits de Monniken, en alle geeſtelijke perſoonen dit regt van

(*i*) HEDA in FRIDERICO bl. 267, 268. BURM. *Utr. Jaarb.* D. I., bl. 38.
(*k*) *de Nobil.* L. IV., c. XI., p. 971.
(*l*) Zie VAN RHIJN *Keskel. Oudh.* D. II, bl. 263.

van ouds genoten hebben, daar zij, niet alleen als getuigen, maar zelfs als regters in hunne eigen zaak werden aangenomen : — In hoe verre egter, en met welke bepalingen deze ſtelling moet begrepen worden, zal ik thands niet onderzoeken; vermits naar ons oordeel deze gewoonte, hoewel eene kerkelijke gedaante hebbende, egter eigentlijk haren oorſprong genomen heeft uit burgerlijke en weereldlijke gebruiken; evenwel is dit de waarheid der zake, dat niet alleen de Utregtſche, maar ook andere Biſchoppen, en, op het toeſtemmen van den Utregtſchen Biſchop, de Capittelen ook ſoms zig van deezen eed bediend hebben. Het voorbeeld van dezen eed gedaan door eenen anderen Biſchop, is dat van Jacob van Denemarken, Biſchop van Zuden (*); die in den jare 1325. met ſes Stolen gezworen heeft, *dat dat lant te Groenendyk voerſeyt, daar die twyne om was, mit allen rechte toebehoort hem, ende ſynen Godshuyſe van St. Jans te Haerlem voerſeyt; mit allen recht, ende anders niemant.* dit zijn de eigen woorden van het charter, bij het welk, door Willem Grave van Henegouwen &c., hem het doen van dezen eed, ook bij wijze van keureed, is toegeſtaan, en na het doen van den zelven het land te Groenendijk toegewezen; MATTHÆUS zelf heeft dit charter uitgegeven (*m*).

Het eerſte voorbeeld, dat aan een Capittel is toegeſtaan, dus hun regt te be-

(*) Schoon deze Jacob van Denemarken ook in den jare 1322 tot Biſchop van Utregt door weinige ſtemmen van 't Kapittel verkoren was, en zig door den Paus op den ſtoel zogt te doen beveſtigen is hem zulks egter mislukt. zie *Cron. de Traject.* bij MATTH. *Anal.* Tom. IX. p. 53. ja ſchoon hij op de lijst der Wijbiſchoppen geplaatst is (zie *Voorberigten op de Batavia Sacra* p. XXVIIII.) is het egter klaar genoeg, dat hij dezen eed noch als Wijbiſchop, noch als Biſchop van Utregt heeft gedaan.

(*m*) *Anal.* Tom. V, p. 573. zie het zelve ook bij MIERIS Ch. D. II, bl. 359.

bezweeren, is voorgevallen in den jare 1228. (*n*). Toen was er verſchil tuſſchen het Capittel van St. Maria, en Graaf Guij, over de tienden der parochien van Houten, welken de Graaf beweerde hem te behooren, als leenman der Utregtſche Kerke, daarentegen hield het Capittel ſtaande, dat deze inkomſten door Biſchop Coenraad, hunnen inſteller, der Kerk van St. Maria in eigendom waren gegeven; hier toe bragten zij bij de bewijzen eener lange en geruſte bezitting, en daarom vergunde hun de Biſchop, dit, en het regt van wettig eigendom te bezweeren; Maar toen zij gereed waren met onwraakbare getuigen, Diaconen en Prieſteren, bij de Euangelien te zweeren met Stolen, heeft de Graaf hen vrij gelaten van dezen eed, hun belovende, hen in 't vervolg niet meer over dit geſchil te zullen lastig vallen; de brief, hier toe betrekkelijk, is door den vermaarden BUCHEL (*o*) uitgegeven.

Het ander voorbeeld is voorgevallen in den jare 1250. bij gelegenheid, dat de Kerk en de Stad in verſchil was; toen heeft de Stad aan den Biſchop Henrik de uitſpraak overgelaten, die daar op, omtrent ſommige verſchillen, de beſliſſing ten voordeele der Kerken deed, onder oplegging van dezen eed: dus zegt hij in den brief hier van gegeven. (*p*) *De domo S. Salvatoris, de illa parte quae eſt in quaeſtione, capitulum S. Salvatoris affirmabit cum ſeptem ſtolis de ea parte quam dixerit ſuam eſſe, aut civitati relinquat*, en een weinig verder; *de emunitate vero Eccleſ. Sancti Johannis Trajecti.*

(*n*) Anderen brengen dat op het jaar 1227. gelijk MATTH. in not. ad *Anonym. de Reb. Ultraj.* p. 159. zie over dit verſchil *Het Aanhangzel op de Kerkel. Oudh.* bl. 570.

(*o*) In not. ad HED. p. 202.

(*p*) Zie den zelven bij BUCHEL. ad HED. p. 216.

ſelt. in optione relinquimus capituli, ut metam ponat, & hanc cum ſeptem Stolis retineat, vel civitati relinquat.

Tot dus verre hebben wij iets gezegd van den oorſprong en hoedanigheid van dezen eed, en door welken dezelve gedaan werd, wij zullen nu maar met weinigen deze en geene aanmerking over de plegtigheid zelve hier bij voegen; *iets te houden met zeven Stolen* zegt dan, gelijk wij gezien hebben, zo veel, als iets door eenen eed ſtaande te houden, met zeven prelaten; die Stolen genaamd werden, niet alleen om dat zij nimmer zwoeren, dan als zij deze Stolen aan hadden; maar ook, om dat men in 't algemeen kan aanmerken, dat alles van groot aanbelang, verrigt werd met de Stole; dus wanneer iemand *ſub Stola excommunicatus erat*, was zulks veel plegtiger dan anderszins (*q*), en betreffende het getal van zeven, is het over bekend, dat om van Grieken en Romeinen niet te ſpreken, aan dit getal (*r*) geduurende de middeleeuw een groote kragt werd toegeſchreven: volgens de wetten der Frankiſche Koningen, moest het zevental in alle regtban-

(*q*) Zie DU CANGE *Gloſſar.* in voc. *Stola*; voeg er bij MATTH. *de Nobil.* L. IV. c. XI, p. 971. Anal. Tom. V. p. 360. Dus beveelt Graaf Florents in zijne Chora aan het platte land van Zeeland Ao. 1256 en 1290 gegeeven bij Mieris Ch. D. I, bl. 311, en 521. *Die drie maghen heeft, die mit hem ſullen doen een cuſtinge, ende die twee wilre jegens ſtaen ſoo ſal hi gaen tot ſinen Prochipape, die ſal ne manen onder die Stole, datti ſine maghen niet en ſal bringen in eenigh onrecht.* was het nu gewoonlijk, dat, gelijk HINCMAR en REGINO, bij du CANGE aangehaald, willen, de Prieſters nooit in het openbaar verſchenen zonder Stole, was het in deze plaats niet nodig geweest daar over eene uitdrukkelijke bepaling te maken, ook is er eene plaats van MIRAEUS aangeh. bij BUCHEL *ad* HED. p. 102 not. (1) die dit buiten bedenking ſtelt. En over de Stole zelve, zie ook MATTH. in not. *ad Chronic. Egmund.* p. 183. alwaar bij *de Stole* dus beſchrijft, *Stola faſcia erat a collo per humeros pendens ad pectus & in crucis modum inflexa ad dextrum latus ſiniſtrumque.* Meer voeg ik er thands niet bij van de Stole, men kan er veel over vinden bij DU CANGE en MATTH. op de aanget. pl.

(*r*) Zie alleen MACROB. *in Somn. Scip.* l. I, c. 6. en JOANN. MEURSIUS in zijnen *Denarius Pythagoricus.*

banken tegenwoordig zijn; (*rr*) ook is het zeventuig in de oude keuren en charters te bekend, om iets meer hier over bij te voegen (*s*): Schoon nu de plegtige eed doorgaands met zeven Stolen geſchiedde, hebben wij in onze aangebragte voorbeelden, er ook ſoms *ſes*, als in dat van den Biſchop van Zuden, aangetroffen; ook alleen *ſes* in het voorbeeld op bl. 189 aangehaald; ook nog in een charter van 1351. alleen *vijf*, ſchoon dit naar alle waarſchijnelijkheid een ſchrijffeil is; maar behalven deze zeven Stolen of prelaten zijn er ſoms meer perſoonen bijgevoegd: In het charter bij MATTHAEUS (*t*) zijn er 15 bij name genoemd, en dit zo als de woorden van dat charter luiden, *ex abundanti, & ad cautelam ad evidentius veritatis teſtimonium.* Wat hier toe oorzaak gegeven hebbe, is mij niet gebleken; mogelijk agterdogt van den Biſchop dat men hem niet vertrouwde, of alleen om dezer gewoonte dies te meer plegtigheid bijtezetten.

Uit het zelve handſchrift blijkt, dat deze eed niet in 't geheim maar in 't openbaar verrigt werd, ten aanhooren van een menigte volk van allerlei rang (*u*); want, daar er gezegd wordt, dat behalven vele Edele en Welgeboren Mannen, Burgemeeſters, Regeerders van Utregt, en Burgemeeſters van Amersfoort, ook eene talrijke vergadering des volks is tegenwoordig geweest, kan men met veel grond vermoeden, dat niemand van de-

(*rr*) Zie VAN LOON *Al. Rw.* D. IV., bl. 133.

(*s*) Zie hier over WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. III., bl. 112. VAN LEEUWEN *Rooms Holl. Regt* B. V., D. XXX., bl. 677. en den Heer TROTZ. in *Jur. Agrar.* Tom. I., p. 146. en vele anderen, te groot in getal om hier te plaatzen; mogelijk dit bij eene andere gelegenheid.

(*t*) *De Jur. Glad.* c. XII, p. 182. 185.

(*u*) Van gelijken is de Biſchoplijke uitſpraak van den jare 1228. ook bekragtigd door den Schout en Schepenen der ſtad. HEDA p. 202. *Tegenw. St. van Utr.* I. ſt. bl. 99.

deze plegtigheid werd uitgesloten; Doch behalven de zeven prelaten waren er ook getuigen daar toe afzonderlijk verzogt (*v*), en daar en boven, naar de gewoonte dier tijden (*w*), een Notaris, ja zelfs somtijds drie, de een was Wilhelmus de Wije, die zig noemt *Clericum Trajectenſis dioeceſis Apoſtolica, & Imperiali Sacris Auctoritatibus publicum Notarium*, en de anderen schijnen Notarisſen van minder hoedanigheid geweest te zijn.

De plegtigheid zelve in dat charter vermeld, geschiedde toen in dezer voegen, de Notaris las den brief van Hertog Albrecht voor, aan allen, die daar vergaderd waren; en dezelve gelezen zijnde, waren er drie, een uit naam der Ridderen, een uit naam der Stad, en de derde van wegens de ſtad Amersfoort, die den Bisschop verzogten, dat hij van het regt, hem door Hertog Albregt, en zijn Zoon Willem gegeven, naar haar beſte weten (*rectam ſuam & eorum conſcientiam*) (*x*) zoude gebruik maken; Waar op de Bisschop met zijne Prelaten, Aarts Diaconen, en Canoniken, hunne Stolen daar toe plegtig aangedaan hebbende, en bij malkander ſtaande (*y*), gezworen heeft; In een charter van den j. 1382 bij MATTH. (*xx*) vindt men, *Septem Stolas ex Sacriſtia ejusdem eccleſiae afferri fecit, & Praepoſitus Stola indutus, manu ſua dextra ad pectus ſuum poſita, tunc ibidem in Ca-*

(*v*) Op de aangeh. pl. bl. 185. als mede c. XXV. p. 422, 423.

(*w*) *Kerkel. Oudh.* D. I. bl. 386, D. III. bl. 64. verg. TROTZ. *Theſ.* CCX. p. 228.

(*x*) *Juxta ſuorum intelligentiam* ſtaat er in de *LL. Longob.* l. 2. t. 52. l. 24. dat mogelijk het zelfde beteekent. *Bij horen conſcientien* bij BURM. *Jaarb.* D. II, bl. 86. gemeenzame formulieren in onderhandelingen van dien tijd.

(*xx*) *Anal.* Tom. V, p. 631.

(*y*) Over het onderſcheid tusschen ſtaande en knielend zweeren zie IDSINGA *StaatsR.*, D. I, bl. 83. en volg.

Capitulo generali juravit. Daar op nu beveſtigden de prelaten ieder afzonderlijk, dat van den Biſchop gezegd was, met eenen eed; waarop de overigen, die hier toe verzogt waren, als Canoniken, Diaconen en Sub-Diaconen ook zwoeren; en dit alles ten overſtaan van Notariſen en getuigen, door wien ook die brief gemaakt is.

Uit MATTHÆUS (*z*) ſchijnt het, dat de Biſchop de Kerklijken tot het doen van den eed met zeven Stolen, hoe wel zij er toe verbonden waren, verzoeken moest; en deze giſſing is niet zonder grond; vermits de Biſchoppen ſchoon zij *Heeren van Utregt* werden genaamd, egter niets van de goederen der kerke mogten verkoopen, noch verpanden, noch aankoopen, ja zelfs in nood geen tollen heffen zonder toeſtemming der Kerken (*a*), zijnde hier van uitgezonderd het regt van geld te ſlaan, hun verleend door Keizer Karel de IVe. en door Paus Gregorius beveſtigd (*b*). Was dit nu zo, geen wonder dan, dat zij ook in dezen eed de toeſtemming der Kapittelen noodig hadden; want immers diende dezelve tot verkrijging van een of ander regt ten behoeve der Kerken; daar en boven, daar de Kerkelijken zelve moeſten zweeren, moeſten zij onderrigt

(*z*) *De Jur. Glad.* c. XXV. p. 422.

(*a*) Zie MATTH. *de Nobilit.* l. II, c. XII, en MIERIS *Ch.* D. I, bl. 392. verg. *de Kerk. Oudh.* D. I, bl. 272. *Tegenw. St. van Utr.* bl 160, de Hr. IDSINGA *Staats R.* D. I, bl. 54. oordeelt, dat MATTHÆUS dwaalt, wanneer hij ſchrijft dat de naam van *Heeren van Utregt* den Biſchoppen gegeven alleenlijk een eernaam is, doch dat MATTHÆUS niet dwaalt, blijkt uit de ſtukken: doch deze onnaauwkeurigheid van den Hr. Idſinga hier te behandelen zoude te wijd uitloopen; zie alleen BURM. *Jaarb.* D. I, bl. 153. en D. II, bl. 153. en D. II, bl. 234. verg. ontrent de naam *Heer*, VAN LOON *Al. Rew.* D. II, bl. 79.

(*b*) Zie DUMBAR *Anal.* Tom. II. p. 300. ſq. ſchoon ook hier over vele bepalingen zouden kunnen worden opgegeven.

rigt zijn, waar over de eed geſchieden moest, en of dezelve naar waarheid kon gedaan worden.

Er was geen vaste plaats beſtemd tot het verrigten van deze plegtigheid; ſoms is het geſchied in het Capittel der Utregtſche kerken namelijk in het j. 1297. d. i. in het Domkapittel (*c*). Doch in het geſchil over Hageſtein geſchiedde de eed beneden de parochie Everdingen, in het land of de Heerlijkheid van Hageſtein, bij de plaats, waar eertijds het Slot Everſtein geſtaan hadt.

(*c*) Zie MATTH. de *Jur. Gl. c.* XXV. p. 423. aldaar plegen oudstijds de drie Leden van Staat bij een te komen. *Tegenw. St. van Utr.* bl, 165. BONDT *Hiſt. Union. Traj.* p. 18. van waar ook de Staten vergadering den naam van het Generaal Capittel droeg. Zie BURM. *Jaarb.* D. I, bl. 491.

SCHETS

EENER

GESCHIEDENISSE

DER

REDERIJKEREN,

DOOR

WILLEM KOPS.

SCHETS

EENER

GESCHIEDENISSE

DER

REDERIJKEREN.

Bijna alle de Schrijvers, die de Nederlandſche geſchiedenisſen der laatſtverloopene eeuwen hebben te boek geſteld, maaken van de Rederijkeren gewag. Zij vermelden van hen, dat zij niet weinig van het hunne hebben toegebragt ter voortzettinge der geloofshervorminge; dewijl zij zich niet ontzagen om openlijk op hunne tooneelen de Heilige Schriften te verkondigen, de misbruiken der Kerke te gispen, en de bitterheid der vervolginge haatelijk voor te ſtellen. Daar wij, behalven dit, voor een gedeelte ook den opbouw onzer taale en dichtkunste, met den oorſprong van ons tooneel, den Rederijkeren te danken hebben, ſchijnt het vreemd, dat, tot nu toe, niemand het ſamenſtellen eener Hiſtorie van deeze Broederſchappen ondernomen heeft. Zulk eene geſchiedenis moet den Vaderlandſchen dicht- en hiſtorie-minnaar behaagen, maar legt den Schrijver eene onaangenaame taak op: het doorbladeren, naamlijk, van boeken en geſchriften, die niet dagelijks voorkomen, en het leezen van oude en verſletene rijmen, die het geduld der leezeren tergen. Eene taak te onaangenaamer, omdat 'er, niet tegenſtaande de aangewende moeite, nog veel in onzekerheid, ja de oorſprong dier Broederſchappen zelve volſtrekt, ten minſte tot nog, in het duiſter blijft. Het gelust mij thans bij een te

verza-

verzamelen, en aan den dag te brengen, al het beſcheid, dat ik wegens haar, zo uit der Broederen eigene ſchriften, als uit het geen andere Schrijvers van haar hebben aangetekend, heb bekomen. Misſchien wordt een bekwaamer en ervaarener vernuft hier door opgewekt ter verdere naarſpooringe, en ik zal het mij tot eene eer rekenen, indien mijne aantekekeningen waardig gekeurd werden, om tot inſlag van een vollediger werk te dienen.

Van overoude tijden her (zo ſommigen willen (*a*)) hebben zich in Nederland verſcheidene fraije geeſten opgedaan, die, in gezelſchap ſamengevoegd, zich met rijmen en vertoonen van tooneelſpelen bezig hielden. Daar is 'er zelfs die deeze Dichters voor opvolgers der Barden houden, (*b*) dan dit heeft luttel ſchijns. Indien men zich op de getuigenis van *Lambert Bidlo* mag verlaaten, vond men, ten zijnen tijde, in de Rederijkkamer te *Leiden*, nog ſtukken, welken blijk gaven dat de Rederijkers al voor den jaa-
1200 re 1200 zijn bekend geweest (*c*) Doch hier van kunnen wij, bij mangel van meerder bewijs, geene volkomene verzekering geeven. De Rederijkers van *Duinkerken* beweeren met oude beſcheiden te kunnen toonen, dat de Vlaamſche Kamers, en wel inzonderheid die van hunne Stad, ouder zijn dan diergelijke gezelſchappen in Vrankrijk. (*d*) Ook vind ik wegens de Kamer te *Diest*, die den naam van *Christus oogen* (*Coronaria Lychnis*)
1302 voerde, aangetekend, dat zij reeds in den jaare 1302 is ingeſteld; (*e*) 't welk

(*a*) M. Z. van Boxhorn Ned. Hiſt. Bladz. 171. Em. v. Meteren Ned. Hiſt. Fo. 26 verſo.
(*b*) Bleiswijk Besch. van Delft II. D. bladz. 639.
(*c*) Panpoëticon, bladz. 326.
(*d*) M. de Swaen in den opdragt van Andronikus, Treurſp. Duink. 1700.
(*e*) Grammaije *Antiq: Brab. &c^a. in Fo.* Lov. 1708. p. 67.

welk, zo zulks met goede bewijzen te ſtaaven ware, haare opkomst gelijktijdig maakt met die der *Academie des jeux Floraux*, welke met het begin der veertiende eeuwe te *Toulouze* is opgerecht, en voor de oudſte Akademie in Europa gehouden wordt. Dit gezelſchap van Franſche Dichteren had met onze Rederijkers veel overeenkomst, en zijne eerſte plegtige zitting in het jaar 1324. (*a*) Het nam, in den jaare 1356, den naam van *Collège de Rhetorique* aan, (*b*) even gelijk dergelijke genootſchappen in Vlaanderen en Brabant zich *Rhetborijkkamers* noemden.

De Dichtkunst zelve droeg oulings hier te Lande den naam van *Kunst van Rhetorijke*, ſchoon *Rhethorica* eigenlijk de Kunst van Welſpreekendheid betekene. De Dichters werden *Rhetroſynen* of *Rhetborijkers* geheeten, waarvan men naderhand *Rederijkers* geſmeed heeft. Veelen, en onder deezen de uitgeevers der *Tweeſpraake van de Nederduitſche Letterkunst*, (*c*) ſchijnen te twijfelen of het woord Rederijker van Nederlandſchen dan van Griekſchen oorſprong zij, doch het laatſte is verre het waarſchijnlijkſte. Want ſchoon men al wilde beweeren, dat dit woord uit *rede* en *rijk* ware ſamengeſteld, en iemand die rijk in rede is betekene, zo ſtrijdt deszelfs uitgang nogtans tegen den aart onzer taale, die nimmer gewoon is een kunst- of geestrijk man een *kunstrijker* of *geestrijker* te heeten. Doch dit in 't voorbij gaan.

De eerſte beoefenaars der Dichtkunſte waren Kerkelijken (*d*). In die dui-

(*a*) Zie van deeze Akademie *Diſſert. Hist. Pol. & Litteraires par Guasco*, of het Uittrekzel in de *Bibl. Impartiale*, *Tom.* XIV. p. 354. — 357.

(*b*) Villy en Villaret *Hist. de France*, Tom. VIII. p. 139.

(*c*) In hunne voorreden.

(*d*) Boxhorn. Ned. Hiſt. bladz. 171.

duiſtere eeuwen, toen de kunſten en weetenſchappen uit Europa verbannen ſcheenen, werden zij in de kloosters alleen voor haaren geheelen ondergang behoed. Toen zelfs de vorſten hunnen naam niet ſchrijven konden, oefende zich *Melis Stoke* met de geſchiedenisſen des Lands in rijm en in geſchrift te ſtellen. Ook waren de oudſte bekende toneelſpeelers, zo hier te Lande als elders, Kerkelijken. De diepe onkunde zelve heeft mogelijk gelegenheid ter uitvindinge dier oefeninge verſchaft. Om het dom gemeen eenig denkbeeld van de Bijbelgeſchiedenis te geeven, zal men de voornaamſte gebeurtenisſen, waarop de kerkelijke hoogtijden betrekking hadden, eerst in tafereelen, vervolgens door ſtomme, eindelijk door ſpreekende perſoonaadjen hebben afgebeeld. In de meeſte kerken vierde men niet alleen de feestdagen, maar men vertoonde dezelven. Het ſpel ſcheen een vervolg van den kerkdienst. Het werd in de kerk, en op de kerkhoven, vertoond. Men ging, als 't ware uit de eene preek na de andere (*a*). Dit is de reden waarom de oudſte tooneelſpelen bij alle hedendaagſche Europiſche volken Bijbelgeſchiedenisſen behelzen. 'T is niet onwaarſchijnlijk dat deeze ſpelen veeltijds van muzijk verzeld gingen. Immers in Vrankrijk voegde men gezang en orgelſpel bij de vertooning van ſommigen derzelven (*b*). Buiten twijfel is ook tot dit zelfde einde den Amersfoortſchen Rederijkeren het oude orgeltje van de Minnebroederskerk, in den jaare 1579, vergund (*c*).

Het toeſtellen en vertoonen van deeze en andere tooneelſtukken, ook de

(*a*) Fontenelle *Hiſt. du Theatre Franc.* p. 16 & 17 de l'edition de la Haije. 1744.
(*b*) Dezelfde p. 25.
(*c*) A. V. Bemmel Beſch. van Amersfoort, bladz. 447.

de beoefening der Dichtkunſte in het algemeen, was het gewoon bedrijf der Rederijkeren. Zij hielden hunne bijeenkomſten op plaatſen hun door de Wethouders verſchaft. Deeze vergaderplaatſen werden, gelijk wij zeiden, Rhetorijk- of Rederijkkamers geheeten. De leden derzelven voerden, behalven dien van *Rhetorijkers*, ook den naam van *Kameristen*. Ieder gezelſchap, dat ter zelfder plaatſe vergaderde, had zijn bijzonder *Blazoen* en *Zinſpreuk*. Het Blazoen beſtond uit een ſchildswijs tafereel, waar op een Zinnebeeld was afgemaald, en behelsde eene ſoort van beeldenſpraak waarop de Zinſpreuk paste.

Deeze Kamers vond men in veele Nederlandſche ſteden en dorpen, alwaar zij door de Regeering dermaate beſchermd en begunſtigd werden, dat 'er, naar ſommiger getuigenisſe, geene broederſchappen met zo veele voorrechten en vrijheden, als de Rederijkers bezaten, voorzien waren. Zulke bevoorrechte Kamers werden *Vrije* Kamers geheeten, ter onderſcheidinge van zodanigen, die op eigen gezach, zonder bekrachtiging der Magiſtraat, opgerecht, en *onvrijen* genoemd werden. Behalven die bekrachtiging, door de Regeering aan deeze Kamers vergund, moeſten zij door de andere vrije kamers erkend, beveſtigd, en aangenomen worden, eer zij den naam van vrije kamers voeren mogten. Welke plegtigheden hier omtrent werden waargenomen, is mij niet gebleeken. Alleen is mij voorgekomen, dat, in den jaare 1602, binnen *Haaſtrecht*, de Kamer van het dorp *Ketel voor eene vrye kamer ghekent, ende naar konstgebruik beveſtigt en aangenomen is.* Als mede dat, in 't jaar 1615., binnen het zelfde dorp Ketel zes nieuwe kamers verſcheenen, die, door de aldaar toen ſamen gekomen vier- en- twintig oude Kamers, *ghebaptiſeerd ende aangeno-*

men zyn voor vrye kamers. Op welk vrij erkennen toen een gedenkdicht gemaakt werd, waarin men leest:

Dees hebben al haar Doop *ontfangen met manier* (*a*).

Of door deezen doop alleen verſtaan werd, gelijk 't mij waarſchijnlijkst voorkomt, dat zij hier met blazoen en ſpreuk begiftigd, en dus met eenen naam beſchonken werden, dan of men 'er eene andere plegtigheid mede op 't oog hebbe is onzeker.

Deeze gezelſchappen waren aan wetten gebonden, die door hun zelven ontworpen, en ſomtijds door hoog gezach bekrachtigd werden (*b*). De Leden waren in *Hoofden* en *gemeene Kamerbroeders* onderſcheiden. De hoofden voerden den tijtel van *Keizer*, *Prins*, *Factor*, *Deken*, *Vinder* enz. Ook was 'er een *Fiskaal*, ter handhavinge van goede orde; en een *Vaandraager*, dewijl men gewoon was met ſlaande trom en ontrold vaandel bij eenige ſamenkomst of beſchrijving op te trekken. Tot Factor ſchijnt meestal verkooren te zijn de meest uitmuntende in de dichtkunst, die ook, bij alle openbaare en bijzondere feesten, 't grootst deel had aan 't ontwerpen en toeſtellen der gedichten en vertooningen, waarom hem ook den naam van Factor, *Maaker* of *Toeſteller*, met recht toekwam: ook was het doorgaands zijn post om de rollen onder de ſpeelers te verdeelen. En gelijk, in die tijden, de vorſten veel al gewoon waren, t'hunner verlustiging, eenen Hofnar te onderhouden, zo had men ook, op alle deeze kamers, een dergelijk perſoonaadje, die, gemeenlijk, in een zotskap gedost, bij openbaare vertooningen, rijklijk 't zijne toebragt om het gemeen

(*a*) Rederijkers ſtichtige aanwijzinge binnen Ketel, in de voorreden.
(*b*) Zie, tot een voorbeeld, de hier achter gevoegde Bijlaagen B en C.

meen te vermaaken. Deeze *zotten* hadden hunne eigene zinſpreuken, waarop hunne boerterijen draaiden of betrekking hadden. Dus vond men 'er eenen, ten zegwoord hebbende; *Al met zoetigheid*, die elk, welke hem te na kwam, met eene in honig gedoopte vosſeſtaart eene ſtreek gaf. Een ander, wiens woord was, *Alles met maaten*, ſloeg iedereen, dien hij bereiken kon, met eenen bandelier, aan welken kleine maatjes hingen, waarin 't buskruid gedaan werd, om de ooren. (*a*) Dit heette toen geeſtigheid.

De Rederijkkamers waren oudstijds in ongemeene agting. De Vorſten des Lands vergenoegden zich niet met haar aanmerkelijke voorrechten te vergunnen, maar ſommigen werden 'er zelfs leden van. Dus werd Hertog *Jan van Brabant* lid van de *Bruſſelſche* Kamer, het *Boeck*. Koning *Filips*, zoon van Maximiliaan en Maria, ſchonk het blazoen aan de Kamer den *Gentſche Balſem*, (*b*) waarvan hij een lid was. Deeze Vorst was een zo groot beminnaar der dichtkunſte, dat hij eenen gouden ring met eenen kostbaaren diamant den dichter aanbood, die 't best de door hem voorgeſtelde vraag in rijm zoude beantwoorden; en de prijs werd gewonnen door eenen *Jan van den Dale*, welke, ten dien tijde, en nog lang naa zijnen dood, voor eenen grooten dichter gehouden is. (*c*) Keizer *Karel de V.* ſchonk aan de *Amſterdamſche* Kamer, onder de zinſpreuk *In Liefd' bloeyende*, het blazoen. (*d*) En Prins *Willem de I. van Oranje* heeft het niet beneden zijne waardigheid gerekend Prins der *Violieren* binnen *Antwerpen* te wee-

(*a*) Van Loon, Ned. Hiſtoriepenn. I. Deel, bladz. 64.
(*b*) Lucas de Heere, Boomgaard der Poezije.
(*c*) Spelen van Sinne, te Antw. 1562, in de voorreden.
(*d*) G. Brandt de Jonge Gedichten, in 8°. bladz. 264. en Vondels leeven bladz. 13.

weezen. (*a*). Veele Edelluiden, en leden der Regeeringe, volgden dit voorbeeld. Dus zijn de Heeren van Noordwijk, uit het adelijk geſlacht van *van der Does*, leden der *Noordwijkſche* Kamer, de *Lelij onder de doornen*, geweest. (*b*).

De zogenaamde geestlijke voorrechten, waarmede eenige Kamers begunſtigd waren, gaven ook gelegenheid, dat veele aanzienlijke perſoonaadjen zich bij deeze Broederſchappen voegden. Men vindt, bij voorbeeld, dat de Kamer van *Ste. Barbera* te *Aelst*, behalven op Graaflijke, ook op Pauslijke gunstbewijzen roemen mogt; (*c*) en dat de Kamer te *St. Geertsbergen*, die den *H. Geest*, met de Latijnſche Spreuk *Ubi vult Spirat*, ten blazoene had, met uitmuntende aflaaten voorzien was, om welke te verdienen, zeer veele geestlijken van beiderleie kunnen, zich bij dit Genootſchap lieten inſchrijven, terwijl ook veele edelen uit de geſlachten van *Montmorency*, *Gavere*, *Horne*, *Lannoye* en anderen, hoofden deezer Kamer werden. (*d*). Al dit zette deeze Vergaderingen geenen geringen luiſter bij.

Om dien luiſter nog meerder te doen uitblinken, heeft men den oorſprong van ſommigen deezer Genootſchappen, door het verhaal van wonderbaare gebeurtenisſen opgecierd. Men zegt, naamlijk, dat de *H. Geest* Kamer te *Brugge* haaren naam en ſpreuk op de volgende wijze heeft verkreegen. Dertien mannen, wier naamen nog heden op een bord, in de eetzaal der

(*a*) Redenrijke Conſtliefhebbers ſtichtelijke recreatie te Rotterd. gedr. te Leiden 1599. in de Opdragt.
(*b*) Ned. Spectator N°. XXXII. of II. D. bladz. 43.
(*c*) Sanderus Verheerlijkt Vlaenderen II. D. bladz. 65.
(*d*) J. Waesbergen *Gerardi-Montium* Lib. I. Cap. II. pag. 35.

Broederſchap te leezen zijn, bevonden zich, op witten donderdag, bij elkander, ten huize van zekeren *Joan van Hulft*. Terwijl zij aldaar, ter gedachtenis van 's Heeren Avondmaal, brood in wijn dompelden en over het lijden en ſterven van onzen Zaligmaker redenkavelden, komt'er, op het onverwagtst, eene duif binnen 't vertrek vliegen, die hun deeze Spreuk bragt: *Myn werk es Hemellick*. De ſchrijver, waaruit wij dit verhaal overneemen, bericht ons niet op welk eene wijze deeze ſpreuk door de duif aan het gezelſchap werd medegedeeld. Hoe 't zij, men wil dat de Rederijkkamer van deeze gebeurtenis haar Blazoen en Spreuk behouden heeft. Ook wordt de gedachtenis van dit voorval, nog jaarlijks, in het zelfde huis, des donderdags voor Paaſche gevierd; wanneer 'er een gedicht op 't Lijden van onzen Zaligmaker opgezegd, en den leden zoet gemaakten wijn voor gezet wordt. (*a*)

Het voornaame oogmerk der Rederijkeren was, om door tooneelſpelen de zeden te verbeteren en te beſchaaven, met, nu boertswijze, dan ernſtig, eenen ieder, 't geen zijnen pligt betrof, te gemoet te voeren. Deezen noemden zij, *Spelen van Sinne*, of (gelijk men nu zegt) *Zinneſpelen*. Zij vertoonden die in 't openbaar, niet alleen met de leden hunner eigene vergaderingen, maar nodigden ook, daartoe, tot zich andere kamers. Ten dien einde gaven zij, dikwils met vergunning der Wethouderen, *Kaarten* uit, om daar mede hunne medebroeders uit andere ſteden en dorpen te beſchrijven. Deeze Kaarten, (zo heetten toen deeze rijmen van uitnodiging) vervatten de voorwaarde waarop de beſchrijving geſchiedde; het

(*a*) Sanderus verheerlijkt Vlaenderen I. Deel. bladz. 169.

het onderwerp waarover men eene vertooning, zinnefpel, of gedicht, te ontwerpen, en den tijd wanneer men te verfchijnen had; met een de prijzen, die 'er te behaalen waren. Deeze prijzen waren min of meer aanzienlijk, fomtijds zilveren, dikwils tinnen, naar gelang van het vermogen der Kamer, die de befchrijving deed. Het onderwerp, dat men der befchreevene Kameren ter behandelinge gewoon was op te geeven, werd altoos vraagswijze voorgefteld, en ook de opperfte of hoogfte prijs werd meestal die toegeweezen, welke dezelve best had beantwoord. De mindere prijzen waren gefchikt voor haar, die 't best haar fpel wist uit te voeren, of met de grootfte pracht en toeftel, of wel van de verfte afgelegene plaatfe gekomen was, enz. En gelijk de Schilderkunst nauw aan de Poezij verwant is, zo was haar ook gemeenlijk een prijs toegefchikt, welken zulk eene kamer behaalde, die het fraaist gefchilderd blazoen bragt. Deeze tafereelen behield de kamer, die de kaart had uitgezonden, en 'er zijn nog veelen voor handen, die men met recht voor meefterftukken der kunfte houden mag. Onder anderen beruften 'er verfcheiden op de nog in weezen zijnde kamer der *Pellikaanisten* te *Haarlem*, die zeer kunftig zijn uitgevoerd. Ook zijn meest alle de oude voornaame Nederlandfche Schilders Rederijkers geweest, en de Antwerpfche kamer, de Violieren, was, als fchilderkamer, onder de gilden dier ftad begreepen (*a*).

Ten geftelden tijde kwamen dan de befchreevene Kamers bij een, allen wel treffelijk uitgedost, en met eenen ganfchen fleep van pracht. In deeze muntten bovenal die van Brabant en Vlaanderen uit, toen de rijkfte en mag-

(*a*) Van Mander Leeven der Schilders, bladz. 166.

magtigſte geweſten. Deeze ſamenkomſten heette men *Intreden*, welken oudtijds nog onderſcheiden werden in *Landjuweelen* en *Haagſpelen*. De Schietſpelen droegen ook den eerstgemelden naam. Landjuweel, dat ik ook in *Landprijs* verwisſeld vind, betekent *Prijs* of *Eerprijs van den Lande*. De Intreden der Rederijkeren, die deezen naam voerden, mogten alleen in de ſteden gehouden worden. Zij waren de kostbaarſten en ſtaatlijkſten. Van haaren vroegſten aanvang af, was 't een gebruik dat de Kamer, die, bij zodanig eene gelegenheid, den opperſten prijs wegdroeg, in de verpligting ſtond van wederom een nieuw feest in te ſtellen. De hoogſte prijs des eerſten inſtellers was altoos eene zilveren ſchaal. Die deeze wegdroeg moest er twee op zijne beurt geeven, de volgende drie, en dus tot de zevende Kamer, die er zeven belooven moest. Hier bij hield het op. Zij, aan welke dit laatſte te beurt viel, verkreeg met een het recht om naar den opperſten prijs te dingen, die, gelijk wij zeiden, voor haar, die 't beſte ſpel vertoonde, geſchikt was. Dan daar door werd zij onbevoegd om het oordeel hier over uit te ſpreeken: des koos men, in zulk een geval, één of twee Factors of Dichters van elke Kamer, die, op hunnen eed, verpligt waren te keuren, wie den prijs verdiend had. De Haagſpelen, die men ook *Dorpſpelen* noemen kan, (*a*) waren min kostbaar, en aan de voorverhaalde gewoonte niet gebonden. Zij werden ſomtijds in de ſteden, zo wel als in dorpen en vrijheden, gehouden. Bij plegtige gelegenheden van Vorstlijke Inhaaling, Rederijk- of Schietſpel, om daar mede het feest

(*a*) Haeghſpelen betekent, volgens Kiliaan, *Ludi pagani, non publici aut communes. non celebres.*

feest te beſluiten, waren zij, in groote ſteden, in gebruik. (*a*) Wij zullen eerlang zien op welk eene wijze deeze oude dichters zich, bij zulke gelegenheden, kweeten.

1394. De eerſte Intrede, waar van ik gewag gemaakt vind, geſchiedde te *Doornik* in het jaar 1394, dan al het beſcheid dat ik er van bekomen heb, is alleen dit, dat de Rederijkers van *Dixmuiden* aldaar den tweeden prijs
1404. behaalden: ook werd hun in den jaare 1404, bij eene diergelijke gelegenheid, te *Oudenaarden*, de eerſte prijs toegelegd. (*b*)

Schoon deezen de oudſte aan mij bekende Intreden zijn, is het nogthans ten hoogſten waarſchijnlijk, dat er veel vroeger zodanigen geweest zijn. Even zo mag men beſluiten dat er nog verſcheidene zulke feeſten gehouden zijn, die niet ter 'onzer kennisſe gekomen zijn, dewijl 't, uit het geen wij wegens de Landjuweelen aantekenden, blijkt, dat men dezelven menigmaalen vierde.

In het begin der vijſtiende eeuwe was men te *Uitrecht* op drie-koningen-dag gewoon, in de Domkerk, Bijbelgeſchiedenisſen ten tooneele te voeren. 'T is onzeker of dit door Rederijkers, of alleen door de Leerlingen der Kerkelijken geſchiedde. Het laatſte ſchijnt mij het waarſchijnlijkſte. Want, behalven dat ik geen ſpoor, van zo oud eene Rederijkkamer in Uitrecht, vind, was het oudtijds, en 't is nog hedendaags niet ongewoon, de jeugd te oefenen, met haar een leerzaam tooneelſtuk te doen vertoonen. Men wil dat zulks, in de 12de eeuw, reeds in England in gebruik was, en dat zekere Monik, *Godfried* geheeten, welke naderhand

(*a*) Spelen van Sinne Antw. 1562.
(*b*) Grammaije *Antiq. Brabantiae*. p.

hand Abt van St. Alban werd, de jeugd, die aan zijne onderwijzing was toebetrouwd, met veel toeſtel, zedelijke treurſpelen, en onder deezen de *Mirakelen van de H. Kataryne*, vertoonen deed: (*a*) 't welk het alleroudſte voorbeeld is, dat mij, van eenig hedendaagsch tooneelſpel, is voorgekomen. Dan wat hier van zijn moge, men ſpeelde te Uitrecht, in het jaar 1418, een ſtuk *Koning Herodes en zyne daaden* geheeten. In de St. Ja- 1418.
cobs en andere kerken, voerde men eenige Bijbelgeſchiedenisſen ten tooneele. Men vermaande vooraf den volke zich, geduurende het ſpel, zedig te gedraagen, zelfs met bedreiging van ſtraf in geval van ongehoorzaamheid, opdat noch ſpeeler noch toehoorer ontſticht, of de aandacht geſtoord wierde. (*b*)

Naa het eindigen der omgangen was men elders ook gewoon een geest- 1428.
lijk ſpel te vertoonen. Te *Lier* had men ten dien einde, in den jaare 1428, wanneer dit aldaar voor de eerſte maal geſchiedde, op de markt, voor het ſtadhuis, een tooneel toegeſteld, en de Rederijkers kwamen uit andere ſteden om te ſpeelen. (*c*) In 't volgend jaar vind ik van eene Intrede te 1429.
Brusſel gemeld, als mede dat de *Kortrijkſche* Kamer de *Barbariſten*, die de zonderlinge ſpreuk, *God voet veel ſotten*, voerde, in het jaar 1431 te Brug- 1431.
ge, en 1441 te *Sluis* prijzen behaald heeft. (*d*)

Ondertusſchen was het hier te Lande in gebruik, inzonderheid bij ge- 1440.
legenheid van Vorstlijke Inhaaling, zinnebeeldige vertooningen en ſtomme ſpe-

(*a*) *Nouvel abrégé Chron: de l'Hiſtoire de France p.* 135.
(*b*) K. Burman Uitrechtſche Jaarboeken I. D. bl. 221.
(*c*) Ch. van Lom Beſch. van Lier bladz. 227.
(*d*) Grammaije *Antiq. Brab.* p. 63.

ſpelen toe te ſtellen. 'T zal ons niet te ver van ons onderwerp leiden, dat we ons een weinig met derzelver beſchrijving bezig houden. Toen Hertog *Filips van Bourgondie*, in den jaare 1440, zijne intrede te Brugge deed, naa dat die ſtad, welke tegen hem was opgeſtaan, haaren zoen verworven had, werd hij te gemoet getreden door een perſonaadje, *Johannes den Dooper* verbeeldende, die, gezeeten op eenen wagen, welke als eene woeſtijne was toegeſteld, vervolgends voor hem heen reed. Op den wagen ſtond geſchreeven: *Ego vox clamantis in deſerto, parate viam Domini*. Dit bediedde, dat de Hertog kwam, en elk zich had te bereiden om hem te ontfangen. Voor de poort der Stad zat *Job*, geheel naakt, op eenen mesthoop, hebbende zijne huisvrouw en drie vrinden bij zich. Boven het tooneel las men: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt*. Dit moest betekenen de naare omſtandigheid der Stad, die alleen haar betrouwen op den Prinſe ſtelde. Op de pleinen, bruggen, en hoeken der ſtraaten, vond hij verſcheidene Bijbelgeſchiedenisſen door levende beelden vertoond, en onder deezen, *de Offerhande van Abraham*, *de Hiſtorie van Koningin Heſter*, *de Geboorte en Verrijzenis van onzen Zaligmaaker* en zijne *Verheerlijking op den berg Tabor*. Ook zag men 'er den *Boom van Jeſſe* op deeze wijs verbeeld: Uit een te bedde liggend perſonaadje ſproot een groote boom; op elken tak van denzelven zat een in 't wit gekleed kind, hebbende eene kroon op het hoofd. De Maagd Maria zat in 't midden. Alle deeze vertooningen werden op de omſtandigheden, waarin de Stad zich bevond, en op den Hertog, toegepast. Des avonds werd hij met vreugdevieren en blijſpelen vermaakt. (*a*)

In

(*a*) Die Excell. Cronijcke van Vlaenderen Fo. 107 en vervolgends.

In den beginne, en mogelijk nog ten deezen tijde, beſtonden de Rederijkers meestal uit Kerkelijken. Deezen ontzagen zich niet openlijk op hunne tooneelen het waereldlijk gebied, voor zo verre het hunne inzichten niet ſcheen te begunſtigen, met allen ſchimp verdacht te maaken. Zij gewaagden geduuriglijk van de armoede en nooddruftigheid der kerke; van de onthouding haarer tienden en renten; en ſchilderden den adel met haatelijke verwen af, klaagende over deszelfs trotsheid en hoogmoed, al 't welk zij t' hunnen voordeele wisten op te pronken. (*a*) Om deeze redenen veelligt, of wel omdat, in de hitte der Hoekſche en Kabeljauwſche tweedragt, de voornaamſten van beiden de partijen zich van de Rederijkeren bedienden, om elkanders bedrijf haatelijk voor 't volk af te maa- 1445.
len, zijn, reeds in den jaare 1445, hunne bijtende dicht- en tooneelſtukken, die zij zongen of uitſpraken, verbooden. (*b*)

Naa dat, in vervolg van tijd, de nevels van onkunde een weinig begonden op te klaaren, en de beoefening der kunſten veld won, beſtonden de Kamers meestal uit Leeken. Toen ook verkeerde de kans. Zij verſtoutten zich de kerkelijken, in verſcheidene vaerzen en vertooningen, aan te tasten, door hunne gebreken den volke open te leggen, het misbruik hunner leer te toonen, en de onredelijkheid der vervolginge af te ſchilderen, 't welk dikwils gelegenheid gaf tot het verbieden haarer ſpelen en gedichten, gelijk in het vervolg zal blijken.

In den jaare 1460, om dit in 't voorbijgaan te melden, behaalde de 1460.
Kamer te *Ninove*, die de *Witte Waterroos* ten blazoene had, eenige prijzen

(*a*) Boxhorn Ned. Hiſt. bl. 171.
(*b*) Vaderlandſche Hiſtorie IV. Deel. bl. 13.

zen te Kortrijk, en den meergemelden Rederijkeren dier laastgenoemde
1462. ſtad, welken zich de Barbariſten noemden, viel zulks in 1462, te Oudenaarden te beurt. (*a*)

Wij hebben reeds gewag gemaakt van de Schietſpelen die men, in Brabant en Vlaanderen, met veel pracht en ſtaatſie gewoon was te houden. Hier toe werden de Schutters der omliggende ſteden genoodigd om met den voetboog, of de handbus, om prijs te ſchieten. Bij zulke gelegen-
1466. heden kwamen ook de Rederijkers te pas. In 't jaar 1466, eer zij eene Kamer in de ſtad Lier hadden, ontbood men hen van elders, om aldaar geduurende verſcheidene dagen, waar op men 't Schietſpel hield, tooneelſpelen te vertoonen. Van de zes, die 'er toen geſpeeld werden, waren er drie gedicht door eenen Rederijker van Brugge, *Anthonis de Rouere* geheeten. (*a*) Welk een dichter deeze was, en in wat ſoort van dichten men toen vermaak ſchepte, is af te leiden uit het volgend ſtukje, door
1468. hem, op het overlijden van Hertog Filips van Bourgondie gedicht.

(*a*) Grammaije *Antiq. Brab.* p. 63, & 46.
(*b*) Ch. van Lom Beſch. van Lier Bl. 144.

Perici-

Periculueſe *Moort onghenadigh,*
Hongherighe *Couleuveryneghe beeſte,*
Enuydieuſe *Corozyfverradich,*
Latende ons *Clachtich ende beſchadich,*
Joyeusheit *Cranckende troost ende feeſte;*
Perſequerende *Lacen die aldermeeſte*
Prinche ende *Xhristus vrienden beſeuen.*
Vervreimdende *Van ſinen leuenden gheeſte*
Smaendaechs *Juny vichtiene gheſcreuen,*
Die deuotelick *Jonstelick was in 't leuen.*
Vermaerdere *In allen landen gheen;*
Xempelare *Natuerlick ontſien ghebleuen;*
Boudelick ende *Behoudelick erue ende leen.*
Victorieux *Raetſamich wys alteen,*
Ryckelick *Vrient out milde eerbaer:*
Gadert iiij. *iaer* *Ghecrijchter noch* lxxv *reen*
Voorwaer hebt *Ghi ſyn oude daer.*
Nochtan hilt *Hy t graeffchip* xlviij *iaer*
Dwelcke noyt *Eer dan van hem was gheſien.*
Inglorien *Regnere ſyn ſiele claer*
Ende oock Ouere *hem gode buyghen knyen.*

Want nyemant en mach die doot ontulyen. (*a*)

De

(*a*) Die Excell. Chr. van Vlaenderen Fo. 130. verſo.

De hoofdletters drukken den naam, titel, benevens 't jaar en de plaats van 's Hertogs overlijden uit. Wat jammerhartige tooneelſpelen moeten dit niet geweest zijn, indien de ſtijl en taal, gelijk te vermoeden is, naar deeze vaerzen zweemden. En zoude men niet mogen beſluiten, dat zij duur genoeg betaald werden, ſchoon de dichter voor zijne drie ſpelen maar 18 ſtuivers grooten ontfing? terwijl *Hendrik Bal* van *Mechelen*, die om te ſpelen gekomen was, voor zijne moeite en kosten, 2 ſtuivers 9 deniers, en, voor zijne drie ſpelen, 20 ſtuivers grooten geſchonken werden. (*a*)

1477. Dan hoe gebrekkig ook ten deezen tijde het tooneelſpel geweest zij, het liet echter niet na invloed te hebben op de gemoeden der menigte. *Maximiliaan van Ooſtenrijk*, in 't jaar 1477, met Vrankrijk in oorlog gewikkeld, had onderſtand van den Lande noodig. De Wethouderſchap van Brugge, oordeelende, dat het tooneelſpel een voeglijk middel ware om het gemeen tot het vrijwillig opbrengen der lasten te beweegen, deed een Wagenſpel vervaerdigen, het welk op den 15^den^ van Sprokkelmaand vertooond werd. Het gaf, onder anderen, de bedreigingen, die door den Vijand gedaan waren, te kennen, als mede dat men geld ter betaalinge van krijgsvolk noodig had. Dan dit had eene verkeerde uitwerking. Het grauw, duidende de woorden des ſpels ten kwaade, ſloeg aan 't muiten, zo dat 'er zelfs een der ſpeelers gekwest werd, en de overigen zich ſchuil houden moeſten. (*b*)

1480. Drie jaaren naa dit voorval vinden wij de Rederijkers te Lier onledig met het toeſtellen van vertooningen. In deeze Stad waren nu twee Ka-

mers

(*a*) Ch. van Lom Beſch. van Lier. bladz. 144.
(*b*) Die excell. Chron: van Brabant, Fo. 198.

mers opgerecht; *de Groeijende Boom*, en *de Jenette Bloem*. Deeze laaſte vertoonde, in de jaaren 1480 en 1481, bij gelegenheid eenes plegtigen omgangs, de *Drie Koningen*. Ook vercierde zij 't geen men den *Molen van Parijs* heette. Dit was een buitengewoone groote wagen, waarop de Hemelſche Vader, in de gedaante eenes ouden mans, verbeeld was. Benevens hem zat de H. Maagd op eenen ſchoonen troon. Wat laager zag men de 12 Apoſtels, de vier groote Kerkleeraars, den Paus, een Kardinaal, Legaat, Kanonik, Paſtoor, Diaken, Onderdiaken, en Koſter. Voorts ook den Keizer, den Koning van Vrankrijk, eenen Hertog, Baanderheer, Schout, Drosſaard, en nog veele andere perſonaadjen, het kerkelijk en waereldlijk beſtier betekenende. (*a*)

Ondertusſchen ſchijnt er in 't jaar 1472, te Oudenaarde eene ſamenkomst van Rederijkeren geweest te zijn, daar de Kamer van Ninove, de Witte Waterroos, wederom eenige prijzen bekwam. (*b*) Dan van alle de Intreden, waar van wij tot nu toe gewag maakten, zijn ons geene omſtandigheden bekend.

De eerſte Intrede, waar van wij iets bijzonderer melden kunnen, ge- 1496.
ſchiedde te Antwerpen in den jaare 1496. Toen zag men daar op eenen dag, de Broederſchap van twee-en-twintig kameren, van de naastgelegene plaatſen, met veel pracht en luiſter, te lande binnen komen. Onder deezen vind ik genoemd de *Barbariſten*, en die van *de Boomlooſe Mande* van Gent, de Groeijende Boom en Jenette Bloem van Lier; de Rederijkers van Oudenaarde, Aalst, *Denremonde*, *Hulst*, *Iperen*, en *Sevecote* bij Gistelen. Twee dagen daar naa deeden de *Fonteiniſten* van Gent, de Kamer

(*a*) Ch. van Lom Beſch. van Lier, Bladz. 231. en 232.
(*b*) Grammaije *Antiq. Brab.* p. 46.

mer van Sluis, *Oostende*, *Bergen op den Zoom*, *Reimerswaal* en Amſterdam, met gelijken toeſtel, haare intrede te water. Dus verſcheenen hier acht-en-twintig Kamers, waar bij zich de Rederijkers der Stad vervoegden, 't welk een talrijk ſchouwſpel uitmaakte. De voorgeſtelde vraag kwam hier op uit: *Welke de grootſte genade was, die God, tot het meeſte heil der menſchen, verleend had.* Dien, die deeze best beantwoordde, werden drie zilveren kannen beloofd. Deeze prijs werd door de Jenette Bloem van Lier, de *Ongheleerde* geheeten, behaald. (*a*)

Uit dit verhaal zien wij, dat 'er bij deeze Intrede, in den jaare 1496, reeds Rederijkers uit Holland, en wel van Amſterdam, tegenwoordig waren. Niet te min vind ik aangetekend, dat de oudſte Kamer dier Stad, de *Eglentieren*, onder de ſpreuk, In Liefd' bloeijende, in den jaare 1517, eerst opgerecht, en in 't volgend jaar door Burgemeeſteren beveſtigd is. (*b*) Want ſchoon in deeze aantekening de naam dier Kamer niet gemeld wordt, is het nogtans vrij zeker, dat zij omtrend dien tijd eerst tot ſtand geraakte; dewijl de Ridder *Rodenburgh*, die naderhand lid derzelve geweest is, haar, in den jaare 1619, de honderdjaarige Eglentier noemt. (*c*) Er moet dan, voor de oprechting deezer Kamer, reeds eene oudere geweest zijn, die te niet geraakt is. Misſchien heeft die alleen uit kerkelijken beſtaan, want wij vinden de geestlijken nog ten deezen tijden, met het vertoonen van tooneelſtukken, binnen *Alkmaar*, bezig, gelijk te zien is uit eene ſchilders rekening van den jaare 1495, door den Heer

(*a*) Van Mieris, Hiſt. der Nederl. Vorſten. I. Deel bladz. 279. Die Excell. Cronijcke van Vlaenderen Fo. 282. C. v. Lom Beſch. van Lier bladz. 234.

(*b*) Wagenaar Beſch. van Amſt. II. D. 5. B. bl. 473. 8°.

(*c*) Poeetens Borst-weringh. bladz. 340.

Heer *Wagenaar* aangehaald, (*a*) waar uit blijkt dat de ſpelen, door de Klerken vertoond, zinneſpelen geweeſt zijn.

Toen men in Bloeimaand des jaars 1498 binnen Gent een ſchietſpel hield, wierden 'er bij de kaart van uitnodiging, ook prijzen beloofd voor zodanige gezelſchappen van Rederijkeren, die met de ſchutters van buiten zouden inkomen en de ſchoonſte en genoeglijkſte batementen ſpeelen, *in duytſchen tale ronde rijme, ſonder eenighe vylonie of dorperheit.* Twee zilveren kannen van zes mark zouden zij wegdraagen wier ſpel het best gekeurd werd. Die dergelijke ſpelen in Walſche taal vertoonden, zouden eenen kan van drie mark verdienen. (*b*) 1498.

In dit zelfde jaar lieten zich ook veele Kamers vinden te Lier, op uitnodiging van het Kunstgenootſchap de groeijende boom: En de beide Kamers van deeze Stad begaven zich in 't jaar 1504 na *Leuven* daar de Broederſchap van de *Rooſelaar* een Refereinfeest hield. (*c*) Drie jaaren laater, te weeten in 't jaar 1507, is 'er, in de toen bloeiende Zeeuwſche Stad Reimerswaal, door de Kamer *de Drie Korenbloemkens*, met de ſpreuk *In minne verſaemt*, een Rederijkfeest gehouden, daar zes Zeeuwſche Kamers verſcheenen, en de *Middelburgſche* Kamer *het Bloemke Jeſſe* zeven tinnen ſtoopen en tien tinnen kannen won. (*d*) 1504. 1507.

In het jaar 1515 was 'er eene Intrede te *Mechelen*, waar van ik geen ander beſcheid vind, dan dat twee Kamers van Antwerpen, op den tweeen- 1515.

(*a*) Wagenaar Beſch. van Amſterdam III D. 5 B. bladz. 724.
(*b*) Die Excell. Cron. van Vlaenderen. Fo. 288.
(*c*) Ch. van Lom Beſch. van Lier. bladz. 235 en 236.
(*d*) Boxhorn op Reigerb. 1 D. bl. 177. Uiterſchout Zeeuſche Rijmchronijk bl. 28. 80.

en-twintigſten van Hooimaand, derwaarts toogen, en dat de Broederſchap der Violieren 'er den opperſten prijs van 't prachtigſte inkomen wegdroeg, dewijl zij ten getale van zes hondert perſoonen, allen in eenerleie kleedije gedost, zo te paard, te wagen, als te voet, haare intrede deed. (*a*)

1519. Het oorſprongkelijk oogmerk der Dichteren van dien tijd was, gelijk het altoos van alle tooneelſpel behoort te zijn, om, door het vertoonen hunner dichtſtukken, de zeden te verbeteren, en de aanſchouwers ter betrachtinge van deugd op te wekken. Zij hielden dit zo wel in 't oog, dat, wanneer zij eenig gedeelte der fabel- of waarachtige geſchiedenisſe ten tooneele bragten, zij dit niet onverzeld lieten van eene vooraffpraak en naareden, waar in de zedelijke zin en het oogmerk van het ſpel ontvouwd werden. Het oudſte ſtuk van dien aart, dat mij ter hand kwam, is, in het begin der zestiende eeuwe, te Gent gedicht, en heet, een *Mey-ſpel amoreus*, *daar Pluto Proſerpina ontſcaect*. Het is verzeld van eene *prologhe*, die 709 regels lang, en een zinneſpel op zich zelve is, dat geene betrekking op het volgende ſtuk heeft. Deeze kortheidshalve voorbij gaande, zullen wij den zaakelijken inhoud van dit oude tooneelſpel verhaalen.

Weete-van-als, een wachter, liggende op een huisken, en zingende een lied tot lof van de Mei-maand en den morgenſtond, opent het tooneel. Een ander perſoonaadje, *Gheeſtelijck-en-Weerlijck* geheeten, komt uit, zeggende; dat hij meerder vermaak in 't donker ſchept, waarin meenigere vreugd, aan welke hij geheel is overgegeeven, te raapen is; agtende, gelijk hij ſpreekt, *den duvel noch ſijn muere niet*. *Weete-van-als* poogt hem tot betere gedachten te brengen, hem vermaanende het ſtuk te aanſchou-

(*a*) Antwerpsch Kronijkje bladz. 6.

ſchouwen, dat hij, ter zijner onderwijzinge, gaat vertoonen Hier mede eindigt het eerſte bedrijf, gelijk men het nu zoude noemen, dat alhier door 't woord *pauſa* van 't volgend wordt afgeſcheiden. Thans verſchijnen *Jupiter* en *Neptunus* ten tooneele, roemende ieder het gebied, dat hem ten deele viel. *Pluto* komt hier op verſtoord te voorſchijn, en kijft, en tiert, op deezen toon:

Dies ſpring ick van thoorne uijt mijnen velle:
Wat meendij gheſelle? men ſalder appeel hebben.
Ja, al ſoudts de baerlijcke duijvel deel hebben,
Daar ick pijpe men ſalder eenen anderen dans danſen.
Meendij 't vette alleene van den gans ſcranſen,
Als groote lantshanſen? 'T is meer dan moordich.

Jupiter en *Neptunus*, verwonderd over dit misbaar, vraagen hem wat hem ſchort? Hij antwoordt dat hij met zijn deel niet te vrede is. Zij, nogthans, kunnen niet beſluiten iet af te ſtaan van 't geen, bij minnelijke overeenkomſte, het hunne geworden is.

Dan ſal ick (zegt Pluto) *raſeeren*
Hemel en eerde, en annihileeren
Al datter in es . . . . . .
Ick ſalt al vermoorden,
Al dunckt u ſijn een onweert borten.
Ick ſal u ſo nae uwen ſteert corten,
Oft ghy en ſult mij in een ſtuck gelieven.

Neptunus vraagt, wat hij begeert? *Pluto* antwoordt, ick wil een wijf hebben. Men zegt hem dat hij veel te zwart en te leelijk is om te trouwen. 'T mag niet baaten. Hij heeft het op de dochter van Ceres gemunt. *Jupiter* zegt hem, dat zij door haare moeder op eenen ijzeren toren geſlooten is, en ook geenen zin aan hem hebben zal. *Pluto* laat zich niet gezeggen. *Ghij hebt zo veele wijven gehad, mag ick 'er niet één hebben?* vraagt hij. En, voortgaande met bedreiginge van alles te vernielen, indien zijne broeders hem niet *Proſerpina* bezorgen, zo vinden zich Hemel- en Zee-voogd verlegen. Zij verzoeken hunnen raazenden broeder een weinig buiten te ſtaan, om met elkander te overleggen, hoe hem best te dienen. Hij vertrekt, onder beding dat zij het niet te lang maaken zullen. Zij beraaden zich. *Neptunus* verklaart aan *Jupiter* dat hij niet begeert te vechten; die ook van 't zelfde gevoelen is. *Pluto* wordt binnen geroepen. Zij belooven hem te helpen, hem beveelende op te paſſen om de dochter te ſchaaken, wanneer zij haar uit den toren zullen hebben doen komen. Om dit uit te werken, worden *Phoebus*, *Pan*, *Aurora*, *Zephyrus Cybele* en *Venus* gelast hunne vermogens te beſteeden om *Proſerpina* te verlokken, 't welk zij aanneemen, en hiermede eindigt het tweede bedrijf. Het volgend beſtaat uit eene alleenſpraake van *Proſerpina*, liggende in eenen ijzeren toren. Waarnaa men wederom eene pauſe heeft. Vervolgends komen *Jupiter*, *Neptunus* en *Pluto* weder te voorſchijn, de twee eerſten den laatſten zijne bruid toezeggende, mits hij lette om haar te ſchaaken, zo haast zij uit den toren treedt. *Pluto* begeeft zich op zijnen hoefſlag. *Jupiter* en *Neptunus* keeren na hunne rijken, neemende van elkander afſcheid, in deezer voege:

Jupi-

Jupiter. *Uwen oorlof dan.*
Neptunus. *Adieu dien ick alle welvaert ghan.*
Jupiter. *Adieu Neptunus bruedere.*
Nept. *Adieu liefſte man.*
Jup. *Waer dat ick ben, kent mij tot uwen gheboden.*
Nept. *Nu oorlof, Jupiter, 't hooft der Goden,*
Om te vertrecken wil ick mij ooc ghereiden;
Hue liever vrienden, hue ſwaerder ſcheiden.

Hierop volgt wederom eene pauſe, naa welke *Pan*, *Cybele*, *Phoebus*, *Zephyrus*, *Venus*, en *Aurora* te voorſchijn komen, en de Meijboomen van *Vleeslijke begeerte*, *Waereldlijke gheneuchten*, en *Vijandige tempteeringe*, planten, terwijl *Venus* een liedje zingt, waar van het ſlot is:

Princeſſe, ſuet van maniere,
Laet vaeren alle ghepijn,
En helpt ons vreucht hantieren,
Die hier beneeden ſijn,
Om vreucht vermeeren, ſonder verſeeren,
'T is u ter eere, Maghet ſijn,
So ghij meugt ſcouwen, wij zijn vol trouwen,
Maer in 't ſtertken houwen wij 't fenijn.

Niettegenſtaande deeze openhartige waarſchouwing, laat *Proſerpina* zich bekooren om af te komen, zeggende, gereed te zijn om deel te neemen in de vreugde. Terſtond komt *Pluto* te voorſchijn, en ſpreekt zijne liefſte, op deeze bevallige wijze, aan:

Dat

Dat wert t'uwer maledictien, valſche Hypocryte,
Te mijnen inbijte, ſondighe Sodomanijte,
Sijdij ghelevert tot uwen ſpijte,
Om eeuwich van glorien te ſijn verre.
Ten baet niet, al waardij noch ſo erre,
Ghij muet mede in 't helſche bedelve.

Vervolgens voert hij haar, in ſpijt van haar gekerm, ter helle. Opdat men nu het waare oogmerk van dit ſpel wel verſtaan zoude, komen *Weete-van-als* en *Gheeſtelijk-en-weerlijk*, naa een pauſe, wederom ten tooneele, maakende de behoorlijke toepasſing, die wij, omdat zij gemaklijk is op te maaken, voorbij gaan.

Met zulke ſpelen vermaakten zich onze voorouders, zijnde dit ſtuk in den jaare 1519 te Dendermonde, 1534 te Tholen, en 1551, te Aalst geſpeeld.

1529. Van dien aart zijn waarſchijnlijk ook geweest de ſpelen, die, omtrent deezen tijd, te Uitrecht vertoond werden door de Kamer *De Violetten*, aan welke in den jaare 1529 vergund werd *batementen te ſpelen na vermoegen hoere cedulen voer den Raet geleuert.* (*a*). Ook werd zij, dit zelfde jaar, *voer hoeren dienst van een ſcoen perſonagie ende batement, gedaen tot triumphe van den Pays*, met tien Karels guldens beſchonken. (*b*)

1530. In de Stad *Veere* had men tot nu toe twee Rederijkkamers. De eene voer-

(*a*) In *des Raads dagelijks Boek*, des Vrijdags naa St. Bartholomeus dag.

(*b*) 't zelfde boek 22. Nov. op St. Cecilien dag. Volgens medegedeeld bericht van den welEd. Geſtr. Heer *C. A. V. Wachendorff*, aan wien wij al 't geen wij van de Uitrechtſche Kameren aantekenen, verſchuldigd zijn.

voerde den naam van *Misſus ſcholieren*, de andere dien van *St. Annaas kinderen*. De Heeren en Vrouwen der Stad hadden haar wel octroij verleend, maar geene inkomſten of renten toegelegd. De leden dier gezelſchappen moeſten derhalven alle de kosten draagen, 't geen hun thans, uit oorzaake der tijdsomſtandigheden, te lastig viel. Hier door waren de Kamers in verval geraakt. *Adolf van Bourgondie*, tegenwoordig Heer van Veere en Vliſſingen, beſloot nu, op aanzoek der Wethouderſchap, dezelven te vereenigen, en met nieuwe wetten en regels te voorzien. Volgens den gildebrief, door hem verleend en op den derden van Zomermaand des jaars 1530 gedagtekend, moest het blazoen deezer nieuwe Kamer beſtaan, *uit de Lelie en Accoleye door elkander uit eenen pot ſpruitende*, 't welk ik agt uit de blazoenen der twee oude Kameren te zijn ſamengeſteld. De ſpreuk moest zijn; *In reynder jongſten groeyende*; en den ouden naam van Misſus ſcholieren, wiens betekenis mij onbekend is, moest zij behouden. Deeze gildebrief is, naderhand, door de Regeering der Stad, op den 6den van Herfstmaand, des jaars 1608, naar den toeſtand des tijds, verſchikt, vermeerderd en veranderd. Beide die ſtukken, ons ter hand gekomen zijnde, (*a*) hebben wij waardig geoordeeld agter deeze Schets te plaatſen, dewijl ze ons een denkbeeld geeven kunnen van de wetten en gebruiken, die de Rederijkers gewoon waren, op hunne Kamers, te onderhouden. De gemelde Heer Adolf van Bourgondie, ſchijnt ook de Kamer

de

(*a*) Door de goedgunſtige beſtelling van de Wel Ed. Geſt. Heere *Jac. Ermerins*, aan wien wij alles, wat wij wegens de Kamers van de Stad Veere en het Dorp Vosmeer vermelden, verpligt zijn. Zie Bijlagen B. en C.

de blaue Accolye, met de ſpreuk *De Geest onderſoecket al*, in de Stad *Vliſſingen* te hebben opgerecht. (*a*)

1532. Op den 16^den^ van Hooimaand des jaars 1532 werd 'er te Bruſſel, naa den Omgang van het Saçrament van Mirakelen, een Landjuweel gehouden, op uitnodiging der Broederſchap van 't *Marien Cranſken*. Hier verſcheenen dertien Kamers. Die van Antwerpen, Mechelen, Diest en Bergen behaalden 'er prijzen. (*b*) Bij deeze gelegenheid ontſtond 'er groot verſchil over den voorrang tuſſchen den Groeijenden Boom van Lier en de *Cauwoerde* van *Heerenthals*; beweerende deeze laatſte dat haar dien, voor alle de Kamers der mindere ſteden, toekwam. Dit geſchil eens voor al te beſliſſen werd aan de Kamer het Marien Cranſken opgedraagen, die op den 4^den^ van Sprokkelmaand des jaars 1534, daar over uitſpraak deed, in tegenwoordigheid van dertien Prinſen der kunstgenootſchappen, die op het Landjuweel verſcheenen waren. Bij dit vonnis werd aan de Kamer van Lier de voorrang toegeweezen. (*c*)

1533. Thans begon de Leer der Hervorminge meer en meer veld, te winnen: en de Rederijkers, die deezer Leere op veele plaatſen toegedaan waren, verſtoutten zich, in die dagen, de Geestlijkheid openlijk te beſpotten, en haar ſpijtigheden aan te doen. In het jaar 1533, hadden eenigen der zelven, buiten kennisſe der Wethouderſchap, binnen Amſterdam, eene Kamer of vergadering opgerecht, en aldaar een batement of blijſpel geſpeeld, waarin zeer op de geestelijkheid geſchimpt was; waarom negen hunner door

(*a*) Vliſſings Redenslust hof in 't welkomſpel.
(*b*) Nieuwe Chronijck van Brabant, ghepr. te Antw. 1565. bladz. 120.
(*c*) Ch. van Lom Beſchr. van Lier, bladz. 236 — 239.

door het gerecht veroordeeld werden, om eene bedevaart na Rome te doen. Ook gaf hun gedrag gelegenheid tot eene keur, waarbij verbooden werd, eenig openbaar batement te ſpeelen, zonder dat het vooraf door het gerecht onderzocht en toegelaaten was. (*a*) Op gelijke wijze be- 1535.
ſloot de Raad van *Zierikzee*, op den 21ſten van Sprokkelmaand des jaars 1535 de Rederijkers te vermaanen, niet te ſpeelen dat ſchandeloos is, en van 't geen zij ſpeelen wilden, den Burgemeeſter kennis te geeven. (*b*) Het ſchijnt dat de Brabantſche Rederijkers zich niet altoos bepaalden aan het beoefenen der dichtkunſte, het toeſtellen van vertooningen, en het ſpeelen van tooneelſtukken, maar dat zij zich ook, hoewel zeldſaam, met ridderlijke oefeningen bezig hielden. Immers de Brusſelſche Kamer, het Boeck, nodigde, tegens den 5den van Bloeimaand des jaars 1538, de 1538.
Kamers van Rederijk en de Muzijkſchoolen der ſtad, om op de markt na den ring te ſteeken. Deeze werd door den gewapenden Zot of Kamernar boven op zijn ſchild gehouden. De Muzijkanten van de St. Nikolaas kerke, en de Rederijkers van de *Korenbloem*, die ieder met meer dan honderd paarden hunne intrede deeden, behaalden gelijken prijs van 't ſchoonſte inkoomen, maar aan de eerſten viel de hoogſte prijs van 't ringſteeken te beurt. (*c*)

De oudſte der Antwerpſche Kameren, de Violieren, voerende ten zin- 1539.
ſpreuke, *Wt Jongſten verſaemt*, waar van wij meermaalen gewag maakten, ſchijnt in deeze tijden, zo in 't een als ander opzicht, te hebben uitge-

(*a*) Wagenaar, Beſch. van Amſt. 2 D. C. B. bl. 4. in 8o. en 3 D. 5. B. bl. 725.
(*b*) J. W. te Water kort verhaal der Reformatie van Zeeland. bladz. 6.
(*c*) N. Chr. van Brabant, bladz. 120.

gemunt. Want toen in den jaare 1539 de Rederijkers van Gent, onder den naam van Fonteinisten, met verlof des Keizers, eene uitſchrijving deeden, behaalden zij den hoogſten prijs, beſtaande in vier zilveren kannen, weegende 9 mark Trois gewigt. De voorgeſtelde vraag was: *Wat den ſtervenden menſche den meesten troost aanbragt?* Dan het zal der mocite waardig zijn een weinig omſtandig bericht te geeven van deeze Gentſche Intrede, benevens eenige korte uittrekzels der Zinneſpelen, waarmede de vraag werd beantwoord, als zijnde derzelver verſameling de eerſte en oudſte, die mij is ter hand gekomen, te meer daar ze ons toont, hoe vrijmoedig de Rederijkers, zonder zich der Geestlijkheid te bekreunen, de Leer der Hervorminge, openlijk van hunne tooneelen, verkondigden, waar door zij niet weinig hebben toegebragt om dezelve in deeze Landen voort te planten.

Bij de afgezondene kaart van uitnodiging waren de Kamers tegens den 12den van Zomermaand beſchreeven. Het feest duurde tot den drie-en-twintigſten. Zie hier de antwoorden, of, gelijk men toen ſchreef, de *regulen van Solucien* der ſpelen, op de voorgeſtelde vraag: De Rederijkers van Antwerpen, die, gelijk we zeiden, den hoogſten prijs behaalden, verſtonden dat des ſtervenden menſche meeste troost gelegen was, in de verrijzenisſe des Vleeschs; die van Brusſel, in Gods belofte; van *Leffingen*, in de hoope der genade van Kristus; Brugge, in 't betrouwen door 't woord op Kristus alleen; *Meeſen*, in 't betrouwen op de ontfermhartigheid van God, met berouw van Zonden; De antwoorden van *Thienen*, *Kaperijk* en Kortrijk kwamen bijkans met dat van Meeſen overeen. Ipere vond 's menſchen troost in het leevende woord van God; *Nieuwpoort*, in Kristus; *Nieuwkerk*, in het geloove, het ſterven

ven en verrijzen des Zaligmaakers; *Thielt*, in 't betrouwen dat met Jezus Kriſtus ons alles gegeeven is; *Axel*, in een gerust gewiſſe; *Meenen*, in de roeringe des Geests, betuigende den vrede met God. Het beſcheid van Oudenaarde kwam ſchier op 't zelfde uit. Die van *Leo*, *in Vueren ambacht*, zeiden, dat 's menſchen troost gegrond was op Jezus Kriſtus, advokaat en voldoende voor God den Vader; *Edingen*, op 's Heeren verrijzenisſe; *Winorbergen*, op het betrouwen dat ons Jezus Kristus en zijn geest gegeeven is; en, eindelijk, *Deynze*, op de hoope door de Schriftuur.

De meesten deezer Rederijkeren vertoonden den *ſtervenden mensch* aangevochten door *Verkeerden-zin*, *Eigenbetrouwen* en dergelijken, doch verlegen met zijnen ſtand, door *Rede*, *Geloof* en *Schriftuur*, als perſoonaadjen ingevoerd, te recht gebragt en vertroost. Deezen vermaanden hem, niet op menſchlijke leer, aflaaten, bedevaarten of eigene verdienſten, maar op de ontferming van God, in den dood des Zaligmaakers, zijn betrouwen te vestigen. Aanmerkelijk zijn de volgende regelen uit het ſpel der Broederſchap van Meeſen:

Menſche. *Jc wilde wel coopen, maar ic en hebbe niet*
Daer ic mede ſoude mogen doen payment.
Ware 't rycdom van haven in mi preſent,
So mocht ic brieven van pardoenen coopen;
Wtvaerden, iaergetyden ſtichten by hoopen,
Om daer dore te ſine wt purgacie.

Ghetuyghe des Geests. *Neen menſche, dat ware God defamacie.*
Mocht ghi door eyghen inuencie ſyn ſalich,

So en hadde Christus niet gheſyn betalich
Voor 't menſchelike gheſlachte, wilt dit bevroen.
Totten Goddeliken woorde en ſult ghi doen
Yet af, oft toe, ſo daer ſtaet gheſchreeven.

Menſche. *Ja alle ſimonye die mi is ghebleven,*
Van myn ouders tot mi gheopenbaert,
Biechte, penitencie, mi dit verclaert,
Als leſen en vasten ſeer menichfuldich.

Ghet. d. G. *Al ditte te doene ſyt ghi ſchuldich,*
Maer latet naer 't Euangelie gheſchieden.
Die op Moyſes ſtoel ſitten, dat ſi u ghebieden
Sult ghi doen, niet daer op betrouwende dies.

. . . . . .

Kerſten-kerk. *Om niet gheeft Christus elck ſyn rycke.*

. . . . .

Ontfermhertichheyt. *O Bruyt Christi ghi ghevet elcken om niet,*
Ghelyck als 't u was gheghe ven eenpaerlick.
Al, die u gaven vercoopen claerlick,
Misbruycken u inſettinghen feeſtelic.
Smaect dit keeſtelic. enz.

In het Spel der Rederijkeren van Nieuwkerk, vraagt de ſtervende mensch, of hij zich op menſchelijke inſtellingen mag verlaaten? Waarop *Schriftuurlijke troost* antwoordt.

En trouwen contrarie ſtaetter gheſchreven
In de ſchriftuere; de redene aenſchout:

Ver-

Vermaledyt is hi, die op menſchen betrout.
Dus ſcheyt van dien, en des Heeren woort hoort.

. . . . . .

Menſche. *Och, lieve vriendt, wilt noch ontbinden,*
Sal ick dan ter werelt, in gheenen boecken,
Pardoenen, noch aflaet van ſonden ſoeken,
Dan alleen in Christum, en niewers el?

Schriftuurlyke Troost. *En trouwen neen, dit verſtaet ghi wel.*
Deer hem is ghegheven den grooten aflaet:
Dat is verghevinghe van alder misdaet. enz.

Meerder regels, en die mogelijk niet minder ſterk tegens de leer der Roomſche Kerke zijn aangekant, zouden wij uit deeze zinneſpelen kunnen bijbrengen, indien wij niet vreesden den leezer te verveelen. Deeze ſtaalen zijn genoegzaam om aan ons oogmerk te beantwoorden, en te toonen, hoe vrijmoedig de Rederijkers de Leer der Hervorminge, niet tegenſtaande de ſtrenge bloedplakkaaten des Keizers, in het openbaar, durfden verdeedigen. Geen wonder, derhalven, dat hij ook het verſpreiden van deeze Gentſche ſpelen, die, kort naa hunne vertooning, in het licht kwamen, als zijnde *ghedruct ende voleijnt in 't Jaar 1539 den 25ſten October*, verbieden, en in den rang der ketterſche boeken ſtellen deed. (*a*) Dan dit kon hun vertier niet ſtremmen, dewijl 'er mij vier verſchillende drukken van voorgekomen zijn. (*b*)

Ten

(*a*) Bij Plakkaat van den jaare 1540, beroerende alle Hereſijen, Ketterijen en verboden boucken. Gheprent tot Delft bi Sim. Jansz.

(*b*) Te weeten in 4°. en 8°. te Gent in 't jaar 1539; in 8°., te Wezel in het zelfde jaar; en in 't jaar 1564 gedrukt.

Ten deezen tijde was Factor der Oudenaardſche Kamer, voerende de ſpreuk *Pax vobis*, zeker Geestelijke genaamd *Matthijs de Castelein*, wiens werken, op wier Tijtel hij *Priester en excellent Poëet moderne* geheeten wordt, verſcheiden maalen, zelfs nog in den jaare 1616, herdrukt zijn; een bewijs dat zij in groote agting waren. Ook was hij de eerſte die eene Dichtkunst in de Vlaamſche taal ſchreef. Deeze *Conſte van Rhetorijcke* (*a*), dus noemde hij dit dichtſtuk, benevens zijne andere rijmwerken, kunnen ons de onvolmaaktheid der dichtregelen van dien tijd doen zien, en tevens leeren, tot welk eenen kleinen prijs men den eertijtel van uitmuntend dichter behaalen kon.

Deeze kunst van Rhetorijcke is op rijm, en in ſneden (zo noemt hij 't geen de Franſchen *Couplettes*, en wij, op 't voetſpoor van anderen, Koppelvaerzen heeten) van negen regelen verdeeld. Onder de leſſen, die hij den dichteren geeft, zijn de volgenden de aanmerkelijkſten. Een dichter moet geene onnutte of ſtopwoorden, om des rijms wille, gebruiken, en zo kunstig zijne regels ſtellen, dat men niet weete welken eerst of laatst gedicht zijn. Het rijm moet hij wel ſchakeeren. De regels, die op elkander rijmen, zijn best even lang, ſchoon hij voor zichzelven, naar zijn zeggen, zich daar juist niet aan binde, omdat het naatellen hem te lastig valt. Wat anders de langte der vaerzen betreft, 't gebruik bepaalt die meest tot negen of twaalf lettergreepen, en ieder Kamer volgt hier in haare gewoonte: dan de dichters leeren ons,

Dat

(*a*) De Conste van Rhetorijcke, allen aancommers ende beminders derzelver, een ſonderlinge exemplaar enz. Te Gent bij Jan Salenſon.

Dat een reghel duert onghetelt onghemeeten
Alzo langhe als 't eene aesſeme heerden magh.

Men moest derhalven op eene of twee lettergreepen niet zien. De voorouders vlijden er ſomtijds vijftien in eenen regel; dit mogt men vrijlijk volgen, en dus kon men zich van veele ſpreuken bedienen, die niet gemaklijk te bekorten waren. Hij raadt, niet te veel éénlettergreepige woorden te gebruiken, en leert, dat eene klinkletter aan 't einde eens woords, met eene, die 't begin eens volgenden woords uitmaakt, ſamenſmelt, en dus ééne lettergreep vormt; dit had hij van de Franſche dichteren geleerd: maar het ſtaand en ſleepend rijm, door hem *perfecte* en *imperfecte dictien*, bij hen *rime maſculine* & *feminine* (manlijk en vrouwlijk rijm) geheeten, werd bij de Vlaamingen niet naargevolgd. Misſpelling behoort vermijd te worden, echter ſtaat hij toe ſommige woorden, die op onderſcheidene wijzen worden uitgeſproken, zo als 't best ſchikt te gebruiken. Voorts geeft hij nog verſcheidene rijmregels op te veel om gemeld te worden, en ſtelt de Vlaamſche boven de Franſche poezij, maar met hoe veel grond, kan men opmaaken, wanneer men zijne werken met die van den geestrijken *Clement Marot*, die toen reeds bloeide, vergelijkt. Eindelijk geeft Caſtelein eenige voorbeelden van veelerlei ſoorten van dichten, die, ten zijnen tijde, voor fraai gekeurd werden. De vorm, ſchikking en benaaming deezer rijmen zijn door de Nederlanders meestal van de Franſche dichteren overgenomen. (1) Zie hier de beſchrijving der voornaamſten.

Al-

(1) De Abt Masſieu zegt, dat onder de regeering van Karel den V. (tusſchen de jaaren 1364 en 1380) de Baladen, Rondeelen enz. eerst geboren zijn. Zie *Hist. de la Poeſie Francoiſe* pag. 218.

Allerlei ſoort van dichten worden bij ſommigen *Baladen* geheeten, maar Castelein is van gevoelen dat rijmen, in koppelvaerzen van 7, 8 en 9 regelen vervat, alleen dien naam verdienen. De Franſche dichter *Molinet* eischt, dat eene balade beſtaa uit drie koppelvaerzen, welken ieder met den zelfden regel eindigen, en een *envoi* of toeeigening aan 't einde; maar onze dichter wil dat deeze beſchrijving op het *Referein-dicht* past. Zulk een dicht, naamlijk, heeft zijnen naam van 't Latijnſche *referre*, *wederbrengen*, om dat men aan het einde van ieder koppelvaers denzelfden regel herhaalt. Dien regel noemde Castelein, naar het Fransch, het *Referein*, dat hij door *ſtok* of *ſtokregel* vertaalt. De koppelvaerzen mogten wel minder maar niet meerder dan 20 regels bevatten. Het *Rondeel* beſtaat uit acht regels, waar van de eerste in het vierde en zevende vaers herhaald wordt, terwijl ook de tweede en laatste eveneens zijn. Van dit rondloopen der rijmregelen, heeft het zijnen naam ontleend. Het *Ketendicht* draagt den zijnen, omdat het, het rijmwoord telkens in 't begin des volgenden regels herhaald wordende, als eene keten aan elkander geſchakeld is. *Retrograden* waren vaerzen die, zo wel van achteren af, als van vooren geleezen, eenen zin uitmaakten; als:

Alchimisten zijn wijs, niet ongeleerd.

'T welk men ook dus leezen kan:

Ongeleerd, niet wijs zijn Alchimisten.

Voorts maakt Castelein nog gewag van *Ricqueracque*, *Bagenauwen*, *Cocorullen* en ik weet niet welke ſoort van vreemde benaamingen. Het maakzel van alle deeze dichten kan men best zien in de voorbeelden, die hij er van opgeeft, en welken niet verdienen hier te worden ingelascht.

Wij

Wij hebben het niet onlienstig gekeurd dit kort verslag te geeven van den staat der Dichtkunste omtrent het midden der zestiende eeuwe. Zij was toen in haare kindsheid, waarin zij, met weinig vordering, nog langen tijd volhardde. Deeze beschouwing zou ons wel gelegenheid tot eenige aanmerkingen aan de hand geeven, doch de leezers kunnen ze gemaklijk zelven maaken, waarom wij alleen zullen zeggen, dat ten deezen tijde het *sonnet* of *klinkdicht* nog niet schijnt bekend geweest te zijn, waar van wij in de gedichten van *J. B. Houwaert*, en andere Vlaamsche dichters, zo veele voorbeelden ontmoeten, en 't welk, van alle deeze vreemde uitvindingen, alleen nog in gebruik is. Wij gaan ook met stilzwijgen voorbij 't geen onze Castelein van de *Tijd-* en *Naamdichten* vermeldt, wijl hunne gedaante en regels genoegzaam bekend zijn. Maar wij kunnen niet nalaaten nog kortelijk te gewaagen van een dichtstuk van onzen Dichter, behelzende de *Historie van Pijramus en Thisbe*, (*a*) het welk hij met deeze vreemde en schandelijke gelijkenis besluit:

Om te concludeeren van onze begrijpt,
Dees historie moraliseerende,
Is in den verstande wel accordeerende
Bij der pasie van Christus ghebenedijt.

En vervolgends stapelt hij, Piramus bij den Zoone van God, Thisbe bij de menschlijke natuur vergelijkende, verscheidene gelijkenissen op elkander,

(*a*) Historie van Pijramus ende Thisbe, speelswijse gheselt bij wijlent Heer Mathijs de Casteleijn, Priester ende excellent Poët. Rott. 1616. Zie ook *Diction. Histor. de P. Marchand.* I. Deel bl. 105. en II. Deel. bladz. 120.

der, die allen niet alleen zeer belachelijk, maar daar en boven ook onbeſtaanbaar zijn met den eerbied aan onzen Zaligmaaker verſchuldigd. Dan wij keeren weder ter zaake.

1550. Ik vind aangetekend, dat men den ijver en arbeid der Nederlandſche Rederijkeren zag uitblinken toen *Filip*, Zoon van Keizer Karel den V., naa dat hij tot aanſtaanden Heer over de Gewesten was ingehuldigd, in den jaare 1550, na Spanje vertrok. (*a*) Desgelijks bragten ook de Leden van de Kamer het Boeck, ten verzoeke der Wethouderſchap van Brusſel, het hunne toe om den Landvoogd *Emmanuel Filibert van Savoye* eer aan te doen, wanneer hij, op den eersten van Bloeimaand des jaars 1558. 1558 op het raadhuis der ſtad, als Koning der Kleuvenieren, prachtig ter maaltijd onthaald wierd. Zij hadden ten dien einde eenen wagen met gevlerkte paarden toegerust, waar op eene jonge maagd, de Godin Flora verbeeldende, gezeten was, hebbende eene vercierde meitak in haare hand. Aan haare rechte zijde had zij Zephijrus, aan haare linker Aurora, terwijl Febus haar van boven met zijne zonneſtraalen beſcheen. Op de markt, die met te paard gezetene Rederijkers bezet was, en voor het raadhuis gekomen zijnde, bood zij den Hertoge de meitak aan, waar voor zij door hem met eene kusch beloond werd. Vervolgens vertoonde men een blijſpel, welks inhoud aan den Landvoogd, die de Nederlandſche taal niet verſtond, in de Franſche, door de tegenwoordig zijnde Heeren, verhaald werd. (*b*)

1559. De Hollandſche Rederijkers volhardden, ondertusſchen, met zich tegens de leer

(*a*) Bidlo Panpoeticon. bladz. 251.
(*b*) Nieuwe Chron. van Brabant. bladz. 388. 389.

leer der Roomſche Kerke en de geeſtlijkheid aan te kanten. Koning Filip beſloot derhalven, uit ijver voor 't geloove dier Kerke, de vrijmoedigheid der Kamerbroederen te beteugelen. Men zag in Holland, op zijnen naam, een plakkaat te voorſchijn komen, gedagtekend den 26ten van Louwmaand, des jaars 1559. Bij het zelve werd het verſpreiden, zingen en ſpeelen van eenige baladen, liedjes, kamerſpelen enz. verbooden, *waarin eenige questien, propoſitien of materijen, beroerende de religie of geestelijke luiden, 't zy aangaanden heure perſoonen of ſtaaten, gemengd waren.* Voorts moest men niet toelaaten, *dat men ſpelen van Sinne of moraliteit, of andere dingen, die gedaan of geſpeeld worden ter eere Gods, of van zijne Heiligen, of tot vermaakinge en eerlijke recreatie van den volke*, vertoonde, dan naa dat zij vooraf door den voornaamſten Paſtoor, Officier, of Wet onderzocht zouden zijn, en de maakers tot de vertooning oorlof bekomen hebben. Alles onder bedreiginge van ſcherpe ſtraf. (*a*)

Te *Vilvoorde* hield men, op den 2den van Zomermaand des volgenden 1560.
jaars, op uitnodiging der *Goudsbloeme* een Haagſpel. Hier toe verſcheenen, onder anderen, de Kamers het Boeck en de Corenbloem van Bruſſel, de Roos van Leuven, de *Peoenbloem* van Mechelen, de Groeiende boom van Lier, het *Boonbloemken* van *Nekkerspoel* en de *Wijngaartrancken* van *Berchem*. Deezen allen wonnen er prijzen, en de geneugte, waarmede deeze Intrede verzeld ging, was zo groot, dat men niet geheugde dat er, ſints honderd jaaren, bij zodaanige gelegenheid, zo veele vreugd bedreeven ware. (*b*)

Naa

(*a*) Groot-Plakkaatboek, I. Deel. bladz. 463.
(*b*) N. Chr. van Brabant. bladz. 408. Ch. van Lom Beſch. van Lier. bladz. 239.

1561. Naa dat, in den jaare 1561, den Rederijkeren binnen Brusſel verboden was liedekens te zingen, en ſpelen te vertoonen zonder voorafgaand onderzoek, (*a*) vierde men, op den derden van Oogstmaand, binnen Antwerpen, eene intrede die onze oplettendheid tot zich trekt. Zij verdient eenigszins omſtandig gemeld te worden, als zijnde waarſchijnlijk de prachtigſte die ooit gezien is. De uitgeevers, die de Zinneſpelen in het volgende jaar in druk lieten uitgaan, (*b*) met de afbeeldingen der blazoenen en tafereelen toen vertoond, zeggen in hunne beſchrijvinge van dit feest, „ dat de kunst der poëſije in de voorgaande Landjuweelen nimmer zo „ zeer gebloeid had als thans, nu de verſtanden kloeker, alle kunſten in „ meerder kennisſe, der poëeten veelen, en de liefhebbers zonder getal „ waren." Niet te min moet men bekennen, dat de pracht en ſtaatſie, bij deeze gelegenheid, meerder dan de poezij heeft uitgemunt. Maar om ter zaake te komen.

De Kamer der Violieren had in haare kaarte of lijst van uitnodiging, onder anderen, de volgende prijzen beloofd: Die, van de grootſte of meerdere ſteden, met de meeste pracht en ſtaatſie binnen kwam, zou eene zilveren ſchaal van zes oncen genieten. Aan die van mindere ſteden werd er eene van vier oncen toegezegd. In eene vooraffpraak moest men bewijzen:

Hoe oirboirlyck ons ſyn die cloecke engienen
Cooplieden, die rechtvaerdich handelen eenpaer.

Die

(*a*) Nieuwe Chronijck van Brabant. Fo. 398.
(*b*) Onder den tijtel van Speelen van Sinne vol ſchoone Moraliſacien enz. Gedr. te Antw. 1562.

Die 't beste ebatement of blijſpel vertoonde, zou den opperſten prijs van zeven ſchaalen, ieder van zes oneen zilvers, verdienen. De Vraag voor 't zinneſpel was deeze:

Wat den menſche aldermeest tot conſte verwect?

Die aan dezelve best voldeed zou een roozekrans van tien oncen ontvangen. Ook waren er verſcheidene mindere prijzen, waar aan de Kamernarren mede deel hadden.

Den bepaalden dag verſcheenen zijnde, werden de Kamerbroeders door de broederſchap der Violieren ingehaald. Thans had zij tot Prins der Kamer den Heere *Melchior Schets*, Heere van Rumst, en tot haaren Hoofdman den Heere *Antonis van Stralen*, Ridder en Heere van Merxem: De eerſte was Schepen; de laaste Burgemeester van Antwerpen, en zeven jaaren laater, het rampzalig ſlachtoffer des wreeden Bloedraads, die hem, in het jaar 1568, te Vilvoorde, onthalzen deed. Met zulke voornaame perſonaadjen aan 't hoofd, deeden deeze Rederijkers hunne intrede, ten getale van vijf-en-feſtig, allen te paard gezeten, gekleed in violette rijtabbaarts, met hoeden en ſluiers van dezelfde kleur; witte wambuizen, kouſen en laarzen; met violette, roode en witte pluimen gecierd; en verzeld van herauten, onder het geluid van trompetten, ſchalmeijen, pijpen en trommen. Op deezen trant, en in bijna gelijken getale, verſcheenen de twee andere Antwerpſche Kamers de *Goudsbloem* en *Olijftack* ter feeste, gevolgd door de *Vreuchdebloem* van Bergen-op-den-Zoom; de Pioene en *Lisbloem* van Mechelen; den Groeijenden-boom van Lier; de Cauwoerde van Herenthals; de Goudsbloem van Vilvoorde; de *Lelij-bloem* en Christus oogen van Diest; de *Lelij uit den dale* van *Zout-leeuwen*; de Roos van Leuven; den

den *Vierigen doorn* van 's *Hartogenbosch*, en het Marien kranske van Brussel. Onder deeze Broederſchappen muntte de laastgenoemde in pracht en ſtaatſie uit, waarom zij ook den prijs, geſchikt voor haar die 't prachtigst uitgedost verſcheen, behaalde. Haar trein beſtond uit drie-honderd-en-veertig Rederijkers te paarde, gekleed in roode karmozijne met zilver omboorde lange kazakken. Voorts droegen zij witte wambuizen, pluimaadjen en laarzen; en waren omgord met eenen van goud en vierderleie kleuren doorvlochten gordel. Zij hadden roode hoeden in de gedaante van helmetten; en werden gevolgd door zeven Romeinſche zegewagens cierlijk toegerust, en nog acht-en-zeventig andere wagens, allen overdekt met rood laken met wit geſtreept en geboord. De wagenlieden droegen roode mantels, en op de wagens zag men verſcheidene perſoonaadjen, afbeeldende, *hoe men uit jonsten zal verſaamen en vrindelijk ſcheiden*; 't welk men, naar uitwijzen der kaarte, bij de intrede, zinnebeeldig moest vertoonen. Naa deeze muntte de Pioenie kamer van Mechelen uit, welke, met drie-honderd-zes-en twintig Rederijkers te paarde, zeven gecierde zege- en zestien andere wagens, binnen kwam, zo dat er op dit feest, uit elf ſteden, 1473 Rederijkers te paarde, 21 zege- en 196 andere wagens, zich lieten vinden. Daags naa de intreede geſchiedde, in tegenwoordigheid van de Regeering der Stad, de Hoofdmannen, Prinſen, Dekenen en Factors der Rederijkeren, de looting, hoe de eene naa de andere ſpeelen zoude. Den 5^den^, des voormiddags, deeden de gezaamelijke Broederſchappen hunnen plegtigen kerkgang: en naa den middag ſpeelden de opzetters van het feest een welkomſpel. Den 6^den^ had de Zot der Violieren alle de andere kamermarren op het tooneel genodigd, om de langſte teugen te komen drinken, bij welke gelegenheid veele belachelijke kluchten bedreeven werden.

den. Den volgenden dag werden de Prinſen, Hoofdmans, Edellieden, Dekens en Factors, door de Magistraat, op een treffelijk banket onthaald, dat met dicht en zang verzeld ging; waar naa, op de volgende dagen, de zinneſpelen vertoond werden, wanneer de Roozen van Leuven den opperſten prijs behaalden; terwijl de Vierige Doorn van 's Hartogenbosch dien van het best vertoonde blijſpel wegdroeg.

Dit Landjuweel werd beſlooten met een Haagſpel. De vier Kamers, welken ten dien einde, den 24ſten van Oogstmaand, te Antwerpen verſcheenen, en door de gildebroeders der Violieren werden ingehaald, waren, het Jenette-bloemken van Lier; het *Hey bloemken* van *Turnhout*; de Bloeijende Wijngaert van Berchem, en de Corenbloem van Brusſel. De eerſte deed haare intrede met drie-en-dertig Kamerleden te paarde, gevolgd van eene maagd, de Rhetorica verbeeldende, die, mede te paarde gezeten, onder een pavilioen reed, dat door vier gildebroeders gedraagen werd. Achter haar volgden zes wagens met Rederijkers. De geheele trein der vier Kameren beſtond uit 119 paarden en zes-en-veertig wagens. Onder de Brusſelſche Rederijkers bevond zich Meester *Oom*, wiens afbeelding op eene penningplaat, in het werk over de *Nederlandſche Hiſtoriepenningen* van den Heere *van Loon*, te vinden, bewaard is. (*a*) Op dezelve voert hij den naam van Prins der Zotten: 't is derhalven te vermoeden, dat hij in geestigheid heeft uitgemunt. Deeze dan (en hier uit kan men van den ſmaak dier tijden oordeelen) volgde de andere Kamerbroeders, zittende op eene wagen, bevlochten met meiën, als of 't eene haag

(*a*) I. Deel. Bladz. 64.

haag ware, en rondom met kaartſpelbladeren behangen, hiermede doelende op zijne ſpreuk; *Ik kom ook op 't Haagſpel.* Het Heij-bloemken van Turnhout verkreeg den prijs van 't beste zinneſpel, op de vraage:

Welck handtwerck oirboirlijckſte is van doene
En eerlijckſte, nochtans ſeer cleijn gheacht?

In 't beantwoorden deezer vraage, waren 't alle de Kamers eens, dat men 'er den landbouw voor te houden had. De Koophandel en Akkerbouw, naamlijk, hadden ten deezen tijde Brabant en Vlaanderen ten top van welvaart gevoerd, en de ingezetenen dus in ſtaat geſteld, om, met zulk eene uitſteekende pracht, de Rederijkſeesten te vieren. Geen wonder derhalven dat deeze beiden, bij zulke gelegenheden, het onderwerp der kunstoefeninge waren. Dan toen zij, kort hiernaa, door de binnenlandſche onlusten, vervielen, ſleepten zij, in hunnen val, de welvaart der gewesten, en den bloei der kunsten mede. De Landjuweelen hielden op. De taal zelve ontaartte; zo dat de oordeelkundige Heer *Huydecoper* de Rederijkers, die op dit voorverhaalde Antwerpſche feest verſcheenen, als de laasten der ouden aanmerkt, die de geſlachten der woorden meerendeels hebben in agt genomen. (*a*)

Min kostbaar en min luisterrijk waren de intreden der Kameristen in Holland. De eerſte ſamenkomst derzelven, waar van ik blijk vind, viel te *Rotterdam* voor in dit zelfde jaar 1561, op den 20ſten van Hooimaand. De Kamer de *Blaauwe Accoleije*, onder de Zinſpreuk *Wt Minnen verſaemt*, had deeze vraag voorgeſteld:

Wie

(*a*) Proeven van Taal en Dichtk. bladz. 61 en 184.

Wie den meesten troost oijt kwam te baten
Die ſchenen te ſijn van Godt verlaten?

Zij werd door negen Kamers, te weeten, van Noortwijk, *Gouda*, *Rhijnsburg*, de oude en jonge Kamer van Haarlem, Leiden, *Delft*, *Schiedam* en Amſterdam beantwoord. Men gaf de zinneſpelen in druk uit, benevens eenige refereinen enz. in *'t vroede*, in 't *amoureus* en in *'t zotte*, allen bij gelegenheid van dit feest gedicht. (*a*)

Behalven deeze openbaare, vierden de Rederijkers ook bijzondere feesten 1562.
op hunne Kamers. Bij zulke gelegenheden gaven zij dikwils vraagen op, die, naar inhoud der kaarte, in refereinen of liedekens moesten worden beantwoord. Deeze gedichten werden, op den bepaalden tijd, ſomtijds door de maakers zelven voorgeleezen, doch ſomtijds, ſlechts in geſchrifte, aan de opſtelleren der vraage gezonden. Op het jaarlijkſche Pinkſterfeest der Corenbloeme te Bruſſel werd in den jaare 1562 gevraagd:

Wat den Landen can houden in rusten?

Dit moest met een referein beantwoord worden. De zin der Liedekens moest hier op uitkomen:

Als David ſpeelde op ſijner herpen, verdrijvende Sauls booſen geest.

Op den 26ſten van Hooimaand werden deeze refereinen en liedekens, in de vergaderplaats der Bruſſelſche Kamerbroederen, geleezen en gezongen, daar een gezelſchap van Lier, voerende de ſpreuk *Wt Jonſten verſaemt*, den

(*a*) Spelen van Sinne bij de IX Cameren van Rhetorijken binnen die ſtede Rotterdam. Antw. 1564.

den opperſten prijs wegdroeg. Welk gezelſchap ik agt het zelfde te zijn, waar van ik vind aangetekend, dat het in dit jaar, binnen die Stad, ſtond opgerecht te worden, en aldaar op kermisdag het ſpel van de *Zeven Hoofdzonden* geſpeeld had. Maar dat de Wethouderſchap, op aanzoek der twee aldaar in ſtand zijnde Kamers, aan deeze nieuwe weigerde octroij te verleenen, waarom zij ook geenen voortgang had. (*a*)

Hoe gebrekkig ook de vaerzen van dien tijd zijn, derzelver inhoud nogthans is niet altijd ongerijmd, maar aanmerkelijk, onder anderen, het referein van de opſtellers der laastgemelde vraage. Naa den jammerlijken ſtaat des Lands, te deerelijk geſcheurd door geloofsgeſchillen, waarom men elkander, tegen het uitdrukkelijk bevel van God, haat en vervolgt, beſchreeven te hebben, vermaanen zij eenen iegelijk den twist te ſchuuwen, en zich te benaarſtigen om ſlechts in God te gelooven en zijnen evenmensch te beminnen. (*b*)

1564. Op eene dergelijke wijze gedroegen zich de Hollandſche Rederijkers, zich weinig kreunende aan het Koninglijk plakkaat, waar van wij boven gewag maakten. Zij voeren geduurig voort de Geestlijkheid, in hunne ſpelen, aan te randen; des deeze in haare kerkvergadering, in den jaare 1564 te Haarlem gehouden, beſloot alle ſpelen te verbieden, die niet te vooren door den Biſchop, of zijnen gemagtigden, waren onderzocht. (*c*)

In de Stad Veere vertoonden de Rederijkers, in dit en eenige volgende jaaren, voor het Stadhuis, waar op zij hunne bijeenkomſten hielden, Spee-

(*a*) Van Lom Beſch. van Lier, bladz. 257.
(*b*) Refereinen ende Liedekens van diverſche Rhetoriceinen enz. gheprent te Bruesſele 1563.
(*c*) Batavia Sacra. Pars II. Fo. 308.

ſpeelen van ſinne en ebatementen, waar voor hun, door de Wethouderſchap, eenig geld werd toegelegd. (*a*) En in 't jaar 1565 behaalde de 1565.
Antwerpſche Kamer de Goudsbloem den hoogſten prijs van 't Haagſpel, 't welk in Zomermaand, naa het ſchietſpel, te Bruſſel, gehouden werd. De Kamer de Corenbloem had de kaart van nodiging hier toe uitgezonden. (*b*) Ook hield de Broederſchap van den Groeienden Boom van Lier, dit zelfde jaar, een Refereinfeeſt. (*c*)

Binnen *Amersfoort* hadden de Rederijkers hunne Kamer mede op het Raadhuis, alwaar zij om de veertien dagen bijeenkwamen. Zij ſchijnen nog in den jaare 1565 in der Lieve Vrouwe Kapelle, daar ter ſtede, hunne ſpelen te hebben vertoond, wijl men aangetekend vindt, dat, op verzoek van Kerkmeesteren dier Kapelle, door de Magistraat het ſpeelen werd toegestaan, *mits dat de Retroſijnen hunne ſpelen zullen laaten viſiteeren, naar gewoonte.* (*d*)

De Kameristen, die zich, door dit onderzoek hunner tooneelſtukken, in hunne vrijheid belemmerd zagen, onderſtonden thans de Kerkelijken aan te tasten met refereinen, liedekens, en andere ſoort van gedichten, die, in druk of geſchrift, van hand tot hand overgereikt, gretig geleezen werden. Zekere *Hendrik Adriaanſen*, ſchoenmaaker, poorter te Haarlem, en Factor van de oude Kamer aldaar, voerende ten Zinſpreuke *Trou moet blijcken*, dichtte in den jaare 1566, eenige liedekens en refereinen, en, on- 1566.
der

(*a*) Uit medegedeelde uittrekzels van Stadsrekeningen.
(*b*) Antwerpſch Kronijkje, bladz. 64.
(*c*) Van Lom Beſch. van Lier bladz. 243.
(*d*) Ab. van Bemmel Beſch. v. Amersfoort. Bladz. 445 en 446.

der deezen, twee echoos, waarin de moniken leelijk werden afgeſchetst. Dit beſtaan moest hij, twee jaaren laater, met het leeven boeten, zijnde
1568. hij, op den 24ſten van Zomermaand des jaars 1568, binnen Haarlem, met de koorde, ter dood gebragt. (*a*)

In 't voorgemelde jaar 1566, waar in de beeldenſtorming hier te Lande voorviel, had men in de *Briel* eenige beelden uit de parochiekerk, en, onder deezen, dat van St. Rochus, benevens het misboek, de kelk en eenige outer-vercierſelen, op de Rederijkkamer, die alhier op 't Raadhuis was, geborgen. Twee Dekens deezer Kamer, met naamen *Cornink Thoniſſe* en *Jan Thyſſe*, benevens twee Broeders *Huich Quirynsz* en *Dirk de Nayer*, hadden, ter verachtinge der miſſe, uit deeze kelk, die tot de kapel der Broederſchap behoorde, gedronken, en vervolgends, al boertende, een pleit aangevangen; en eindelijk een vonnis over het misboek en de beelden uitgeſproken, waarbij alles ten vuure gedoemd werd. Ook hadden zij, ter deezer gelegenheid, bij wijze van refereinen, psalmen gezongen. Om dit bedrijf werden ze, toen voorvluchtig, op den 20ſten van Wijnmaand des jaars 1568, door den Raad der Beroerte, op verbeurte van den halze, ten Lande uitgebannen. (*b*)

Bij gelegenheid dat zekere Broederſchap der *Eglentieren*, in dit zelfde jaar, aan de Regeering der Stad Zierikzee, vergoeding verzocht van onkosten wegens een ſpel te *Nieuwerkerk* in *Duiveland* bij de huldiging der Vierbannen vertoond, verzochten zij ook, om toegelaaten te worden te ſpee-

(*a*) Sententien van Alva, bladz. 316. Ampzing Beſch. v. Haarlem bladz. 447. P. Langendijks Gedichten III. Deel, bladz. 23.
(*b*) Sententien van Alva. bladz. 158.

ſpeelen, nevens de Kamer van *Laurieren*, aan welke zulks, op den naastkomenden Maria-Magdelena-dag, was toegeſtaan. Op dit verzoek beſlooten Burgemeeſters en Theſauriers der ſtad, den Rederijkeren de gedaane kosten te vergoeden, maar zo wel de eene als andere der gemelde Kameren, die, waarſchijnlijk op deeze of geene dorpen van Duiveland te zoeken zijn, te gebieden, voortaan, geduurende deezen gevaarlijken tijd, het ſpeelen te ſtaaken, tot dat bij den Raad anders zoude worden bevoolen. (*a*)

De Rederijkkamer van Mechelen deelde ook in de ongelukkige om- 1572.
ſtandigheden van dien tijd. De ſtad, die, om het inneemen van krijgsvolk des Prinſen van Oranje, door de Spanjaarden, in den jaare 1572 te deerlijk verwoest, en van haare vrij- en gerechtigheden beroofd was geworden, verkreeg deeze laaſten nogthans, in 't volgend jaar, weder: maar de Rederijkkamer bleef gedempt. (*b*) Miſſchien viel haar dit, om haare groote vrijmoedigheid; of omdat zij naar 's Prinſen zijde geheld had, te beurt. Zij is echter naderhand weder tot ſtand gebragt, en wij zullen haar, in 't vervolg, wederom met kunstoefening bezig vinden.

Deeze en ſoortgelijke mishandelingen verdoofden alom den lust; en zo werd ook de oefening der vrije kunsten, door de vervolging, en daar uit voortſpruitende onrust, in de Nederlanden, krachtig geſtremd. De zorg voor lijf en leeven, de verdeediging van Vrijheid en Godsdienst, lieten niet toe dat men de Dichtkunst, met den ouden ijver, behartigde. Maar zo ras de voorſpoed der Staatſche wapenen eenigen ademtogt verſchafte, werd de

(*a*) Reg. der Notulen der Stad Zierikzee van den 19. dag Julii 1568, mij medegedeeld door den Wel Eerw. Heer J. W. Te Water.
(*b*) P. C. Hoofts Ned. Hist. VII. Boek. bladz. 279.

1575. de lust der poëzije op nieuw terſtond ontvonkt. De nutte kunsten en weetenſchappen beurden wederom blijmoedig het hoofd op, daar ze door 's Lands Overheid gekoeſterd, en eene veilige toevlugt vergund werden. Hier van gaf zij blijken door de oprechting der *Leidſche Akademie*. Het is bekend dat het den Prinſe van Oranje, met bewilliging der Staaten van Holland, behaagde, kort naa 't ontzet der Stad, ter vergoedinge van de geledene ſchade en kosten der belegeringe, haar, met de oprechting eener Hooge Schoole, te begunstigen. De ſtaatlijke inhuldiging derzelve gebeurde op den 8ſten van Sprokkelmaand des jaars 1575. Bij deeze gelegenheid ſtelde men verſcheidene beeldſpraakige vertooningen toe, die wij, ſchoon derzelver beſchrijving niet rechtſtreeks tot ons onderwerp behoore, te zonderling vinden, om ze niet met een woord aan te roeren. Zij doen ons de ſmaak dier tijden kennen, en hoe verre deeze nog af was van die kieschheid, welke men, met reden, mogt verwagten van zo veele uitmuntende mannen, aan welken het beſtuur deezer Akademie was toebetrouwd, en die, waarſchijnlijk, in het toereeden der vertooningen hun deel hadden.

Naa dat des morgens, in de St. Pieters Kerk, eene toepaſſelijke leerreden gedaan, des Hemels Zegen over de nieuwe Hooge School afgeſmeekt, en de ſchutterij in de wapenen gekomen was, trok een gedeelte van deeze vooraf. Straks volgde een overdekte ſpeelwagen, waarop eene eenvoudiggekleedde Vrouw zat, die de Heilige Schriftuur verbeeldde, welke door de vier Evangelisten, te voet, verzeld was. Achter haar volgde het Recht, cierlijk uitgedost, op eenen éénhoorn. Julianus, Papinianus, Ulpianus en Trebonianus reeden 'er nevens te paard. Nu kwam de Geneeskunst tuſschen Hippocrates, Galenus, Dioſcorides en Theophrastus, allen te paard gezeten. Naa deezen zag men Minerva op gelijke wij-

ze,

ze, verzeld van Aristoteles, Plato, Cicero en Virgilius. Op deeze zinnebeeldige perſoonaadjen volgden de ſpeelluiden en ſtads roededraagers; toen de overige trein, die door eenige gewapende ſchutters geſlooten werd. Dus trok men van het Raadhuis door verſcheidene eerpoorten na de Akademie. Aan 't Rapenburg gekomen zijnde, vond men een fraai toegerust ſchip, met rood en wit laken bekleed, en met tapijten overdekt. Op dit vaartuig zat Apollo en de negen Zanggodinnen onder eenen lauwerkrans, die met oranjeappelen was vercierd. Nepthunus nam den post van ſtuurman waar. Dit gezelſchap voer, onder 't geluid van Apolloos lier en andere ſpeeltuigen, ook na de Akademie. Apollo, met de Zanggodinnen, hier op 't land getreeden zijnde, ontfing den ſtoet van voorgemelde zinnebeeldige perſoonen, die hij één voor één omhelsde, kuschte en met eenige Latijnſche vaerzen begroette. Vervolgends werd de Hooge ſchool met eene redenvoering ingewijd, en alles met eenen maaltijd beſlooten. (*a*)

Twee jaaren naa deeze gebeurtenis, (op dat wij weder tot de Rederijkers keeren) vind ik van eene nieuw opgerechte Kamer der ſtad Uitrecht gewag gemaakt; (*b*) uit welker naam zekere *Huig Egbertszoon van Enſchedé*, op den 18den van Oogstmaand des zelfden jaars, Prinſe Willem den 1ſten van Oranje, binnen die ſtad gekomen, op den avondmaaltijd, met een referein verwelkomde. (*c*) Toen men ook, in 't volgende jaar 1578, te Leiden de eerſte Jaarmarkt der Ontzettinge of het Feest der Verlosſinge zoude vieren, wierden de dichters, bij eene kaart, door den Secretaris 1577. 1578.

Jan

(*a*) Orlers Beſch. van Leijden. bl. 190 — 195.
(*b*) Bor. Ned. Hiſt. X. B. bl. 831. (255.)
(*c*) Geuzen Liedboek 2. D. bl. 81. Amst. 1616.

Jan van Hout, in rijm ontworpen, genodigd tot het maaken van Dankdichten, en aan de beste Dichters gouden penningen belooſd. Tevens vertoonde men openbaare ſpelen van het Beleg en Ontzet der Stad. (*a*) Dit laatſte ſchijnen de Rederijkers, nog verſcheidene jaaren daarnaa te hebben onderhouden, waarom zij meermaalen, door de Regeering, met gunſtbewijzen zijn vereerd. (*b*)

1581. Den 20ſten van Zomermaand des jaars 1581, hadden de Rederijkers eene ſamenkomst te Delft, alwaar het gilde der Rederijkeren, een der oudſten van de ſtad, reeds in den jaare 1487, in de Nieuwe Kerk, een outer ſtichtte. (*c*) Tien Kamers verſcheenen er, om in refereinen de vraag, door de Broederſchap van de *Raapenbloem*, onder de Spreuk, *Wij Raapen geneucht*, voorgeſteld, te beantwoorden. (*d*)

Te Amsterdam waren, in dit zelfde jaar, vijf Burgemeesters, acht Schepens en andere Leden van den Raad, ook leden van de Kamer der Eglentieren. Zij werd thans beſtierd door *Hendrik Laurenszoon Spiegel*, *Dirk Volkertszoon Koornhart* en *Roemer Viſſcher*, drie uitſteekende vernuften. Ieder der leden moest, ter goedmaakinge der onkosten, anderhalve gulden jaarlijks toebrengen. Het getal der zelven was toen vrij aanzienlijk. Ik vind er dertig met naamen geſpeld, (*e*) en dit waren ze nog niet allen. Deeze kunstgenooten, de keurigheid, zinrijkheid en rijkdom onzer taale in agt neemende, beſeften, dat zij op haar zelve bekwaam is alle denkbeel-

(*a*) Orlers Beſch. v. Leijden. bl. 270.
(*b*) Van Mieris Beſch. van Leijden II. D. bl. 432 — 464.
(*c*) Bleijswijk, Beſch. van Delft. bladz. 638.
(*d*) Refereinen ghepronunchieert op de Intreede binnen der ſtede Delft 1581.
(*e*) Gedichten van G. Brandt den Jongen in 8°. bladz. 262. Commelin Beſch. van Amſterdam bladz. 658.

beelden, op 't gevoeglijkst en verſlaanbaarst, uit te drukken, ſtieten zich aan de verbastering waar in zij vervallen was, en verſtonden „ 't hun ampt „ te zijn het Duits op te helpen, te vercieren en te verrijken. Men had „ de Kamers van Rederijk als gemeene ſchoolen der landtaale te agten. „ Het rijmen alleen niet, maar ook de opbouw der ſpraake, was haar „ werk. De betekenis des naams, 't zij men die ons of den Grieken ei- „ gen maakt, bragt dit ook mede. Die deeze oefening ter harte ging „ had hier vrijen toegang. — Zo ſpraken zij (*a*) en ſloegen hand aan 't werk, geevende, in den jaare 1584, eene *Nederduitſche Letterkunst*, (*b*) en, in 't volgend jaar, een in rijm vervat *Kort begrip des Redenkavelings* (*c*) uit, welke ſchriften, door Spiegel ontworpen, gretig ontvangen werden. 'T is ook inzonderheid aan deeze Kamer dat Holland de uitmuntende mannen, die de Vaderlandſche Dichtkunst ten hoogſten top bragten, te danken heeft.

Veele Kamers nogthans volgden geenszins dit loflijk voorbeeld. De Rederijkers, tot nu toe gewoon de aanſchouwers tot zich te trekken, door alles wat hun in kerk- en ſtaatsbeſtuur berispelijk ſcheen, vrijlijk te gispen, door de Hervorming, die thans haar beſlag had, min ſtofs daar toe vindende, zochten naar andere middelen om het gemeen te vermaaken. De geſchiktſten hier toe waren; het hart te roeren door medelijden, ſchrik en af- 1583.

(*a*) In de Opdragt van de Tweſpraack.

(*b*) Onder den tijtel van Tweſpraack van de Nederduitſche Letterkunst, gedr. te Leijden 1584.

(*c*) Met het opſchrift van Kort begrip des Redenkavelings: in ſlechten Rijm vervat. gedr. te Leijden 1585.

afgrijzen: den geest te verkwikken door gepaste boert en jokkernij, dewijl de ondervinding geleerd heeft, dat deeze beiden, tot het beſchaaven der zeden des volks, doorgaands de dienſtigste geweest zijn. Dan de kunst was nog te onvolmaakt. Haar ontbrak het vermogen om, door het haatelijk afmaalen der kwaade zeden, het geestig gispen van dwaaze heblijkheden, of het vertoonen van aandoenlijke geſchiedenisſen, de aandacht op te wekken en wakker te houden: des ſchooten haar, om den aanſchouweren te behaagen, alleen deeze volgende middelen over, die, ſchoon door beſchaafden verfoeid, het graauw nogtans vermaaken. Te weeten: het voordraagen van onſtichtelijke redenen, en het afmaalen van ligtvaardige en onkuiſche handelingen. De weelde, voortgeſprooten uit de rust, die Holland en Zeeland nu, naa zo veel krijgs en bloedvergietens, begonden te ſmaaken, gaf ook gelegenheid tot deeze uitſpatting. Doch dit bedrijf baarde bij veelen ergernis; waarom, binnen het laastgenoemde gewest, alle openbaare ſpelen en batementen, door den Prinſe van Oranje, tot nadere ordre, in den jaare 1583, werden verbooden (*a*), gelijk zulks, vier jaaren laater, in 's Graavenhaage geſchiedde. (*b*)

Het zal, onzes oordeels, hier niet te onpas komen, den ſtaat der Tooneelpoëzije, omtrent deezen tijd, een weinig bijzonderder te beſchouwen, om een nader denkbeeld te geeven van de ſpelen, die de Rederijkers voor den volke vertoonden. Uit het voorverhaalde heeft men reeds kunnen opmaaken wat men door Zinneſpelen verſtond. Onder deezen had men ook *Schriftuurlijke Spelen van Sinne.* Zij waren ſomtijds met kunst- en vlieg-

wer-

(*a*) Groot Plakkaatboek I D. bladz. 350.
(*b*) Groot Plakkaatboek I D. bladz. 466.

werken vercierd, welken den aanſchouweren ter verwonderinge verſtrekten. En zeker zij hadden dit cieraad rijklijk nodig om de aandacht gaande te houden. Ik vind een voorbeeld van deeze vrij kostbaare kunstwerken, door den vernuftigen *Karel van Mander* uitgevonden en gebruikt, omtrent het midden der zestiende eeuwe, bij de vertooning van zijn ſpel van *Noach*. Hij had, om den zondvloed te verbeelden, op een groot ſtuk zeildoek, verſcheidene lijken van menſchen en dieren, in het water drijvende, geſchilderd. Dit werd over het tooneel getrokken, terwijl er, door middel van pompen en waterleidingen, die het water over het huis heenen voerden, zo zwaar een plasregen viel, dat veelen der aanſchouweren, van alle kanten ſaamgevloeid om deeze vertooning te zien, genoodzaakt wierden te rugge te wijken, verwonderd van waar toch dit water kwame. De arke, intuſſchen, ſcheen er op te drijven; en de tederhartige oude lieden konden, op 't zien van zo natuurlijk eene vertooning, hunne oogen van traanen niet wederhonden, bewoogen door medelijden met de menigte der verdronkene, en de angst en bekommernisſe van de nog leevende met den dood gedreigde menſchen. (*a*) In het ſpel van *Koning Salomon en Koninginne Seba*, voerde van Mander, zeer aartig, kemelen en ander vreemd, en door hem geſchilderd, gedierte ten tooneele.

Men mag met reden beſluiten, dat zulke uitvindingen de voornaamſte verdiensten der tooneelſtukken van deezen tijd geweest zijn: Want onder verſcheiden, die toen gedicht, en door mij gezien zijn, vind ik er geenen, die iets meerder dan op 't allereenvoudigst, de geſchiedenisſen bevatten;

(*a*) Leeven van K. van Mander.

ten; alleenlijk zijn zij veeltijds doormengd met eenige zinnebeeldige perſoonaadjen, die er eene ſoort van tuſchenſpel in vertoonen. In het ſpel van *Abrahams Offerhande*, bij voorbeeld, openen *Temptatie des Geloofs* en *Twyffel der Belofte* het tooneel, die elkander over de omſtandigheden, waarin de Aertsvader zich bevindt, onderhouden, en telkens weder te voorſchijn komen, naar maate dat de geſchiedenis voortgaat, welke haaren aanvang neemt met de verzendinge van Agar en haaren Zoon. Men ſchroomt ook niet het Opperweezen ten tooneele te voeren, zijn oogmerk te kennen geevende, om het geloof van Abraham te beproeven, die, ter uitvoeringe van den Goddelijken last, na Moria vertrekt. Genaderd aan den berg, blijven zijne knaapen de te rugkomst van hunnen heer verwagten, en begeeven zich te rust, want, zeggen zij,

Abrahams gebedt is gemeenlijck lanck,
Hij heeft veel noten in ſijnen ſanck.

De uitgang der geſchiedenisſe is bekend; wordt hier, naar 't verhaal der heilige Schrift, afgebeeld, en beſlooten met eene aanſpraak des Engels aan den Vader der geloovigen, dien hij te kennen geeft, dat de in plaatſe van Izaak geofferde bok een zinnebeeld is van den Zaligmaaker, die, aan het kruis hangende, vertoond wordt.

Behalven de Schriftuurlijke- en Zinneſpelen, vertoonden de Rederijkers ook *Blijſpelen*, die zij *Esbatementen* of *Batementen*, en *Kluchten*, die zij *Kluiten* of *Zotte Kluiten* heetten. De maakers verbonden zich in deezen aan regel noch ſchikking. Sommigen nogthans zijn niet geheel ontbloot van aartigheid. Mij zijn er eenigen ter hand gekomen, welken nooit door den druk zijn gemeen gemaakt, en waar van de twee volgenden verdienen hier gemeld te worden.

Ze-

Zekere *Lourens Jansz.*, Factor der Rederijkkamer de *Wijngaertranken*, onder de Zinſpreuk *Liefd' boven al*, te Haarlem, had reeds in den jaare 1564 eene klucht gedicht, waarin hij eenen man, *Slecht- en- recht* geheeten, met eenen lantaarn, bij helderen dag, gelijk Diogenes, naar menſchen zoekende, ten tooneele voerde. Sedert maakte hij verſcheidene zinneſpelen en kluchten. Omtrent het jaar 1583 bragt hij een ſtuk te voorſchijn, 't welk hij een *Cluijt van onſen lieven Heers Minnevaer* noemde. De vertooners zijn: *Onſe lieve-Heers-Minnevaer*, deszelfs Wijf *Lubbeken*, *Goed-onderwijs*, *de Koster*, *de Portier*, en *de Paus*.

Minnevaer klaagt dat hij geplaagd is met zeven kinderen, die vrij wat lusten, en van honger ſchreeuwen, zo dat hem dunkt, *haer maech moet geen grond hebben*. Ten uiterſten verlegen om hun de kost te verzorgen, barst hij uit in deezen onhebbelijken wensch:

Ick wouw in ons huijs eens quaem die pest,
En naem er een deel met haer op die ſtaert.
Maer ſij moesten niet lang liggen of 't waer een nest:
Want langhe ſiecte ben ick off vervaert.

Goed-onderwijs, te voorſchijn komende, zoekt hem te vertroosten, vermaanende, te prijzen 't geen God hem toezendt; er eindelijk bijvoegende:

Betrout den Heer, laat er hem mee bewerden.
Hij ſal voer uwe kinderen ſorgen, want ſij hooren hem toe.

Hoe, zegt *Minnevaer*, behoorenze hem toe?

Immers heet ick vaer, waer ick ga reijſen.

Goed-Onderwijs vertoont hem, hoe onze lieve Heer de rechte Vader is

van

van alle menſchen, en vertrekt. *Minnevaer* beſluit, dat indien onze lieve Heer de Vader is van zijne kinderen, hij derhalven ſlechts als Minnevader over hen geſteld is, en dat dus de Vader de onkosten hunner opvoedinge behoort te voldoen. Verheugd over deeze ontdekking, gaat hij na zijne vrouw, en zegt:

Wijfke weest te vreen, 't ſal nu wel lukken:
Blijder ſtuckken hoorde ghij nooijt ontvouwen.
Een ander ſal nu onſe kinderen houwen.

Zijn 't niet onſe kinderen? vraagt *Lubbeken*, hoe zal ik dit verſtaan? Neen, antwoordt de man, ik ben er maar minnevaar van.

Lubb. *Wie is 'er dan vaer aff?*
Minn. *Maer onſe lieve Heer,*
Zo ghij 'er wel breer ſult ſien betraepen:
Lubb. *Ick heb bij onſen Heer niet geſlaepen*
Om kinderkens te ràepen, door eenich onthiet.
Minn. *Maer wijf 't mach in u droom wel ſijn geſchiet,*
Al weet ghij daer af niet, dat en is geen wonder.
In den droom geſchiet altemet wel ſulcken plonder
Van boven tot onder; dus en hout u niet vreemt.
Hier door en wert u eer niet verleemt.
Maer ſoo ment voorneempt, ſoo ist ons propijs.

Lubbeken is wel in haaren ſchik met dit nieuws. Zij maaken de rekening op, wat hun de kinders al gekost hebben, en gaan vervolgens na de parochie-kerk, daar, volgens het zeggen van *Minnevaer*, onze lieve Heer woont. De *Koster* vraagt, wat zij begeeren?

Lub-

Lubbeken. *Wij ſouden gaerne onſen lieven Heer ſpreeken. enz.*

Koster. *Jae, goede Vrienden, onſe lieve Heer is nu uyt*
Om een ſaeck ſeer ruyt, wel om te beclaegen.

Minnevaer. *Hoe ſoo toch vrient?*

Koster. *Die Geuſen hebben hem van hier gaen jaegen.*
Godt ſalſe noch plaeghen, ſijt dat gewis.
Ick weet oock niet te wijſen waer hij nu is.

Op dit bericht ſtaan man en vrouw verlegen, niet weetende wat bij der hand te neemen. De *Koster* ſtiert hem na onzen lieven Heers Stedehouder, genaamd de *Alderheijlichſte Vader.* Hierop trekken zij na Rome en kloppen aan eene poorte, boven welke de naam der ſtad geſchreeven ſtaat. De *Portier* doet open, en, op hun verzoek, den *Paus* te voorſchijn komen, aan wien zij hunne boodſchap melden, biddende, onder anderen, dat dewijl onze lieve Heer van huis en niet te vinden is, en zij tegens geene ſchade kunnen,

Of hij wil verſchieten
Dees penninghen voor hem, ſonder eenich verdrieten.
Ghij meuchtſe weer genyeten, als daer ghelt verſchijnt.

De *Paus* begrijpt niet hoe onze lieve Heer kinders kan ter minne hebben. Zij verhaalen hoe *Goed-onderwijs* hun zulks gezegd had.

Nu verſtae ick u (zegt de H. Vader) *en ick ſal u berechten.*
U ſom is groot, en hier is in 't landt
Gheen ghelt voor de handt, dat mij doet beſwaeren.
Maer bogheerdij te hebben eenyge Roomſche waeren?
Die ſullen wij niet ſpaeren, maer goethertich u jonnen.

Minn. *Wat waeren ſoudent ſijn ?*

Paus. *Maer veelderleij dienſten met ſchoone pardonnen,*
Bij lasten bij tonnen hebben wij die veijl,
Elck een ſeer nootelijk; want ſij ſijn die peijl
Van 's menſchen heijl. Waert dat dees vervielen,
So waert elendich geſtelt met die ſcaemele ſielen,
Dier nu nae cryelen, als leewen die brullen.

Lubb. *Heer, mach mer wel kinderen buijcken mee vullen ?*

De *Paus* bericht haar, dat het geestlijke dingen zijn. Zij zeggen, dat zij dan liever geld hebben. De H. Vader wijst hen van de hand, en zegt het niet te hebben; ook dat het tegen zijne gewoonte ſtrijdt zulks te geeven, want, vervolgt hij :

Wij zijn wel ontfangers, maer niet om uit te keeren.
Al die met ons accordeeren ſijn oick van dien aert.

Des blijven *Minnevaer* en zijn wijf ongetroost, en 't ſpel eindigt.

Eene andere Klucht, mede omtrent deezen tijd gedicht, is van den volgenden inhoud. Zij is van vier perſoonaadien, te weeten : een *Beeldſnijder*, *Plagger*, dat is, *Schilder*, *Kinkel*, en *Scheele Griet*, des Schilders vrouw.

De eerſte twee beklaagen zich over het verval hunner neeringe, dewijl nu

. . . . . geen beelden meer in Holland ſijn verheeven
Dan die alleen op gouden en ſilveren penningen ſtaen.

De *Beeldſnijder* wanhoopt nogtans niet, want, zegt hij,

. . . . . het leijt hier vast en mot, en mot.
Wout eens weder papaw werden, ons cunſt ſout ick wel goet meenen.

Hier

Hier op hoopende, heeft hij op zijn eigen voordeel, dat is, voor zijne eigene rekening, verſcheidene beelden gemaakt, die hij den Schilder geeven wil om te vernisſen, 't welk aangenomen wordt. Hij gaat dezelven haalen. Ondertusſchen komt *Griet* uit, haaren man vermaanende om t' huis te komen, die haar zegt naar werk te wachten, dat hem is toegezegd; waar over zij zich verheugt. De *Beeldſnijder* brengt de beelden te voorſchijn, die hij opzetlijk zwaar gemaakt heeft, opdat

. . . . . ſij 't ſouden houden vaillant
Staande, of haar ymant weder ſoudè willen verdrijven uitten lant.

De *Beeldhouwer* vertrekt en de *Schilder* tijt te werk. Naa de beelden geſchilderd te hebben, zet hij ze te droogen en gaat binnen. *Kinkel* komt uit, en vraagt aan Griet, *wat 'het zijn? Het zijn beelden*, zegt zij. *Zijt gij ook een beeld?* vraagt hij. *Ja, een leevendig*, is 't antwoord. *Zijt gij dan te huur of te koop?* vervolgt hij. *Neen*, zegt *Griet*, *ik heb een' man.* *Kinkel* biedt haar tien pond groot, zo zij hem ten wille zijn wil. Zij, zin in het geld hebbende, veinst er toe te beſluiten. Hij geeft haar de helft der beloofde penningen op hand, en belooft haar de overigen des avonds te zullen geeven. *Kinkel* vertrokken zijnde, overleggen de *Schilder* en zijn wijf, om hem te betrekken, en dat de man zal komen aanſchellen, wanneer *Griet* met *Kinkel* aan tafel zit. Deeze komt haar bezoeken. Zo als ze gereed zijn om te bed te gaan, klopt de *Schilder* aan de deur, des *Kinkel*, zich niet weetende weg te pakken, op den raad van *Griet*, zich tusſchen de beelden plaatst. De *Schilder* veinst zeer verwonderd te zijn drie, in plaatſe van twee beelden te vinden; neemt zijnen maalſtok, en ſlaat er den boer mede om de ooren. *Griet* raadt haaren man

tot voorzichtigheid, en dat hij den groot verhevenen Sanct Philibert niet al te hard handele. De *Schilder* oordeelt dat de Heilig er zeer berookt uit ziet, en zegt, dat hij dien zal vernisſen, en eenen geelen baard ſchilderen;

Maar (vervolgt hij) *hij heeft daar in ſijn mond twee lelijcke tanden;*
Die moesten daer uijt, om te hebben beter fatſoen.

Zo als hij de tanden wil uittrekken, bijt hem *Kinkel* in de vingeren, dezelven vasthoudende. De *Schilder* ſchreeuwt om hulpe. De *Beeldhouwer* ſchiet toe; ziet den boer voor een mirakeldoend beeld aan, en zegt, naa dat hij den naam des heiligs verſtaan had, (want *Griet* noch haar man durven haaren Vrind de waarheid der zaake, uit vreeze voor ſchande, openbaaren)

Lieve Philibert laet los, men ſullen u toemeeten
Een wasſoncaers een elle groot, geen vierendeel minne.

Kinkel laat eindelijk los. *Griet*, om zich van hem te ontſlaan, vraagt den *Schilder* om hulp, om den gewaanden Heilig weg te brengen, 't geen zij verrichten. *Kinkel* komt wederom, waardoor de *Beeldhouwer*, uit vreeze, wegvliedt, terwijl de *Schilder* den boer eenen dageraad belooft, zo hij zijne vrouw anderwerf bezoeken komt.

Het voorverhaalde zal genoegzaam zijn om van den ſtaat der Vaderlandſche tooneelpoezije, tuſſchen het midden en einde der zestiende eeuwe, te kunnen oordeelen. Dit ſcheen mij toe eenigszins tot de Historie der Rederijkeren te behooren, die wij nu vervolgen zullen.

1585. Naa het overgaan van Antwerpen, in het jaar 1585, begaven zich veele inwooners van Brabant en Vlaanderen na Holland, onder welken zich

vee-

veele beminnaars der dichtkunſte bevonden. Deezen richtten in Amſterdam twee Rederijkkamers op, te weeten; de *Witte-Lavender-blom*, met de zinſpreuk, *Wt Levender Jonst*, en het *Vygeboomken*, met het bijſchrift, *Het Soet vergaeren*. Het is ook zeer waarſchijnlijk, dat de Kamer de *Witte-angieren*, met de ſpreuk, *In Liefde ghetrouwe*, te Haarlem; en de *Orangie Lelie*, met die van *In Liefden groeijende*, te Leiden, door Rederijkers uit Vlaanderen zijn ingeſteld, dewijl zij beiden, bij den naam van Vlaamſche Kamers, bekend ſtaan.

De oude Kamer te Amſterdam bleef, in die ſtad de voornaamſte, en hield het langſte ſtand. In den jaare 1587. verwelkomde zij den Graaf *van Leicester*, uit last van Burgemeesteren, met vertooningen. Men had, op verſcheidene plaatſen, t'zijner eere, cierelijke ſchouwtooneelen opgerecht. Een burger liet zich, bij deeze gelegenheid, voor Neptunus gebruiken, en reed, ſchoon 't winter ware, half naakt, op eenen houten walvisch, door 't water, om den Graaf te begroeten. (*a*) 1587.

De oude Kamer te Haarlem gaf, in 't volgende jaar, eene vraag op aan alle dichtminnaars binnen de ſtad. Zij was van deezen inhoud: 1588.

Wat ter werlt onſienlijckst is, en meest moet geacht zijn?

Ook had men in het dorp *Monſter* eene Kamer, die de *Blauwe-wijngaert-ranck* ten blazoene voerde, met de ſpreuk *ſmaeckt druijfs ſoetheijt*. De vraag, die zij, in den jaare 1589, uitſchreef, werd door ſommige Kamers beantwoord, welken er tinnen prijzen behaalden. Onder deezen: 1589.

(*a*) Gedichten van G. Brandt den Jongen bl. 267. Wagen. Beſch. van Amſterdam III Deel. 5 B. bladz. 739. in 8°.

1593. was de Haarlemſche Kamer Trou moet blijcken; die ook in 't jaar 1593, op den 15den van Oogstmaand, in het dorp *Zantvoort* verſcheen, alwaar de Kamer de *Wilde Appelboom*, met de ſpreuk, *Aenſiet de Kindsheijt*, deeze zonderlinge vraag had voorgeſteld:

In wat neering ter Werrelt minst ſonden gelegen is? (*a*)

1594. In het volgend jaar 1594, hadden de Amſterdamſche Kameristen van de Eglentieren wederom gelegenheid om hun vernuft te werk te ſtellen ter uitvindinge van vertooningen. Toen Prins *Maurits*, na het ontzet van Koeverden, en het veroveren van Groningen, door Amſterdam na 's Graavenhaage toog, was er op den dam een tooneel opgerecht, waarop hij zijne krijgsbedrijven, door gelijkenisſen, vertoonen zag. Hendrik Laurenszoon Spiegel had hier toe het ontwerp vervaardigd, en *Frans Volkertszoon Koornhart*, ſchepen der ſtad, ontzag zich niet, in eene vertooning van het verſlaan van Goliath, den perſoon van Saul, en *Jacob de Gein* dien van David te verbeelden. (*b*)

Het misbruik, ondertusſchen, dat ſommige Kamers van hunne tooneelen maakten, en waar van wij hier boven gewaagden, ſchijnt gelegenheid gegeeven te hebben tot twee beſluiten, door de Staaten van Holland, den 10den van Lentemaand des jaars 1594, en den 10den van Wintermaand
1595. van 't jaar 1595, tegen hen genomen, want bij het Sijnode, in het jaar
1596. 1596, te Delft gehouden, werd vastgeſteld, dat men zich met deezen tegens de Rederijkers zoude behelpen, en der Overheid verzoeken, dat zij

(*a*) Aanteken. van de Oude Kamer te Haarlem.
(*b*) G. Brandt de Jonge Gedichten. bl 267. Wagen. Beſch. v. Amſt. III D. 5 B. bl. 739.

zij mogten geweerd worden. (*a*) Niettemin moet, met die beſluiten, meer bedoeld zijn, de ongeregeldheden in te toomen, dan wel het gansch bedrijf der Kameristen te wraaken, want de Magiſtraaten zelven begonden zich van deeze Broederſchappen ten algemeenen nutte te bedienen.

Dus deed de Regeering van Leiden, (bij de Staaten, in den jaare 1596, verlof verkreegen hebbende ter oprechtinge eener loterije, ten voordeele van het Gasthuis dier ſtede,) door de Kamer der *Witte Accolijen*, alle de Hollandſche Kamers, tegens den 26ſten van Bloeimaand, beſchrijven. Het oogmerk, dat men met deeze beroeping bedoelde, waar aan ook de uitkomst beantwoordde, was, om veel volks te lokken, waar door de inleg der loterije, en dus der armen nut zoude bevorderd worden. (*b*) Thans was Kamernar bij de Leidſche Rederijkers zekere *Pieter Cornelisz van der Morsch*, toen en ſedert bekend onder den naam van *Piero*, waarmede hij gewoon was zijne gedichten te onderſchrijven, met de nevensgaande ſpreuk, *I x n Tijt*, om er op eene vernuftige wijze, zo hij dacht, mede uit te drukken *el iks en tijt*, dat is, elk zijn tijd. Deeze nodigde, bij die gelegenheid, in het bijzonder ook alle de Kamernarren uit, om, met gezangen, als 't ware, zijne bruiloft op het Leidſche tooneel te vieren. Hier werden zij met geſchenken, op hunne boertige gedichten paſſende, vereerd. (*c*) Piero ging, in zijnen tijd, voor eenen geestigen ſpotter en aartigen rijmer door, ſchoon die geest en aartigheid, in zijne nog voor handen zijnde gedichten, niet is te beſpeuren. Misſchien heeft zijne vrij-

moe-

(*a*) Bleijswijk Beſch. van Delft. bl. 642.
(*b*) Pars Katwijkſche Oudh. bladz. 214. Lusthof van Rethorica gedrukt te Leiden 1596.
(*c*) Cort Verhael van 't principael in Leijden bedreven enz. 1596.

moedigheid om ieder een, zonder aanzien van perſoon, met ſpotternij aan te vallen, en onbeſchroomd te berispen, meerder dan zijn dichtwerk toegebragt om zijnen naam, onder de nakomelingen, nog te doen leeven.

1598. De Rederijkkamer te Rotterdam zond ook, in den jaare 1598, bij raade en vergunninge der Wethouderſchap, eene gedrukte Kaart uit, waarmede zij alle de Hollandſche Kamers en bijzondere Kunstliefhebbers nodigde, om de volgende vraagen, naar tijds omſtandigheden geſchikt, tegens den 18den van Oogstmaand, in refereinen en liedekens, te beantwoorden. „ Het Land was zeiden zij, door verſcheidene leeren der leeraaren „ verdeeld; dit maakte eenvoudige harten verlegen en twijfelmoedig, des „ kwam de vraag te pas.:

Hoe zal de leerling best oordeelen van zijns leeraars leer?

Voorts voegden zij er deeze vraag bij, die tot de Vaderlandſche geſchiedenis betrekking had:

Waerom ons' daden boven de Romijnſche ſijn te prijzen?

Zestig zo *geestlijke* als *politijke refereinen*, en negentien liedekens, werden, op den 18, 19 en 20ſten der gemelde maand, ter beantwoordinge deezer voorſtellen, op de genoemde Kamer, geleezen en gezongen, en de prijzen, die ſlechts van tin waren, door oordeelaars, welken de Magiſtraat verkooren had, den overwinnaaren toegeweezen. (*a*)

Zulk eenen eerprijs, doch van zilver, behaalde de Haarlemſche Kamer
1601. Trou moet blijcken, in den jaare 1601. De Bruſſelſche Coorenbloem had

(*a*) Der Rederijke constliefhebbers ſtichtige recreatie. gedr. te Leiden 1599.

had gevraagd; *oft de blinde pilgrim, ſijn best doende, te Jheruyſalem aen gheraecken?* De opgegeeven refereinregel was,

Dits van Bruyſſel naer Jheruyſalem den naesten pad.

De opperſte prijs, beſtaande in een zilveren hartje, aan *Sacharias van den Brande*, Lid der gemelde Haarlemſche Kamer, toegeweezen, werd, op den 20 van Oogstmaand, te Haarlem gebragt, en feestlijk ingehaald. Ter vergoedinge der onkosten, zo aan wagens als ſpeelluiden, bij deeze gelegenheid gedaan, werden, door Burgemeesters, 30 ponden tot veertig grooten vlaamsch aan de Kamer geſchonken, mits onder deeze gift begreepen wierde de vereering van de vier kannen wijns, haar van ſtads wege toekomende. (*a*)

De oefening der Rederijkkunst geraakte, hoe langs hoe meerder, in 1602. Holland in zwang. De dorpen zelfs wilden hier in den ſteden geenszins toegeeven. In 't jaar 1602. was er eene ſamenkomst te Haastrecht, alwaar de Kamer de *Sonne-bloem* van het dorp Ketel voor eene vrije Kamer erkend werd. (*b*)

In 't volgend jaar had de Regeering van Schiedam, voorneemens zijnde een nieuw Weeshuis te ſtichten, ten voordeele van het zelve eene loterije opgericht. Om den inleg derzelve te bevorderen, ſtelde de Rederijkkamer de *Roode Rooſen* de vraag voor, *Wat het nodichst is om de arme weeſen te onderhouwen*, bij welke gelegenheid, op den 6den van Hooimaand, negen 1603.

(*a*) Uit Aantek. van de Kamer, en Ordon. van Burgem. van den 23 Aug. 1601.
(*b*) Der Rederijkers ſtichtige aanwijzing enz. te Ketel. gedr. te Schiedam 1616. in de voorreden.

1606. gen Kamers verſcheenen. (a) Dan drie jaaren laater geſchiedde er eene plegtige Intrede te Haarlem, welke, omdat zij eene der aanzienlijkſten, die in Holland voorviel, geweest is, ons gelust wat wijdloopiger te verhaalen.

De Magiſtraat der ſtad, voorneemens zijnde een Oude-mannen-huis te ſtichten, ſtelde eene loterije in; en om menſchen te lokken, die hun geld hier aan beſteeden wilden, zond de oude Kamer der Pellikanisten, op den een en dertigsten van Hooimaand van 't jaar 1606, ter beſtellinge haarer kaarte, aan alle Zuidhollandſche Kamers, twee medebroeders af. Zij waren verzeld door den knecht der Kamer, die om zijnen halze, aan eenen rooden ſtuweelen band, waarop met zilveren letteren, de ſpreuk Trou moet blijcken, te leezen was, haar zilveren blazoen droeg. Bij deeze kaart nodigde zij alle die Kamers om, tegens den 22ſten van Wijnmaand, ten tien uuren des voormiddags, in het Haarlemmer hout, te verſchijnen. Bij haare intrede moesten zij met perſoonaadjen afbeelden,

Wat deugt ooit wracht een mensch barmhertich liefdich goed,
En wat verſchriklick quaet een gierig mensch onvroet.

De hoogste prijs was een zilveren beker weegende twintig loot. Die het beste blazoen bragt zoude er eenen van twaalf loot ontvangen. De Vraag van 't Zinnefpel kwam hier op uit:

Die de armen liefdich troost wat loon de zulk verwacht?
Als ook wat ſtraffe fel die troostloos haer veracht?

Die

(a) Der Rederijckers ſtichtige t'ſamenkomste enz. gehouwden binnen Schiedam 1603.

Die aan deeze best voldeed zou met eenen beker van vier-en-twintig loot beloond worden. Ook waren er prijzen voor hen die best hun ſpel uitvoeren, 't fraaiſte liedeken dichten en zingen, het meest in de loterije inleggen, en de ſchoonſte vuurwerken maaken zouden enz. Van Stads wege waren er oordeelaars geſteld om, naar billijkheid, de prijzen den overwinnaaren toe te keuren.

Op deeze uitnodiging verſcheenen, ten beſtemden dage, de volgende twaalf Kamers:

Van Leiden,	De Orangie Lelije,	In Liefden groeijende.
„ *Katwijk binnen*,	*De Korenaeren*,	*Liefd' moet blijcken.*
„ Schiedam,	De Roode Rooſen,	*Aenſiet de Jonckheijt.*
„ *Hazerswoude*,	*De Haſelier*,	*Aenſiet Gods kracht.*
„ Leiden,	De Witte Acoleijen,	*Liefd' es 't fondament.*
„ *Vlaardingen*,	*'t Akerboomken*,	*Aenſiet Liefd'.*
„ Amſterdam,	De Witte Lavenderbloem,	Wt levender Jonst.
„ Noordwijk,	't Lelijken onder den doorn,	*Wt Liefd beſtaen.*
„ Haastrecht,	*De Galis bloem*,	*Wt Liefden verſocht.*
„ Gouda,	*De Goutsbloem*,	*Wt Jonſten begrepen.*
„ *'s Graavenhaage*,	*De Korenbloem*,	*Met gheneuchten.*
„ Ketel,	De Sonnebloem,	*Noyt meerder vreucht.*

Deeze Broederſchappen trokken, in den gemelden rang, haar door 't lot aangeweezen, naa dat zij door de leden der Pellikanisten waren ver-

welkomd, uit het Haarlemmer hout, ter groote houtpoorte in. Voorts ging de beſtierder der Latijnſche Schoole *Cornelius Schoneus*, gevolgd door de overige leermeesters en hunne leerlingen. Hier achter kwamen de Kameristen van Trou moet blijcken. Zij waren allen gekleed in roode met wit geboorde rokken, en werden geleid door Merkurius, die, gelijk eenen heraut, het wapen der ſtad, op zijnen wapenrok, voerde. Naa hem zag men twee jongskens, 't blazoen der Kamer draagende, den trommelſlaager en vaandrig; de laatste was in 't rood armozijn. Verſcheidene maagdekens droegen de zilveren eerprijzen, die er te behaalen waren. Op de Haarlemſche Rederijkers volgden de Broederſchappen der bovengemelde twaalf Kameren, allen zinnebeeldig uitgedost.

De trein gekomen zijnde voor de nieuwe Doele (nu het vergroote Proveniershuis) vond aldaar een perſoonaadje, zittende onder eenen cierlijken zegeboog, verbeeldende de ſtad Haarlem, verzeld van Pallas en de Rede, en vertreedende de Dwingelandij. Zij begroette eerst den Rector, daarnaa alle de Kamers afzonderlijk, haar in gedicht welkom heetende. Dit werd door ieder Kamer in rijm beantwoord. Vervolgends geleidden de Pellikanisten de Broederſchappen na haare verblijfplaatſen, en des anderen daags, één voor één, na het tooneel, dat op de groote markt opgerecht, en met ſchoone tapijten behangen was. Hier zat de Rederijkkunst, omringd van negen Zanggodinnen, en ontfing de blazoenen, die haar door de Kamers werden aangebooden. Men verklaarde voorts wat men met de zinnebeeldige vertooning bij de Intrede bedoeld had. Van den 24ſten tot den 28ſten van Wijnmaand vertoonden de Kamers haare ſpelen: Den 29ſten ſpraken zij haare refereinen uit en zongen haare liedekens: den volgenden dag ſtaken zij haare vuurwerken af, en werden des avonds, van ſtads wege,

in

in de nieuwe Doele, treffelijk onthaald. Hier mede liep dit feest ten einde. (a) (1)

Terwijl dus de openbaare kunstoefening der Kamerbroederen, door het gezach der Wethouderſchap van ſommige ſteden, ten algemeenen nutte, werd gehandhaafd, beſloot het Hof van Holland, die ten platten lande, daar zij minder beſchaafd was, te verbieden. Op den 16den van Zomermaand deezes jaars 1606, werd den Baljuwen van *Waſſenaar*, Monſter, *Naaldwijk* enz. gelast, zorg te draagen, dat geene ſpelen, vertooningen of an-

(a) Ampzing Beſch. v. Haarlem. bladz. 398. 399. Constthoonend Juweel bij de Loflijke Stad Haarlem enz. gedr. te Zwol 1607. Geſch. Aantekeningen der Kamer Trou moet blijcken.

(1) De ſommen der penningen, die ieder Kamer, ter deezer gelegenheid, ten behoeve van het Ouden-mannenhuis, had ingelegd, waren als volgt:

De Leidſche Orangie lelije	gaf	*f* 60 „ – „ –
De Katwijkſche Korenaeren.	. . . . .	„ 30 „ – „ –
De Schiedamſche Roode Rooſen	. . . . .	„ 160 „ – „ –
De Hazerswoudſche Haſelier.	. . . . .	„ 30 „ 6 „ –
De Leidſche Acoleijen.	. . . . .	„ 203 „ – „ –
Het Vlaerdingſche Akerboomken.	. . . . .	„ 52 „ 7 „ –
De Amſterdamſche Lavenderbloem.	. . . . .	„ 142 „ 16 „ –
De Noordwijkſche Lelij.	. . . . .	„ 30 „ 10 „ –
De Haestrechtſche Galisbloem.	. . . . .	„ 6 „ 6 „ –
De Goudſche Goudsbloem.	. . . . .	„ 40 „ – „ –
De Haagſche Korenbloem.	. . . . .	„ 121 „ 4 „ –
De Ketelſche Sonnebloem.	. . . . .	„ 30 „ 6 „ –
De Amſterdamſche Eglantier, ſchoon zij geen deel nam aan de Intrede, zond echter, door haaren Prins, de ſom van	. . . . .	„ 315 „ – „ –
Zijnde dus het geheele beloop.		*f* 1221 „ 15 „ –

Wie geſchr. Aantekeningen der Kamer Trou moet blijcken.

andere huichlaarijen der Rederijkeren den volke zouden worden voorgeſteld: (*a*) en werd op den 28ſten der volgende Hooimaand een perſoon, die ongeagt dit verbod met de Rederijkers in een dorp geſpeeld had, in boete verweezen. Ook bragt men vonnis uit tegen den Schout van *de Lier*, omdat hij de bevelen der Gecommitteerde Raaden, belangende de Rederijkers, niet had naargekomen. Zulks gebeurde ook aan den Keizer en drie Leden deezer Dorpkamer, (*b*) die de *Hofbloemkens* ten blazoene, en *Volbrengt Liefde* tot eene ſpreuke had.

1608. In 't jaar 1608, op den 14den van Hooimaand, werd, door de Regeering van Gouda, den Rederijkeren van haare ſtad geweigerd, de Kamers te be-
1609. ſchrijven (*c*), maar, in 't volgende jaar, hun het ſpeelen vergund en eenige onderſtand toegelegd. (*d*)

Sedert, en misſchien al voor 't jaar 1588, was de oude Kamer te Haarlem gewoon, meest al op St. Jans dag in den Zomer, ſomtijds ook op Vaſtenavond en Pinkster, op de groote markt, in het openbaar, op een daar toe opgerecht tooneel, voor den volke, een zinneſpel en klucht te vertoonen. Toen nu, in den jaare 1609, het beſtand van wapenen met den Koning van Spanje getroffen was, en hier van, op den 5den van Bloeimaand, in deeze Stad de openbaare afkondiging geſchiedde, vertoonde de gemelde Broederſchap, op den 7den dier maand, ter zelfder plaatſe, een zinneſpel, dat door haar ten dien einde was ſamengeſteld. (*e*) Te Am-

(*a*) Kerkel. Plakkaatb. 2de D. bladz. 186.
(*b*) Merkwaardigh. der Stede Vlaardingen agter de Handv. bladz. CI. aantek. (a).
(*c*) Vroedſchaps Reſol. 1606 fo. 84.
(*d*) Kamerboek 1609 fo. 57.
(*e*) Aanteken. van Trou moet blijcken.

Amſterdam vierde de oude Kamer deeze gebeurtenis, op last der Wethouderen, met tien vertooningen, door het vernuft des Heeren *Pieter Corn. Hooft* bedacht. De Dwingelandij van Tarquijn, en de ijver van Brutus voor de Romeinſche vrijheid werden, des nachts bij toortslicht, op den dam, op een tooneel vertoond. (*a*)

De rust, door het treffen van het gemelde twaalfjaarig beſtand, voor een gedeelte herſteld zijnde, zo werd door den Raad van Brabant, den Rederijkeren het houden hunner vergaderingen wederom, bij octroij, vergund en hun het openbaar ſpeelen van tooneelſtukken toegeſtaan, mits dat zij eerst behoorelijk waren onderzocht. (*b*)

Dergelijken last kreeg ook, bij der Heerſchappen beſluit van den 24ſten van Zomermaand deezes jaars 1609, de Rederijkkamer van het dorp *Vosmeer* in 't Eiland Tholen, die waarſchijnlijk de *Groene Koornairen*, met de ſpreuk *Christus is 's mensch voedzel*, voerde. (*c*) Haar werd bevolen, haare ſpelen ter onderzoekinge te *overleggen aan Rentmeester Balliu en Schepenen, en, in haare exercitien, zig te wagten van ſmadige vuyle en oneerlijke woorden.* Voorts moest zij niets van 't geen den Godsdienst of het ſtaatsbeſtuur betrof, in haare ſtukken mengen. De Vliſſingſche Kamer, die te niet geraakt was, werd ook ten deezen tijde, door de Magiſtraat, herſteld. (*d*)

Op

(*a*) Gedichten van G. Brandt den Jongen bladz. 267. Wagenaar Beſch. van Amſterdam II Deel. 13 B. bladz. 740. in 8°.

(*b*) Ch. van Lom Beſch. van Lier, bladz. 244.

(*c*) Volgends mij mede gedeeld bericht van den Wel Ed. Geſtr. Heer J. *Ermerins*, is er, op het Raadhuis van dit Dorp, nog een geſchilderd bord voor handen, eenen heilig, midden in groene koornairen, verbeeldende, met het hier bovengemelde omſchrift. Buiten twijfel is dit een Rederijkers blazoen.

(*d*) Vliſſings Redenslusthof, Vliſſingen 1642.

1610. Op den 8ſten van Oogstmaand des volgenden jaars, ontfing de oude Kamer te Haarlem, van de Antwerpſche Kamer *In Liefde groeijende*, eene kaart, die deeze vraag behelsde;

Wie haaren man meest liefde oijt heeft betoont?

Ook kreeg zij, den 9den van Wijnmaand, van dezelfde Kamer, eene uitnodiging, om een boertig referein en een liedeken te dichten. Het eerste baatte haar den hoogsten prijs, die in eene zilveren trompe beſtond. Met het beste geſchrift behaalde zij eene zilveren ſchrijfpen. (*a*)

Het Huwelijk van den Palsgraave *Fredrik* met de dochter van Jacob den I, Koning van Groot-Britanje, gaf, drie jaaren laater, den meergemelden Drost Hooft gelegenheid, om eene Bruiloſt van Thetis toe te ſtellen, toen het Vorstlijk paar, door Prinſe Maurits, te Amſterdam geleid werd. De gevel des tooneels was, uit last der Heeren Burgemeesteren, door den beroemden *Henrik de Keizer* getekend, en op de damſluis opgerecht. (*b*)

1613. De jonge Haarlemſche Kamer, die de Wijngaertrancken ten blazoene, en Liefd' boven al tot eene zinſpreuk had, ſchijnt, omtrent den jaare 1613, toen zij reeds van honderd en negen jaaren heugde, bij acte der Magiſtraat herſteld te zijn. Bij deeze gelegenheid gaf zij de vraag op:

Of Gods ghenade, door Christi lijden, en 's Geest kracht,
Ons ſalicheid maer ten deel, of gheheel, heeft gewracht?

Men

(*a*) Aantek. van Trou moet blijcken.
(*b*) Gedichten van G. Brandt den Jongen. bladz. 268. Wagen. Beſch. v. Amſterd. II Deel, 13 Boek. bladz. 299 en III D. 5. B. bl. 740 in 8o,

Men ziet duidelijk dat zij, met dit voorſtel, op de thans zweevende kerkgeſchillen doelde, en na welke zijde het gevoelen der Haarlemſche Rederijkeren helde, uit het geen zij, in de voorreden van de uitgave der ingekomene antwoorden, zeggen: *Dat al de ghene die haer inbeelden in geeſtelijcke ſaken een vrijen wil te hebben, met recht niet ſegghen moghen haer ſalicheijdt alleen te beſtaen in dat Goddelijck, eewig, drie eenich weſen* enz. Negen vrije Kamers, en onder deezen telde men er één van Antwerpen, Brugge en Oudenaarden, zonden of bragten hier haar antwoord. Men had, in de kaarte van uitſchrijvinge, vermaand.

Neerduijtſche ſpraeck „ met zoet vermaeck „ wilt reijn verhaelen.
Baſtaert woorden vreemt „ uijtlants niet neemt „ mijt ander talen
Soo veel doenlijck is „ haer rijckheid wis „ wilt neemen in acht. (*a*)

De Rederijkers, naamlijk, begonden zich dies tijds, in 't algemeen, meerder toe te leggen, om het dicht van uitheemſche woorden te zuiveren, ſchoon hunne taal en kunst nog onbeſchaafd bleeven. Bij de kaart, die de Leidſche Kamer der Witte Accoleijen, dit jaar, aan alle nabuurige vrije Kamers in Nederland uitzond, ſtelde zij ook eenen prijs voor haar, die in 't best Nederduits de vraag zoude beantwoorden; en deezen behaalde de Kamer van *Warmond*, *In Liefden verwarmt*. Negentien Kamers, waar onder die van Brugge, zonden, tegens den 6den van Wijnmaand, haare antwoorden. Het ſchijnt dat de Kamernar van der Morsch, van wien wij hier voor gewag maakten, de verdiende prijzen aan de Haarlem-

(*a*) Nootwendich Vertoogh der alleen-ſuijverende-ſpringh-ader aller Kinderen Gods enz. gedr. te Haarlem 1614.

lemſche Kunstgenooten overbragt; want, achter de Verzameling der vaerzen van dit Kunstberoep, die in 't volgend jaar gedrukt werd (*a*), vind ik, behalven negentien refereinen in 't zot, op den 8ſten van Wijnmaand, om den prijs te Leiden uitgeſproken, nog elf baladen, met dit opſchrift:

Hier volgen naer „ conſtich gewrocht
Binnen Haerlem „ al op de knie,
Doen Piero daer „ de prijſen brocht,
Met luijder ſtem „ aan camers drie.

Bij gelegenheid deezer rijmregelen zal 't niet oneigen zijn, hier kortlijk ſtaan te blijven op den oorſprong der benaaminge van *Kniedichten*, die men dikwils in de werken der Rederijkeren gemeld vindt; en tevens te ontvouwen, welk eene ſoort van rijmen dit waren. Men weete, dat de kunstoefenaars van dien tijd dikwils de gewoonte hadden, van elkanders vaardigheid in 't dichten te beproeven. Ten dien einde werd er een voorſtel opgegeeven, met uitbod van eenen eerprijs voor hem, die dit, het best en vlugst, in rijm beantwoordde. Hun, die naar dien prijs wilden dingen, werden een blad ſchoon papier, twee verſneedene ſchrijfpennen, een inktpot en zanddoosje ter hand geſteld, benevens de kaart of het berichtſchrift der voorwaarden. De dichters zetten zich vervolgens ter neder; en dewijl hun noch tafel, noch bank vergund werd, moest de knie voor ſchrijftafel dienen: en hierom verkreegen, de op deeze wijze ſamen geſtelde rijmen, den naam van Kniedichten. De tijd, waarin men het werk

(*a*) Onder den tijtel van Const-beroep ofte Antwoord op de Kaerte uitgeſonden bij de Hollantſche Camer binnen Leijden.

werk volbrengen moest, was bepaald; gemeenlijk vergunde men één uur, om een gezang of liedje, en twee uuren om een referein te dichten. De mededingers, als of deeze tijd nog te lang ware, haastten zich wie 't eerst zijn werk zou voltooien, en, die de laatste klaar geraakte, werd uitgejouwd en een langwijlig dichter geheeten. (*a*) Men bemerkt hier uit genoegzaam, dat het op de knie dichten zo veel zegt als tegenwoordig voor de vuist, (*ex tempore*) rijmen, dat er gemeenlijk na is; doch dit in 't voorbijgaan. Laat ons het geschiedkundige hervatten.

De Regeering van sommige steden, terwijl zij de herstelling der Rederijkkameren bevorderde, zorgde om tevens uit het vermaak, 't welk zij daar door haaren ingezetenen verschafte, den armen voordeel toe te brengen. Te Delft had zij, in een besluit, op den 1sten van Hooimaand des jaars 1613, ten behoeve der diakonie, genomen, gelast; de Rederijkkamer weder op te richten, en haar drie of viermaalen des jaars op 't hof te laaten speelen, *mits dat die geenen, die de spelen komen zien, eenig geld ten behoeve der Charitate Kamer sullen betaalen, en mits dat deselve Rhetorisinen mede daer van sullen genieten tot discretie; en dat 't geene sijluijden sullen verthonen en spelen, eerst bij de Magistraten, ofte hare gecommitteerden sal worden gevisiteert.* Een jaar laater werd den Kamerbroederen van dit geld een derde deel toegestaan, om daar uit hunnen *Componist* te betaalen. De overige twee derde deelen zou de Charitate-kamer, ten behoeve der armen, genieten, naa dat *de meesters van die kamer de loonen daar uijt sul-*

(*a*) Vlaerdings Rederijkberg met middelen beplant enz. Amst. 1617

ſullen betaald hebben en bekostigd de habijten en ander tuijgh, nodich en dienstich tot het ſpeelen. (*a*)

In 't jaar 1613 ſchijnt er eene Intrede in 's Hertogenbosch geweest te zijn, dewijl ik vind aangetekend, dat den Rederijkeren van Gouda, door de Magistraat, zes guldens werden toegevoegd, indien zij derwaarts begeerden te reizen, om de vraag te beantwoorden. De gemelde Goudſche Kamer de Goudsbloem, met de Zinſpreuk Uit jonsten begreepen, is omtrent den jaare 1437 opgerecht. Zij had haare vergaderplaats in het zogenaamde
1614. Boterhuis. De Regeering vond goed, de Rederijkers in den jaare 1614 daar uit te doen vertrekken, en gaf hun, op hun verzoek, de Katharijne Kerk, thans onder den naam van Turfkerk bekend, ten gebruike. Dan deeze werd hier toe onbekwaam bevonden, en men gelastte den Broederen haar te verlaaten; hun tevens vergunnende een ſmeekſchrift in te leveren
1615. om vergoeding van kamerhuur. Dit deeden zij in het begin des volgenden jaars (*b*), en dewijl het, zo wel als het daar op verleende *apointement*, in rijm vervat, en dus zonderling in zijne ſoort is, zullen wij het hier inlaſchen. 'T was van den volgenden inhoud:

Reg^{a}. Requestb. A. Fo. 128 verſo.

Aen de Eerwaerdige Heeren ons Heeren Bailjou, Borgerm^{rs} ende Schepenen deſer Stede Gouda.

Wij geven met alle eerbiedinge eendrachtelick te verſtaen,
U eerwaerde Heeren, de Rhetoriſijns deſer Stede,

De-

(*a*) Bleijswijk Beſch. van Delft. bladz. 643.
(*b*) Kamerboek 1613 fo. 60 verſo, 1614 fo. 26 verſo, 41, 43 verſo, 142 verſo, 146 & 155 verſo.

Dewijl 't uwer Ee heeft belieft, zoe ons weet is gedaen,
Ons goederen te ruijmen uijt Katarinen Kerck alrede,
Ende dat wij van geen plaets, nae costume en oude zede,
Om Redenrijcx gebruijck, in 't minst en zijn voorsien.
Waerom aen Uwer Ee es ons vriendelicke bede,
Dat U Eerwaerdicheijdt gelieft ons te doen door dien
Eenich behulp met gelt, opdat ons mach geschien
Tot een borgers huijs te huijren een camer bequaem,
Of een gelegen plaetsch, na UEe gebien,
Ons te wijzen, door jonst en Stadts loflicke faem,
Opdat ons dan moogen weer veel constenaers eersaem,
Zoo burgers als naeburen, bezoucken zonder schroomen.
Laet doch dit ons minnelick verzouck UEe sijn angenaem,
En wij broeders altijt zijn tuwen dienst bereijdt volcomen
Naer ons vermogen Cronck en Conste der GOUTSBLOMEN.

WT JONSTEN BEGREPEN.

(Op den kant stond)

Soo wanneer de Suppl^n van een goede Camer zullen wesen voorsyen,
Soo sal men heur van Stadswegen uytreycken vyer & twintich gul^n 's jaers tot subsidie van dyen.

Actum den Ve February a^o XVI^c Vyfthyen present 't volle Collegie van Magistraet ende de Tresoriers ontfangers.

(*was ondertekend*)

Joh: Flo: de Jager.

De Brabantſche Kamer de Witte Lavender blom te Amſterdam, die, in het jaar 1613, eene kaart had uitgezonden, waarop verſcheidene antwoorden inkwamen, welken door den druk waren gemeen gemaakt (*a*), geraakte, in het jaar 1615, met de oude Kamer In Liefde bloeijende in geſchil. De leden deezer laaste lagen ook onderling overhoop, en verliepen. *Gerbrant Adriaansz Bredero*, die in zijne blijſpelen de taal en zeden van 't Amſterdamſche gemeen aartig wist naar te bootſen, was lid deezer Kamer, en ijverde ten haaren opbouw. Bitterlijk klaagt hij, in zeker gedicht, dat men eertijds of geleerde of aanzienlijke mannen tot hoofden der zelve plagt te verkiezen, doch nu geringe en onkundige luiden benoemde, die der ſchouwplaatſe ſchande aandeeden, en zich door vleiers beweegen lieten om de rollen aan onbekwaamen uit te deelen. Dergelijke klagten vindt men ook in één zijner liederen. (*b*) In andere plaatſen was het met de Kamers niet beter geſteld; ſchoon, ten deezen tijde, haar getal in Holland, inzonderheid ten platten lande, nog merkelijk toename. Want toen men in het dorp Ketel, op den 2den van Oogstmaand deezes jaars 1615, eene Intrede van vier-en-twintig vrije Kamereu had, werden er nog zes nieuwe, te weeten, van *Zegwaard*, *Nootdorp*, *Oegstgeest*, *Pijnakker*, *Bleijswijk* en *Benthuizen*, voor vrije Kamers erkend en aangenomen. (*c*) In Zeeland nogthans, en met naame in de Vierbannen van Duiveland, bij de Stad Zierikzee gelegen, werden, ten deezen tijde, om welke reden is mij

(*a*) Antwoord op de vraghe bij de Brabantſche Rederijckkamer 't Wit Lavender te Amſterdam 1613.

(*b*) Brederoos Boertig Liedeboek, bladz. 108. Wagen. Beſch. van Amſt. 3 Deel 6 Boek. bladz. 730 en vervolgends.

(*c*) Der Redenrijckers ſtichtige aanwijzinge enz. gedrukt te Schiedam 1616.

mij niet gebleeken, de Broederſchappen der Rederijkeren verbooden. (*a*) Misſchien gaf hun wangedrag hier toe gelegenheid, want waar voor men het bedrijf der leden van de meeste Dorp-kamers, in deeze dagen, te houden hebbe, zal de geleerde *Petrus Scriverius* ons aan de hand geeven, daar hij zich dus hooren laat:

. . . . . Niet ſlachtende de lomen
Daer Nederlant van waegt, en die nu (maer t' onrecht)
De Redenrijckers bend, en Rijmers ſijn geſecht.
Een volck dat veeltijdt is ontbloot van alle reden,
Onmatich, onbeſuijst, wanſchapen, onbeſneden.
In treurſpels blij van ſin, en weer oubollich gram.
U neem ick alleen uijt, o conſtich Amſterdam!
Op uw tooneelen heeft die konst, die was verloren,
Haer adem weer gheſchept, bij u is zij herboren.
Het Hooft dat ſteekt ghij op. Ick ſie uit uw maras
I'ſet rijſen in de locht. Ick ſie een nieu Parnas. (*b*)

Waarſchijnlijk doelt hij met deeze laaste regels op den Drosſaard Pieter Cornelisz Hooft, die nu reeds zijn tooneelſpel *Granida*, en het treurſpel van *Geraard van Velzen* gedicht had. Dit laatste overtrof alle treurſpelen

(*a*) Bij eene Reſolutie van den 21 Meij 1616, te vinden in 't register der notulen van de Stad Zierikzee.

(*b*) Zie de Voorreden der Gedichten van D. Heinſius bladz. 12. en de Gedichten van P. Scriverius blad. 23.

ſpelen, die toen het licht zagen, daar het, met kracht van hartroerende taal, veele wijze ſtaatregels klaarlijk ontvouwde.

1616. Schoon Amſterdam, gewoon in alles uit te munten, reeds, gelijk wij boven zagen, in den jaare 1581, de grootſte dichters van dien tijd, en de eerſte taalverbeteraars onder zijne Rederijkers telde, en thans de uitmuntendſte vernuften, waaraan onze taal en dichtkunst altoos verpligt blijven, in zijnen ſchoot kweekte, vond men nu ook, onder de Rederijkers in andere ſteden, kunstoeffenaars wier werken niet geheel te verſmaaden zijn. Want toen de Vlaardingſche Kamer, 't Akerboomken, Aenſiet Liefde, naa dat zij, voor honderd jaaren geleeden, was opgerecht, bij de vernieuwing haarer vergunninge, alle de vrije Hollandſche Kamers, met toeſtemming der Regeeringe, tegen den 10den van Hooimaand des jaars 1616, genodigd had, zag men aldaar verſcheidene ſpelen vertoonen, waar in de opſtellers oefening, oordeel en vinding deeden blijken, en dus reden gaven om te hoopen, dat de Vaderlandſche poezij geſchapen ſtond eerlang tot grooter volmaaktheid op te wasſen, ſchoon de taal meest al nog ongehavend bleeve. Onder anderen had de dichter *G. van Hoghendorp*, Lid der Delfſche Kamer, ter beantwoordinge der voorgeſtelde vraage, een ſpel vervaardigd, waarin hij den *Togt van Xerxes tegen Griekenland*, benevens *deszelfs nederlaag*, ten tooneele voert, en den Atheenſchen *Ariſtides* dus ſpreeken doet:

De gantſche Weerelt is der vromen Vaderlandt.
O Phania! gelooft dat in geen plaats of ſteden
Ons vaderlandt beſtaet. De Ziel verſelt met reden
(Wiens oorſpronck Godlick is) daelt uijt des hemels troon,
En vest haar woonst in 't lijf, door eigen ſchick der Goon;

Ver-

Daer s'in gekerckert blijft, als vremdelijck op aerden,
En heeft altijd het oog naer 's hemels dack vol waerden,
Als vol genegen lust om daer weer heen te gaen.
Dit is het gene dat ons ſo 't gemoet port aen
Tot oeffening des deuchts, tot eeren, ſtaet en machten,
En ſchelt het traege lijf van onvermogen krachten,
Verſlenst in lusten vuijl, als in 't vervolgen ſlou
Naer 't geen des Hemels vonck hem garen ſtieren wou,
Dat 's naer een vrij gemoet, bezwalkt met gener vreſen
Die 's werelts lust verſmaet, en naer 't onſterſlijck weſen
('T welck wis die mensch bekoomt) vergadert door de deucht.
Dus, Phania, altijt leeft in 't gemoet verheucht
Den vromen, waer hij is, en treet 't geval met voeten.
Haer blixems dwarsſen ſach (*), noch donders grof ontmoeten
Verſchricken ſijn gemoet: maer poocht ſteets wijs gezint,
Met onverſaechder hert, naer 't geen hij nodichst vint. (*a*)

Bedriegt zich mijn oordeel niet, zo zijn deeze vaerzen hooger te waardeeren dan veelen van laater tijd, die, meerder beſchaafd, minder taalgebreken, maar ook minder gezond verſtand behelzen. De dichter evenwel behaalde den prijs niet, die in acht tinnen ſtoopvleſſen beſtond, en aan de *Gornichemſche* Kamer, *Wt Liefden vernieuwd*, werd toegeweezen.

In dit zelfde jaar 1616 beriep de Kamer *Liefde blijft zonder einde*, te *Leider-*

(*) Dit zal waarſchijnlijk *Slach* zijn moeten.
(*a*) Vlaerdings Redenrijckberg. gedr. te Amſt. 1617.

Leiderdorp, de Rhijnlandſche Dorpkamers, tegens den 22ſten van Hooimaand te ſamen. (*a*) En in het volgende jaar zag men, te Amſterdam, eene onderneeming tot ſtand komen, die niet weinig tot opbouw en volmaaking der Vaderlandſche tooneelpoezije heeft toegebragt.

Men was aldaar, ſedert eenige jaaren, begonnen op de oude Kamer, bij de vertooning der tooneelſpelen, ter goedmaakinge der onkosten, de toekijkers iet te laaten betaalen ten voordeele van het Oude-mannenhuis, welks regenten toen ook de kosten droegen, die op 't ſpeelen liepen. Dit bragt het Godshuis veel voordeels aan, inzonderheid toen de ſpelen van Bredero aldaar ten tooneele verſcheenen, ſchoon men bij 't ingaan ſlechts drie ſtuivers moeste betaalen; (*b*) een bewijs zeker dat de toeloop der aanſchouweren zeer groot was. (1) Thans was, benevens Hooft en *Vondel*, ook lid deezer Kamer de geneesheer *Samuel Coster*, bekend door verſcheidene tooneelſtukken, en die, zo hij zijne geestige invallen had willen bearbeiden, de grootſte dichters (naar het oordeel van *Gerard Brandt*) had naar de kroon gefteeken. Deeze ſmeedde een ontwerp om eene nieuwe Kamer op te rechten, zich vleiende dat zij, met behulp der oude, in ſtaat zoude zijn een geheel Godshuis te voeden. Dit ontwerp geraakte, onder begunſtiging van verſcheidene geleerde en aanzienlijke luiden, doch niet zonder tegenkantinge van ſommigen, tot ſtand. Hij ſtichtte, op eigene

(*a*) Der Redenrijcke Rhijnſche Helicon. gedr. te Leiden 1617.

(*b*) Zie 't Voorſpel van Rodenburgs Wraeckgierigers Treurſpel.

(1) De Heer Wagenaar zegt, dat Coſter heeft aangetekend, dat, naa dat deeze en Bredero ernſtig de hand aan de Kamer gehouden hadden, het oude mannenhuis, in minder dan tien maanden, over de twee-duzend Guldens, zuiver voordeel, boven de uitgeſchooten onkosten, genooten had. Beſch. v. Amſterdam III D. 5. B. bladz. 735 in 8o.

gene kosten, een gebouw op de Keizers graft, ter plaatſe daär nog onlangs de Schouwburg ſtond. De Regeering had er een erf toe geſchonken. Op den eerſten van Oogstmaand des jaars 1617 werd de eerſte ſteen 1617.
van dit geſticht gelegd, dat den naam van *Coſters Akademie*, of *Duitſche* en *Nederduitſche Akademie* kreeg. Zij voerde eenen *Bijenkorf* met het woord *Yver* ten blazoene, en werd ingewijd door een voorſpel *Apollo* geheeten, gedicht door *Suffridus Sixtinus*, en gevolgd van een treurſpel, genaamd de *Moord begbaan aan Willem Prince van Oranje*, ontworpen door G. van Hoghendorp, Delfſchen Rederijker, van wiens poezij wij hier boven eenig verſlag gaven. Des anderen daags vertoonde men *Warenar* van den Drosſaart Hooft. In het volgend jaar werd, met eene prachtige ver- 1618.
tooning, de verjaaring der eerſte ſteenlegginge gevierd. (*a*) Naderhand kwamen hier, behalven eene menigte van andere ſtukken, ook de verhevene treurſpelen des grooten Vondels ten tooneele. De Regenten van 't Burger-Weeshuis, beſpeurende, hoe veel voordeels het Ouden-mannenhuis trok van het ſpeelen op de oude Kamer, hadden reeds, voor 't eindigen des jaars 1617, met Samuel Coster een verdrag geſlooten, volgens welk

(*a*) Zulks is mij gebleeken uit eene print door C. Viſſcher geſneeden, met deeze regels bovenſchrift:

Op 's Oegstmaants eerſte dagh ('t is nuw een jaar geleên)
Leid' men van dit gebouw in kalck den eerſten ſteen,
Tot ſtichtinge verweckt van beijts door lust en leer
In 't borgerlijck gemeen: de ſtat tot loi en eer:
Tot deugdelijk en onberispelijck vermaeck
Des jeugts, en d'armen nut: een loffelijcke ſaeck.
En deezen dagh (zoo 't hoort) hebben wij nuw geviert
Met dit tonneel, aldus, iae prachtiger verciert.

Tecum habita
Anno 1618.

welk het Weeshuis alle de kosten draagen, en, in de eerſte zes jaaren, een derde van 't voordeel genieten moest. De overige twee derde zou voor Coster zijn. Naa verloop der eerſte zes jaaren ſtond het voordeel tuſschen het Weeshuis en hem gelijklijk gedeeld te worden. Doch het leed maar tot in het jaar 1622, toen het Weeshuis de Akademie van Coster overnam. (a)

In het reeds gemelde jaar 1618, ijverden de leden dier Akademie, benevens de broederſchap der oude Kamer, om 't zeerst, om den Prinſe Stadhouder, komende van zijne reize uit Overijſsel, met vertooningen te vereeren. De eerſten ſtelden er negen toe, op zo veele ſteigerſchuiten, zeven van welken de zeven Vereenigde Gewesten verbeeldden: op den achtſten ſtond een krijgsheld, die, met eenen dubbelen oranjen ſluier, de Provincien vereenigd hield. De negende was met zangers en ſpeelluiden gevuld. Met al deezen toeſtel, voer men van voor de Akademie na 't Prinſenhof, daar men den Prins verwelkomde. Daags daar aan had men nieuwe vertooningen, die door de Kamer waren ingericht. Men zag er 't leed door den Spanjaard, de diensten door den huize van Nasſau den Lande gedaan; de Wreedheid van Alva; den moord van Prins Willem den I; de Landen en Steden door Prinſe Maurits veroverd; de nederlaag der vijanden op de Tielſche heide; den ſlag van Vlaanderen; den waterſtrijd op de Zuiderzee en voor Gibraltar, en eindelijk het aanzoeken der Spanjaarden om vrede. Dit alles was met maatgezang vergezeld. Naa de vertooningen verſcheen de Prins in de Akademie, daar Hoofts *Geraard van Velzen*

(a) Vondels Leeven bladz. 14. Wagenaar Beſch. van Amſterdam 3 Deel. 5 Boek bladz. 735 in 8.

Velzen geſpeeld werd. (*a*) Sedert zijn er door last der Regeeringe meermaalen openbaare vertooningen, bij plegtige gelegenheden, te Amſterdam gedaan, maar deezen, die wij nu beſchreeven hebben, zijn de laatſten, die, onzes oordeels, tot de Historie der Rederijkeren eenige betrekking hebben, als zijnde door de Rederijkkamer en Costers Akademie, nog in haaren ouden ſtand, verricht; daar de overigen aan bijzondere perſoonen, of leden des Schouwburgs zijn aanbevolen geweest.

In Oogstmaand van het voorgaande jaar 1617 hadden 16 perſoonen, allen uit Vlaanderen herkomstig, ondernomen eene Kamer binnen Gouda op te rechten. Haar blazoen was *de Balſem bloem*, haare zinſpreuk, *In Liefde Vrugtbaer.* Dit ter kennisſe van Burgemeesteren gekomen zijnde, ontbooden deezen eenige der leden dier nieuwe Kamer voor zich, welken te kennen gaven, reeds een verzoekſchrift te hebben ontworpen, dat zij, op den 10den van Lentemaand des jaars 1618, der Regeeringe aanbooden, die het van de hand wees, en zelfs, in het volgend jaar, beſloot, de vergadering der nieuwe Kamer te verbieden, en *de continuatie van de oude Kamer van Rethorica in bedenken te houden.* (*b*) Beide Kamers ſchijnen nogthans in ſtand gebleeven, en meermaalen met gunstbewijzen van Burgemeesteren vereerd te zijn.

Voor het uiteinde van het laastgemelde jaar 1618 ſchijnt er, binnen Uttrecht, eene Rederrijkkamer te zijn opgerecht, die den naam van het *Rozemarijnbloemken* aannam. Haare zinſpreuk was *Wtrechte Liefde*, en haar blazoen een *Pellikaan met jongen, zittende in eenen roozemarijnboom.* Zij ſpeel-

(*a*) Gedichten van G. Brandt den Jongen, bladz. 268. Wagenaar Beſch. van Amſt. II. Deel 15 Boek. bladz. 18. en III D. 5. B. bl. 742.

(*b*) Kamerboek 1618 fo. 35 en 1619 fo. 143.

1619. ſpeelde voor de eerſte reize in het openbaar, op zondag, den derden van Louwmaand des volgenden jaars, in het S. Jacobs Gasthuis, naa zulks, op den 28ſten van Wintermaand, voor de Vroedſchap, verricht te hebben. (*a*) Ieder der aanſchouweren moest drie ſtuivers voor de armen betaalen. (*b*) Sedert werd aan deeze Broederſchap door den Raad, die te vergeefsch voor haar, bij den Landcommandeur, de kerk of het choor van de Duitſche Orde ſchijnt verzocht te hebben, het choor der kerke van het Brigitten Klooſter toegeſtaan. Men droeg zorg dat zij geene ongeregelde ſtukken zou vertoonen. Haar werd gelast den Raade over te leveren *een gecorrigeerde inſtructie, gedresſeerd naer eene welgereguleerde Camere van Amſtelredamme off elders, om geviſiteert te worden, en gecorrigeert, en daernae belieft bij de Vroedſchappe.* (*c*) Dan haar werd eerlang, op verzoek van zekeren leeraar der openbaare kerke, die 't gemelde Brigitten Klooſter zoude bewoonen, het gebruik van 't choor opgezegd. (*d*)

Terwijl de Nederlandſche tooneelpoezij, door den voorverhaalden arbeid der Amſterdamſche Kunstgenooten, eene meerdere beſchaafdheid, en het tooneel zelf eene betere gedaante verkreeg, bleeven deezen, op ſommige plaatſen, inzonderheid ten platten lande, nog even ongehavend. De Kamers in de dorpen beſtonden grootendeels uit ongeoefende vernuften, en de geloofsgeſchillen, die ten deezen tijde de Kerk te jammerlijk verdeelden, verſchaften den Rederijkeren de meeste ſtoffe voor hunne kunstwerken. Wij hebben gezien dat zij reeds in den jaare 1613 gelegenheid tot eene

(*a*) Vroedſchaps Reſol. 21. Dec. 1618.
(*b*) Uit geſchreven aanteekeningen van dien tijd.
(*c*) Vroedſchaps Reſol. 12 Apr. 1619.
(*d*) Dezelfden 26. Apr. —

eene prijsvraag gaven. Sints was de partijſchap hooger geſteegen, en ze werd zelfs door het tooneelſpel gevoed. Het Hof van Holland, lettende „ dat de ſpelen der Rederijkeren meest al ſtrekkende waren ter verkortinge en ſchimp van Gods Woord, de Religie en de Regeering van den „ Lande, beſloot, op den 31ſten van Hooimaand des jaars 1619," den Baljuw van Monſter, Loosduinen en Wateringe te gelasten, „ niet toe te „ laaten, dat, in eenige dorpen van zijn rechtsgebied, werde geſpeeld, „ bij eenige Rederijkers of anderen, wat ſpelen het ook zoude mogen „ zijn. (a)

In Brabant vierde de Mechelſche Kamer de Peoene, met de Latijnſche ſpreuk *In principio erat Verbum*, een Redefeest, op den derden van Bloeimaand des jaars 1620. *Maximiliaan van der Gracht*, Heer van Vremde, was Prins, en Jongheer *Joos van der Hoeven*, Ridder en Oud-Burgemeester der Stad, Hoofdman der Kamer. Zij nodigde alle Kamers en bijzondere kunstbeminnaars om, zonder letters, vier regels dicht, op een tafereel, met olieverw te maalen; een gedicht of referein van viermaal zeventien regels te maaken, in agt neemende geene H. Schrift aan te roeren, maar daar in de leer en ſchriften der Wijsgeeren te ontvouwen; voorts een lied, op eene bekende zangwijze te dichten. De eerprijzen, die men beloofde, waren van tin. Onder de Kamers, welken hier haare werken zonden, waren er eenigen uit de Vereenigde Gewesten. Het Marienkransken van Brusſel, de Goudsbloem van Antwerpen, benevens de Goudsbloem van Vilvoorden bragten hunne beeldſpraakige tafereelen met geene geringe ſtaatſie. Men moet zich verwonderen, hoe het den menſchen 1620.

ſom-

(a) Groot Plakkaatboek I. D. bladz. 466.

ſomtijds gelusten kan het vernuft te pijnigen, tot het uitvinden en ſamenſtellen van nutlooze en beuzelagtige aartigheden. Wat heeft het, bij voorbeeld, al overlegs gekost, om de volgende kreupele rijmregels, die den zin van het blazoen des Antwerpſchen Violiers, dat den opperſten prijs behaalde, bevatten, met beelden af te maalen?

Jupiter hemel-voorst wilt ons deur Pallas ſtieren
Voor Pegaſus fonteijn, ſtelt reden in 't lamoen.
Apelles kinders blij commen met violieren
Breurlijck tooghen haer jonst, ter liefde de Peoën.

Men kan ligtelijk bevroeden dat deeze beeldenſpraak ſomtijds verre gezocht was; want om *in 't* uit te drukken, ſchilderde men eenen ingeënten ſtam; om *met* te beduiden, bediende men zich van 't afbeeldzel van een bok, wiens geluid naar den klank van dit woord zweemt. Een monik bij een lijk betekende *broêr-* of *broederlijk*, enz. (*a*)

1624. De Brabantſche Kamer het Wit Lavender, te Amſterdam, liet in den jaare 1624, eenige gedichten uitgaan, op haar Redefeest door haare Broe-
1626. derſchap ontworpen. (*b*) Twee jaaren laater ſpeelde de Rederijkers van de Goudsbloem te Gouda, geduurende de St. Jacobs markt, bij vergunning van Burgemeesteren, een treurſpel van *Jephta en zijne eenige Dochter*. Ook werd hun, op hun verzoek, vergund, om alle Zondagen, geduurende den aanſtaanden winter, eenige *ſtichtige comedien*, ten voordeele van de armen, te ſpeelen, mits beginnende ten vier uuren naa de predikatie.

(*a*) Dit kan men breeder zien in de Schatkiste der Philoſophen en Poëten, gedrukt te Mechelen 1621, waarin men de afbeeldingen der blazoenen vindt.

(*b*) Levender Redenfeest, ofte Amſterdamſche Helicon. Amſt. 1524.

katie. Kort hier naa werd der Goudſche Jeugd verbooden, eenige blij- of treurſpelen op zondag te vertoonen. Dan haar werd toegeſtaan zulks, des donderdags naa den middag, te verrichten, doch zij had *haer actie te voltrecken voor de clocke vier uuren geſlaegen.* (*a*)

In 't jaar 1630 gaf de Vlaamſche Kamer, de Witte Angieren, te Haar- 1630.
lem, eenige gedichten uit door haare leden ſamen geſteld, (*b*) 't welk, twee jaaren daar naa, door de Leidſche Vlaamſche Kamer de Orangie- 1632.
Lelije gevolgd werd. (*c*)

De Nederduitſche Akademie te Amſterdam, ondertusſchen, behoorde, als boven gezegd is, ſedert den jaare 1622, aan het Burgerweeshuis dier Stad, terwijl het Ouden-mannenhuis het voordeel trok van de ſpelen, die op de oude Kamer, In Liefd' bloeijende, vertoond werden. Dit baarde tusſchen beiden deeze Kamers naarijver, die tot tweedragt overſloeg. Zij ontzagen zich niet elkander de beste tooneelſpeelers te onttrekken, 't welk niet anders dan ten nadeele der Godshuizen kon zijn. Derhalven vonden Burgemeeſters geraaden, door hunne bemiddeling, deeze twee Kamers te vereenigen. Dit gebeurde in 't jaar 1632. De blazoenen der oude Kamer en der Nederduitſche Akademie werden ook ſamen gevoegd. De Egelantier werd gevlochten om den Bijenkorf, en van de twee zinſpreuken deeze eene, *Door Yver* of *Yver in Lieſde bloeijende*, gemaakt. De twee Godshuizen deeden ſedert de Akademie, die ſlechts van hout was, hertimmeren. Het nieuw gebouw was door den Raad *Claas* of *Nicolaas van Kam-*

(*a*) Kamerboek fo. 73. Saturdag 13 Junij 1612 fo. 107. den 14. Sept. & fo. 136.
(*b*) Der Witte Angieren Eerenkrans enz. Haarlem 1630.
(*c*) Het Leidsch Vlaamsch Orangien Lelije-hof. Leiden 1632.

Kempen, die ook Regent van 't Weeshuis was, ontworpen, welke, volgens de taal van *A. Pels*,

. . . . . *Het werk*,
Schoon klein van omtrek, groot, en wyd, gelyk een' kerk
Deê ſchynen; en 't gemak ze met de welſtand paarde,
Dat dit gebouw, verſierd met zulk een' pracht, en waarde,
Gelyk ze bruaf een Kunſt, en groot een' Stad betaamt,
Een meesterſtuk verſtrekte, en Schouwburg wierdt genaamd. (*a*)

Op den derden van Louwmaand des jaars 1638, werd deeze Schouwburg ingewijd met een nieuw treurſpel van den dichter Joost van den Vondel, *Gijsbrecht van Aemſtel* geheeten. Maar in 't jaar 1664 werd het ganſche gebouw wederom geſloopt, en het tooneel, ſedert, beweegelijk gemaakt, naar de Italiaanſche wijze.

Dus gaven wij, zo verre als ons beſtek ſcheen te vereiſchen, verſlag van den opkomst en voortgang des Amſterdamſchen Schouwburgs. De Heer Wagenaar geeft er een breedvoeriger bericht van in zijne doorwrochte beſchrijving van Amſterdam, (*b*) waar uit wij hoofdzakelijk het onze ontleenden. Op deezen Schouwburg is de Hollandſche tooneelpoëzij tot grooter volmaaktheid gebragt, zijnde de ſmaak der Natie meer en meer beſchaafd, en de gebrekkige ſtukken der Rederijkeren, allengskens in kleinagting en vergeetenheid geraakt. Maar terwijl wij met dit verhaal bezig zijn, is het fraaie gebouw deezes Schouwburgs, met alle deszelfs prachtige

(*a*) Gebruik en Misbr. des Tooneels bl. 17. van den druk van 1718.
(*b*) Beſch. v. Amſt. 3 D. 5 B. bl. 721 en vervolgends.

ige tooneelen en cieraaden, op den 11den van Bloeimaand des jaars 1772, door den brand vernield. De omſtandigheden van dit beklaagelijk ongeluk, bij elk bekend zijnde, en niet onmiddelijk tot ons onderwerp behoorende, gaan wij met ſtilzwijgen voorbij, en wenden ons weder tot de Rederijkers.

Wij zagen hoe de oude Amſterdamſche Kamer met de Nederduitſche Akademie aldaar, door tusſchenkomst van Burgemeeſteren, in den jaare 1632, vereenigd werd. Diergelijke poogingen van de Goudſche Regeering, in het volgend jaar, aangewend, om de twee Kamers haarer Stede, de Goudsbloem en Balſembloem, in een te ſmelten, hadden dien uitſlag niet. (a) Waar aan dit haperde is mij niet gebleeken. In 't jaar 1634 werd der oude Kamer vergund om na Haarlem te reiſen, ter beantwoordinge der vraage, door de Rederijkers der Wijngaertranken uitgezonden. Ter vergoeding der kosten, ſchonk men haar zes guldens van ſtadswege. Ook werd haar, op den 12den van Bloeimaand 1636, naa onderzoek haarer ſtukken, toegeſtaan, na het kunst beroep te *'s Graavenzande* te trekken, en haar 12 guldens, ter goedmaaking haarer onkosten, toegereikt. Een geſchenk van 36 guldens, verkreeg zij ten zelfden einde, wanneer zij in den jaare 1640 na *Zoetermeer* trok, daar de Kamer *de Witte Meirbloem*, tegens den 2den van Bloeimaand, eene vraag, ter beantwoordinge, had opgegeeven. Aan de Kamer de Balſembloem werd wel vergund derwaarts te reizen, maar zij moest het op eigene kosten doen. Het blijkt dus dat de oude Kamer deezer Stad alzins, boven de Vlaamſche, is begunſtigd. De laatſte

1634.

1636.

1640.

(a) Kamerboek 1633 fo. 46. verſo.

laatſte, noghtans, zond dit jaar eene kaart uit, en haar werd toegeſtaan, ten voordeele der Armen, geduurende de St. Jacobs markt, openbaare ſpelen te vertoonen. (*a*) Geene deezer Kameren ſchijnt deel genomen te
1641. hebben in de Intrede, die op den 26ſten van Bloeimaand des jaars 1641, te Rhijnsburg, op uitnodiging der *Roode Angieren*, gehouden werd, welke veertien dagen duurde, en daar 34 zilveren prijzen werden uitgedeeld. (*b*) Maar beide de Goudſche Kamers trokken, met oorlof van de Magiſtraat, na Vliſſingen, om, op den eerſten van Hooimaand, de voorgeſtelde vraag van de blauwe Accoleijen te beantwoorden. (*c*) Der oude Kamer alleen werden wederom 36 guldens van Stads wege, ter vergoeding
1642. haarer onkosten, geſchonken. Dan de twee gezelſchappen troffen, in 't volgend jaar, eene overeenkomst van vereeniging, welke den 4den van Wintermaand, door de Regeering, werd bekrachtigd, die de vereenigde Ka-
1647. mers van Hoofdlieden voorzag. (*d*) Vijf jaaren hier naa, werd haar vergund haare nabuuren, tegen den 2den Pinkſterdag, te beſchrijven, om des anderen
1648. daags, des avonds, de vraag te beantwoorden: (*e*) en, in 't jaar 1648, gaf de Haarlemſche Broederſchap der Wijngaertranken eenige refereinen en liedekens uit. (*f*)

Alle deeze kunstoefeningen verdienden min of meer lof, maar in tegendeel was, ten deezen tijde, hooglijk te laaken het gedrag der Rederijkeren van het dorp de Lier. Zij hadden, naamlijk, op den derden van Hooimaand

(*a*) 't zelfde Boek 1634 fo. 25. 1636 fo. 41. verſo. 48. p. en 55 verſo. 1640 fo. 25. 27. 34. & 44.
(*b*) Rhijnsburgs Angierhof enz. Leiden 1641.
(*c*) Vliſſings Redenslusthof enz. Vliſſingen 1642
(*d*) Kamerboek 1641. fo. 41. fo. 68.
(*e*) 't zelfde boek 1647. fo. 33 verſo.
(*f*) Refereinen en Liedekens van 't Hemel-erf enz. Haarlem 1648

maand des jaars 1661, wanneer 't bij hen kermis was, zeer ergerlijke en 1661.
godlooze vertooningen voorgeſteld, en vuile ſpelen geſpeeld, vol van onkuiſche en ligtvaerdige redenen, die aanleiding gaven tot ongebondenheid, wulpsheid en dartelheid, waaruit dronkenſchap, vechterijen, onteering van Gods H. Naam, en veele andere onheblijkheden voortkwamen. Vroome en eerlijke gemoeden werden hier door ontſticht en bedroefd. Dit deed het Hof van Holland beſluiten, den Heere en den Schout van *Schipluiden*, daar, den 23ſten deezer maand, de kermis ſtond gehouden te worden, aan te ſchrijven: „ Zij hadden niet toe te laaten, dat „ in derzelver Dorp, bij eenige Rederijkers of anderen zoude worden ge„ ſpeeld. Voorts werd bij het Hof vastgeſteld en beſlooten." Dat, in alle dorpen van Holland, de ſpelen der Kamerbroederen, op de minste klagten geweerd zouden worden. (*a*) Ook werd in 't volgend jaar, den Baljuw van Vlaardingen gelast, het ſpelen der zelven, op de kermis dier ſtede, te verbieden. (*b*) Dus was het wangedrag van ſommige Dorpkameren oorzaak, dat de openbaare ſpelen en vertooningen der Rederijkeren minder, hunne intreden zeldſaamer, en zij zelven veragt wierden. Niet te min gaf de Kamer de *Laurierſpruit* te *Honsholredijk*, in 't jaar 1671, de antwoor- 1671.
den uit van dertien Kameren op eene door haar voorgeſtelde vraag. (*c*) Ook werd, in den jaare 1675, de vraag van den *Pijnappelboom* te Pijnaker, 1675.
door zeven Kamers beantwoord. (*d*) Vier jaaren laater was er, te Katwijk 1679.
aan den Rhijn, eene Intrede van zeven Kamers, op uitnodiging der Korenairen.

(*a*) Merkwaardigh. van Vlaerdingen. bladz. CI. aantek. (*b*)
(*b*) Dezelfden, bladz. CII. aantek. (*a*).
(*c*) Honsholredijkſche Vraeghwerken enz. gedr. te Delft 1671.
(*d*) Laurierkrans opgehangen van den Pijnappelboom enz. gedr. te Delft 1675.

1684. airen. (*a*) In 1684 gaf de Kamer te Bleiswijk, *De dubbele Hofbloem*, eene vraag op, waar van zij de antwoorden door den druk gemeen maakte. (*b*) En, in dat zelfde jaar, ſchijnt er ook eene Beroeping te Schipluiden, daar men de Kamer *De Roſemarijn* had, geweest te zijn. (*c*)

1701. Met den aanvang der tegenwoordige eeuwe, was de Rederijkkunst, inzonderheid ten platten lande, nog in vollen bloei. In het jaar 1701, zonden verſcheiden Kamers haare antwoorden op eene vraag, door de jonge Kamer de *Meijbloem* te Hazerswoude, voorgeſteld. (*d*) De Rederij-

1704. kers van Pijnaker gaven eene vraag op, die, den 23ſten van Herfstmaand 1704, werd beantwoord. Alle Kamerbroeders en andere liefhebbers werden, te-

1705. gens den 13den van Grasmaand des volgenden jaars, genodigd, om de vraag te beantwoorden, die door de Hofbloem in het dorp Lier was voorgeſteld. (*e*) Tegens den eerſten van Zomermaand, nodigde de jonge Kamer de *Vijgenboom* alle vrije Kamers te Schiedam. (*f*) Ten gelijken tijde had men ook te Pijnaker, en aan de Herberg 't *Huis ter Lucht*, vraagen opgegeeven; (*g*) terwijl zulks nog dit jaar, te Schiedam, hervat werd door zekeren *Pieter van Leeuwenſchilt*, die alle vrije en onvrije Kamers

1760. nodigde, om, met trom, blazoen en vaan, op den 28ſten van Wijnmaand, ten zijnen huize, te verſchijnen. (*h*) Te *Wateringen* werd, op den 15den van

(*a*) Korenairs Pinxterfeest enz gedr. te Leiden 1679.
(*b*) Apollos Lusthof, gedr. te Delft 1684.
(*c*) Pars Katwijkſche Outheden. bladz. 221.
(*d*) Alle de Antwoorden van verſcheiden Redenkamers op de Vraghe enz. te Hazerswoude. gedr. te Leiden 1701.
(*e*) Mr. van der Wall. Lauwerkroon. M. S.
(*f*) Pallas Vreugd van Rhethorica enz. gedr. te Schiedam 1705.
(*g*) v. d. Wall Lauwerkroon.
(*h*) Hertgrondige Uitnodiginge van alle Vrije en Onvrije Kamers enz. gedr. te Schiedam. 1706.

van Sprokkelmaand, te Vlaardingen, den 24ſten van Bloeimaand, aan het Huis ter Lucht, den 2den van Slachtmaand des jaars 1706, eene vraag beantweord. In 't jaar 1707, op den 10den van Louwmaand, geſchiedde zulks aan den *Leidſchendam*, den 25ſten van Grasmaand te Pijnaker, den 2den van Bloeimaand te *Delfgaauw*, den 8ſten van Zomermaand te Leiden, den 25ſten van Hooimaand te *Scheveningen*, den 30ſten van Oogstmaand te *Poeldijk*, in Herfstmaand aan den *Hoorn* buiten Zegwaard, en eindelijk den 4den van Wijnmaand, te Hazerswoude. In het volgende jaar gaf eene der Schiedammer Kameren eene vraag op, omze, den 9den van Grasmaand, te beantwoorden. De Kamer te Pijnaker ſchreef er eene, tegens den 28ſten van Bloeimaand, uit. Den volgenden dag werd er eene aan den Hoorn te Zegwaard opgelost. Op den 5den van Zomermaand, verſcheenen de Kamers van Naaldwijk en Honsholredijk in 't dorp Lier, op uitnodiging der Hofbloeme. Op den 2den van Hooimaand zag men, op verzoek der *Jericho's Roos*, te Naaldwijk ſamen komen, de Broederſchappen van de Laurierſpruit van Honsholredijk, *De geele Meibloem* van Wateringen, *De Oranje ſpruit* van *Loesduinen*, de *Segbloem* van Zegwaard, de *Berkeboom van Berkel*, de Zonnebloem van Ketel, benevens de *Andivibloem*, die, waarſchijnelijk in een der dorpen van deezen oorde, moet gezocht worden. Op den 23ſten van Hooimaand werd eene vraag te Schipluiden beantwoord. Den 6den van Oogstmaand geſchiedde zulks te Gouda, den 27ſten dier maand te *Stompwijk*, den 9den van Herfstmaand te Leiderdorp, den 17den te Pijnaker en den 18den der zelfde maand te Zegwaard. In Slagtmaand van 't jaar 1709, ſtelde men te Naaldwijk wederom eene vraag voor. (a) Ook zag men, dit jaar, vijf Kamers, op uitno-

1707.

1708.

1709.

(a) v. der Wall. Lauwerkroon.

1710. nodiging van het Lelijken onder den doorn, te Noordwijk verſchijnen. (*a*) In 't volgend jaar beantwoordde men, op den 30ſten van Zomermaand, eene vraag te Naaldwijk. De Broederſchap van den *Cederboom* dier plaatſe verſcheen, opden 23ſten van Hooimaand, ten zelfden einde, te Schipluiden, daar
1712. men tegens den 1ſten van Slagtmaand wederom eene kaart uitzond. Eindelijk ſtelde de Kamer de Pijnappelboom te Pijnaker, in den jaare 1712, tegens den 28ſten van Lentemaand, nog eene vraag voor. (*b*)

Wij hebben deeze feesten en ſamenkomſten der Rederijkeren, maar met een enkeld woord, aangeroerd, om dat de meesten hunner werken, waar van zij eenigen nogthans den druk waardig keurden, niets meerder verdienden, ja bijna geene verdienſten altoos hebben. De Dichter *Poot*, die, in zijne jeugd, met de Rederijkers van Ketel en Schipluiden verkeerde, zingt dus, al boertende, van hunne gedichten ten zijnen tijde.

De Kamerwerken van 't fyn Rederykerdom
Verrukten mijn gemoet, al gingen ze ook zoo krom
En kreupel als een wyf van driemaal dertigh jaren. enz. (*c*)

Ook geeft de Dichter *Rotgans* in zijne *Boerenkermis*, eene ſnaakſche beſchrijving van hun tooneelſpel. (*d*) Al het welk ten bewijze ſtrekt van hunne onbedreevenheid, en de laagte waar toe de Kamers, omtrent het begin deezer eeuwe, vervallen waren. Bij de dorpelingen werd de oude gewoonte der Rederijkeren, van beſchrijvingen te doen, het langst onderhouden.

(*a*) De Eerkrans voor Rethorica gevlochten enz. Leiden 1709.
(*b*) v. der Wall, Lauwerkroon.
(*c*) Poots Poezy, II. D. blad. 87.
(*d*) Rotgans Poezy, bladz. 665 en vervolgends.

den. De herbergiers, die er best hunne rekening bij vonden, beſchreeven, in plaats der Wethouderen, de Kamers en bekostigden de prijzen (a). Hier van zagen wij reeds eenige voorbeelden. Men koos, tot deeze bijeenkomſten, veelal de hoogtijden van paaſchen en pinkſter, ook de zondagen uit, opdat de toevloed te grooter, en de arbeidzaame landman, in zijne dagelijkſche bezigheid, niet geſtoord zoude worden.

Mij is gebleeken, om ook iets te melden van de wijze op welke, in deeze laatere dagen, de Intreden der boerſche Rederijkeren gehouden werden, dat de Kamerbroeders, die naar den uitgeſchrevenen prijskwamen dingen, op eenen open wagen zittende, met ſlaande trom en vliegend vaandel, hunne Intrede deeden. Zij waren verzeld van hunne Kamernarren, die, in zotskappen gedost, tot vermaak der aanſchouweren, veelerleije boerterijen bedreeven. Ter plaatſe gekomen, daar de uitzenders der kaarte hen verwagtten, werden zij door deezen, in gedicht, verwelkomt, 't welk met eene aankomst-groet werd beantwoord. De aangekomene Rederijkers hieven vervolgends, eer zij van den wagen klommen, een lied aan. De antwoorden, welken zij, naa afgetreden te zijn, uitſpraaken, waren nu niet meer in zinneſpelen, maar in refereinen vervat, wier langte in de kaart bepaald was. Geduurende de bijeenkomst, oefende men zig in 't opſtellen van kniedichten. Somtijds kreegen ook de Kamernarren hunnen beurt, om een boertig referein te dichten. Het gezelſchap werd voorts, met ſpijs en drank, onthaald, en alles, met wederzijdſche dankdichten en affcheids-liederen, beſlooten.

Schoon

(a) Pars Katwijkſche Outheden, bladz. 122.

Schoon de onderwerpen, ter prijsvraagen opgegeeven, zeer dikwils uit de H. Schriften genomen wierden, was het gedrag der Rederijkeren, bij deeze gelegenheden, ſomtijds zeer uitſpoorig. De ijdelheid en dartelheid, die er, zelfs op zondagen en bedeſtonden, gepleegd werden, ſtrekten tot ergernis. Dit had reeds, in den jaare 1711, den Staaten van Holland doen beſluiten, om, zo wel het ſpoelen, als het omrijden langs ſtraaten en wegen, met trommels, vaandels en zotskappen, op zon- en bededagen, bij een plakkaat van den 18den van Lentemaand, den Rederijkeren te verbieden. (a). Men hebbe derhalven zich niet te verwonderen, dat de Kamers eerlang op veele plaatſen te niet geraakten. In Brabant en Vlaanderen, nogtans, zijn er waarſchijnlijk nog verſcheidenen in ſtand gebleeven. Im-
1739. mers in het jaar 1739 hield het Kunstgenootſchap de Groeiende Boom te Lier, op den 29ſten van Sprokkelmaand, een ſteekſpel te paarde, 't welk, ſedert het jaar 1713, niet was gebeurd. Deeze Kamer, en die van de Jenette bloem, hadden, ten dien tijde, en misſchien hebben zij thans nog, haare eigene ſchouwburgen, waarin zij haare treur- en blijſpelen ten too-
1772. nen voeren. (b) Te Haſſelt vertoonen de Kameristen van de Roode Roos nog beeden hunne Spelen, die, naar den ouden trant der Rederijkeren ingericht, en dus in allen opzichte, zeer gebreklijk zijn. In Holland blijven ook eenige Kamers in weezen, ſchoon wat ontaart van 't oogmerk haarer eerſte oprichtinge. Voor weinig jaaren waren er te Haarlem nog drie: de oude Kamer, naamlijk, die Trouw moet blijken, de jonge, die Liefde boven al, en de Vlaamſche, die In liefde getrouw

ter

(a) Gr. Plakkaatb. V. D. bladz. 85. 36 en 598.
(b) Van Lom Beſch. van Lier, bladz. 250. en verv.

ter zinſpreuke had: dan deeze laatſte is onlangs te niet geraakt. De twee overgebleevene Kamers geeven nog, gelijk bij haar van oude tijden in gebruik was, op den eerſten dag des jaars, een gedicht uit, 't welk zij elkander toezenden; bij welke gelegenheid, de Kamerknecht, hebbende een zilveren blazoen der Kamer, aan een fluweelen draagband, om zijnen halze, gewoon is eenen mondelingen zegenwensch, in rijm, uit te ſpreeken. De Dichter *Langendijk*, die veele jaaren Factor der oude Kamer geweest is, heeft in zodaanige Jaardichten, onder anderen, *het Leeven der Hollandſche Graaven* beſchreeven. (*a*) Te Gouda geeft de Kamer de Goudsbloem, die ook nog in wezen is, jaarlijks, op mei- en nieuwjaars-dag een gedicht uit: (*b*) en het is te vermoeden, dat er, in andere ſteden of dorpen van Holland, nog meerder Kamers zullen zijn overgebleeven.

Zie daar alles wat wij, tot nu toe, van de Rederijkeren konden opſpeuren, en der aantekeninge waardig agten. Waarſchijnlijk zal er, bij eenige Schrijvers, die ons niet onder 't oog kwamen, nog wel iets te vinden zijn, dat dienen kan, om deeze Schets te volmaaken. Zo zal ook, misſchien, uit de gedrukte ſpelen, bij verſcheidene Intreden vertoond, de volgende *Lijst der Rederijkkameren in de Nederlanden* nog merkelijk kunnen worden aangevuld.

LIJST

(*a*) Langendijk in zijn Voorbericht voor de Graaven van Holl. bladz. II.

(*b*) Volgends bericht van den Heer H *Houtam*, Lid dier Kamer, welke de goedheid gehad heeft, mij zijne gemaakte uittrekzels uit de papieren der Stad, belangende de Rederijkers, mede te deelen. Ook ben ik de kennis aan veelen der oudſte en jongſte Intreden verſchuldigd aan den Heer C. Hijligert, Lid van 't Kunstgenootſchap te Leiden onder de Spreuk *Kunst wordt door arbeid verkreegen*; welke mij gunstlijk zijne aantekeningen heeft medegedeeld.

BIJLAAG A.

LIJST DER REDERIJKKAMEREN IN DE NEDERLANDEN.

Steden en Dorpen	Blazoenen	Zinſpreuken	
A.			
Aalst. . . .	St. Catharina. . . . . / Ste. Barbera.		Beide deeze Kamers zijn 1475. goedgekeurd.
Aarſchot. . .	Het Terwe bloeijſel. .	Door jonst en min. . .	
	De Wijngaert ranck.	Fomentum amoris. .	
Alkmaar. . .	't Groen Lauwerier. .	In jeught groeijende. .	1527 reeds in weezen.
Amersfoort.		Uit 't wilt bloeijende.	
Amſterdam. . .	De Eglentieren. . .	In liefd bloeijende. .	Oude K. opgerecht 1517
	De witte Lavenderbloem.	Wt levender jonst.	Brabantſche Kamers opgerecht omtrent 1585.
	Het Vijgeboomken.	Het ſoet vergaeren.	

Steden en Dorpen	Blazoenen	Zinſpreuken.	
Antwerpen.	De Violieren.	Wt jonſten verſaemt.	opgerecht 1400.
	De Olijftak.	Ecce gratia.	
	De Goudsbloem.	Groeijende in deugde.	
	't Lelijken van Calvarien.	In liefde groeijende.	
Arendonk.	't Heilig Groijt-ſelle.	Wt vreugd en jolijt.	
Aſſche.	De Barbariſen.		
Axel.	De vier Melcteelen.	Broederlijcke liefd'	
B.			
Benthuizen.	De Huislookbloem.	Liever verhuiſen.	Vrij erkend 1615.
Berchem.	De bloeijende Wijngaertranck.	Niet ſonder God.	
Berkel.	De Berkenboom.		
Bergen op Zoom.	De jonge Vreughde-bloem.	Liefde maakt eendracht.	
Bergſenhoek.	De Willigebloem.	Door liefde bewilligt.	
Beverwijk.	De witte Lelij.	Wij wijcken tooren.	
Bilſen.	De Veltbloemen.		
Bleiswijk.	De dubbele geelen Hofbloem.	Wijckt ontrouw.	Vrij erkend 1615.
Breda.	't Vreugde dal.	Wij vaten genoucht.	Deeze wordt voor eene der oudſte van Brabant gehouden.

't Ber-

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
	't Berkerijs.		
	De Orangieboom.		
Briel. . . .	De Vreugdebloem.		
Brugge. . .	De H. Geest. . . .	Mijn werk es Hemellick.	
	De drie Santinnen.		
Brusſel. . .	Het Boeck.	Om beters wille.	
	De Coorenbloem. . .	Jeucht ſticht vreucht.	
	't Marienkransken of Lelicbloem. . . .	Minnelijk accoort. . .	Opgerecht 1482.
	De Veltbloemen.		
D.			
Dendermonde.	De Roos.		Brengt haaren oorſprong tot 1478.
	De Leewrik.		
	De Distelvink.		
Deijnſe.		Doijnſe om een beter. .	Vernieuwd 1482.
Delft. . . .	De Raapenbloem. .	Wij raapen geneugt. .	In 1487 reeds bekend.
Dieſt. . . .	Christus Oogen. . .	Doorſient al. . . .	Wordt reeds vermeld 1302.
	De Lelij-bloem. . .	Rein bloeme.	

Dik-

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
Dixmuiden. . .	De H. Geest.		Hier waren 3 Kamers, waar van er reeds in 1394. in weezen geweest zijn.
Doornik.			
Dortrecht. . .	De Fontein. . . .	Rein geneucht.	
Duinkerken.			
E.			
Edingen. . .	St. Anna.	Penſer il faut.	
Enkhuizen. . .	De Acolijen.		
G.			
Geerstbergen. .	De H. Geest. . . .	Ubi vult ſpirat.	
Geervliet. . .	De dorre Boom. . .	't Jolijt van den dorren.	
Gent. . . .	De Balſem.		
	De Barbaristen.		
	De boomlooſe Mande.		
	De Fontein of H. Drievuldigheid.		
Ghele. . . .	De Brembloem. . .	Al met den tijd.	
Goeree. . .	Het Nagelbloemken.		
Goes. . . .	De Nardusbloem. . .	Met gantſer herten.	

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
Gornichem. . .	't Segelbloemke. . .	Vernieuwd uit liefde.	
Gouda. . . .	De Goudsbloem. . .	Wt jonſten begreepen.	opgerecht 1437.
	De Balſembloem. . .	In liefde vruchtbaer.	1617.
's Graavenhaag. .	De Korenbloem. . .	Met geneuchten.	
	De groene Laurierſpruit.		
	De Batavier.		
's Graavenzande.	De geele Violetten. .	Sonder bedroefde herten.	
H.			
Haarlem. . . .	De Pelikaan of Speelkoornen.	Trou moet blijcken. .	Oude Kamer opgerecht 1503.
	De Wijngaertrancken.	Liefd boven al. . . .	Jonge Kamer opgerecht 1504.
	De witte Angieren. .	In liefd' getrouw. . .	Vlaamſche Kamer, waarſchijnlijk 1585.
Haastrecht. . .	't Galisbloemke. . .	Wt liefde verſocht.	
	De Balſembloem.		
Halle.			
Hasſelt. . . .	De Roode Rooſen. .	Hitte verkoeld.	
Hazebrock.			
Hazerswoude. .	De Haſelieren. . .	Aanſiet Gods kracht. .	Oude Kamer.

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
	De Meibloem. . .	Met liefde volbragt. .	Jonge Kamer.
Heenvliet.			
Heerenthals. . .	't Couwoerdeken. . .	Schou cauwoerden. .	Opgerecht voor 1478.
Helmond. . .	De Vlasbloem. . .	In ſchoonheid bloeyende.	
's Hertogenboſch.	De vierighen Doorn, of Mozes bosch.	In vierigheid groeyende.	
	De Catharinisten. . .	Wilt trou oorboren.	
	De jonge Laurieren. .	Jeugd maakt vreugd.	
Honsholredyk. .	De Laurierſpruit. . .	Bedijk in Vrede.	
Honskoten. . .	Het Lijden Chriſti. .	Torcular calcavi ſolus.	
Hoogeveen. . .	De Veenbloem.		
Hoorn. . . .	De roode Angieren. .	Wilt hooren 't woort.	
De Horn buiten Delft. . . .	De Hoornbloem. . .	Nooit hooger verreeſen.	
Hulst. . . .	De H. Transfiguratie.		
I.			
Ipere. . . .	Alpha en Omega. . .	Spiritus ubi vult ſpirat.	Zy word voor de oudſte Kamer in Vlaanderen gehouden.
	De Roſieren.		
	De Lichtgeladen.		

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
	De Vreugdenaers.		
	De Moeren.		
	De ghetraue Herten.		
K.			
Kapelle (Zoutveenſche) aan den IJsſel. . .	De Barnetelbloem.		
Kaperijk. . . .	De Berckenisten. . .	Ses al in 't herte.	
Kasſel. . . .			
Katwijk aan Rhijn.	De Koornairen. . .	Liefd moet blijcken. .	Oude Kamer
	De Kooraſpruit. . .	In liefd vierig. . . .	Jonge Kamer
Katwijk aan Zee. .	De Kempenbloem. . .	In liefd accoord.	
Ketel. . . .	De Zonnebloem. . .	Nooit meerder vreugd.	Oude Kamer, Vrij erkend 1602.
	De Zonnebloemſpruit.	't ſchiet na Gods woord.	
Kortrijk.	St. Barbera of (waarſchijnlijk) de Koornairen.	God voet veel Goten. .	Bloeide 1427
	De Fonteiniſten.		
L.	Het Kruis.		
Leeuwaarden.		Och mocht het ryſen.	

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
Leſſinge.		Altoos doende.	
Leiden. . . .	De witte Acoleyen. .	Lieſd' is't fondement. .	Oude Kamer.
	De Orangie Lelie. . .	In lieſd' groeyende. . .	Vlaamſche Kamer, waarſchijnlijk opgerecht 1585.
	De Palmboom. . . .	In lieſd' werckende.	
	NB. Naa het afdrukken van het grootſte gedeelte deezer Schetſe, is my, door den Wel Ed. Geſtr. Heer en Mr. *Daniel van Alphen*, een afſchrift bezorgd van de regelen en ordonnantien, door de Wetthouderſchap der Stad Leiden, op den 13den van Bloeimaand des Jaars 1616, aan deeze Kamer voorgeſchreeven.		
Leiderdorp. . .	De Patientiebloem.	Lieſd' blyvt zonder end.	
Leidſche dam. . . .	De Olijſtak. . . .	Lieſd' brengt vree. . .	
Leuven. . . .	Het Rooſelaer. . .	Minne is 't fondement. .	Bekend 1468.
	Het Kerſouwken.		
	De Lely-bloem.		Bekend 1483.
	De Petercelie-wortel.		. . . 1462.
	De Penſee.		. . . 1515.
	De Meluite.		. . . 1515.
Lier.	De groeyende Boom. .	'T dor word groeyende.	
	Het Jenette-bloemken.	De Ongeleerde.	

De

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
De Lier. . .	De Hofbloemkens. . .	Volbrengt liefde. . .	Opgerecht waarſchynlyk omtrent 1480. . . . .
Loo in Vleren Ambacht. . .	De Rooyaerts. . . .	Ik verreycke de royen. .	Deeze 3 Kamers zyn kort na het jaar 1500 vry erkend.
	. . . . .	. . . . .	
	. . . . .	. . . . .	
Loosduinen. . .	De Oranjeſpruit. . .	Door duin bevrijd.	
M.			
Maasland. . .	De Olijfboom. . .	't Spruit uit liefde.	
Maasſluis. . .	De Mostertbloem.		
Mechelen. . .	De Peoene. . . .	In principio erat verbum.	
	De Lischbloeme.		
Meenen. . . .	St. Barbara. . . .	Wy hoppen bruers.	
Meeſen. . . .	. . . . .	Ick labuere met pynen ducren.	
Middelburg. . .	Het bloemken Jeſſe.	In minnen groeyende.	
Moll.	. . . . .		
Monſter. . .	De blauwe Wynaert-ranck.	Smaeckt druyfs ſoetheid.	
N.			
Naaldwijk. . .	De Jerichos Roos. . .	't Schied uit Liefden.	
	De Cederboom. . .	Uyt liefde gheleen.	

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
Nekkerſpoel. . .	Het Boonbloemken.		
St. Nicolaas in 't Land van Waas.	. . . . .		Opgerecht 1536.
Nieuwenhoorn. .	De Violieren.		
Nieuwkerk. .	. . . . .		Bloeide reeds voor 1434, en is 1453 vry erkend. . .
	. . . . .	Goedwillig in 't harte. .	Opgerecht 1548. .
Nieuwpoort in Vlaanderen. . .	De Rooſekrans. . . .	Van vroeſcheepe dinne.	Goedgekeurd 1492.
Nieuwpoort in Holland. . .	't Wilde Heibloemken.	Ghebloeit in 't wilde.	
Ninoven. . .	De witte Waterrooſen.	Al vloeiende groeiende.	Bloeide voor 1452.
Nivelle.			
Noordwijk. . .	De Lely onder den Doorn.	Wt liefdt beſtaan.	
Nootdorp. . .	De Damast bloem. . .	Liefde verwint. . .	Vry erkend 1615. .
O.			
Oestgeest. . .	De Ogentroost-bloem.	Oegst geest vreugd. .	Vry erkend. 1615.
Oostende.			
Oudenaarden. .	't Kerſouke. . . .	Jonst ſoect const.	
	. . . . .	Pax vobis.	
Overſchie. . .	De roode Rooſeknoppen.	Schiet wt vreugde.	

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
P.			
Pijnaker.	De Pijnappelboom.	Uit liefde gepijnt.	Vry erkend 1615.
Poeldijk.	De Terwe-bloem.	Door liefde bloeyende.	
Poperingen.			
R.			
Reimerswaal.	De drie Korenbloemkens.	In minnen verſaemt.	
Rhijnsburg.	De roode Angieren.	Het woord is krachtig.	Opgerecht 1561.
Rijswijk.	De Willige rijſen.	Wij rijſen geneucht.	
	De Anemy-bloem.		
Rotterdam.	De blauwe Acoleyen.	Met minne verſaemt.	
S.			
Sasſenheim.	De Boterbloem.		
Sevecote by Gistele.			
Scheveningen.	Madelſeven.	Laet vaeren droefheid.	
Schiedam.	De roode Rooſen.	Aenſiet de jonkheid.	Oude Kamer.
	De Vijgeboom.	't Soet vergaeren.	jonge K. Vry erkend 1616.
Schipluiden.	De Roſemarijn.	's Woords kracht.	

Schoon-

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinſpreuken.	
Schoonhoven.	De Pencé bloem.	Wy peynſen deught.	
Sichen.			
Sluis in Vlaanderen.	De Diſtelbloem.	Vanſt oude nieuw.	
Stompwijk.	De Afrikaen.		
T.			
Thielt.		Gheblocit in 't wilde.	Opgerecht 1518.
Thienen.	De Fonteinisten.	Fons graciae, vitae & miſericordiae.	
	De Corenbloem.		
Tholen.			
S. Truyen.	De Olijſtak.		
Turnhout.	De Heijbloem.		
U.			
Uitrecht.	De Violetten.		
	Het Roſemarijnbloemken.	Wt rechte liefde.	Opgerecht 1618.
V.			
Veere.	De witte Lelyen. / De blauwe Accoleyen.	In reijnder jonsten.	Vereenigd 1530.

Veur-

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	zinſpreuken.	
Veurne.			
Vilvoorden. . .	De Goudsbloem. . .	Niet ſonder God, In liefde Groeiende.	
Vlaardingen. . .	De Akerboom. . .	Aenſiet liefde. . .	O. K. Opgerecht 1433.
	De Lindenboom. . .	Konst wij ſoeken. . .	Jonge K.
Vliſſingen. . .	De blaeu Acoleye. .	Den Geest onderſoecket al.	
Voorburg. . .	Jeſus oogen.	Niets voorburgen.	
Voorſchooten. .	De witte Violen. . .	Met liefd eendrachtig.	
Vosmeer. . .	De Korenairen. . .	Christus is 's mensch voetſel.	
W.			
Waddingsveen. .	De Handelaarsbloem. .	Altyd vreed'.	
Walem.			
Warmond. . .	De roode Maagdelieven.	In liefd verwarmd.	
Waſſenaar. . .	De witte Rooſen. . .	In liefde wast.	
Waeten.			Opgerecht 1502.
Wateringen. . .	De geele Meirbloem. .	Door 't water leeven.	
Westerheide. . .	De Lavendelbloem.		
Winoxbergen.		Royaerts van berghe.	
Woerden. . .	De Cauwoerden.		

Steden en Dorpen.	Blazoenen.	Zinspreuken.	
Zantvoort. . .	De wilde Appelboom.	Aenſiet de kintsheit.	
Zegwaart. . .	De Seghbloem. . .	Secht wyerheit. . .	Vrij erkend 1615.
Zevenhuizen. .	De Narcisſusbloem.		
Zierikzee. . .	De Distelbloem.		
Zoetermeer. . .	De witte Meirbloem. .	Met ſoetheit meer.	
Zoutleeuwen. .	De Lelyken-wt den dale.	Jonst voor const.	
Zwartewaal. . .	De Nardusbloem.		

BIJLAAG B.

GILDE BRIEF

DOOR

ADOLF VAN BOURGONDIE,

HEERE VAN VEERE EN VLISSINGEN ENZ., VERLEEND AAN DE REDERIJKKAMER DER STAD VEERE

Op den 3den van Zomermaand 1530.

Adolf van Bourgnen Riddere van den oorden van den Guldenen Vliese, Heere van Beveren, van der Veere, van Vlissingen, van Brouwershaven, van Duvelande enz. Alzoe zalegher memorien onse vorvaerderen Heeren en Vrouwen onser voorss. Stede van der Veere geordonneert ende gecostroijeerd hadden twee diversche Cameren van Retorica, de eene van Mistis Scholieren, Ende andere sint Anna Kinderen, de welcke voortijts een wijle elck huere Cameren zegele ende ordonneer geachtervolght ende gehandelt hebben. maer alzoe dezelve Camoren nyet gedoteert, noch versien en zijn van eeneghen Renten, Incomptsten ofs accidenten, dan al op der gebroeders Rhethorijkers schamelen cost ende last hebben moeten onderhouden deselve gilden, dwelk henluden, mits oick den soberen tijde, die een wijle geloopen heeft, te lastich gevallen heeft, soe dat daer dore de goede Consten ende eerlijcke exercitie bijna al vergaan en ver-

flauwet es. Ende want wij aenſien, dat dezelve exercitie, Conſte ẽ liefde zeer orborlick es, eerlic oick ende proffijtelic voor allen Jongers de ſelve hanterende, hebben daer ome, doer ernſtich vervolgh van die van onſer Weth onſer voorſſ. Stede, deſelve tweer Cameren brieven, ordonn. ende Zegelen, met al des daar an cleeft, an ons weder getoogen ende gerappelleert, die zij van onſen voorvaerders Heeren ende Vrouwen, ende ons mogen, tot noch toe, gehadt hebben; te beeden zijden verſamende, ende in ẽ doer een vlechtende in eendrachteger eweger liefden de voorſſ. twee Cameren ẽ huer geſelſchap, in een verſaminge Camer en lieflic vast accoord, den ſelven van nyeuws verleenende de ordonnantie, regelen ende vervolgingen zoe des hier navolght. In den Eerſten, ſal 't geſelſcap van dezen twee Cameren maar een Camer ende geſelſchap zijn, hebbende tot harer patronersſe onſer Liever Vrouwen bootſcap, ende voor haar bloemen de Lelie ende Accoleije doer malcanderen ſpruitende vut ẽ pot, ende totter diviſen, In reijnder jonsten groijende; Ende deze Rolle ſal draijen doer de tacken van den bloemen, ende onder den pot een bardeken met a. b. c. ende ſullen genaemt ſijn Miſſus Scholieren. Item zoe wien belieft int voorſſ. broederſchap te comen, die ſal den prince ofte dekens bidden, oft doen bidden, ome int geſelſcap te mogen worden ontfangen: Ende dan ſal die prince oft dekens vragen den medebroeders daar pnt zijnde, oft den verſoeker bequaem es om ontfangen te mogen worden. Indien zij hem ontfangen willen zoo ſal men hem de Carte leſen, op dat wete waer voor hij hem wachten ſal. Oik moet hij beloven ẽ zweeren, opt tanneel, te houden de puncten, ẽ articulen hier navolgen. Item, zoe wat perſoenen onder deze nabeſcreeven ſubictie oft ordonnan. willichlijk comen, het ſij nu oft hier na tot allen tijden, die zullen gehonden weſen te geeven voor Incompſte

drie

drie ſtuvers, te weten, twee voor 't gilde tot 's gildens proffijte, ende den darden voor den knape van den gilde, Ende als zij aflivich wordden, dan zullen zij geven voor haer doodſchult, zes ſtuvers. des zullen alle de Gilde broeders gehouden zijn te comen offeren over den doode.n, als zij de wete hebben van den knape, ende dat op te verbeurte van een pont Wasch 't 's gilden proffijte. Item zoe wat Gilde broeders vut deſen broederſcape gaen wilden, die zullen eerst betalen zes ſtuvers voor dootſchult; en zijn aendeel van gemeen oncoste, tot dien daghe, gedaen. Item, wyen de prince oft dekens een rolle geeft om te leeren om Spelen, die ſal die rolle ontfangen, op de boeten van drie groo vlms. Ende indien hij de rolle aenvaerde om te leeren ende hijſe verloore, zoe ſal hij die rolle weder laten rolleeren op zijn eigen cost; ende waert ſake dat hijſe hielde ende nyet en leerde, dat men op hem tijden mochte, die ſalt xiiij daghen te voren ſeggen, dat men daer inne verſien mach, Ende waert datter Confuus vut geſchiede bij zijn toedoen, zal hij verbeuren zes ſcellin. groo. Vlms. Ende waert dat Iemant zijn Rolle verlooren hadde die ſal die rolle doen copieren op zijnen cost, ende verbeuren boven dien twaelff groo. ende gehouden zijn die rolle te ſpelen, eer hij vuter Cameren gaen ſal, op te verbeurte van thien ſcellen groo. Item als de rolle vut gegeven zijn, ende de knape de wete doet die rolle heeft om te proeven, ende dan nyet en comt, alle nootſaken vut geſteken, die ſal verbeuren een ſtuvere. Ten ware dat eenich van den geſelſcape eenege perſonaige anname te ſpelen, het ware ſtaende ſpel oft esbattement, ende, op den dach dat men ſpelen zoude, nyet ſpelen en wilde, die ſal verbeuren elcke reijſe drie pont zwarte. Item wat esbatemen. en ſtaende ſpelen, die bij den Dekens oft geſworen vut gegeven zijn, geſpeelt worden, die costen zullen zij alle

broederlijcke gelden die int Gilde zijn. Item als eenich spel gespeelt es, zal elck zijn rolle weder geven Prince en Dekens, op te boete van zes groo. oft dat hijse verloore van xij groo. Item nyemant en sal comen binnen der Cameren, daer 't geselscap vergadert es, hij en doe zijn heusscheit, dats bloots hoofts groeten den prince oft dekens ende gesellen, daer vergadert, op te boete van zes mijten Vlms. elcke reijse. Ende wie int gesclscap comt als zij vergadert zijn binn. der Cameren, het zij vroegh oft late, die sal gelden als de eerste, alzoe lange het tanneel vuthangen sal. Item sal men alle sonnedage colven houden, daer van de Colfmeester betalen sal zes groo. voor de gemeen broeders daer comende. Indien hij pnt es, zal hij gestaen met zijn colven. Indien hij absent es, sal hij noch gelden tot zijn Colve vier groo voor een boete, ten ware dat hij consent hadde van prince oft dekens, altijts betalende de Colve, en de wete daer afhebben. Ende elck sal verdrincken zoe vele als hem gelieven sal. Item dat men alle de Gilde broeders stellen sal in vier quartieren, om elck quartier te volgen den Colvenier, op de boete van zes groo. naer ordonnan. van prince oft dekens. Item wanneer de knape iemant van 't gesclscap de wete doet, van 's Princen oft Dekens wegen, op de hooghste boeten ende dan nyet en quame daer 't gesclscap vergadert ware, het waer om rollen vut te geven, oft iet anders van 't s gilden wegen te concludeeren, sal verbeuren Zes groo. Item nyemant van den gesclscape en sal andere parsoen bringen in de Camere als zij vergadert zijn, dan bij Consente van Dekens en der gesellen daer pnt. zijnde, noch oick eeneghe Vrouwen ten waeren eerbaer Vrouwen oft maeghdekens, die mede in spelen speelden, op gecorrigeert te zijn van Dekens en gemeen gesellen. Item, om alle twisten te scuwen, zoe interdiceeren wij en willen, datter voortaen nyemant

slaen-

ſtaende ſpelen oft esbattemẽn en ſpelen dan deze Camere van Misſus alleẽn, op de verbeurte van thien ſchellin. bij elcken, deen helft den Heere, ẽn dander helft der Camere, en daer en boven Correctie van Overtredinge. Ende en ſal nyemant hier na den anderen injurieren ter cauſen van dezer vergaderinge, van den bloemen ẽn diviſen, maer hen te vreden houden in dezen elx, op te pene van ẽen Philps guldene elcke reijſe. Item nyemant van den broederſchap en ſal eenich ſpel ſpelen dan bij Conſente van Prince ẽn Dekens en gemeen geſellen, ẽn dan met nyemant anders dan met geſellen van der Camere, en op haar eijgen cost, ẽn nyet tot 't gemeen cost op correctie van der Camere ẽn een bedevaert in de polder. Item oft iemant buten deſen landen reijsde om wonen, die zal zijn Jaerpenn. betalen zonder meer; maer die binn. deſen landen herwaerts over vertrect metter wone, ſal betalen halven cost tot ten Jaerpenn. zoe die gedaen zal worden. Item, van den vooriſſ. Gilbroeders en zullen ſpreecken eenege dorpelijcke woorden van vrouwen oft man, noch andere vuijle oft onnutte woorden, noch rampen, noch vloecken den anderen, noch zweeren, noch egheen vilonnye noch onnutſcap voortſtellen, op de boete van een oortken, zoe dikwils het gebeurde, ten waere dat de Camere open waere, oft orlof hadde van Prince ẽn Dekens, oft dattet in dicte, oft Rieme zoe quame. Item, nyemant van der Camere en ſal openbaren, releveren, oft ſeggen de Secreten van der Camere, oft de materie men ſpelen ſal, noch 't ſecreet datter geſloten wordt by Prince ẽn Dekens, op de verbeurte van zes groo. telcker reijſe, zoe verre men het wettich vernemen can. Item, wanneer een prieſter zijn eerſte miſſe ſinget, oft brudegom trouwet van deſer Cameren, wil hij een esbattement op zijn feeste geſpeelt hebben, dat ſal hij den Dekens te kennen geven, drie oft vier weken te vooren, op dat

dat mer op verſien mach, om in tijts vut te geven en te leeren; des ſal hij, ten daghe zijnre feeſte, den geſellen ſcinken een ſcotel ſpijſen en eenen ſloop wijns. Item, nyemant en ſal eenege cleederen, boeken, oft andere juweelen, der Camere toehooren, vut leenen ſonder conſent van den prince oſte dekens, op de boete van twee ſcellin. groo. Item, alle de voorſſ. broeders van Miſſus ſcholieren zullen gehouden zijn te comen offeren, als men de Gulden miſſe doet, wete hebbende van den knape, op de verbeurte van een pont Wasch, dats altijts 's woensdaghs na St. Lucien dagh de quatertempere. Item, oft iemant binn den jaere vertoge oft verhuisde van der Vere in ander ſteden oft plecken, die zal betaelen zijn dootſchulden en andere agterſtellen aldaer, eer hij ontfangen zal zijn. Item, altijts des Sondaeghs na de quatertempere en zolempnizatie van Miſſus, oft anderen bequaem dach, alst Prince en Dekens goet dunct, zal men houden de feeſte van een maeltijt, daer alle de Gilde broeders gehouden zijn alle te comen, nootſaken vut geſteken, ofte betaelen als de preſenten, ende dan kieſen nyeuwe Prince en Deken bij den gemeen geſellen, dan zullen de oude Prinche en Dekens rekenen van vut geven en ontfange, zoet behoord, en dan leest men deſe ordonnan. voor alle de Geſellen pnr. Item, des anderen daeghs na deſer feeſte, blijſt elc Gilde broeder gehouden te comen anhooren de Reekenin. van den geheelen Jaere, op de boete van een half pont Wasch. Item wie van deſer Copaignye es, en ſal binnen al den Jaere vuter ſelver gilden nyet mogen gaan, daen op deſen rekenſcap dach betalen dootſchuld en alle agterſtellen, leeverende oick over alle boecken en anders der Cameren toehooren. Ende alwaert dat een, des anderen daeghs na deſen dach, zijn dootſchuld wilde nederleggen, en ſal men nyet ontſlaen voor teijnden Jaere op ten voorſſ. dach. Item, alst tanneel

van

van Misſus vut hanget, zoe mogen comen daer alle die van den broederſcape op heur gelach, of zij wete hebben oft nyet. item, oft iemant ongenochte maecte binn. der Cameren van Retorijke, met woorden oft vechten, dat ſal de prince oft dekens en gezworen ſelve op nemen (behalven dat daer lith oft lijf aen leijdt) ende dat paijſen en ter nederleggen, met correctie ter materie en delicte dienen: ende partie dat weijgerende, ſal verbeuren twee pont zwarte, en bedevaert gaen in de poldere. Ende oft bede partijen gebreckelic waren, ſal elck van haer boeten vier pont zwarte, en gaen Ste Willebroots te Westcapple, te gane de voeten half en half, als voer. Item, de gezworen, dat zijn die nut zijn om ſpelen, zullen geven voor haeren Jaerpenninck zes groo. tsjaers, en alle andere, nyet nut om ſpelen, twaelf groote tsjaers. Item, oft eeneghe van den ſchutteren onſer voorſſ. Stede eenege gezworen, oft facteurs, daer de Camere mede gedefraudeert ware, wilden nemen in heure ſchutterijen, zoe zal den Prince, met Dekens ende Compaingnije, dien mogen doen bevrijen daer af, ſonder iemants wederſeggen, ende ſullen zulcken, die van onſer weth doen vrijen, met vonneſe, van alle ſchutterijen lasten. Item, en ſal nyemant, wie hij zij, den Prince of Dekens injurieren; noch de Prince, noch Dekens ieman anders nog quade woorden geven, op te verbeurte van zes groo. zoe wel deen, als dandere, mer alle heur twisten altijt purgeren ter Cameren, met ſulcken rechte als zij daer hebben. Item, alle prieſters, in dit Gilde nu oft namaals zijnde, zullen moeten ſtellen een waerlijcken voeght, om daer ane te verhalen, des de prieſter zoude mogen ſchuldich zijn, tzij van boeten, jaerpenn, oft andere oncosten, dier gevallen mogen. Item, zoe wie zijn jaerpenn, boeten en andere gemeen costen, oft lasten nyet en betaelde, binnen een maent na dat zij vervallen waren, die ſal onſer Bailliu,

oft Schoutet met die van onſer Weth te gijſel leggen ẽn executeren, tot zij betaelt hebben. Item, zoe dicwils de knape van Miſſus in gebreke ware zijn̄ weten te doen aen ieman̄, bij den Prince oft Dekens bevolen, ſal elcker reijſe gelden een groo. Item, oft de Dekens, metten Prince ẽn meeſten deel van den gemeen broeders, iet vonden van noode, om eer en welvaert van der Cameren en gemeen geſellen, ende dat zulx ordonneerden, dat ſal ſtateren en onderhouden zijn, als oft hier in gebaptizeert ſtonde, en oft bij ons geſtatueert ware; behouden in duijſternisſen en van als ons veranderen, meerderen en minderen. Ende, want wij willen dat deſe onſe ordonnan. in als des voorſſ. es, volcomen en achtervolght zij, ſoe gelaten wij onſen Bailliu, Schoutet, Burgemeeſters, Scepen, nu ẽn altijt zijnde, en elcken dient angaen zal, dat zij der voorſſ. Camere van allen deſen laten genyeten, ſtarcken ẽn ſtijven in deſen en anderen goeden ordonnan. geobſerveert ẽn noch zullen worden, zonder jegendoen oft jegencomen, want onſe geliefte zulx es. Torconden onſen propren name hier onder geſcreven ẽn Zegele van Wapen by gehangen, den darden dach Junij xv^{c}. ende dartich.

(was getekend)

ADOLF VAN BOURG.

WY

BIJLAAG C.

GILDE BRIEF

VERLEEND, DOOR DE

WETHOUDERSCHAP

DER STAD VEERE, AAN DE REDERIJKKAMER, DERZELVER STEDE,

Op den 6den van Herfstmaand 1608.

Wy Burgemeesters, Schepenen ende Raed der Stede van der VÊRE in Zeelandt, doen teweten eenen yegelick dient aengaen mach, dat wij, ontfangen hebben d'oitmoedige ſupplicatie van den Prince, Dekens, Geſworens ende de gemeene Supposten van de Camer van Rhetorica binnen dezer Stede, geattacheert aen ſekeren gildebrieff, hen luiden verleent bij wijlen Adolf van Bourgoinge, Heere van Beveren, van der Vere &c. in den Jare vijfthienhondert dertich, den welcken bij den ſelven de twee verſcheiden Cameren van Rhetorica, daar te vorens alhier geweest zijnde, deene van Misſus Schoßieren, ende dandere van Sinte Anna-kinderen, in een hadde verſamelt, ende verleent zekere ordonnantien, regulen en ſtatuten, daar naer 't geſelſchap van de zelve Camer hen zouden reguleeren, tenderende de Supplianten, dat wij dezelve ordonnantien, ten regarde ſij diverſche ſuperſtitieuſe poincten behelſen, ende ook eenige articulen, die, deur den laps van

tijde, geheel in ongebruik zijn gecommen, zouden corrigeren, veranderen ende augmenteren, Soo ist, dat wij, op alles wel rijpelijck geleth, hebben, vuijt crachte van octroij ende authoriſatie, ter cauſen van dezen ons verleent, bij den Doorluchtigen Hoochgeboren Forst, onſen genadigen Heere Wilhem, bij der Gratie Godts Prince van Orangie, Grave van Nasſau, Marcquys van der Vere &c. in dato den xv. Septembris vijftienhondert twee en tachtentich, geordonneert, geſtatueert, ende den voornoempden Gildebrieff verandert, geaugmenteert ende gecorrigeerd, naer gelegentheid des tijts, zoo hier naar volcht.

I.

In den eerſten, ſal 't geſelſchap van deze Camere, voor haar Blomme hebben, de Lelijen ende Accoleijen, deur malcanderen ſpruitende vuyt eenen pot, ende tot diviſe, In reijnder jonſſen groeiende, in een rolle, die draijen ſal deur de tacken van de Bloemen, ende, onder aen den pot, een bardeken met A. B. C. ende zullen genoempt zijn, Miſſende Scholieren.

II.

Zoo wyen belieft int voorſchreven geſelſchap te commen, die ſal den Overdeken, Prince ofte Dekens aenſpreeken, ofte doen aenſpreeken, omme daar inne te mogen werden ontfangen: ende indien zij hem ontfanghen, ſoo ſal men hem de Caerte lezen, op dat hij wete, waer voor hij hem wachten zal: ook moet hij beloven te houden ende naar te commen, de poincten ende articulen hier naar volgende.

III.

Soo wat perſoonen, onder deze nabeſchreven ſubjectie ofte ordonnantien, tzij nu, ofte hier naermaels, in dit gheſelſchap zullen commen, die zullen gehouden zijn, voor haerlieden Incompſte, aen de Camer te doen, zoodaenigen vereeringen, als haerlieden goet duncken ende believen ſal, behoudens dat dezelve gifte, ten minſten, waerdich zij vijff ſchellingen grooten Vlaams; mitsgaders al nog, tot profijte van den knape dezer Camer, zes grooten Vlaams, van dezelve op te teijkenen ende in te rollieren.

IIII.

Soo wye van dezen Geſelſchappe vuijt de Camer wilde gaen, ofte ververhuisde van dezer Stede, in andere Steden, ofte plecken, die zullen betalen, ten behouve van de Camer, voor huurlieden doodtſchuldt, vijff Schellingen grooten Vlaams, ende voorts zijn aendeel van de costen, die, binnen den zelven jaaren, ghedaen ſullen worden: Ende zoo daer yemandt van de Gildebroeders afflijvich wierden, zullen twee ſchellingen zes grooten Vlaams, voor haer doodtſchuldt, geven, dies ſullen alle de Gildebroeders gehouden zijn, met den overleden, ter begraeffenisſe ende te lijke te commen, midts hebbende eene wete van den knape, alle noodſaeck geweert, d'welck zij aen den knape ſullen ſeggen, ende dit alles op te verbeurte van twaelff grooten Vlaams, die aldaer nyet en quamen.

V.

Soo wye, Prince ofte Dekens een rolle geeft te leeren om te ſpelen, die aal dezelve rolle ontfangen, op de boete van twaelff grooten Vlaams, ende

indien hij dezelve aenvaert hadde, en die quame te verlieſen, zoo zal hij die wederomme laten rolleren tot ſijnen coste, ende boven dien verbeuren gelijcke twaelff grooten; ende waert zaecke dat yemandt een rolle ontfangen hebbende, omme int openbaar te ſpelen, ende deſelve, door eenich wettich toeval, ofte ander accident, nyet en conde leeren, ofte ſpelen, die zal zulx veertien daghen te vooren ſeggen, opdat men daerinne verſien mach, op de verbeurte van thien ſchellingen grooten, ende bij ſoo verre hij zulx, nyet en doet, maer de rolle bij hem behout, ſonder te leeren, zal verbeuren twintigh ſchellinghen grooten, ende voorts arbitraelijck gecorrigeerd worden van Overdeken, Prince en Dekens, ende evenwel dezelve rolle ſpelen.

VI.

Als de rollen vuytghegeven zijn, ende de knape de wete doet, aen degene, die rolle heeft, om te comen prouven, ende dan nyet en compt, alle noodtſake vuytgeſteken, die ſal verbeuren twaelff grooten. Ende indien eenich van dezen geſelſchappe, eenighe perſonagie aengenomen hadde te ſpelen, binnen deze Camer, het waere ſtaende ſpel ofte esbathement, ende, op den dagh als men ſpelen zoude, nyet ſpelen en wilde, ende daar preſent zijnde, zal verbeuren vijff ſchellinghen grooten Vlaams.

VII.

Wat esbattement ende ſtaende ſpelen die bij den Prince, Dekens, ofte geſworen vuijtghegeven zijn, om geſpeelt te worden, die Costen zullen zij alle broederlick gelden, die int voorſchreven gilde zijn.

VIII.

VIII.

Als eenich ſpel geſpeelt is, zal elck zijn rolle weder geven Prince ofte Dekens, op de boete van twaelff grooten Vlaams, ofte dat hijſe verloore, twee ſchellinghen grooten, ende wederomme tot zijnen coste laten copieren.

IX.

Niemant en zal commen binnen deze Camer, als 't geſelſchap is vergadert, hij en doe zijn heusſcheijt, dat is, bloots hoofts groetende den Overdeken, Prince, of Dekens en de Compagnie aldaer vergadert, op de boeten van twee grooten Vlaams elcke reijſe, ende wye int geſelſchap compt, als zij vergadert zijn binnen de Camer, het zij vrouch ofte late, die sal gelden als de eerſte, alſoo lange het tanneel vuijthangen zal.

X.

Als men sal colven, zoo sal den Colffmeester, voor de gemeene Gildebroeders daer commende, het zij hij abſent, ofte preſent is, voor ſijn colve, betalen drye ſchellingen grooten Vlaams, wel meer, maer nyet min. Ende hij ſoo verre den Colffmeester zijn huisvrouwe met hem brachte, zal hij als dan, voor zijn Colve, betaalen vier ſchellinghen en zes grooten Vlaams, ook wel meer, maer nyet min; des zal men beginnen te colven, 's avonds te vier uuren, ende, te zeven uuren, Godt loven en dancken, ende dan ſcheijden, mitsgaders terſtont rekenen, wat een ijder ſchuldig is te geeven, het welck zij als dan promptelijck, aen den knape, zullen betalen, op peene van dat zij op egeene ander Colven zullen ontfangen worden. Ende die als dan

dan langer, dan den voorn. tijdt van zeven uren, op de Camer, begeert te blijven, mach daer blijven tot zijnen costen.

XII.

Dat men alle de Gildebroeders ſtellen zal in drije deelen, omme alzoo elck te volgen den Colvenier, op de boete van zes grooten Vlaams, naar ordonnantie van Prince ofte Dekens.

XIII.

Wanneer de knape, yemandt van't geſelſchap, de wete doet, van Overdeken, Prince, ofte Dekens wege, op de hoogſte boete, ende dan nyet en quame daer het geſelſchap vergadert waere, het zij om rollen vuijt te geeven, ofte yet anders, van 't gilde weghe, te concludeeren, zal verbeuren twaelff grooten Vlaams, alle noodſaeke vuijtgeſteken.

XIIII.

Niemandt van den Geſelſchappe en ſal eenighe andere perſoonen mogen bringen in de Camer, als zij vergadert zijn, dan bij conſente van den Overdeken, Prince ende Dekens; noch ook eenighe vrouwen, ten waere eerbaere vrouwen, ofte maechdekens, die mede in het ſpelen ſpeelen, op correctie van den Overdeken, Prince ende Dekens.

XIIII.

Om alle twisten te ſchuwen, zoo interdiceeren wij ende willen, datter voortaen nyemand ſtaende ſpelen, ofte esbattementen en ſpele dan deze

deze Camer van Misſende Scholieren, alleene op de verbeurte van thien ſchellingen grooten telcken, te verbeuren, deene helft aen den Heere ende dander helft aan de Camer, ende daer en boven correctie van overtredinge.

XV.

Ende ſal niemandt hier nae den anderen injurieeren ter cauſen van deze vergaderingen van de Blommen ende Diviſen, maer hem te vreden houden, elcx op de pene van acht ſchellingen grooten Vlaams elcke rejſe.

XVI.

Niemandt van deze Camer en zal eenich ſpel ſpelen, dan bij conſente van den Overdeken, Prince ende Dekens, ende dat met nyemandt anders dan met gheſellen van deſe Camer, ende dat op haer eijgen cost, ende nyet tot gemeenen coste, op correctie van de de Camer ende verbeurte van vijff ſchellingen grooten Vlaams.

XVII.

Niemandt van deze Gildebroeders, gedurende de vergaderinghe op deze Camer, en ſal mogen ſpreeken eenighe dorpelijcke, vuijlle, ofte onnutte woorden, noch ſchampen noch vloucken den anderen, noch zweren, noch eenige vilonie, noch ongeregeltheijt, ofte onmanierlicheijt voorſtellen, met roupen ofte baeren, op de boete, ſoo dickmaels als het gebeurde, van zes grooten Vlaams.

XVIII.

Niemandt van de Camer en ſal openbaren, revelcren, ofte ſeggen de ſecreten van der Camer, ofte de materie die men ſpeelen zal, noch 't ſecrete datter geſloten wordt bij Overdeken, Prince ende Dekens, op de verbeurte van vijff ſchellingen grooten Vlaams, telcke reijſe, ſoo verre men het wettich vernemen can.

XIX.

Yemandt van de Gildebroeders trouwende, ende begeerende, op Overdeken, Prince ende Dekens, eenich esbattement op ſijn feeste gheſpeelt te hebben, dat zal hij dezelve te kennen geeven, drye ofte vier weken van te vooren, op dat men daer op verſien mach, om in tijds rolle vuijt te geven ende te doen leeren, dies zal hij ten daeghe zijner feeste, den ſpelenden geſellen vereeren naer zijn diſcretie ende beliefte.

XX.

Niemandt en ſal eenighe Cleederen, Boeken ofte andere Juweelen, de Camer toebehoorende, vuijtleenen, zonder conſent van den Prince ofte Dekens, op de boete van vijff ſchellingen grooten Vlaams, ende daer en boven betalen de waerde van 't geene hij vuijtgheleent heeft, inghevalle 't geleende achterbleve.

XXI.

Altijds den eersten Sondach in Septembre, ofte anderen bequamen Sondach daer aen, als 't den Overdeken, Prince ende Dekens goedduijnct, ende

den

den Gildebroeders, veerthien daeghen te vooren, voorgehouden zal zijn, ſal men kieſen een nyeuwe Prince ende Dekens bij de gemeene Gildebroeders, als wanneer ſij dan alle zijn ghehouden te commen, ende die nyet en mochten commen, ſullen haere voyſen ſchriftelick doen overbrenghen ende geven aen den Prince ofte Dekens, ende aen nyemandt anders. Alles op de boete, die in gebreke waere, van twee ſchellingen grooten Vlaams ijder.

XXII.

Ten zelven daege ſal eene tamelijke maeltijdt gegeeven ende gedaen werden, ende zullen alle de geene, die daer toe haerlieder ſtemme hebben ghegeeven, ghehouden worden aldaer te te verſchijnen; ende bij aldien ſij nyet en commen, ſullen betalen als de preſenten: maer ingevalle eenighe van de Gildebroeders in de voorſchreven maeltijdt nyet en bewillichden, zullen, midts abſent blijvende, alleenelick betalen twee ſchellinghen zes grooten, waer onder begrepen zullen zijn de krancke en vuijtlandighe.

XXIII.

Des anderen Daeghs naer deze feeste, zullen d'affgaende Prince ende Dekens doen haere rekeninghe van vuijtgheven ende ontfanck, die zij luiden gehadt hebben van den geheelen jaere, welke rekeninghe elck Gildebroeder gehouden is te commen aenhooren, alwaer gherekend zal worden, wat een yeder over dien jaere ſal hebben te betalen, dwelk een ijder Gildebroeder als dan promptelick zal opleggen ende betaelen, ofte vuijterlick binnen veerthien daeghen daer naer, op pene, dat de gene, die in gebreke zijn, vuijt het Gilde, van dan voorts aen, ſullen gelaten ende geroijeert werden, ende evenwel haer contingent ende doodtſchuldt betaelen.

XXIIII.

Wie van dezer Compaignie is, en ſal, binnen al den jaere, vuijt het ſelve Gilde nyet mogen gaen, dan op dezen dach van rekeninghe, betalende doodtſchuldt ende alle achterſtellen, leverende ook over alle boucken en anders der Camer toebehoorende; ende alwaert dat yemandt, des anderen daeghs naer dezen dach, ſijn doodtſchuldt wilde nederleggen, die en ſal men nyet ontſlaen voort eijnde van den jaere, op ten voorſchreven dach.

XXV.

Als het tanneel van de Camer vuijthanget, zoo mogen commen alle die van de Broederſchappe, op huurlieder gelach, ofte zij wete hebben ofte nyet, ghehoudens dat zij nyet misbruikt en hebben eenighe poincten van deze privilegien.

XXVI.

Bij ſoo verre yemandt van de Gildebroederen, binnen deze Camer van Rhetorica, maecte ende ſtelde eenich rumoer, zoo met woorden als vechten, die zal zijn geſchil ſubmitteeren in handen van den Overdeken, Prince, en Dekens en Geſworens, die ook het zelve ſullen opnemen, behalven daer lit ofte lijff aen leijt, ende dat paiſeren ende ter nederleggen, met ſoodaenighen ſtraffe en correctie, als zij, ter materie van het delict, zullen bevinden te behooren; Ende indien partije weijgerich waere 't ſelve alſoo te ſubmitteeren, zal verbeuren, telcke reijſe, vijff ſchellingen grooten: ende bij aldien ſij beijde onwillig zijn, zullen, als onghehoorſaeme ende rebelle, vuijt den Gilde geroijeert werden, ende daer en boven ghehouden zijn elk te betaelen doodtſchuldt

ſchuldt, ende alle achterſtellen van dien geheelen jaere; doch indien partije, naer voorgaende ſubmisſie, hem bevonden beſwaert bij de ſententie van Overdeken, Prince, Dekens, ende Geſwoorens van deze Camer, ende hem beriepe op de Magiſtraet deſer Stede, zal aldaer in rechte nyet mogen gehoort werden, voor ende aleer hij genamptiſeert zal hebben daer inne hij is, bij de Camer, ghecondempneerd.

XXVII.

Off eenige van de Schutterijen der voorſchreeven Stede eenighe componiſten, ofte ſpelende perſonagien, daer de Camer mede ghefraudeert zoude weſen, wilden neemen in haar ſchutterijen, zoo zal den Overdeken, Prince, met de Dekens ende Compaignije, die daer aff moghen doen bevrijen, zonder yemandts wederſeggen; ende zullen zulcke die van der Weth doen vrijen, met vonniſen, van alle ſchutterije lasten, ten waere dat dezelve eerst in eenighe ſchutterijen geweest waeren, daer inne ſij, als dan nyet tegenſtaende, ſullen moeten blijven.

XXVIII.

Niemandt en zal den Overdeken, Prince, Dekens, ofte yemant van 't geſelſchap, injurieren, ofte quade woorden op deze Camer geven, op de verbeurte van twee ſchellingen grooten; maer alle heur twisten altijdts purgeren ter Camer, met zulcken recht, als ſij daer hebben.

XXVIIII.

Soo wanneer d'Heer Overdeken, Prince, ofte Dekens verſoucken eenighe audientie ofte gehoor, ſoo ſal yder Confrere ende Gildebroeder, naer 't gheclinck

ofte geluijt van de belle, terſtont ghehouden zijn gehoor te geven: ende ook zoo meenichmael alst bij haerlieden zal worden verſogt ende geloncken, geduurende welke audientie, nyemandt ook zal vermogen in yemandts refereinen, rondeelen ofte woorden te vallen, ofte dezelve te verhinderen, alles op de boete van drije grooten, tot 's Camers proffijte, te betaelen dadelick, ende aleer zij van de Camer zullen moghen ſcheijden, ende in abſentie van den voornoempden Overdeken, Prince oft Deekens, zullen gelijcke audientie verſoucken moghen de Geſwoorens ende Colffmeesters.

XXX.

Soo dikmaels als de Knape van Rhetorica in gebreke waren, zijnen weten te doene aen yemanden, bij den Prince ofte Dekens bevolen, zal elcke reijſe gelden drye grooten Vlaams over elcken perſoon.

XXXI.

Bij aldien den Overdeken, Prince, Dekens, ende den meestendeel van de gemeene Gildebroeders, yet vonden van noode ter eere en welvaert van de Camer ende ghemeenen Geſellen, ende dat zij zulx ordonneerden, dat zal ſtateeren ende onderhouden zijn al oft hierinne gebaptiſeert ſtonde, ende oft bij ons geſtatueerd waere, behoudens in duijsteryngen van als ons veranderen, meerderen ende minderen, in conformité van den ouden Gildebrieff, aen de voorſchreven Camer verleent, bij Adolff van Bourgoenge, als Heere van der Vere.

XXXII.

Alle welcke artieulen den gemeenen Gildebroeders in 't verkieſen van Prince

Prince ende Dekens ſullen moeten worden voorgeleſen, ende zoo dickmaels, binnen den Jaere alst den voorn. Overdeken, Prince, ende Dekens bevinden zullen oirboir te zijn.

Ende, want wij verſtaen ende willen, dat deze ordonnan. bij ons gemackt, vuijt crachte van authoriſatie ende Octroije hier voren vermelt, in alle haere poincten ende articulen, bij forme van Privilegie, goet, vast, geſtade, van waerden onderhouden, ende de voornoempde Camer daerinne gemainctineert worde, ſoo belasten, ordonneeren, ende, van wegens den Marquis dezer ſtede, bevelen wij, Overdeken, Prince, Dekens ende gemeene Gildebroeders, ook eenen yegelijcken dient aengaen mach, dat zij henluijden conform deze ordonnantie ende Privilegie, vougen ende reguleren, op de penen ende boeten daer inne vermelt. In kennisſe der waerheijd hebben wij Burgemeesters, Schepenen ende Raden voornt. den zegel ten zaken dezer Stede hier aen doen hangen, op ten zesten Septembris xvj^{c} achte (onderſtondt) Ter ordonnan. van Burgms, Schepenenen ende Raedt voornoempt Bij mij,

(was geteekend:)

A. de Vos.

GRAF-

GRAFSCHRIFT

OP DEN

HEER

JAN WAGENAAR,

EERSTEN KLERK TER SECRETARYE,
EN HISTORIESCHRYVER DER
STAD AMSTERDAM, ENZ.

Overleeden den eerſten van Lentemaand des Jaars
MDCCLXXIII.

DOOR

JAN DE KRUYFF.

GRAFSCHRIFT

OP DEN

HEER

JAN WAGENAAR.
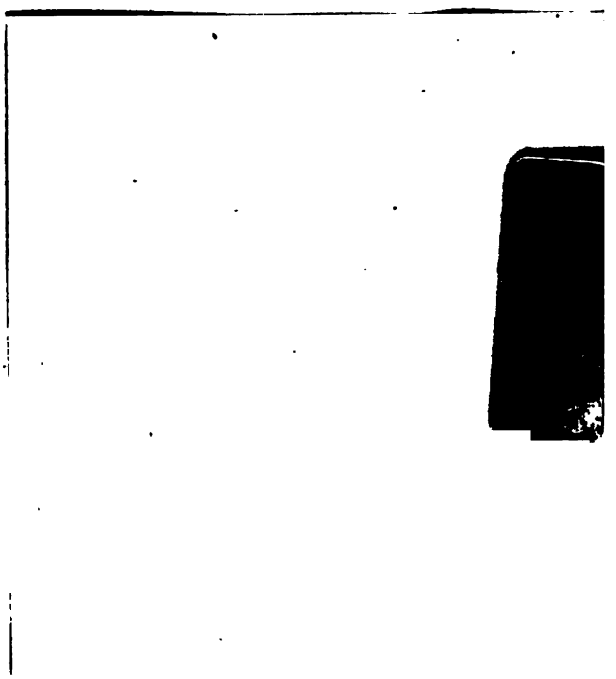
Hier rust het ſtoflyk' deel des grooten WAGENAARS:
's Mans uitgebreid Verſtand ſchiep hem Verwonderaars:
Zyn vlugge en ſchrandre ziel, door werkzaamheid gedreeven,
Heeft van haar glansryk ſchoon het ſchittrendst' blyk gegeeven.
Hy ſchreef, door Wysheid zelve in 't ſpoor van eer geleid,
Voor Vaderland, voor Stad, voor Deugd, voor Eeuwigheid.
Nooit kan hem 't fynst' vernuft dien grootſchen roem betwisten:
Maar, ſchrik niet, ſterke Geest! hy was, hy ſtierf een Kristen.